



เรื่องบองชาติไทย

เรื่องบองชาติไทย

กระทรวงมหาดไทย

พิมพ์ช่วยในงานพระราชทานเพลิงศพ

พลโท พระยาวิจิตวงศ์วุฒิไกร

อดีตสมุหเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลภูเก็ต

ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๖

๕. ๑
โปรดเกล้าฯ ว่า

“เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม” เป็ “ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส” ทุกแห่ง



คำนำ

นายพลตำรวจจัตวา หม่อมหลวงจเร สุทัศน์ ได้แจ้งกำหนดการพระราชทานเพลิงศพ ท่านพลโท พระยาวิชิตวงศ์วุฒิไกร ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม ในวันที่พฤหัสบดีที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๘

ในฐานะที่ท่านผู้วายชนม์ได้เคยมารับราชการในสังกัดกระทรวงมหาดไทย ตำแหน่ง สุมหเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลภูเก็ตอยู่สมัยหนึ่ง ระหว่างเดือนพฤษภาคม ๒๔๕๖ ถึง มิถุนายน ๒๔๖๓ รวม ๗ ปีบริบูรณ์ แต่ได้จงดลไปรับราชการในตำแหน่งแม่ทัพกองทัพน้อย ทหารบกที่ ๓ ต่อมาได้โอนไปสังกัดกระทรวงการต่างประเทศเพื่อไปรับตำแหน่งอัครราชทูตไทย ประจำสหรัฐอเมริกา แดะกรุงปารีสประเทศฝรั่งเศส ในต้นปีที่ประเทศไทยเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นประชาธิปไตย ท่านผู้วายชนม์ดำรงตำแหน่ง สุมหราชองครักษ์ ซึ่งเป็นตำแหน่งอันมีเกียรติยิ่ง และได้รับความไว้วางใจจากพระมหากษัตริย์เป็นพิเศษ

ท่านพลโท พระยาวิชิตวงศ์วุฒิไกร เป็นผู้ที่เพียบพร้อมไปด้วยคุณคุณหลายประการ อาทิเช่น ฐานคุณ ได้กำเนิดโดยมีบรรพบุรุษเป็นเชื้อพระราชวงศ์ ทั้งทางฝ่ายบิดาและมารดา มีวิทยคุณได้รับการศึกษาเป็นอย่างดี ทั้งในประเทศและนอกประเทศ มีเกียรติคุณในฐานะนักรบ และยศดุดองจนตำแหน่งหน้าทราชมหาราช ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสูงทั้งในประเทศและต่างประเทศเป็นอันมาก และได้ปฏิบัติหน้าทราชมหาราชพิเศษหลายครั้งหลายคราว เช่น เมื่อ ๒๔๕๓ ได้โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวสมัยดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร ในการฝังพระศพพระนางเจ้ากรุงเดนมาร์ก เมื่อ ๒๔๕๕ ได้ไปตรวจการเกี่ยวกับ การปราบเงี้ยวจลาจลในมณฑลพายัพ ๒๔๕๐ ได้โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในคราวเสด็จพระราชดำเนินประพาสยุโรปครั้งหลังเมื่อ ๒๔๕๐ และเมื่อ ๒๔๕๒ ได้เป็นนายกองข้าหลวงไปปักปันเขตแดนระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกา

ท่านพลโท พระยาวิชิตวงศ์วุฒิไกร ได้ประกอบกรณียกิจอันสำคัญไว้ในราชการของประเทศชาติ เป็นอย่างมาก แม้ในสมัยหลังๆ เมื่อได้ออกจากราชการไปแล้วก็ยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งสมาชิกวุฒิสภา ระหว่าง ๑๘ พฤศจิกายน ๒๔๘๐ ถึง ๒๘ พฤศจิกายน ๒๔๘๔

ในระหว่างดำรงตำแหน่งวุฒิสภา ท่านพลโท พระยาวิชิตวงศ์วุฒิไกร ได้แสดงความคิดเห็นอันเป็นประโยชน์แก่การประชุมเป็นอย่างมาก

(๗)

แม้จะได้ทราบข้อความว่าต่อภาระกิจมาตลอดเวลาก็ตาม ท่านพลโท พระยาวิชิตวงศ์วุฒิไกร
ก็ยังคงมีสุขภาพสมบูรณ์เป็นอย่างดี จนกระทั่งป่วยเป็นโรคหัวใจฉับพลัน ถึงขั้นจกรรม
เมื่อวันที่ ๒๓ กรกฎาคม ๒๔๘๗ สิริรวมอายุถึง ๘๘ ปี

จะเห็นว่า ตลอดอายุวัยของท่านเจ้าคุณได้บำเพ็ญชีวิต มาเพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวมและ
ประเทศชาติเป็นอย่างมาก ดังประวัติที่ ได้พิมพ์แนบท้ายคานานี้ ในบรรดาคนไทยไม่ช้าผู้หนึ่ง
ผู้ใดก็ดี หากได้บำเพ็ญกรณียกิจจนเป็นคุณงามความดีไว้ในชีวิตเพียงเท่าที่ ท่านพลโท พระยา
วิชิตวงศ์วุฒิไกร ได้ปฏิบัติ มา แล้ว ย่อมถือได้ว่า หรือ ได้ยาก คนหนึ่งในบรรดาคนไทย ที่ไป
กรณียกิจ แแต่ประการที่ ท่านพลโท พระยาวิชิตวงศ์วุฒิไกร ได้กระทำไว้ในชีวิต ของ ท่าน
นั้น หากสังเกตแล้วจะเห็นว่าแต่ประการเป็นคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติบ้านเมืองเป็นยี่อย่าง
มาก ฉะนั้น ในการพระราชทานเพลิงศพอันในฐานะที่ ท่านพลโท พระยาวิชิตวงศ์วุฒิไกร ได้
เคยมีชีวิตราชการสังกัดกระทรวงมหาดไทยอยู่สมัยหนึ่ง กระทรวงมหาดไทยจึงได้ขออนุมัติ
กรมศิลปากรจัดทำพิมพ์หนังสือ "เรื่องของชาติไทย" ขึ้นเป็นบทนิพนธ์ของพระยาอนุนานวราชชน
ปราชญ์และนักเขียนคนหนึ่งของเมืองไทยเพื่อแจกจ่ายในงานพระราชทานเพลิง หนังสือนี้ได้
บรรยายถึงความเป็นมาแห่งชาติไทยแต่ครั้งตกตาบรรพชนสมัยปัจจุบัน เท่าที่ผู้เขียนจะค้นคว้า
หามาได้ เป็นประวัติศาสตร์ชาติไทยฉบับที่คนควาอดหยั่งลงไปได้ไกลที่สุด กอปรที่ได้ทราบ
เรื่องของชาติบ้านเมืองเราในอดีตได้มากเพียงใด ย่อมจะเป็นทางน้อมนำให้ชาวไทยได้รำลึกถึง
เกียรติประวัติและความรุ่งโรจน์ของชาติไทยแต่บรรพกาล ทั้งจะได้ช่วยกันทะนุบำรุง ให้เจริญ
รุ่งเรืองสืบไปในอนาคต

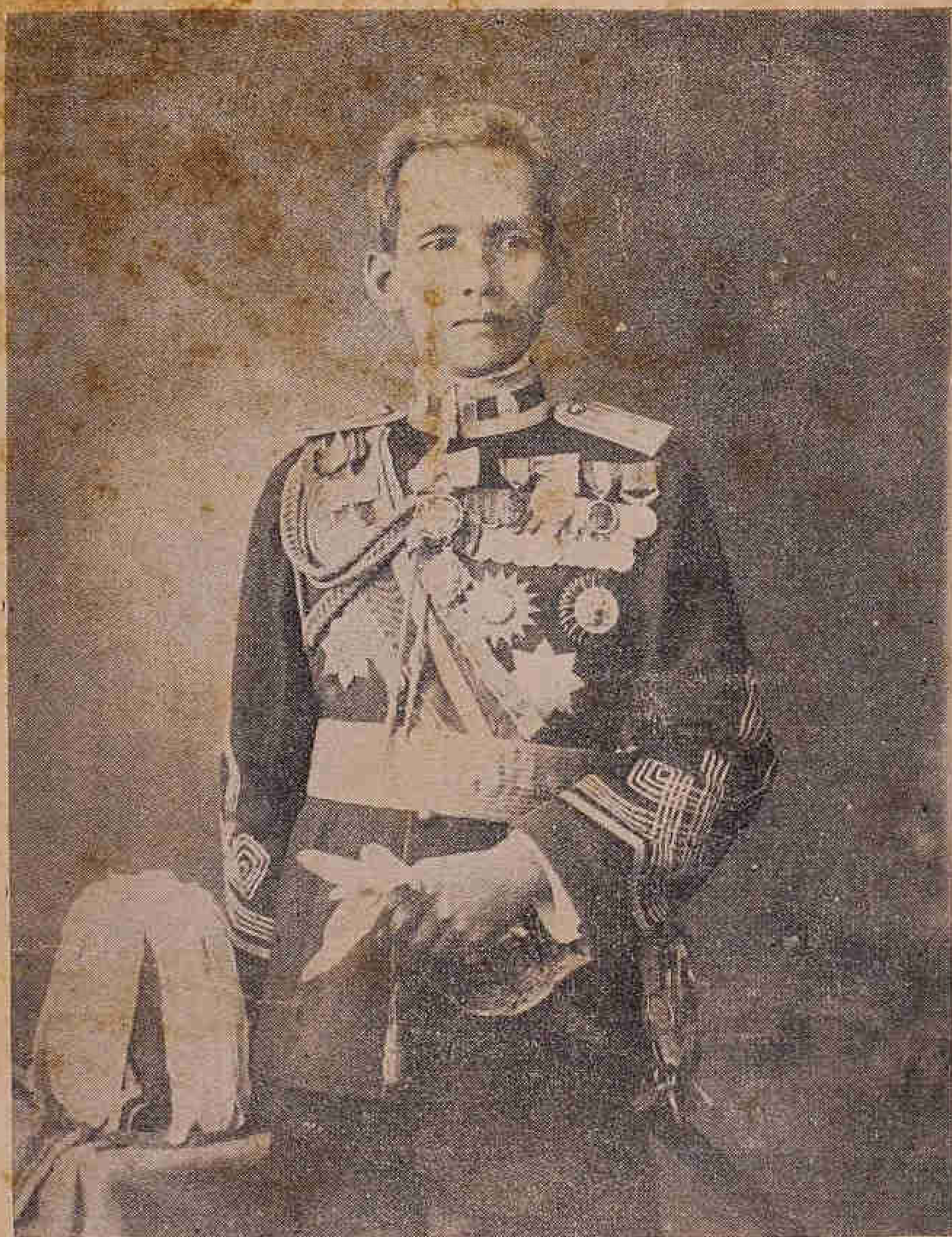
ขออุทิศบุญและคุณความดีที่ ท่านพลโท พระยาวิชิตวงศ์วุฒิไกร ได้บำเพ็ญมาตลอด
อายุวัยของท่านนั้น จงเป็นกรรมอุทิศ สัมฤทธิผล ให้วิญญาณของท่าน พลโท พระยาวิชิต-
วงศ์วุฒิไกร ได้ประดับแต่สุคติในสัมปรายภพภายหน้านั้นทุกเมื่อ



(พระยารามราชกิติ)

กระทรวงมหาดไทย

๓๗ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๘



พลโท พระยาวิชิตวงศ์วุฒิไกร

ชาติะ ๓๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๑๕

มรณะ ๒๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๗

สำเนาประวัติของ พลโท พระยาวิชิตวงศ์วุฒิไกร

นามเดิม หม่อมราชวงศ์ดิถี สุกตน์ เปลี่ยนนามเป็น วิชิตวงศ์ ใช้นามรอง วุฒิไกร
 บ้านตองภูมิดำเนาอยู่ หาดฉัตรมงคลวิทยาราม จังหวัดพระนคร

นามบิดา หม่อมเจ้าชองทรง ณ ไกรมหมื่นไกรสรวิชิต นามมารดา หม่อมเจ้ามรกต

นามภรรยา คุณหญิงแต้ สุกตน์ (แต่ นิมิหุด)

เกิด ณ วัน ๕ ๓ ค่ำ ปีมะเส็ง ตรงกับวันที่ ๓๓ มกราคม ๒๔๓๘

แรกเข้ารับราชการทหาร เป็นนักเรียนทหารบก ในโรงเรียนทหารเมืองแซนเฮ็คกรุงอังกฤษ
 เมื่อวันที่ ๒๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๔๓

ชนะเลิศแข่งขันทหารกองประจำการเมื่อวันที่ ๒๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๔๓ เกรียงไภย พ.ป. ๒๔๗๗
 พ.น. ๕๖๘

ได้รับพระราชทานยศทหาร

๒๕	กรกฎาคม	๒๔๔๓	เป็น	ร้อยตรี
๓๘	มิถุนายน	๒๔๔๕	"	ร้อยโท
๓๖	กรกฎาคม	๒๔๔๖	"	ร้อยเอก
๓๘	มิถุนายน	๒๔๔๗	"	พันตรี
๒๐	มิถุนายน	๒๔๔๘	"	พันโท
๒๐	กันยายน	๒๔๔๘	"	พันเอก
๒๖	เมษายน	๒๔๕๒	"	พลตรี
๓๔	เมษายน	๒๔๕๖	"	พลโท

ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรยศพลเรือน

๓๘ มิถุนายน ๒๔๕๖ เป็น มหาอำมาตย์โท

ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรบรรดาศักดิ์

๒๔ ตุลาคม ๒๔๕๗ เป็น หม่อมมนเรนทร์ราชา (ราชินิกุลถือศักดินา ๘๐๐)

๒ มกราคม ๒๔๕๓	เป็น	พระยาพิไชยสงคราม
๗ กันยายน ๒๔๕๖	"	พระยาสุรินทราชาดยามาธิราชภักดีพริยพาหะ ถ้อยศักดิ์นา ๓๐๐๐๐ (สมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต)
๓๖ มิถุนายน ๒๔๖๓	เป็น	พระยาวิจิตรวงศ์วุฒิไกร วิชัยสงคราม ราชภักดีพริยพาหะ ถ้อยศักดิ์นา ๓๐๐๐๐
๓๕ พฤษภาคม ๒๔๗๕		ประกาศยกเด็กบรรดาศักดิ์
๗ กุมภาพันธ์ ๒๔๗๗		กดยกใช้บรรดาศักดิ์ตามเดิม

ได้รับยศและตำแหน่งพิเศษ

๗ มีนาคม ๒๔๔๗	เป็น	ราชองครักษ์พิเศษ
๗ กรกฎาคม ๒๔๕๗	เป็น	องคมนตรีที่ปรึกษาราชการในพระองค์
๑๗ พฤศจิกายน ๒๔๗๐	เป็น	ดํมาชิกวุฒิสภา
๒๗ พฤศจิกายน ๒๔๗๕	พ้นจาก	ตำแหน่งดํมาชิกวุฒิสภา

ตำแหน่งและเงินเดือน

— มิถุนายน ๒๔๔๕	เป็น	นายเวรราชการ กรมเสนาธิการทหารบก	รับเงินเดือน ๓๖ ๕๐ บาท
— กรกฎาคม ๒๔๔๕			รับเงินเดือน ๓๖ ๑๐๐ บาท ตำแหน่งคงเดิม
— ธันวาคม ๒๔๔๕			รับเงินเดือน ๓๖ ๓๒๐ บาท ตำแหน่งคงเดิม
— เมษายน ๒๔๔๖			รับเงินเดือน ๓๖ ๓๖๐ บาท กับเงินเพิ่มพิเศษ ค่าวิชาเดือนละ ๓๐๐ บาท ตำแหน่งคงเดิม
— มิถุนายน ๒๔๔๖	เป็น	หัวหน้าแผนกที่ ๓ กรมเสนาธิการทหารบก	เงินเดือนและเงินเพิ่มพิเศษคงเดิม
— ตุลาคม ๒๔๔๖	เป็นผู้ช่วย	เสนาธิการทหารบก	เงินเดือนและเงินเพิ่มพิเศษคงเดิม

(๓)

- พฤษภาคม ๒๔๔๗ รับเงินเพิ่มพิเศษค่าวิชาเดือนละ ๒๐๐ บาท
ตำแหน่งและเงินเดือนคงเดิม
- ๓ เมษายน ๒๔๔๗ รับเงินเดือน ๆ ละ ๒๐๐ บาท ตำแหน่งและเงิน
เพิ่มพิเศษคงเดิม
- ๓ พฤษภาคม ๒๔๔๗ รับเงินเดือน ๆ ละ ๒๒๐ บาท ตำแหน่งและเงิน
เพิ่มพิเศษคงเดิม
- ๓ มกราคม ๒๔๔๗ รับเงินเดือน ๆ ละ ๒๒๐ บาท ตำแหน่งและเงิน
เพิ่มพิเศษคงเดิม
- ๓ สิงหาคม ๒๔๔๗ รับเงินเดือน ๆ ละ ๓๐๐ บาท ตำแหน่งและเงิน
เพิ่มพิเศษคงเดิม
- กันยายน ๒๔๔๗ รับเงินเดือน ๆ ละ ๓๒๐ บาท ตำแหน่งและเงิน
เพิ่มพิเศษคงเดิม
- เมษายน ๒๔๕๐ รับเงินเดือน ๆ ละ ๓๖๐ บาท ตำแหน่งและเงิน
เพิ่มพิเศษคงเดิม
- เมษายน ๒๔๕๑ เป็นผู้บัญชาการกองพลที่ ๕ รับเงินเดือน ๆ ละ
๕๐๐ บาท เงินเพิ่มพิเศษคงเดิม
- เมษายน ๒๔๕๒ รับเงินเดือน ๆ ละ ๕๐๐ บาท กับเงินเพิ่มพิเศษ
ค่าวิชาเดือนละ ๕๐๐ บาท ตำแหน่งคงเดิม
- เมษายน ๒๔๕๓ รับเงินเดือน ๆ ละ ๖๐๐ บาท ตำแหน่งและเงิน
เพิ่มพิเศษคงเดิม
- กุมภาพันธ์ ๒๔๕๓ เป็นผู้บังคับกองพลที่ ๓ และผู้บัญชาการกองพลที่
๓๐ และผู้บังคับกองพลที่ ๓๑ และผู้บังคับกองพลที่ ๓๒ เงินเดือนเงินเพิ่ม
พิเศษคงเดิม

(๕)

- เมษายน ๒๔๕๔ รับเงินเดือน ๆ ละ ๗๐๐ บาท ตำแหน่งและเงินเพิ่มพิเศษคงเดิม
- เมษายน ๒๔๕๕ เป็นจเรทหารปืนใหญ่ และผู้รั้งแม่ทัพกองที่ ๓ เงินเดือนและเงินเพิ่มพิเศษคงเดิม
- กรกฎาคม ๒๔๕๕ เป็นแม่ทัพกองที่ ๓ เงินเดือนและเงินเพิ่มพิเศษคงเดิม
- เมษายน ๒๔๕๖ รับเงินเดือน ๆ ละ ๑๑๐๐ บาท ตำแหน่งและเงินเพิ่มพิเศษคงเดิม
- พฤษภาคม ๒๔๕๖ เป็นสมุหเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลภูเก็ต รับเงินเดือน ๆ ละ ๑๓๕๐ บาท
- ๓ เมษายน ๒๔๕๗ รับเงินเดือน ๆ ละ ๑๒๐๐ บาท ตำแหน่งคงเดิม
- ๓ เมษายน ๒๔๕๗ รับเงินเดือนรวมทั้งเบย์กันดารเป็นเงินเดือนละ ๑๔๕๐ บาท ตำแหน่งคงเดิม
- ๓๗ มกราคม ๒๔๕๗ เป็นนายทหารนอกกอง สังกัดกรมปลัดทหารบก
- ๓ เมษายน ๒๔๕๗ รับเงินเดือนรวมทั้งเบย์กันดารเป็นเงินเดือนละ ๑๕๐๐ บาท ตำแหน่งคงเดิม
- ๓ เมษายน ๒๔๖๐ รับเงินเดือนรวมทั้งเบย์กันดารเป็นเงินเดือนละ ๑๕๕๐ บาท ตำแหน่งคงเดิม
- ๓ เมษายน ๒๔๖๓ รับเงินเดือนรวมทั้งเบย์กันดารเป็นเงินเดือนละ ๑๖๐๐ บาท ตำแหน่งคงเดิม
- มิถุนายน ๒๔๖๓ เป็นแม่ทัพกองที่น้อย ทหารบกที่ ๓ รับเงินเดือนเดือนละ ๑๖๐๐ บาท
- เมษายน ๒๔๖๗ ออกจากประจำการ เป็นนายทหารกองหนุนมีเขตต์ สังกัดกรมจเรทัพบกและการบินเด็กบินกล

(๕)

๓๗	พฤษภาคม	๒๔๖๘	เป็นอัครราชทูตสยามประจำสหรัฐอเมริกา
๓๐	มีนาคม	๒๔๗๓	เป็นนายทหารนอกราชการ ตั้งศักดิ์กรมจเรทหารราบ
๑	เมษายน	๒๔๗๒	เป็นอัครราชทูตสยาม ณ กรุงปารีส
๑	เมษายน	๒๔๗๕	เป็นสมุหราชองครักษ์ รับเงินเดือน ๆ ละ ๑๖๐๐ บาท
๑	ตุลาคม	๒๔๗๕	ตำแหน่งคงเดิม รับเงินเดือน ๆ ละ ๓๐๐๐ บาท (ปรับปรุงอัตราเงินเดือนใหม่)
๓๓	มกราคม	๒๔๗๘	ออกจากประจำการ เพื่อรับบำนาญ เข้าอยู่ในประเภทนายทหารนอกกอง ตั้งศักดิ์งานปลัดกระทรวงกลาโหม เพราะรับราชการมาครบกำหนดเกษียณอายุแล้ว
๓๓	มกราคม	๒๔๗๘	ได้รับบำนาญเดือนละ ๖๐๐ บาท หรือบั้นตะ ๗๒๐๐ บาท

ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์และเหรียญ (ไทย)

—	พฤศจิกายน	๒๔๓๖	เหรียญรัชฎาภิเศก
—	กันยายน	๒๔๔๓	เหรียญราชินี
—	—	๒๔๔๒	เหรียญประกาศมาลา
๓๘	กันยายน	๒๔๔๖	ทพยาภรณ์
—	ตุลาคม	๒๔๔๖	เหรียญทิวาภิเศก
๓๗	สิงหาคม	๒๔๔๘	เหรียญคุณวุฒิมาลา เข็มศิลปวิทยา
๒๐	กันยายน	๒๔๔๘	มณฑนาภรณ์
๒๓	กันยายน	๒๔๕๐	เข็มอักษรเสด็จพระราชดำเนินประพาสยุโรป (ตามเสด็จพระราชดำเนินครั้งหลัง)
๑	ธันวาคม	๒๔๕๐	เหรียญรัชมงกต (ทอง)
๓๒	ธันวาคม	๒๔๕๐	พินาภรณ์
๘	พฤศจิกายน	๒๔๕๓	เหรียญรัชมงกดาภิเศก (ทอง)

(๖)

๓๘	พฤศจิกายน	๒๔๕๓	เหรียญรัตนาภรณ์ รัชกาลที่ ๕ ชั้นที่ ๓ จ.ป.ร. ดงยา
—	มีนาคม	๒๔๕๒	เข็มพระชนมายุสมมงคลชั้นที่ ๓ (เงิน)
๓๙	ธันวาคม	๒๔๕๓	เหรียญรัตนาภรณ์ (รัชกาลที่ ๖) ชั้นที่ ๓ จ.ป.ร. แตรกรอบดงยา
๓๙	ธันวาคม	๒๔๕๓	จุตสุราภรณ์
๔	พฤษภาคม	๒๔๕๔	เข็มข้าหลวงเดิม
๒๕	มิถุนายน	๒๔๕๔	เหรียญราชรุจิ (กาไหลด์ทอง)
๓๒	สิงหาคม	๒๔๕๔	ตรารัตนวงศาภรณ์ประดับเพชร
๓๓	พฤศจิกายน	๒๔๕๔	ทศิยจุตจอมเกล้า
๓	ธันวาคม	๒๔๕๔	เหรียญบรมราชาภิเษก (ทอง)
๔	ธันวาคม	๒๔๕๔	เข็มอัยยภพ
๓๐	ธันวาคม	๒๔๕๕	มหาสุราภรณ์
๕	มีนาคม	๒๔๕๗	เหรียญจักรมาตา
๓๐	พฤศจิกายน	๒๔๕๗	มหาจวงาภรณ์
๔	กรกฎาคม	๒๔๕๗	ตราทศิยจุตจอมเกล้าวิเศษ
๒	ธันวาคม	๒๔๖๒	เครื่องราชอิสริยาภรณ์อนมศักดิ์ตรามาชบตี ชั้นที่ ๒
๓๓	ธันวาคม	๒๔๖๒	ตราจัตุรัสภาภรณ์
๓๐	พฤศจิกายน	๒๔๖๔	เหรียญรัตนาภรณ์รัชกาลที่ ๖ ชั้นที่ ๒
๒๕	กุมภาพันธ์	๒๔๖๘	เหรียญบรมราชาภิเษก (ทอง)
๒๗	มีนาคม	๒๔๗๔	เหรียญทรงเครื่องงานฉลองพระมหานคร
๓๗	พฤศจิกายน	๒๔๗๑	เหรียญรัตนาภรณ์ ชั้นที่ ๓
๓๓	กรกฎาคม	๒๔๗๗	เหรียญรัตนาภรณ์ ชั้นที่ ๒

ได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์และเหรียญต่างประเทศ

๓๓	สิงหาคม	๒๔๕๗	ตราเสด็จนครเขมรเชอ ชั้นที่ ๓ (ญี่ปุ่น)
----	---------	------	--

(๗)

๒๒	ธันวาคม	๒๔๕๐	เซริงเงอร์เดอเวน ชั้นที่ ๒ (เยอรมัน)
๒๒	ธันวาคม	๒๔๕๐	ตราเดยของดอนเนอร์ ชั้นที่ ๕ (ฝรั่งเศส)
๒๒	ธันวาคม	๒๔๕๐	ตราเดนโบรค ชั้นที่ ๒ (เดนมาร์ก)
๒๒	ธันวาคม	๒๔๕๐	ตราเซนตโฮล์ฟ ชั้นที่ ๒ (นอร์เว)
๒๒	ธันวาคม	๒๔๕๐	ทรานกอินทรีแดง ชั้นที่ ๒ (ปรัสเซีย)
๒๒	ธันวาคม	๒๔๕๐	ตราไฮนริกเคอเดอเวน ชั้นที่ ๒ (เยอรมัน)
๓๖	กุมภาพันธ์	๒๔๕๐	ตราเซตไมริชตาซารุต ชั้นที่ ๓ (อิตาลี)
๒๕	เมษายน	๒๔๕๕	วิกตอเรียอเคอร์ ชั้นที่ ๒ ในคอคอมมานเคอร์ (อังกฤษ)
๖	กันยายน	๒๔๕๕	ครอสออฟคอมมานเคอร์ ชั้นที่ ๓ ออฟพีตอค (สวีเดน)
๒๒	ธันวาคม	๒๔๖๔	ตราเดยของฮอนเนอร์ ชั้นที่ ๓ ของประเทศฝรั่งเศส
๓๐	กันยายน	๒๔๗๓	มงกุฎเบตเยียม ชั้นที่ ๓ (สมเด็จพระเจ้ากรุงเบตเยียม พระราชทาน)
๒๓	มีนาคม	๒๔๗๖	มงกุฎอิตาลี ชั้นที่ ๓ (สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินอิตาลี พระราชทาน)
๒๖	มิถุนายน	๒๔๗๗	คินเนโบรค ชั้นที่ ๓ (สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินเดนมาร์ก พระราชทาน)
๒๘	สิงหาคม	๒๔๗๗	เดียวโปส ชั้นที่ ๓ (ของประเทศเบตเยียม)
๒๘	สิงหาคม	๒๔๗๗	สิงห์ขาว ชั้นที่ ๓ (ของประเทศเซโกสโตวาเกีย)
๒๘	สิงหาคม	๒๔๗๗	กางเขนแห่งความดี ชั้นที่ ๓ (ของประเทศอังกฤษ)

ได้ไปรับราชการพิเศษ

๓. เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๓ ได้โดยแต่งตั้งสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร ในการฝังพระศพพระนางเจ้ากรุงเดนมาร์ก

(๘)

๒. เมื่อ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๔๕ ไปตรวจการมณฑลพายัพกับนายพันโท
พระสุรเศรษฐนิค (แย้ม) ในคราวปราบเงี้ยวที่ก่อการจลาจล

๓. เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐ ได้โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราช
ดำเนินประเทศยุโรป

๔. เมื่อ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๒ เป็นนายกองข้าหลวงปักปันเขตแดนฝ่าย
สยาม ไปปักปันเขตแดนไทยกับอังกฤษทางแหลมมลายู

ออกนอกตำแหน่งประจำการทหาร

- พฤษภาคม ๒๔๕๖ ไปรับราชการ ทาง กระทรวงมหาดไทย เป็น สมุหเทศาภิบาล
รักษาสำเร็จราชการมณฑลภูเก็ต
- มิถุนายน ๒๔๖๓ กลับมารับราชการเป็นแม่ทัพกองทัพน้อยทหารบกที่ ๓
- เมษายน ๒๔๖๘ ออกจากประจำการ เป็นนายทหารกองหนุนมียศหัวต
ตั้งกัตกรมจเรทัพบกและการปืนเด็กปืนกล ได้รับ
ยศยศตาม ส่วนแบ่งอัตราเงินเดือน นายพลโทชั้น ๓
เพราะมีอาการป่วยเรื้อรัง
- ๓๐ มีนาคม ๒๔๗๓ เป็นนายทหารนอกราชการ ตั้งกัตกรมจเรทหารราบ
- ๓ เมษายน ๒๔๗๕ กลับเข้ารับราชการเป็นสมุหราชองครักษ์
- ๓๓ มกราคม ๒๔๗๘ ออกจากประจำการ เพื่อรับบำนาญ เข้าอยู่ในประเภท
นายทหารนอกกอง ตั้งกัตสำนักงานปลัดกระทรวง
กลาโหม เพราะมีอายุครบกำหนดเกษียณแล้ว
- ๒๓ กรกฎาคม ๒๔๗๗ ป่วยด้วยโรคหัวใจวายฉับพลัน ถึงแก่กรรม

คำนำ

ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลโท พระยาวิชิตวงศ์วุฒิไกร อดีตสมุหเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลภูเก็ต ซึ่งเจ้าภาพกำหนดงานในปลายศกนี้ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม กระทรวงมหาดไทยได้แจ้งความจำนงมายังกรมศิลปากรขอพิมพ์หนังสือ เรื่องของชาติไทย บทนิพนธ์ของพระยาอนุমানราชชน เพื่อแจกขำร่วยในงาน กรมศิลปากรมีความยินยอมอนุญาตให้จัดพิมพ์ได้ตั้งประสงค์

หนังสือเรื่องนี้เป็นตอนต่อจากเรื่องแหลมอินโดจีนสมัยโบราณ โดยท่านผู้เรียบเรียงคนเดียวกัน ซึ่งได้เคยตีพิมพ์ไปแล้ว ความเป็นมาของหนังสือเรื่องนมอย่างไร มีแจ้งอยู่ในคำชี้แจงของท่านผู้เรียบเรียงในตอนต้นของหนังสือเล่มนี้

กรมศิลปากรขออนุโมทนากุศลบุญราศีที่กระทรวงมหาดไทยได้ร่วมกับเจ้าภาพพิมพ์หนังสือนี้แจกเป็นสาธารณประโยชน์ ขออำนาจแห่งกุศลผลบุญที่ได้บำเพ็ญทั้งปวงนั้น จงดลบันดาลให้ พลโท พระยาวิชิตวงศ์วุฒิไกร ได้ประสพอิฏฐิวิบุลยผลในสัมปรายภพทุกประการ เทอญ

พ.อ. รณสีทธิพิชัย

(พ.อ. หลวงรณสีทธิพิชัย)

อธิบดีกรมศิลปากร

๓๖ ตุลาคม ๒๕๓๗



คำชี้แจง

[เรื่อนต์ต่อจากเรื่องแหลมอินโดจีนสมัยโบราณ ซึ่งได้ตีพิมพ์ไปแล้ว เหตุที่เขียนขึ้นมื่ออย่างไร แจงอยู่ในจดหมายเขียนถึงเพื่อนคนหนึ่ง ต่อไปนี้]

ถึง คุณ ช. ทริก

วันที่ ๘ เมษายนคชนบาย เรายืนอยู่ที่สระบัวกึ่งอำเภอเชียงแสนหลวง มองไปข้างหน้า เห็นแม่น้ำวอกหรือวอกอยู่ซ้ายมือ ข้ามไปฝั่ง โนนเป็นแคว้นเขมรัฐเมืองเชียงตุงของพวกไทยจีน ปากน้ำแม่วอกมาออกแม่น้ำโขงตรงที่เรายืนอยู่ จึงได้ชื่อว่าสระบัวคือปากแม่วอก เป็นชายเขตแดนของสามประเทศมารวมกัน มีแม่น้ำแม่วอกและแม่น้ำโขงกั้นกันไว้ มองตรงไปหน้า และขวามือ เห็นแม่น้ำโขงไหลตดคดเคี้ยว แต่จะเลี้ยวเข้าไปในเหลี่ยมเขาและป่าไม้ แม่น้ำโขง พลก โนน พวกที่เรียกกันในภูมิศาสตร์ว่าฝั่งซ้ายและแคว้นหลวงพระบางของพวกไทยด้านข้าง เทือกแดนพบนอนไป เป็นแคว้นดิบดองจุไทยอันเป็นที่อยู่ของพวกญไทย ถัดไปอีกทางตะวันออก ถึงถึงแคว้นดงเคียบของพวกญวนแถว แคว้นนมพวกไทยไท้และไทยนุงอยู่มาก นักประวัติศาสตร์ ตกลงกันว่า พวกญวนแถวชาวตงเกียบดงมากกมเด็ดเนื้อเซอไซเป็นไทยมาแต่เดิมเป็นพวกที่ฝรั่งเรียกว่า FAR-FLUNG THAI คือไทยที่แตกหมู่แตกพวกกระเด็นออกไปไกล คุณ ช. คงจะจำได้ว่าภูมิประเทศที่เราเห็นเหมือนมองดูอยู่นั้น ข้างข้างกว้างวังเวงใจขอบกต ดูแม่น้ำโขงก็โค้งกว้างกว้างใหญ่หน้าโหดแรง ไม่เห็นเรือแพขนดองสักลำเดียว มองดูรอบข้างก็ช่างเงียบเชียบไม่มีอะไร นอกจากว่าเห่อเป่าเป่าเสียงใจ มีแต่หน้ากับฟ้าปากกับเขาเท่านั้น ภูมิประเทศอย่างนี้ เป็นเครื่องปลุกเตือนใจให้เฉยเมยแลคิดไปต่าง ๆ ทำให้นึกไปถึงเรื่องที่เคยอ่านในพงศาวดารแต่ดลเกิดเป็นภาพชนในใจ เห็นความเป็นไปครั้งกระโน้น ครึ่งเมื่อบรรพบุรุษของเราพากันอพยพยกข้ามแม่น้ำโขงมา แล้วสร้างบ้านแปงเมืองอยู่แถวนี้ คือเมืองเชียงแสนหลวง เมืองซึ่งเวดตาดตงเป็นแคว้นกึ่งอำเภอ มีซากทำแพงและพระพุทธรูปปรกหักพังเหตุชอยู่ใภถวางป่าเป็นหลักฐานบอกให้รู้ว่าเคยเป็นบ้านเมืองมาแต่ก่อน ถ้าแม่น้ำป่าเขาเหล่านี้เกิดพูดได้ เราก็คงได้ทราบความจริงว่า ทำไมบรรพบุรุษของเราจึงยกข้ามแม่น้ำโขงมา มีเหตุการณอะไรหรือ เหตุยอ

แต่ข้ามฟากไปโน้น นั่นก็คนไทย โนนก็คนไทย ถัดขึ้นไปอีกก็คนไทย เพราะอะไรเราจึงมา
 แยกแวกจากกัน คุณ ช. คงจะจำได้ว่าเมื่อตอนเช้าของวันนั้นเอง เราได้ข้ามแม่น้ำไปเที่ยว
 ที่ชายแดนเมืองเชียงตุง ได้ไปพบประชันหน้ากับชาวไทยเขินคนหนึ่ง ซึ่งมีเมียเป็นชาวไทยใหญ่
 เขาได้ต้อนรับเราผู้แปลกหน้าเป็นอย่างดีนั่นเอง คงระลึกได้ว่าเขาบอกเราว่าเขาเป็นคนไทย เป็น
 คนไทยอย่างเดียวกับเราเป็นคนไทย แต่เพราะอะไรจึงต่างฝ่ายต่างอยู่ ดูเป็นว่าไม่ใช่เชื้อชาติ
 เดียวกัน เขาบอกว่าเขาเคยลงมากองทัพ ๖ นานตั้ง ๓๐ ปีแล้ว แต่ในครั้งนั้นผมพวกเราก็มีคน
 รู้จักและรู้จักว่าเขาเป็นคนไทย ถัดไปเขาใจว่าเป็นคนต่างเชื้อชาติ เป็นเงี้ยวเป็นกุกาไป เพราะ
 อะไร ก็เพราะการแต่งตัวไม่เหมือนกับเรา พูดก็ฟังเกือบไม่เข้าใจกัน แต่เดี๋ยวนี้เป็นเพราะอะไร
 เราจึงรู้ว่าเขาเป็นคนไทย ก็เพราะคำพูดของเขานั้นเองบอกว่าเป็นไทย คุณ ช. คงจำได้ว่าเมื่อ
 เราพูดอยู่กับเขาถึงคำถางคำตัดตรงกัน เมียของเขาฟังอยู่ด้วย ก็แสดงอาการรู้สึกพอใจออกพอใจ
 เสียจริง ๆ เห็นได้ชัด ๆ ว่าเขาคิดว่าเราและเขาเป็นชาติเดียวกัน ที่เราพูดไม่เข้าใจกัน ก็เพราะ
 พวกเขาคิดไปอยู่ในกรอบใจของคนอื่นมานาน คำพูดของเขาจึงมีคำที่ไม่ใช่คำไทยปนอยู่มาก
 อย่างเดียวกับคำพูดของเรา ซึ่งถางคำเขาก็ฟังไม่เข้าใจ เพราะว่าไม่ใช่เป็นคำไทยมาแต่เดิม
 นอกจากคำพูด ความรู้ทางประวัติศาสตร์ คำสอน จารีตประเพณีของเดิม เหล่านี้ ก็ยกย่อง
 หนึ่ง ที่จะช่วยทำความเข้าใจกันได้ว่าใครเป็นใคร

คุณ ช. คงไม่ทราบว่า ผมยื่นเหม่อมองดูภูมิประเทศ ผมนึกอะไรต่ออะไรตั้งร้อยแปด
 เรื่อง นึกเห็นเป็นภาพในประวัติศาสตร์ เห็นอย่างฟ้าแดด แวบเดียวแลดูก็เปลี่ยนเห็นเป็นอื่น
 ต่อ ๆ ไปในชั่วพริบตา เวลานี้ผมไม่ออกแต่จะเห็นว่าเห็นอะไรบ้าง เพราะทั้งได้นานภาพทหนักเห็นก็
 เลื่อนไป นอกจากจะจดเอาไว้ในขณะนั้น ถ้าตั้งผมนึกเห็นเป็นภาพต่าง ๆ อยู่นี้ ได้ยินเสียง
 คุณ ส.ว. ถามว่า “ไหนคะ ที่บนเมืองไทยเดิมของเรา” การเหม่อมองของผมก็หมดลงเพียง
 นั้นไปตอบคำถามของคุณ ส.ว. ด้วยยิ้มและพูดว่า “ผมเดาว่า โนน ถัดป่าและทิวเขาไปข้างหน้า
 นั้นเป็นไรเห็นยอดอยู่ไร ๆ ไกลไปข้างหน้าโน้นอีกมาก เป็นแดนอันสืบต่อกันมาของพวกไทยตอ
 เมืองเชียงรุ่ง ถัดไปอีกก็เป็นที่อยู่ของพวกไทยในเมืองจีน มีพวกไทยสูง ไทยตาย ไทยน้ำ ไทย
 ย้อย และไทยอะไร ๆ อีกมากจำชื่อไม่ได้” ที่ผมตอบนี้ไม่ใช่จะไปเห็นเอง ตอบตามแผนที่

แต่หนังสือที่เคยดูเคยอ่านแต่จนกลตาเขา คุณ ส.ว. ชักถามต่อไปอีก แต่จะถามอะไรบ้างผมก็
 จำไม่ได้ จำได้แต่ที่ผมตอบคำถามเหล่านั้นไม่ได้หลายข้อ เพราะไม่รู้ ถึงรู้ก็เป็นอย่างงู ๆ ปลา ๆ
 ค่อนข้างได้มั่วๆ ไปด้วยกับนอกหลายคนชักถาม ดูเป็นว่าผมเห็นจะรู้เรื่องดี แต่ที่ไหนได้ รู้จาก
 สมุดหนังสือที่เห็นเพียงเห็นของจริงบ้างในคราวที่มานเอง จึงตอบคำถามด้วยความพอใจให้แก่ผู้
 ชักถามไม่ได้นัก ถึงกระนั้นผมเกิดความรู้สึกสนใจใหม่ที่ว่าพวกเราเป็นผู้อ่านอะไร ๆ ที่เกี่ยวกับ
 ชาติของเราอยู่เหมือนกัน ถึงที่จะช่วยการศึกษาประวัติศาสตร์ ก็อยู่ที่ใดมาเที่ยวแต่ละได้เห็น
 ภูมิประเทศที่อ้างไว้ในประวัติศาสตร์ เมื่อใดมาเห็นแล้วก็อยากดูอยากฟัง เหมือนดังพวกเรา
 เป็นนักท่องเที่ยวไปด้วยกันคราวนั้นราว ๓๕ คน ถ้าได้มีผู้ชี้แจงให้ฟังสัมผัสไปในพวกด้วย ก็
 เพิ่มความสนใจและความรู้ให้แก่พวกเราช่นอกมาก เมื่อสมัยนั้นอยู่ริมแม่น้ำโขงหน้าท่าจากากรถึง
 อำเภอเชียงแสนหนอง ฝมนักไปถึงคำว่า แล่น แปลว่าอะไร และนักถึงโอรสของพระยาจกจักรราช
 ผู้เป็นปฐมกษัตริย์ครองแคว้นโยนกเชียงแสน ได้ติดตามจับปูมาจนถึงแดนแม่น้ำโขง ทำให้เห็น
 ภาพท้าวพระยามหากษัตริย์ในสมัยโน้นว่ามีความเป็นไปอย่างไร ถ้าเป็นโอรสท้าวพระยาในสมัย
 นี้ คงไม่ได้จับปูอยู่ตามริมน้ำเป็นแน่ เพราะถึงแคว้นด้อมบังคับให้ผิดกัน เดยนี้คนออกดูนอกทาง
 ออกไปอีกว่า โอรสเหล่านั้นเวลาได้จับปูรูปร่างอย่างไร ฝมนักเพื่อจะอะไร ๆ อย่างนี้อีก

หลายอย่าง

เมื่อกลับจากท่องเที่ยวมาที่บ้าน ในวณนเองผมคิดว่าพงศาวดาร โยนกขึ้นมาอ่าน เพราะ
 ออยากรู้เรื่องทั่วไปเห็นมา อ่านอยู่หลายวันแล้วจบหนังสือเรื่องอื่น ๆ ในพวกเดียวกัน พอได้เห็น
 เรื่อง "๓๐ วันในภาคพายัพ" ซึ่งคุณ ข. แต่งเล่าเรื่องเดินทางของเรา สนุกเต็มที่ เพิ่งมา
 ทราบจากเรื่องที่เขียนนั้นว่า คันทอนพักอยู่ที่จังหวัดน่าน คุณ ข. ถนัดมันงัดเขียน เพราะกลัว
 ยุงร้ายกว่าเดือนนั่นเอง และคุณยังตั้งใจจำเรื่องชื่ออำเภอของกลางที่ผมตั้งคำถามเด่นว่า ทำไม
 จึงกลตบกันไม่เป็นกลางร้อง ที่แท้ของกลางก็คือ ชื่อของกลางหรือร้องกลาง แปลว่าทางเดินของ
 กลาง เคยเห็นหนังสือเก่าเขียนเป็น ร้องกลาง อยู่ ผมอ่านเรื่องที่คุณ ข. เขียนแล้ว ก็อยาก
 จะเขียนเรื่องราวที่เรียกกันว่าประวัติศาสตร์ของภาคพายัพ ตอนที่ไปได้เที่ยว จึงต้องเขียนดู
 อย่างนักท่องเที่ยวเคยไปเป็นครั้งแรก ให้ชื่อว่า เรื่องของชาติไทย คุณ ข. คงทราบดีแล้วว่า

นักท่องเที่ยวนั้นเห็นอะไรแค่ว่า ๗ ไป เรื่องที่นักท่องเที่ยวยืนยันเป็นอย่างเต็มที่ ๗ เราไปกัน
 คราวนั้นอย่างนักท่องเที่ยวยืนยัน ๗ เพียง ๓๐ วันเท่านั้นที่เที่ยวดัง ๖ จังหวัด เรื่องที่ผมเขียนขึ้น
 นั้นจึงมีลักษณะเช่นนั้น เป็นเรื่องเล่าให้ฟังอย่างผาด ๗ เฉิน ๗ มากกว่าเป็นเรื่องประวัติศาสตร์
 ผมจึงหวังอยู่ว่าท่านผู้ เมื่อเห็นตรงไหนผิดพลาดไม่ถูกต้องตามที่ท่านรู้ ขอได้โปรดให้อภัย
 เมตตาทักท้วงที่ผิดด้วย เนื่องจากคุณ ข. ส่วนผมไปเที่ยวภาคพายัพ ซึ่งแผนกส่งเสริมการ
 ท่องเที่ยวของกรมพาณิชย์เป็นผู้จัดและมีผู้นำไป จึงต้องขอขอบคุณ ข. มาก เพราะคุณ ข. เป็น
 คนเก่าให้ผมมีชื่อไปชมบ้านเมือง ในภาคนั้นเป็นครั้งแรก แล้วก็เกิดเป็นหนังสือเรื่องนั้น กับ
 เพื่อให้เห็นประโยชน์แห่งการท่องเที่ยงที่ทางราชการส่งเสริมจัดให้มี ว่าทำให้ผมได้รับความรู้
 จากการส่งเสริมนี้เพียงไร สวัสดิ์.

ด้วยความรักและนับถือ

พระยาอนุমানราชธน

(เต๋รุ่ยร โทเศศ)

หอสมุดแห่งชาติ

วันที่ ๓๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๓

สารบัญ

ภาค ๑ ไทยในประเทศจีน

๑. ไทยเดิม

	หน้า	๑
ประเทศจีนสมัยเมื่อกว่า ๔๐๐๐ ปีล่วงมาแล้ว	"	๑
พวกต๋ามุง (ไทยเดิม)	"	๑
มุง กับ อ้ายลาว	"	๕
ลุง หลวง และ ปา	"	๙
ไทยเฉา	"	๙
ภูเขาย้ายลาว ชนชาติเลี้ยวเฉา หง่ายลาว เสนลาว	"	๙
ถิ่นเดิมของไทย ไทยเฉา ไทยไท้ ไทยจงกา	"	๗
สมัยเลียดก๊ก (ราวต้นพุทธกาล)	"	๘
เมืองฉ้อ เมืองจีน ฉ้อปาอ้อ	"	๙
ไทยปา จีน มาเป็น จีน	"	๙
แรกปรากฏคำว่าอ้ายลาวในจดหมายเหตุจีน	"	๙
จีนชาวแคะและควางตุ้ง ส่วนมากไม่ใช่จีน	"	๑๐

๒. กำเนิดชาติอ้ายลาว

ชาวอ้ายลาวสักรูปมังกรและรูปช้างทรงกาย		
นุ่งผ้ามีชายกระเบนห้อยข้างหลัง	"	๑๓
เก้าหลัง ซอแม่น้ำโขงตอนผ่านเชียงรุ่ง	"	๑๕
ทิวเขาอ้ายลาว กับ ทิวเขาเก้าหลัง	"	๑๕
คำว่าอ้ายลาว และ เก้าหลัง	"	๑๖
อ้ายลาวก็กหย่นหลัง ต้องอ่อนน้อมจีน	"	๑๘
อ้ายลาวก็กล่าวมา ต้องอ่อนน้อมจีน	"	๑๘

คำว่า เวียงเชียง กับ เวียงจันทน์ ลานฉองเคียง กับ ล้านช้าง	หน้า ๒๐
แดนอ้ายลาว	,, ๒๐
เปาะหน่าม โพน่า (โพธิสารหลวง) พนม ฟูนัน	,, ๒๑
ลักษณะและความสามารถของชาวอ้ายลาว	,, ๒๒
ชาติไทยเจริญมาก่อนจีนนาน	,, ๒๔
อ้ายลาวก็กหย่นลาว กู้สรภาพ	,, ๒๔
ไทยสมัยเบ็งเฮก ขับเคียวต่อรบกับจีน	,, ๒๗
	๓. อาณาจักรน่านเจ้า
ไทยหกเจ้าพี่น้องสรภาพ	,, ๒๕
หกเจ้ารวมเป็นเจ้าเดียว จีนเรียกน่านเจ้า	,, ๒๕
ภูมิประเทศของน่านเจ้า	,, ๓๐
ตำแหน่งข้าราชการผู้ใหญ่	,, ๓๒
การปกครองท้องถิ่น การทหาร	,, ๓๓
ที่ปรึกษาในพระองค์	,, ๓๕
ชอขุนนางประจำตำแหน่งฝ่ายหน้า	,, ๓๕
แบ่งปันอาณาเขตสำหรับการปกครอง	,, ๓๕
การเลี้ยงไหมและทอผ้า	,, ๓๗
บ่อเกลือ ต้นไม้ที่ไซทำเกาทัณฑ์ ภูเขาที่มแร่ทองคำ	,, ๓๗
การเสด็จดำเนิน ธงไทยสมัยน่านเจ้า	,, ๓๘
ชอของชนนและมเหสีพระเจ้าน่านเจ้า	,, ๓๘
เครื่องแต่งกายข้าราชการ	,, ๓๘
ลักษณะผู้หญิง ประเพณีแต่งงาน ฤกษ์เดือน	,, ๓๕
อาหารที่ปรุงขนด้วยปลา ดนตรีและการเลี้ยงแขก	,, ๓๕
สินค้าขายแลกเปลี่ยนในตลาด วินัยทหาร	,, ๓๕
การไถนา	,, ๔๐
ราชวงศ์น่านเจ้า	,, ๔๐

ภาค ๒ ไทยในแหลมอินโดจีน

ไทยในแหลมอินโดจีน	หน้า ๖๓
๑. แคว้นสิบสองจุไทยและล้านช้าง	" ๖๘
พวกไทยน้อย	" ๖๘
พงศาวดารล้านช้างปริจเฉทต้น	" ๗๐
ข้าอังก้า ข้าก่อ เขินก่อ	" ๗๓
พงศาวดารล้านช้างปริจเฉทที่ ๒	" ๗๓
ไทยครอบครองตลอดสิบสองจุไทยและล้านช้าง	" ๗๖
อาณาจักรไทยสมัยขุนบรมมหาราช	" ๘๓
เทียบพงศาวดารล้านช้างกับพงศาวดารอาหม	" ๘๔
ตำนานไทยใหญ่เทียบกับไทยอาหม	" ๘๕
ตำนานไทยใหญ่เทียบกับไทยอ้ายลาว	" ๕๐
ขุนบรมมหาราชมาจากไหน	" ๕๐
๒. แคว้นล้านนาไทย	" ๕๔
ภูมิประเทศ	" ๕๔
ตำนานสุวรรณโคมคำ	" ๕๖
พวกละว้า	" ๕๖
ขอมกับเขมรต่างกัน	" ๕๗
แคว้นโยนกเชียงแสน ตามตำนานสิงหนวัติ	" ๕๗
สิงหนวัติ कुमारสร้างเมืองนาคพันธุ	" ๑๐๑
เชียงแสนหมายความว่าอย่างไร	" ๑๐๔
กำเนิดพรหมกุมาร	" ๑๐๕
พรหมกุมารกู่สรรพภาพ	" ๑๑๑

สร้างเมืองเวียงไชยปราการ	หน้า ๑๑๓
แคว้นแคว้นโยนกสมัยพระองค์พรหม	„ ๑๑๓
พระองค์ไชยสิริโอรสพระองค์พรหมตั้งนครหลวงที่กำแพงเพชร	„ ๑๑๕
ราชวงศ์อยุธยาที่สืบมาจากพระองค์ไชยสิริ	„ ๑๑๕
โยนกนครถึงกาลพิเนาศ	„ ๑๑๖
วินิจฉัยเรื่องในตำนานสิงหนวัติ	„ ๑๑๗
แคว้นโยนกเชียงแสน	„ ๑๑๘
วินิจฉัยพระยาหลวงจักราชกับปู่เจ้าลาวจก	„ ๑๒๐
ตำนานเมืองยอง	„ ๑๒๒
ขุนเฑืองขุนทิ้ง	„ ๑๒๗
ขุนเจือง	„ ๑๒๘
พระยาลุ่มฟ้าเกล้าพิฆาตวิเทหราช	„ ๑๓๐
วินิจฉัยคำว่า แกว	„ ๑๓๒
วินิจฉัยเรื่องพระยาแมนตาตอกรอบฟ้าตาหยัด	„ ๑๓๕
๓. แคว้นหริภุญไชย (ตามตำนานชินกาลมาลินี)	„ ๑๓๘
ชินกาลมาลินี เรื่องจามเทวีวงศ์	„ ๑๓๘
สร้างเมืองลำพูน	„ ๑๔๐
นางจามเทวีครองนครหริภุญไชย	„ ๑๔๑
วินิจฉัยเรื่องในจามเทวีวงศ์	„ ๑๔๓
สร้างเมืองนครเขลางค์	„ ๑๔๕
พญาชวกราชตีได้เมืองละโว้	„ ๑๔๗
พญาตราพกตีเมืองละโว้	„ ๑๔๕
ชาวเมืองหริภุญไชยหนีไปอยู่เมืองสุพรรณนคร	„ ๑๕๑
เมืองหริภุญไชยกับเมืองละโว้ทำสงครามกัน	„ ๑๕๒
เรื่องพระเจ้าอาทิตย์ราช	„ ๑๕๕

แคว้นสุโขทัย	หน้า ๑๕๗
วินิจฉัยคำว่า ร่วง	„ ๑๕๘
พระเจ้ารามคำแหงมหาราชทรงรวบรวมประเทศไทย	„ ๑๕๘
ลานนาไทยตอนรวมกัน (ตามตำนานสิงหนวัตกุมาร)	„ ๑๕๙
กำเนิดพระยาเมงราย	„ ๑๕๙
เรื่องพญาวงศ์ฟางโพธิญาณ	„ ๑๖๐
เมืองเชียงตุง	„ ๑๖๑
พญาเจ้าเมืองแห่งเมืองพะเยา	„ ๑๖๖
เรื่องพระร่วงกับพญาเจ้าเมือง	„ ๑๖๗
พระยาเมงรายคเมืองลำพูน	„ ๑๖๙
พระยาเมงรายสร้างเมืองเชียงใหม่	„ ๑๗๒
ลานนาไทยสมัยประวัติศาสตร์	„ ๑๗๕
พระเจ้าผายูย้ายราชธานีมาตั้งที่เมืองเชียงใหม่	„ ๑๗๕
พระเจ้าแสนเมืองมา	„ ๑๗๖
พระเจ้าติโลกราช	„ ๑๗๗
พระนางมหาเทวีจรีประภา	„ ๑๗๑
พระไชยเชษฐา	„ ๑๗๒
สังคายน์ — คุณสมบัติของชาติไทย	„ ๑๗๓





ภาค ๑
ไทยในประชาคมจีน

ไทยเดิม

ก่อนนี้ไม่รู้ชื่อนัก เราไม่มีใครรู้จักกันว่า ไทยนั้นเป็นชาติใหญ่ ดิบเข็ดด้ายมานานหลาย พันปีแล้ว พระราชพงศาวดารและตำนานต่าง ๆ ของเราเท่าที่มีอยู่ ก็ไม่พูดถึงเรื่องชาติไทย ว่าเดิมอยู่ที่ไหนและเข้ามาอยู่ในแหลมอินโดจีนตั้งแต่เมื่อไร จนมาเมื่อเร็ว ๆ นี้ จึงได้ทราบ กันมากจนกว่าชนชาติของเรานับเดิมอยู่ในประเทศจีน เพราะมีหนังสือว่าด้วยเรื่องนอญอยู่หลายเล่ม เรื่องที่ทานกำลังอ่านอยู่นี้ ก็เป็นอีกเล่มหนึ่ง

ในพงศาวดารตอนต้นของจีนกล่าวไว้ เมื่อราว ๕๐๐๐ ปีล่วงมานี้ ยูเค่ (เรียกตาม ทัมอยู่ในหนังสือไทยเรื่องโคเก๊ก) เป็นกษัตริย์ในประเทศจีน ซึ่งเวลานั้นเล็กนิดเดียว มี อาณาเขตตอนใต้ จะไม่ถึงแม่น้ำเหลือง เด็ดด้วยซ้ำ ถัดลงมาแม่น้ำเหลืองลงมา ได้แก่ตอน กวางของประเทศไทยในปัจจุบัน เป็นที่อยู่ของชาติหนึ่งซึ่งไม่ใช่จีน มีหลายพวกหลายเหล่าด้วยกัน กัน จีนเรียกชื่อรวมว่า ต่ามุง ผู้รู้ถึงความเห็นเป็นอย่างเดียวกันว่า ต่ามุง คือไทยเดิม ซึ่งมีเข็ดด้ายดิบมาจนทุกวันนี้ เป็นชาติใหญ่ มีจำนวนคนในชาติมากกว่าชาติใด ๆ ทั้งหมดใน แหลมอินโดจีนและตอนใต้ของประเทศจีน หากเรียกชื่อชาติเป็นชื่อย่อยต่าง ๆ กันไป จึงทำให้ต่างเข้าใจผิดคิดว่าเป็นคนละชาติ

ทำไมผู้รู้เหล่านั้นจึงยืนยันว่า ต่ามุง เป็นชาติไทย ก็เพราะในระยะเวลาดังกล่าว มี เรื่องปรากฏในตำนานของจีนว่า เจ้าในตระกูลต่ามุงได้เป็นใหญ่ในประเทศน่านเจ้า น่านเจ้าเป็น ชื่อที่จีนเรียกประเทศไทย ซึ่งเป็นอิสระอยู่ในดินแดนตอนใต้ของจีน เมื่อระหว่าง พ.ศ. ๓๑๖๓ ถึง ๓๓๗๐ จะกล่าวต่อไปข้างหน้า

• เขียนในหนังสือไทยมีชื่อต่าง ๆ เป็นอึ้งห่อ ฮองโห ห่วงห่อ อึ้งางโห และอะไรอีกจำไม่ได้ ส่วน เป็นคำเดียวกัน หากออกเสียงเพื่อนไปตามสำเนียงของจีนชาวต่าง ๆ และแปลว่า แม่น้ำเหลือง

คำว่า คำมุง ในภาษาจีนแปลว่า มุงใหญ่ เป็นคำเดียวกับจีนเรียกพวกคาตมุงคิดว่า หม่งโก๊ แปลว่า มุงเก่า ที่เห็นกันว่าชนชาติไทยเป็นเชื้อสายในมนุษย์ตระกูลมุงโก๊เดียน ถูก ขอบกต ถ้าจะออกเสียงคำคำมุงเป็นอย่างชาวกวางตุง ซึ่งฝรั่งรู้อีกว่าตั้งมากเป็นไทยที่ถูก กัดจนตายไปเป็นจีน ก็จะเป็น ไค้หม่ง เสียงใกล้เคียงกับคำว่า ไทยเมืองมากที่สุดทีเดียว ทำไมจึงเอา คำไค้หม่งเข้ามาเทียบกับคำ ไทยเมือง ก็เพราะในตำนานสิงหนวัติกล่าวว่า กษัตริย์ที่มาสร้าง เมืองเชียงแสน เป็นเชื้อวงศ์ไทยเมืองมาแต่ประเทศจีน แม้ในทุกวันนี้ชาวเขียงใหม่ก็ยังถือคน อยู่ว่าเขาเป็น ไค้จาวเม็ง คือ ไทยชาวเมือง ซึ่งคงหมายความว่า เป็นไทยชาวมุง ในศิลาจารึก พระเจ้ารามคำแหง (หลัก ๑ ด้าน ๔ บรรทัด ๑-๓) มีว่า " พ่อขุนรามคำแหง ดูกพ่อขุนศรี อินทราทิตย์ เป็นขุนในเมืองศรีสงครามได้ส่วยไทยเมือง ไค้หลัก พ้าฐ... ไทชาวอยู่ชาวของมาออก " ในที่นี้อาจถึงไทยเมืองซึ่งคงจะหมายถึงไทยภาคพายัพใน ี่ทางส่วน

หมอตีตอกกล่าวไว้ในหนังสือ THE TAI RACE แห่งหนึ่ง (หน้า ๖) ว่า ตาม ปรกตจีนถือคนว่าเป็นชาติไทยแท้สักว่าใครๆ หมด มีนิสัยที่จีนจะยอมเรียกชนพวกอื่นที่เป็นชาว พนมเมืองเดิม ชาติเล็ก ๆ และไม่ได้สำคัญว่าไค้ ซึ่งแปลว่าใหญ่ได้ง่าย ๆ พวกมุงจะต้องตั้งมั่น รวมกันเป็นชาติมีปักแผ่นอยู่แล้ว จึงสามารถทำให้จีนเรียกพวกมุงว่าใหญ่ หมอตีตอกเห็นว่า ชุมชนจะบรรลุดังถึงความเป็นใหญ่แห่งชาติได้นั้น ไม่ใช่กระโดดแมดทีเดียวก็เป็นชาติไทยได้ แต่จีนเรียกมุงว่าใหญ่มาแต่สมัยเมื่อ ๕๐๐๐ ปีล่วงแล้ว จึงต้องเข้าใจว่ามุงเป็นชาติที่เจริญมา นานก่อน ๕๐๐๐ ปีตามที่กล่าวไว้ หมอตีตอกกล่าวไว้อีกแห่งหนึ่ง (หน้า ๕) ว่า มุงเป็นพวกอยู่ใน ชาติอายุต่าง ๆ และชาติอายุต่างนั้นมาจากชาติชาวพนมเมืองเดิมของประเทศจีน ได้อพยพจาก ตะวันตกเข้ามาอยู่ในประเทศจีนก่อนจีนมา เป็นเวลา ๕๐๐๐ ปี หรืออาจที่จะนานเหนือเวदानนชน ไปอีกมากก็ได้ ตรงนี้จะคงอธิบายถึงมุงกับอายุต่างเล็กก่อนว่าต่างกันอย่างไร ตามคำอธิบาย ในหนังสือวิเคราะห์เรื่องเมืองไทยเดิมของประกาศศิริ (หน้า ๖) ว่า อัยตาวเป็นคำที่เรียกตนเอง ี่ส่วนมุงเป็นคำที่ชาติอื่นเรียก เป็นอย่างเดียวกับไทยแห่งประเทศไทย เรียกตนเองว่าไทย แต่

๑ กวางตุงอ่านว่า ออบเหล่า หรือ อาบเหล่า

ชาติอื่นเรียกว่าสยามฉะนั้น พวกไทยเดิมในประเทศจีน จะเรียกชาติตนเองว่าอะไรก็ตามที่
 แคว้นแดนเรารู้จักและเรียกกันว่าไทยทั้งหมด ถ้าหากคำว่าลาวเป็นชื่อเดิมของไทยด้วยชื่อหนึ่ง
 ก็จะต้องเป็นคนละคำกับคำว่า ลาว (ลาว) และมีความหมายต่างกันตรงข้าม

สรุปความ ชาติต๋ามุงหรือไตหม่ง ถ้าพิจารณาตามรูปเสียงของคำ และตามเหตุผล
 แวดล้อม ก็น่าจะคงเข้าใจว่า ไต กับ ไทย เป็นคำเดียวกัน แปลว่าใหญ่ (ไทยถิ่นอื่น
 เท่าที่สอบได้ เรียกตนเองว่า ไต ทั้งนี้ ที่เรามาเรียกว่า ไทย และแปลว่า ไม่อยู่ในอำนาจใคร
 คงมีเหตุการณ์อะไรสักอย่างหนึ่ง ในทางประวัติศาสตร์) มุงหรือหม่งก็น่าจะตรงกับคำว่า เมือง
 รวมกันก็เป็น ไทยเมือง อันเป็นชาติใหญ่หลายเหล่า มีบ้านเมืองอยู่มาแต่สมัยดึกดำบรรพ์
 นานกว่า ๕๐๐๐ ปีแล้ว เป็นชาติมาอยู่ในประเทศจีนก่อนจีนเดียวยก

เรื่องพวกต๋ามุง จดหมายเหตุจีนกล่าวข้อความพิสดารไว้อย่างไรบ้าง ในหนังสือฝรั่ง
 เท่าที่ได้อ่าน ก็ไม่พบได้ เข้าใจว่าคงไม่มีอะไรที่ควรเรียงไปกว่าที่เล่ามาแล้ว เพราะเป็นเรื่อง
 คง ๕๐๐๐ ปี จะมีอะไรมาพูดได้มาก ถ้ามามาก เรื่องนมหกพิงยาก ไม่พบนเรื่องนาคเรื่องมังกร
 ล่องมาราว ๒๐๐ ปีนับแต่ที่กล่าวมาข้างต้น จึงปรากฏเรื่องพวกไทยในจดหมายเหตุจีนเป็นครั้งที่
 ๒ ว่าก๋อองในราชวงศ์ฮั่น^๑ โปรดให้ข้าราชการผู้ใหญ่ชื่อมังกูโต เป็นราชทูตไปเมืองปา
 ซึ่งอยู่ทางตะวันตกของมณฑลเสฉวน (หมอต้อดหน้า ๘ ว่าอยู่แถวเมืองสูงกิ่งเตียนฉี) ไปถึง
 แทน ถ้าจะเดาที่จะคงเข้าใจว่าพวกปา มีบ้านเมืองของตนเอง ไม่ได้ขึ้นแก่จีน กษัตริย์จีน
 จึงได้แต่งราชทูตไปหา จะเห็นว่าไปทำไมตรึกันหรือด้วยเรื่องอะไรไม่ทราบ แต่ถึงจะไม่
 ทราบก็ไม่สำคัญ ข้อสำคัญอยู่ที่ได้ทราบว่าชาวเมืองปาเป็นไทย หมอต้อดว่าใกล้ ๆ กับ
 เมืองปา มีเมืองสูง ซึ่งเป็นเมืองของไทยเหมือนกัน ที่ว่าเป็นไทยเพราะชื่อสูงและปายังติดมาก
 เป็นชื่อไทยต่างเหล่าที่จนไซเรียกอยู่ คือพวกสูงเหียน หรือหง้งเหียน (ตามเสียงกลางตั้ง)
 แปลว่าคนเมืองหง้ง และปาย หรือปายหยี่ แปลว่าคนป่าเถื่อนเมืองปาหรือปา หมอต้อดว่า
 ได้เคยพบประวิธาสระกบคนทั้งสองชาวนี้ พูดภาษาไทยทั้งนั้น ฟังกันเข้าใจไม่ลำบาก แม้เวลา

^๑ วงศ์ฮั่นที่เล่าข้างต้น เขียนกันเป็น ฮั่น หรือ เหี้ย ก็มี ฝรั่งเขียนตามเสียงจีนหลวงเป็น HSIA
 กวางตั้งเป็น ท้า เสียงไม่สู้ดี แฮ่ ก็เช่นเดียวกัน



เรื่องชาติไทย

ดวงมาแดงถึง ๓๘๐๐ ปี แต่ชื่อทั้งสองยังสืบต่อมาได้จนปัจจุบัน นับว่าประหลาดมาก

หมอด็อค (หน้า ๘๕) กล่าวว่าเมืองกวางหนำมีพวกไทยหลงหรือไทยหลง ทางทิศ
เรียกว่าพวกคนใหญ่ ซึ่งหมอด็อคว่าใหญ่แต่ชื่อ ส่วนรูปร่างหน้าอกจะเล็กเล็กด้วยซ้ำ จึง
เรียกไทยพวกนี้เป็นชื่อรวมว่าหลงหยัน เพราะฉะนั้น จึงน่าจะว่า ล่ง หรือ หล่ง จะตรงกับ
หลงในภาษาไทยแปลว่าใหญ่ พวกไทยใหญ่อยู่ในประเทศพม่าตอนเหนือ ซึ่งเราโดยมากเรียก
กันว่าเงี้ยว ซึ่งเรียกพวกของเขาเองว่าไทยหลง ส่วนคำว่า ป่า ภาษาจีนแปลว่าป่าหรือนอก
เมือง เช่นคำว่า ชั่วป่า ในเสียงชาวแต้จิ๋ว หมายความว่า รั้นนอก แปลตามคำก็ว่า ป่า
เขา อาจเป็นคำกตัญญูความหมายมาเสียแล้ว ในชั้นเดิม ป่าเห็นจะเป็นคำไทย จะเป็นคนดงคำ
กับป่า หากเสียงของคำใกล้เคียงกัน แต่จินนาคำว่า ป่า ไปใช้ด้วยเหี้ยมหยาม โดยถือว่าพวก
ป่าเป็นชาวป่าเถื่อน ความจึงกลายไปเป็นเช่นนั้น เมื่อมานึกถึงคำว่าล่งหรือหลงอาจเป็นคำเดียวกับ
กับหลงได้ ความคิดที่เดอนตอยเกิดพุ่งชานักไปถึงเสียงของคำในภาษาไทย ซึ่งหมอด็อค
(หน้า ๓๒๒) ว่าเมื่อเดินทางขึ้นไปในประเทศจีน ยังเห็นชนไปสังเกตได้ว่าคำพูดของพวกไทย
มีเสียงพยัญชนะเสียงหนักน้อยเขาทุกที คือเสียง ๑ ค ฅ ๓ ๓ ๓ ๓ และ ๘ พ ก็จะเป็นเสียง
ก จ ๓ ๒ เช่น คนเป็นกน ช้างเป็นจาง ไทยเป็นไต พ่อเป็นบือ คิงน ป่าหรือป่าในเสียง
กวางคังแตระแคะ (จำโดยเสียงเท่านั้น) ก็อาจเป็นคำเดียวกับมาได้ เพราะเราชอบคนและชื่อ
เมืองที่ชนคนด้วย ๘ อยู่หลายคำ เช่น ชนย์ผาดาน ชนผาเวียง ชนผายุ ชนผาเมือง เมือง
ผากอง เมืองผาปูน เมืองผาของ เป็นต้น แต่การคิดเทียบคำโดยตัวพ้องในภาษาที่ ใช้คำไต
อาจผิดได้ง่าย อย่าเพิ่งเชื่อนัก เพราะคำมีเสียงคล้ายกันมาก เช่น ป่า ในที่นี้อาจเป็น พ้า
ก็ได้หรือไม่ใช่ก็ได้

พวกไทยป่าหยัน ในปัจจุบันมีอยู่ตลอดไปในมณฑลยูนนาน ไทยลือในแฉ่นแค่นั้นสืบ
สองพันนา จึงนักรู้ว่าพวกป่าหย หรือเรียกชื่อให้เต็มว่า ดุ่ยป่าหย แปลว่า ป่าหยัน เพราะ
ตั้งบ้านเรือนอยู่ตามริมแม่น้ำ (หมอด็อคหน้า ๓๑) แต่พวกที่วานเรียกตนเองว่าไทย ไม่ใช่
ป่า ซึ่งเป็นคำที่จีนใช้เรียกด้วยดูหมิ่น เป็นลักษณะเดียวกับที่จีนเรียกชาติเกาหลีญี่ปุ่นและชาติ
อื่น ๆ ในแถบนั้นว่าพวกดงหยหรือดงอ แปลว่าคนป่าเถื่อนดงหยอก หมอด็อค (หน้า ๘)

กล่าวว่ พวกป่าในสมัยทกต่างไว้ในจดหมายเหตุจีนแต่แรกเริ่มเดิมที จะปกครองรวมกัน
 เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพวกมุง ซึ่งคงมีอยู่ในแดนนั้นมาแล้ง หรืออย่างไร เป็นเรื่องระต้องใช้
 ดันนิษฐาน เพราะไม่ปรากฏทางจดหมายเหตุ พวกไทยมุง ดุง และป่า เมื่อยังอยู่ในแดน
 มณฑลเสฉวนด้านตะวันตก จะเรียกชื่อวาทรวมว่าอายตาวหรือไม่ เป็นเรื่องตกอยู่ในข้อ
 ดันนิษฐานอีก อาจเรียกด่าอายตาวก็ได้ หากแต่ไม่มีชื่อนอยู่ในจดหมายเหตุเท่านั้น ถึงทุก
 วนั้นประชาชนในชาติอาจมีชื่อทงชื่อชาติและชื่อชาวก็ได้ไม่ยากอะไร (เช่นไทยชาวตอ ไทย
 ชาวเขิน เป็นต้น)

ถ่วงต่อมาอีก ๔๐๐ ปี หรือ ๓๕๐๐ ปีที่ล่วงมานี้ มีเรื่องปรากฏในพงศาวดารจีน ว่า
 กษัตริย์ในราชวงศ์แฮ่ตันสุดตง เปลี่ยนเป็นราชวงศ์เตียงทาง (ตอนต้นของเรื่องห้องสิน)
 กษัตริย์องค์สุดท้ายในราชวงศ์แฮ่ไม่อยู่ในธรรมของกษัตริย์ ต้องถูกกำจัดเนรเทศไปอยู่กับ
 พวกเฉา ซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ในดินแดนทบคนเรียกว่ามณฑลอันฮุย (หงันไห่ว) พวกเฉาฝรั่ง
 ว่าเป็นชาติไทยอีกสาขาหนึ่ง ตรงนิกาดูแผนที่ประเทศจีน มองตรงกลางหรือนักเขาได้ จับ
 แต่ตะวันตกไปตะวันออกเกือบถึงทะเล จะเห็นว่ามีมณฑลเสฉวนซึ่งเป็นที่อยู่ของพวกไทยมุงดุงป่า
 แดงถึงมณฑลชู่เปหรือ ไอบักและมณฑลชู่หนหรือ ไอ่หน่าอยู่หว่างกลาง แดงก็ถึงมณฑล
 หงันไห่วหรืออันฮุย มณฑลเหล่านี้เป็นที่อยู่ของไทยเฉา นับว่าอยู่ห่างไกลกันกับพวกมุงดุงป่า
 มาก ห่างกันคนละทิศ ในดินแดนตอนกลางของประเทศจีนที่กล่าวนี้ แม่น้ำยางจี้เกียง (แปล
 ว่าแม่น้ำพวกยาง) ไหลผ่านไป หมอตัด (หน้า ๕) ว่า จากเสฉวนไปอันฮุยไกลกันมาก
 ก็จริง แต่มีทิวเขายาวยัดแต่ทิศตะวันตกของเสฉวน ผ่านแดนชู่เปชู่หนไปตั้งสุดตงในอันฮุย
 ทิวเขาเหล่านี้ชื่อว่าอายตาวชั้น แปลว่าภูเขาอายตาว กล่าวกันในทางตำนานว่า ภูเขานี้ได้ชื่อมาจาก
 ฝนชาติอายตาว ความทิวเขาอายตาวตัดออกไปแต่โบราณสมัยซึ่งกำลังตั้งเอาชู่หน เป็นที่อยู่ของ

๑ แต่จิวเป็นเอ็งจือกั้ง จีนหลวงเป็นอย่างจือ พงศาวดารโอนกพระยาประชาฯ เป็นของสี่เกียง
 หลักไทยของขุนวิจิตรมาตราเป็นช้งจือ แม่น้ำนี้ตอนเหนือเรียกว่าแม่น้ำกิมชัว (ตามเสียงแต่จิวแปลว่าทราย
 ทอง) ในหนังสือไทยกลางเล่มเขียนเป็นแม่น้ำกิมชัวซึ่งคงถ่ายเสียงจาก KINSHA ในฝรั่งันเป็นเสียงจีนหลวง
 หนังสือฝรั่งเรียกแม่น้ำยางจี้เกียง ตอนนีว่ GOLDEN SAND RIVER ก็มี

ชนชาติเฉียดเฉา หงายดาว เส้นดาว และอื่น ๆ อีกหลายชื่อ นับจามาแต่คำ ดาว ทงนหม
(เฉาหรือเข้าในภาษาจีนแปลว่าวังนง) จำเป็นเพราะพวกเฉาปลูกเรือกม้เส้าเตาหม้อสูงอย่างเรือก
ที่ปลูกในที่ลุ่ม มีลักษณะดังวังนง TERRIEN DE LACOUPERIE : THE CRADLE OF
THE SHAN RACE)

ตามที่เล่า แต้ตั้งว่าเมื่อ ๓๕๐๐ ปี ดินแดนตอนกลางของประเทศจีนในลุ่มน้ำแยงซีเกียง
ฝั่งซ้าย ตั้งแต่แม่น้ำลั่วเฉวจนถึงตอนสุดออกไปจนเกือบจดทะเลทางตะวันออกเป็นแหล่งของชนชาติหลาย
เหล่า ซึ่งจีนเรียกชื่อเป็นต่าง ๆ กัน และชนชาติเหล่านี้ ส่วนมากเป็นชาติไทย เห็นจะถือได้ว่า
ตรงนเองเป็นถิ่นเดิมของไทยในประเทศจีน ก่อนจีนขยายอาณาเขตรุกตงมาได้ ส่วนอาณาเขต
ของจีนเองในสมัยนั้น อยู่ในประเทศจีนตอนลุ่มน้ำเหลืองเห็นชัดไป นี้เป็นครั้งที่ ๓ (ต่อไป
จะไม่กล่าวว่าเป็นครั้งที่เท่าไรอีก เพราะมีเรื่องมากเข้าทุกที) ที่ในจดหมายเหตุจีนกล่าวถึง
ชาติไทย ชนชาติไทยเหล่านี้ จะมีเรื่องราวเป็นอย่างไรต่อมาทราบไม่ได้ แม้แต่ต่างชื่อก็หาย
ไปไม่ปรากฏอีก เป็นแต่หม้อคือตกล่าง (อยู่หน้าไหนก็ยังไม่พบ) จำไทยเฉา ได้แก่พวก
ไทยไท้และไทยจงกาหรือจงเจียในมณฑลกว๋างตี้หรือกึ่งไซและมณฑลโกวเจาหรือกุกยี่จิว ใน
ปัจจุบันนี้ (ในแคว้นตงเฉียงก็มีพวกไทยไท้) พวกจงกานี้ จีนจำเดิมเป็นคนจีน มีความผิด
ต้องถูกเนรเทศไปอยู่โกวเจาเมื่อ ๓๕๐๐ ปีมาแล้ว แต่พวกจงกาเวदानพูดภาษาไทย จึงต้อง
เข้าใจว่าพวกจงกาเป็นไทยมาตั้งแต่พูดภาษาไทยได้ เป็นอันรู้ได้จากเรื่องของจีนเองว่าพวกจีนได้
ส่วนมากเป็นชาติอะไรแน่

จะต้องข้ามเวลาจาก ๓๕๐๐ ปีที่เล่ามาแล้ว ไปจับเรื่องใหม่เอาในระยะเวลาต้นพุทธกาล
คือกระโดดข้ามมานานไกลถึงพันปีกว่า ระยะเพียงเท่านั้น ถ้าพูดถึงเวลาประวัติศาสตร์อันดึก
ดำบรรพ์ก็เห็นจะไม่ข้ามนานเท่าไรนัก ระหว่างเวลาที่กล่าว พวกไทยในเมืองจีนทำอะไรบ้าง
และมีความเป็นไปอย่างไร จะว่าไม่ทราบก็ได้ ไม่มีอะไรเป็นตำเป็นต้นที่จะเล่า ถ้าให้นักดูเอา

๑ ชื่อหลังทั้ง ๓ ชื่อ เป็นอย่างชาวแต่จิวเวียก ส่วนชื่อแรกเป็นเสียงอ่านจากตัวโรมัน ซึ่งถ้ามา
จากเสียงจีนหลว

ตามเหตุการณ์ ก็จะต้องเข้าใจว่า ต่างคนก็นอยู่เป็นหมู่เหล่า เรียกชื่อเหล่าเอาตามท้องถิ่น
 ที่อยู่ บางก็เป็นพวกหมู่ใหญ่มีบ้านเมือง มีชื่อเป็นมืองเป็นป่า บางก็คงเป็นพวกหมู่เล็ก จะมีชื่อ
 เหล่าอะไรไม่แจ้ง ต่างชื่อก็มีแต่ไม่แน่ใจว่าเป็นไทย ไม่พูดดีกว่า ไทยเหล่านี้คงอยู่กันกระจัด
 กระจายแพร่หลายทั่วไปในดินแดนตอนกลางของประเทศจีน ยิ่งต่ำลงมาใต้ไกล ก็อาจมีไทย
 อพยพลงมาอยู่ประปรายบ้างแล้ว ต่างพวกต่างอยู่คุ่มกันเป็นหมู่น้อย ๆ ยังไม่ได้รวมกันใน
 ทางการเมืองเป็นประเทศชาติ ความเป็นไปของหมู่ต่าง ๆ นอกจากคองสู้รบกับศัตรูชาติอื่นที่
 ยกลงมารุกแดนหรือถกตบกัน ก็ยกลงไปรุกรานแดนของคนอื่นบ้างก็คงมี นอกนั้นก็ทะเลาะ
 วิวาทกันเอง ในระหว่างชาติเดียว แต่คนละเหล่าละเมืองอีกด้วย เพราะเรื่องทะเลาะกันเอง ดู
 เหมือนจะเป็นของธรรมดาของไทยในเมืองจีนสืบต่อมาถึงไทยในรุ่นหลัง ๆ ตัวนี้มีเรื่องรบกันเอง
 อยู่บ่อย ๆ นับเป็นเรื่องนรกเอาตามลักษณะเหตุการณ์เท่าที่คิดเห็น นักประวัติศาสตร์จีนก็บอกอย่างนี้
 เมื่อจำเป็น แต่ไม่บอกให้ทราบเท่านั้น คงจะเป็นเพราะมีทะเลาะกันเองหรืออย่างไรไม่ทราบ
 จึงเป็นเหตุให้ไทยต่างเหล่าต่างของเสียบ้านเสียเมืองแก่จีนตั้งจะเล่าต่อไป

เรื่องเป็นดังนี้ ในระยะราวต้นพุทธกาล ประเทศจีนคงอยู่ในสมัยเตยตลก ก็คือสมัยที่
 แยกกันเป็นก๊ก ๆ มีด้วยกัน ๓๑ ก๊กใหญ่ แต่ช่นอยู่ในกษัตริย์ราชวงศ์เจา (เรียกตามหนังสือเรื่อง
 หังตั้นและเรื่องเตยตลกกว่าราชวงศ์เจา เคยเล่ามาครั้งหนึ่งแล้ว ในเรื่อง แหกมอหิน โตจีนตมัย
 ไบราณบทที่ ๕ แต่เห็นว่าเล่าซ้ำออกสักครั้งก็คิด จะได้ไม่ตม) กษัตริย์ในราชวงศ์เจาชนแรกคงมี
 อำนาจวาสนาคืออยู่ ครั้นสืบต่อกันมาหลายชั่วกษัตริย์ถึงองค์หลัง ๆ ออกจะเป็นธรรมดา ที่เมื่อ
 หย่อนความสามารถ อำนาจวาสนาก็ค่อยหดหายไป ในที่สุดก็ไม่มีเอาแต่ยี่เดียว คงเป็นกษัตริย์
 แต่ในนาม ทรงนงเพราะแคว้นต่าง ๆ ที่แยกกันเป็นก๊ก จะเรียกเป็นศัพท์แตงว่ามตรัฐประเทศก็
 เห็นจะได้ แต่ในหนังสือเตยตลกที่แปลเป็นภาษาไทยเรียกว่าเมือง ต่างมีเจ้าผู้ปกครองเป็นอย่าง
 อิสระ มีอำนาจถึงกับยกย่องกษัตริย์ในราชวงศ์เจาว่ากษัตริย์เจา นายของตน ชั่วขณะก็เห็นว่า
 จะเป็นประโยชน์แก่ตนในทางการเมืองเท่านั้น ถ้าชนะ ได้เห็นว่าไม่เป็นประโยชน์ก็ไม่ยกย่อง
 ถัดไปจะทำความเดือดร้อนให้แก่กษัตริย์ราชวงศ์เจาเสียด้วยซ้ำ เจ้าผู้ครองเมืองต่าง ๆ เหล่านี้ ก็



เรื่องชาติไทย

เป็นอย่างเดียวกับเมืองไทยในเมืองจีน ย่อมทะเลาะเบาะแว้งแข่งดี ครอบงำพันกันเองไม่หยุด
 หย่อน นักเป็นขรรคมดา มีมากพดกมมากเรื่อง ผลดกนมอำนาจเป็นใหญ่ พวกที่เคียดชัง
 ก็ได้แก่ไพร่บ้านพลเมือง เมืองเหต่าน เจ้าผดุง หรืออย่างนัยก็พวกพลเมืองที่ไม่ใช่เป็นชาติ
 จีนกม แต่เป็นพวกอันภาษาอื่น ซึ่งคงรวมไทยตางเหต่าเขาอยู่ด้วย เมืองที่เห็นกันว่าไม่ใช่จีน
 หากรวมอยู่ในแคว้นแคว้นของจีนในสมัยนั้น มีเมืองฉ้อ ฉิน หงช อวดหรือเหยอะเป็นต้น (สอง
 เมืองหลังนี้ได้แก่ชาติญวน ซึ่งฝรั่งว่าอาจเป็นชาติไทยสาขาหนึ่ง ดูเรื่องเหตมอิน โตจีนสมัย
 โบราณบทที่ ๔)

ในแคว้นต่าง ๆ สมัยเดียวกัน เมืองฉ้อและเมืองฉินเป็นใหญ่กว่าเพื่อน ถ้าแบ่งประเทศ
 จีนครั้งนั้นออกเป็น ๓ ส่วน ส่วนหนึ่งเป็นของฉิน ส่วนหนึ่งเป็นของฉ้อ อีกส่วนหนึ่งเป็นฝ่ายจิ๋ว
 เมืองหลวงกับ ๘ แคว้นรวมกัน (วิเคราะห์เรื่องเมืองไทยเดิมของประกาศรีหน้า ๑๓) เมืองฉ้อ
 อยู่ตอนใต้ที่สุดของบรรดาก๊กต่าง ๆ คงเมืองหลวงอยู่ที่มณฑลชู่เป่ ซึ่งผู้อ่านคงจำได้ว่า เป็น
 ดินแดนตอนกลางระหว่างแม่น้ำเหลืองกับแม่น้ำแยงซีเกียงของประเทศจีนในปัจจุบัน แต่เป็น
 แคว้นที่อยู่ของชาติไทยในสมัยนั้น นักประวัติศาสตร์ฝรั่งว่าพวกฉ้อไม่ใช่จีน ยันพวกที่จีนเรียก
 ว่าชาติป่าเถื่อน (PARKER'S ANCIENT CHINA SIMPLIFIED ซึ่ง COCHRANE ยกเอา
 มาอ้างไว้ในเรื่อง THE SHANS หน้า ๔) ถ้าฉ้อไม่ใช่จีน ฉ้อก็อาจเป็นชาติไทย ตางทกจะ
 เป็นแน่ด้วยซ้ำ ท่านที่เคยอ่านเรื่องไซ่ฮันในภาษาไทย คงจะจำกันได้บ้างว่าเล่าปี่ซึ่งต่อมา
 เป็นพระเจ้าฮัน โกโจปฐมกษัตริย์ในราชวงศ์ฮัน คงสู้รบรบเคียดเพื่อแย่งกันเป็นฮ่องเต้กับหวังอ
 ฉ้อป้าของเจ้าเมืองฉ้อ ฉ้อป้าเองเป็นชายชาติทหาร ในเรื่องว่ามีรูปร่างสูงใหญ่แถมมีกำลัง
 สมือเข้มแข็งนัก แต่คงแพ่เสียยิ่ง เพราะฉ้อป้าเองมีขรรคมะเสือกความดีศย์ ผิดกับอีกฝ่ายหนึ่ง
 ซึ่งไม่ถือ ฉ้อป้าของในชื่อมคัจฉา ปา อยู่ด้วย ถ้าจะแปลให้เห็นจะเป็นเจ้าแห่งฉ้อและป้ากระมัง
 เป็นอันว่าพวกไทยป้าคงรวมอยู่กับฉ้อในตอนนั้นแล้ว นักประวัติศาสตร์ฝรั่งว่า พวกไทยป้าเคย
 มีสัมพันธกับฉ้อมาแต่ก่อนพุทธกาล ๕๗ ปี เจ้าเมืองฉ้อหลายองค์มีชายาเป็นเจ้าหญิงไทยป้า
 นักเป็นเคาให้เห็นว่า แม่กษัตริย์ฉ้อเองก็อาจเป็นชาติไทยด้วย (COCHRANE หน้า ๑๔-๑๕)
 เมืองฉ้อคงจะแผ่ อำนาจ ขยายอาณา เขตลงมาตอนใต้ แลระฝ่ายตะวันตก ของประเทศจีนเรื่อยเป็น

ถ้าดับตงมา เห็นจะเป็นเวตนานาน จนเป็นแคว้นแคว้นใหญ่โตเท่ากับเป็นประเทศอิสระระกตาย ๆ ดินแดนที่ไทยอยู่ในมณฑลเสฉวน ส่วนมากน่าจะตกอยู่ในอำนาจของเมืองฉือ หรืออย่างน้อยก็กษัตริย์ฉืออีกจะเป็นเจ้าในนามแห่งชาติไทยอ้ายดาว

เมืองจีนซึ่งเป็นแคว้นใหญ่อีกแคว้นหนึ่งในสมัยเดียวกัน ก็ไม่ใช่เชื้อชาติจีน ในหนังสือวิเคราะห์เรื่องเมืองไทยเดิมของประกาศิรวิว่าน่าจะเป็นชาติไทย โดยอ้างหลักฐานทางประการแจ้งอยู่ในหนังสือเรื่องนั้นแล้ว (หน้า ๒-๓) อย่างไรก็ตาม เราได้เห็นว่าพวกจีน ถึงเป็นผู้ให้ชื่อชาติแก่จีน คือคำว่าจีนมาจากจีน แต่ก็ไม่ใช่จีน ในพงศาวดารจีนก็ยอมรับอย่างนั้น แต่จะเป็นไทยหรือไม่ใช่ก็เหลือทราบ กษัตริย์จีนองค์หนึ่งยกทัพมาตีโตเมืองปาของไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๐๕ ตอนนั้นที่ปรากฏชื่อคำว่าอ้ายดาวเป็นครั้งแรกในจดหมายเหตุจีน ก็ย่นนนั้นไปเรียกเป็นมุงตงปา ยังไม่ได้เรียกชื่อรวมเป็นอ้ายดาว เมืองจีนภายหลังมาอาณาจักรยังชน จนได้ราชสมบัติราชวงศ์เจา แล้วเจ้าผู้ครองเมืองจีนก็ตั้งตัวเป็นฮ่องเต้หรือเป็นราชาธิราชจีนองค์แรก ทรงพระนามตามหนังสือเรื่องใช้ชื่อว่า จินฮื่อฮ่องเต้ ผู้ทรงสร้างกำแพงใหญ่กั้นเขตแดนฝ่ายเหนือของประเทศจีน ครั้นสิ้นรัชกาลพระเจ้าจินฮื่อฮ่องเต้แล้ว ประเทศจีนตกอยู่ในยุคเข็ญรบกันใหญ่ แคว้นที่มอำนาจมากในตอนนั้นได้แก่เมืองฉือ แต่ภายหลังต้องพ่ายแพ้เสียบ้านเมืองแก่พระเจ้าฮันโกโจปฐมกษัตริย์ราชวงศ์ฮั่นตั้งเสามาข้างต้น

ย้อนกลับไปพูดถึงเรื่องจีนมาที่เมืองปาอีกครึ่งหนึ่ง ครั้นนั้นพวกไทยปาที่เสียเมืองแก่จีน คงจะไม่ถูกขับไล่ออกไปจากดินแดนที่ตนอยู่ เพราะเป็นสมัยที่จีนกำลังขยายอาณาเขต ต้องการผู้คนพลเมืองในชาติให้มาก ด้วยคนจีนแต่ยังมีน้อยอยู่ หนทางที่ติดกักรักถนมนชาติที่แพ้ให้กลายเป็นชาติของตน ซึ่งจีนไม่เก่งแต่อย่างนั้นเท่านั้น ถึงคราวจีนแพ้ชาติอื่นบ้าง ศัตรูก็จะถูกชาติที่ชนะตนกลายเป็นชาติฝ่ายชนะไป แต่จีนก็กลับถนมนเอาชาติที่ชนะให้กลายเป็นจีนได้เหมือนกัน มีตัวอย่างเช่นชาติคาบสมุทรแมนจูเก่าที่มาได้ประเทศจีนในรุ่นหลังเป็นต้นนี้ขึ้นเพราะอะไร ก็คงเป็นเพราะจีนมีคุณธรรมสำคัญซึ่งทำให้ชาติเจริญถาวร ได้แก่จริยธรรมไม่จำเป็นต้องอธิบายว่าจริยธรรมคืออะไร เพราะใช้กันแพร่หลาย คงเข้าใจกันดี

แล้ว ถ้าถือเอาความตามที่เขาว่า ก็แปลว่าประชาชนจีนส่วนมากเป็นชาติผสม ไม่ใช่เป็นจีน
 แท้ทั้งหมด แต่เป็นชาติอันหลายชาติด้วยกัน ที่ถูกกลืนจนกลายเป็นจีนเห็นกันอยู่ทุกวันนี้ ท่าน
 นึกสงสัยบ้างหรือไม่ ว่าจีนชาวแคระและชาวกวางตุ้งส่วนมากไม่ใช่จีนแท้ แต่มีเลือดไทยปนอยู่
 มาก คำว่า แคระ ก็รับรองอยู่ในตัวแล้ว เพราะ แคระกับแขก เป็นคำเดียวกัน แปลว่าคนแปดก
 หน้า คนมาแค่นี้ ไม่ใช่จีน เมื่อไม่ใช่จีนจะเป็นชาติอะไรมาแต่เดิมเล่า ต้องสอบดูคำพูด
 ของแคระกับไทย ท่านจะประหลาดใจไม่ใช่น้อยว่าช่างเป็นอย่างภาษาไทยจริง ๆ เพราะฉะนั้น
 ว่าโดยนัยที่เขาว่าข้างต้น คราวจีนมาตีไต้เมืองป้า พวกไทยป้าคงตกไปอยู่กับจีนเป็นส่วนมาก
 แต่พวกไทยที่ไม่ยอมสมัครให้จีนกลืนเป็นจีนด้วยวิธีกลืนชาติอย่างหนักคงมี เมื่อไม่ยอมก็คง
 อพยพออกจากดินแดนเดิม วันมาอยู่ในคอนไต้ลงมา มีมณฑลยูนนาน ไทวจา กวางซี และ
 กวางตุ้ง นี่คงเป็นครั้งแรกที่ไทยอพยพจากตอนกลางของประเทศจีนลงมาได้ ตามที่สันนิษฐาน
 ได้จากเหตุการณ์ที่อ้างมาข้างต้น แต่การอพยพลงมาคงทำมาหากินในถิ่นใหม่ ถ้าไม่ใช่หนีภัย
 เพราะถูกจีนเบียดเบียน ถูกแย่งชิงแดนที่หากิน ก็ย่อมจะมีเรื่องอยู่ในจดหมายเหตุหรือใน
 พงศาวดารของจีนไม่ได้ เราจึงต้องทำความเข้าใจเอาเองตามลักษณะเหตุการณ์อีก ว่าการ
 อพยพย้ายภูมิตำเนาของชาติไทยในประเทศจีน ย่อมมีอยู่เรื่อย ๆ นับเวลาเป็นร้อย ๆ ปีขึ้นไป
 ถ้าเป็นการอพยพชนิดไม่ถูกใครรุกราน ก็มักจะเป็นด้วยเหตุเดิม มีผู้คนอยู่มากจน ที่ดินไม่พอ
 ขาดยทำการเพาะปลูกได้สะดวกเหมือนแต่ก่อน หรือด้วยเหตุการณ์อันอื่นหลายอย่าง เหล่า
 นี้ย่อมเป็นปัจจัยให้ต้องอพยพย้ายถิ่น แต่ก็จะพากันไปเป็นพวกน้อย ๆ จะไปอยู่ห่างต่างถิ่น
 ไกลจากเดิมเพียงไรก็แล้วแต่เหตุการณ์ จึงน่าจะสันนิษฐานว่า คอนไต้ของประเทศจีนคงจะมี
 ชาติไทยยกมาอยู่มากแล้ว ที่ห่างไกลออกไปก็เป็นประปราย หากพงศาวดารไม่มีกล่าวไว้เท่า

๑ ได้เล่าเรื่องและไว้ในหนังสือไทยจีนนั้นแล้ว ได้เคยบอกแก่จีนชาวกวางตุ้งคนหนึ่งว่า กวางตุ้งเป็น
 ไทยไม่ใช่จีน เขาหัวเราะสั่นศีรษะหลายหนว่าไม่ใช่ ๆ ได้แนะนำให้เขาสองอ่านหนังสือจีนที่ว่าด้วยพงศาวดาร
 โบราณของเขาดูบ้าง โดยชี้แจงเหตุผลอะไรอย่างให้เขาฟัง เขาหายไปหลายเดือน จึงกลับมาหาใหม่
 มาบอกว่าชาวกวางตุ้งนั้นส่วนมากเป็นไทยมาแต่เดิมแน่ โดยมากเป็นชาวกวางตุ้งในเขตชั้นนอกของมณฑลกวาง
 ตุงที่เรียกว่า สี่หับ แล้วต่อมา เขามีแต่ใจแปลเรื่องก้านนิลฮ้อลาว และเรื่องอาณาจักรน่านเจ้าให้ ซึ่งขอขอบ
 คุณไว้ในที่นี้ด้วย ฝรั่งว่า จีนชาวฮกเกี้ยน แต่จิวและไหหลำเป็นเชื้อชาติเดียวกันมาแต่เดิมและไม่ใช่จีน มาเป็น
 จีนเอาในรุ่นหลัง

นน ถ้าจะกล่าวก็เป็นเพียง “ตั้งราชบุตรไปสร้างบ้านแปงเมือง” อย่างที่มอยู่ในพงศาว-
 คาร โยนก ส่วนตอนกลางของประเทศจีน ถึงแผ่นดินแดนคอนนันจะตกเป็นอาณาเขตของจีน
 แดงก๊ก แดงก๊กแต่ชยามว่าจีนเอง ในสมัยเตี้ยตกกัสมยจีนแแต่สมัยตนราชวงศ์ฮั่น (อยู่ในเรื่องไซฮั่น
 ตอนต้น) เป็นยุคหวดคอตจีนจะเบียดจนจากแยกกันหลายก๊ก มาเป็นรวมอาณาจักรมีฮ่องเต้ปกครอง
 ครองเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จึงมีเรื่องรบพุ่งชิงอำนาจกันในระหว่างก๊กต่าง ๆ เพราะขณะ
 ดินแดนเดิมของไทยตกไปอยู่กบเมืองฮั่น แมชนแรกรวมอยู่ในเขตฉ้อ แต่ต่อมาตกไปอยู่ใน
 อำนาจจีนแดงก๊กมาอยู่กบฉ้อก๊ก ก็เป็นช่วงครึ่งของคราวเท่านั้น จึงเห็นว่าไทยในคอนนัน จะ
 ยิงเบนบกแผ่นแนหนวอยู่ มาเกิดเหตุเดือดร้อนอยู่ระยะหนึ่ง เมื่อ พ.ศ. ๔๕๖ นับแต่ไทยปา
 เสียบ้านเมืองแก่จีนเมื่อ พ.ศ. ๒๐๕ เป็นเวลาดังมาได้ ๔๐๐ ปีปลาย ตกในสมัยราชวงศ์ฮั่น
 ในพงศาวดารจีนคอนนันมเรืองพูดได้มากกว่าคอนทแดงมา เพราะมีเรื่องชาติไทยรวบรวมได้โดย
 เฉพาะ อยู่ในพงศาวดารจีนฉบับหลวง ว่าด้วยแผ่นดินฮั่นเฉียวคองหง (เรื่องไซหนามหือ
 จดขุนเดิม ๓๑๖ คอนว่าด้วยเรื่องกำเนิดฮายตาว) จะนำเอามาเล่าทั้งเรื่อง ดีกว่าตัดคอน
 เอามาเล่า แต่ขอทำความเข้าใจไว้ด้วยว่า การอ่านเรื่องกำเนิดฮายตาวต่อไปนี้ เป็นอย่างได้
 แฉ่นตาแจก ไม่ใช่ได้ฉ่นตาไทยอ่าน

กำเนิดชาติอ้ายลาว

ดำเนินเรื่องเริ่มกันว่า เดิมมีหญิงคนหนึ่งชื่อ ซ้ายดี อาศัยอยู่แถบภูเขาอ้ายลาว วัน
 หนึ่งนางซ้ายดีไปจับปลาที่แม่น้ำ (ชื่อไม่ปรากฏ) ไปถูกต้องไม้ซึ่งจมน้ำอยู่ เกิดความรู้สึก
 อย่างแปลกประหลาด แล้วต่อมาไม่นานนางซ้ายดีก็ตั้งครรภ์ ครั้นถึงกำหนดก็คลอดบุตรชอก
 มา ๓๐ คน คือมาไม้ทจมน้ำ ซึ่งนางซ้ายดีไปถูกต้องจมน้ำทอง ได้กลีบกลายเป็นมังกรปรากฏ
 ขึ้นเหนือหน้า นางซ้ายดีรู้สึกเหมือนดังได้ยินเสียงมังกรร้องถามว่า "คลอดบุตรแล้วไม่ใช่หรือ
 เวदानบุตรอยู่ที่ไหน" ขณะนั้นบุตรนางซ้ายดีเห็นมังกรก็ตกใจ พาหนีลงหนีไป เว้นแต่บุตรคน
 เด็กหนึ่งไม่หนี คือของนางนั่งฟังอยู่ข้างมังกรด้วยตกตะลึงเข้าตาจน มังกรเดยเด็กนั้น นางซ้ายดีเห็น
 ก็คิดว่าจางาเป็นภาษาคามวิสัยของชาวป่า ซึ่งมีเสียงคล้ายนกกาว่า "เก๋าส่ง" เก๋าส่ง แปลว่า
 ฟัง หด่ง แปลว่านั่ง อาศัยนมดนม นางซ้ายดีจึงตั้งชื่อบุตรคนเด็กว่าเก๋าส่ง กาดต่อมา เด็ก
 ทั้ง ๓๐ เติบโตขึ้นแล้ว ฟันของทั้ง ๘ คน เห็นของชายคนที่ ๑๐ คือคนสุดท้ายที่ถูกมังกรเดยเด็ก
 บัญญาเฉลยฉลาด จึงพร้อมใจกันยกย่องขึ้นเป็นหัวหน้า ที่เชิงภูเขาอ้ายลาว ผู้เมียคู่หนึ่งมี
 ลูกหญิง ๑๐ คน เก๋าส่งกับพี่ชาย ๘ คน ก็ได้บุตรสาวของเมียคู่หนึ่งเป็นภรรยา จำเนียร
 กาดมา ก็เกิดบุตรสิบเซอสัย แยกแยกเป็นสาขาออกไปกว้างขวาง จนมีลูกหลานคับคั่ง (วัน
 เรียกว่าพวกอ้ายลาว ชาวอ้ายลาวตั้งรูปมังกรทรางกาย นุ่งผ้ามหางห้อยอยู่ข้างหลัง

เมื่อเก๋าส่งสิ้นชีพแล้ว ลูกหลานก็ได้ปกครองพวกพ้องสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคน ผู้
 เป็นหัวหน้าตั้งลูกตมกคนแถมชื่ออย่างไรบ้างไม่ตามมาจะทราบได้ จนถึงสมัย คำโก้ว จึง
 พอจำชื่อผู้ตั้งลูกตมกคนใดบ้าง คือ คำโก้ว มีบุตรชื่อคับ ๆ มีบุตรชื่อ กินเพี้ย ๆ มีบุตรชื่อ
 อ้ายลาว ๆ มีบุตรชื่อซ้องเงา ๆ มีบุตรชื่อ เฌาเต็ง ๆ มีบุตรชื่อ ดาวเมา ๆ มีบุตรชื่อ ฟุ่หัดดี

ต้องต่อมาจน ถึงลูกอ้ายลาวก็เจริญวัฒนา มีคนคับคั่งชนทุกที่ แล้วพวกหลานก็
 แยกสาขา แบ่งแยกกันออกไปปกครองเป็นเจ้าบ้านผานเมืองน้อย ๆ เป็นหลายเหล่าหลายก๊ก

อยู่เรียรายกันไปตามฝั่งแม่น้ำบางหรืออยู่ตามหุบเขาบ้าง ที่อยู่ของพวกอ้ายลาว โดยมากเป็นป่า เขาเปล่าเปลี่ยว อยู่นอกเขตแดนของจีนห่างไกลออกไปมาก มีภูเขาระดับน้ำดำธารกั้นขวางไว้ เพราะฉะนั้นพวกอ้ายลาวจึงไม่เคยได้ติดต่อกับจีนมาแต่แรกเริ่มเดิมที

ในหนังสือวิเคราะห์เรื่องเมืองไทยเดิมของประกาศศิริ (หน้า ๒๗) กล่าวถึงความผิดแผกไปบ้างเล็กน้อย คือเล่าว่า ชายคนหนึ่งชื่อเมืองเกียคก ไปหาปลาที่ทะเลแดงเขียดอ แต่จับนาคาย นางงายหรืองายผู้เป็นภรรยาไปร้องให้ควาตรวจอยู่ที่ริมแม่น้ำ มีขอนไม้ดอยหน้ามากระแวกตัวนาง เป็นเหตุให้นางตั้งครรรักตอบุตร ๓๐ คน เมื่อนางพาบุตรไปที่ทะเลแดงบ่นอก ขอนไม้หนักตายเป็นมังกรร้องถามว่า “ถูกฆ่าอยู่ไหน เด็ก ๕ คนตกใจจึงหนี แต่คนสุดท้ายคือคนที่ ๓๐ ไม่กลัว ชนขหลงมังกร และมังกรเดยหงเดกนั้น ภาษาม่าน หงฉวาง กิด และหงฉวาง ลง เด็กคนนั้นจึงชื่อ “กิดฉวาง”

ที่เขิงเขา งาย—ดาว มีหญิงคนหนึ่งชื่อ หนูพิ้ง มีลูกสาว ๓๐ คน กิดฉวางและพิ้งชาย ทั้ง ๕ ได้ถูกสาวหนูพิ้งเป็นภรรยา เกิดบุตรและตั้งดวงค์งานเป็นต้นตระกูลพวกแซ่ ๓ ตั้ง ๒ โห่ง ๓ ตั้ง ๕ ตั้ง ๕ หือ ๖ อ้วง ๗ จาง ๘ ออย่าง ๙ ตั้ง ๓๐ จาง พวกเขาด้านทางหมดตั้งกทา หมักเป็นตัวรูปช้าง รูปมังกร นุ่งผ้ามีชายกระเบนห้อยข้างหลัง

เมอหง ๓๐ ตระกูลมุดกหลานคับคั่งมากมาย ได้พากันไปอยู่ที่บริเวณที่ราบ ณ เขา กิดฉวาง ริมแม่น้ำสายหนึ่ง แล้วแตกสาขาเครือญาติออกเป็น ๓๗ ชนบท

หนังสืออีกเล่มหนึ่ง* กล่าวถึงความพิสดารออกไปกว่าเรื่องที่ได้เล่าข้างต้น ว่าเจ้าผู้ครองเมืองหยิกเจ้า (เมืองหลวงมณฑลเสฉวน คือเมืองเซกจิ๋วในเวียงจันทน์) องค์แรกเป็นเซอวงศ์หมงตั้งหรือหมงจแห่งประเทศหมกก (เจ้าได้แก่พระเจ้าอโศกมหาราชแห่งแฉ่นแฉฉ่นมคธในอินเดีย) ชายาเจ้าผู้ครองนครเมืองหยิกเจ้าองค์หนึ่งทรงนามว่า เกียนหมงโก้ว เป็นเซอฝ่ายของพวกปาหยชาวพนเมือง มีโอรสกับเจ้าผู้ครองนครองค์หนึ่งทรงนามว่า ตหมงชหรือตหมงจื่อ ๆ มีชายาเป็นชาวพนเมือง เกิดบุตร ๕ คน บุตรทั้ง ๕ นี้ เมื่อเติบโตขึ้นแล้ว ก็

* EMILE ROCHER: HISTOIRE DES PRINCE DU YUNNAN, TOUNG

ไปสร้างบ้านแปงเมืองครองแคว้นต่าง ๆ คือ บุตรคนที่ ๑ ชื่อ หม่งซู่ฟู ไปเป็นบรรพบุรุษ
 ของ ๑๖ หัวเมือง (ที่ไหนไม่ทราบ) บุตรคนที่ ๒ ชื่อ หม่งซู่เหลียน ไปเป็นบรรพบุรุษพวกที่
 ผั้นหรือไท้อ้วน คือชาติชเวต บุตรคนที่ ๓ ชื่อ หม่งซู่โน้ ไปเป็นบรรพบุรุษของพวกอื่น คือ
 ชาติจีน บุตรคนที่ ๔ ชื่อ หม่งซู่จิว ไปเป็นบรรพบุรุษของพวกคองหม่านคือพวกชาวป่าเถื่อน
 ทางตะวันออก (รวมไทยในมณฑลกวังตุงกวังต้อยด้วย) บุตรคนที่ ๕ ชื่อ หม่งซู่ตก ไป
 เป็นบรรพบุรุษของพวกหม่งจี (จะเป็นพวกเมืองแฉะหรืออะไรไม่ทราบ) บุตรคนที่ ๖ ชื่อ หม่ง
 ซู่โคระ ไปเป็นบรรพบุรุษของพวกชัหรือไซจ้อก๊ก (เมืองสิงโตที่ไหนไม่ทราบ) บุตรคน
 ที่ ๗ ชื่อ หม่งซู่หุดนหรือตม ไปเป็นผู้สร้างเมืองเกาจี้ (ตงเกีย) บุตรคนที่ ๘ ชื่อ หม่งซู่ตุง
 เป็นผู้สร้างเมืองปากหรือแป๊ะจ้อก๊ก บุตรคนที่ ๙ ชื่อ หม่งซู่จิก ไปเป็นบรรพบุรุษของพวก
 ปาหุย ตามนิยายเก่าคือไปว่า หม่งซู่ตกบุตรคนที่ ๕ ไปตกปลาที่ทะเลสาบหยิกหุดหรือเอ็ก
 ไล้อยู่ทางตะวันตกของเมืองเองเซียงแล้วไปตกนาคาย นางซาเข้าผู้ภรรยาไปร้องไห้อาลัยรัก
 ล้ำม้อยูที่ริมทะเลสาบ มีท่อนไม้ลอยมาถูกเท้านางซาเข้า นางก็ตกใจหนักถับมาบ้าน แล้ว
 ก็ตั้งครรภ์เกิดบุตรด้วยกัน ๑๐ คน เรื่องต่อไปเหมือนกบที่เจ้ามาข้างต้น มีแปดกออกไป ก็
 ที่หญิงซึ่งมีบุตรสาว ๑๐ คนที่มาเป็นภรรยาของตูกนางซาเข้า ๑๐ คน มีชื่อว่าหนือหรือหนิงไปชื่อ
 ว่าอาศัยอยู่เชิงเขาเทียนจัน ชาย ๑๐ คน หญิง ๑๐ ที่เป็นสามีภรรยากัน (คือเก่าหลังกับพี่น้อง
 และภรรยา) เกิดลูกหลานถ้วนเครือออกเป็น ๑๐ พวก คือพวก ตง, หง, ควน, ซี, โห,
 อ่อง, จาง, ยาง, (เอียง) ตและเจา พวกทั้ง ๑๐ นวดนัสกรุปมังกรไว้ที่ร่างกาย และทำ
 รูปหางมังกรเป็นเครื่องหมายไว้บนหลังแล้ว ต่อมาพวกตูกหลานทั้ง ๑๐ พวกมีความเจริญวัฒนา
 คงหลักแหล่งอยู่ในมณฑลตยูนนานแถบเมืองเองเซียง แดะแบ่งออกเป็น ๘๘ แซ่ ซึ่งต่อมาได้
 รวมอยู่ในประเทศน่านเจ้า ขานาจักรไทยในมณฑลตยูนนาน อันจะกล่าวต่อไป

จะขอพักเรื่องไว้ก่อน แล้วมาลองพิจารณาดูเรื่องตอนที่เล่าไว้นี้ ข้อแรกก็คือเรื่อง
 กำเนิดปฐมบุรุษชาติอายลาว ก็เหมือนกบของชาติอื่น ๆ ที่คงคนเป็นอย่างนิยาย แปลว่าเป็น
 เรื่องเหลวจิงตองหาทางรักกันอย่างนี้ ข้อแปดกเรื่องกำเนิดอายลาว ก็คือมีกำเนิดฝ่ายพ่อเป็น
 มังกรเหมือนอย่างกษัตริย์จีน ผิดกับเรื่องกษัตริย์ของประเทศต่าง ๆ ในแหลมอินโดจีนที่มีกำ



กำเนิดชาติอ้ายลาว

เกิดฝ่ายแม่เป็นนางนาคหรือกษัตริย์ในแคว้นอินโดจีน มีเชื้อสายมาจากกษัตริย์อินเดีย ซึ่งความ
 เชื้อสายสืบกำเนิดฝ่ายแม่มาจากนางนาคก็มี เรื่องจริงตรงกันข้ามกับกษัตริย์ในเมืองจีน นัก
 ประวัติศาสตร์ฝรั่งว่าที่กษัตริย์ในแคว้นอินโดจีนมีเชื้อสายทางแม่มาจากนาค หมายความว่า
 พวกนาคนั้นได้แก่ชาวพนมเมือง ผดุงเซากับพวกที่เขามาอยู่ในแดนนั้น นักเป็นสันนิษฐาน
 เพื่อจะแคะไต่หาเด็ดเอาที่ปูจากเรื่องที่เป็นแต่เพียงนิยาย แต่ถึงกระนั้น ก็ยังอดนึกไม่ได้ว่า
 ถึงจะเมื่อนิยาย ก็อาจมีความจริงแทรกอยู่บ้าง เช่นในข้อความของเรื่องทีละมด ถ้ายกเงินเรื่อง
 ค้นสกัดเป็นเชื้อสายพระเจ้าอโศก แลรวมเอาธิเบตจีนและ ไครค้อ ไครมา เป็นพวกพ้องด้วย
 ก็จะต้องเข้าใจว่าพวกที่อยู่ในมณฑลยูนนานบริเวณเมืองเซียงตงนเป็นไทยทั้งนั้น แต่จำแยก
 กันอยู่โดยอิสระเป็นพวก ๆ มากมายคงร้อยละ สิบเจ็ดมาจากบรรพบุรุษซึ่งชนชั้นของกำไ
 ซอว่าหม่งทงน อาจจะเป็เมือง คือเรียกเขาเมืองเป็นชอคง เช่นพวกเมืองนนเมืองน จีน
 เข้าใจผิดคิดว่าเป็แซหรือชามสกุล จึงบอกจากษัตริย์ผู้ครองเมืองน่านเจ้า ซึ่งจะเล่าต่อไป มี
 แซ่ว่าหม่ง

อนึ่งคำว่า เก้าหล่ง ในภาษาของนางชายตี แปลว่านั่งพิง (ในฉบับที่ตามแปลว่า
 นั่งบนหลัง) หล่งซึ่งแปลว่านั่ง ว่าโดยเสียงก็ใกล้เคียงกันอยู่มาก เพราะหล่งในเสียงภาษาจีนอ่าน
 ว่าหล่ง หล่ง เต็ง เหวง ก็ได้ เก้าหล่ง ถ้าเป็นคำในภาษาจีน ก็แปลว่ามังกร ๘ ตัว ตรง
 กับเก้าแฉงในเสียงชาวแต้จิ๋ว เก้าหล่งน เป็นชื่อที่ตั้งทางตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศจีนต่อ
 กับทิศเขาอ้ายลาว ทงเป็นชื่อแม่น้ำซึ่งคั่นที่ผ่านเมืองเซียงรุ่งแคว้นสิบสองปันนา ในแผนที่
 ฝรั่งเขียนว่ากิวหล่ง (KIU - LUNG) ตามเสียงของภาษาจีนหลวง ตั้งเกตุคิดว่าเก้าหล่งจะ
 เป็นไม่ใช่ภาษาจีน จะเป็นคำที่จีนถ่ายเอาแต่เสียงมาเท่านั้น มีเรื่องอะไร ๆ อยู่หลายอย่างที
 นำจะสันนิษฐาน ถ้าท่านผู้อ่านไม่ชอบก็ข้ามไปได้

ได้พูดไว้ข้างต้นว่า ทิวเขาอ้ายลาวแล่นผ่านตอนกลางประเทศจีน นั้นแต่ตามที
 TERRIEN DE LACOUPERIE เขียนไว้ในเรื่อง THE CRADLE OF THE SHAN RACE
 แต่เมื่อได้ดูแผนที่ประเทศจีนที่คนจีนทำ (REGIONAL GEOGRAPHY OF CHINA BY WANG
 CHIN FU, SHANGHAI PRESS) ว่าทิวเขาอ้ายลาวนั้น มีชื่อว่าฮอนตอชาน (ตามเสียง

กลางทุ่ง) ไทยในเมืองจีนเรียกว่าทิวเขาอายดาวเริ่มค้นแต่คำบงต้วนเตียง (ยูนเตียง) แยกเป็น
 ดาวต่าง ๆ ด้านนอกใต้คือทางซ้ายของทิวเขาจนจดแม่น้ำหงชิ่งกั้ง (หงชิ่งเกียง) ตะวันออก
 ถึงแม่น้ำหยกกั้ง (ง้วนเกียง) ไปจดพรมแดนอันหน่า (ญวน) ได้ตั้งค้นหาอยู่ในแผนที่ฉบับนั้น
 พบทิวเขาอายดาวหลายแห่ง แต่พบอยู่ในมณฑลยูนนานทั้งนั้น คืออยู่ทางทิศตะวันตกทางฝั่งขวา
 แม่น้ำโขง ซึ่งเรียกว่าแม่น้ำเก้าห้องแห่งหนึ่ง อยู่ตอนกลางแห่งหนึ่ง และอยู่ทางตอนใต้คือกับ
 แคว้นสิบสองปันนาอีกแห่งหนึ่ง เป็นอันอยู่กันไกลกับทิวเขาอายดาว ทิวเขาอยู่ในตอนกลาง
 ประเทศจีน หรือจะเป็นด้วยเหตุที่ไทยย้ายมาจากถิ่นเดิมตอนกลางประเทศจีน ซึ่งมีทิวเขา
 อายดาวเป็นหลัก เมื่อย้ายมาอยู่ได้ในมณฑลยูนนาน ก็มาอยู่ตามเชิงเขาทิวใหญ่เหมือนกับ
 เมื่ออยู่ในที่เดิม จึงนำเขาชื่อคิดมาด้วย มาเรียกทิวเขาที่มาอยู่ใหม่เป็นชื่อเดียวกัน คราวนั้นมา
 ถึงคำว่าเก้าห้อง ซึ่งเป็นชื่อทิวเขาที่มีอยู่หลายแห่ง พบมีอยู่ในมณฑลยูนนานตอนใต้แถวเมือง
 เชียงรุ่งแคว้นสิบสองปันนาแห่งหนึ่ง อยู่ทางตะวันตกใต้ของมณฑลไทวจาแห่งหนึ่ง ที่ใน
 มณฑลกว๋างตุ้งกัแห่งหนึ่ง ว่าเป็นที่อยู่ของพวกจีนแคระ ทิวเขาเก้าห้องมีอยู่หลายแห่ง ก็จะ
 เป็นอย่างเดียวกับเขาอายดาว ดาวต่างทิวจากทิวเขาอายดาวและทิวเขาเก้าห้อง เป็นเขากดุม
 เดียวกัน

คำว่า ดาว ในคำว่าอายดาว หมอคือต่อว่าความหมายเห็นจะแปลว่าคนหรือบุคคล อาย
 แปลว่าผู้ชาย รวมกันแปลว่า ผู้ชายดาว (หน้า ๗-๘) แต่คำแปลนี้ น่าจะเป็นความหมาย
 ยายที่มาเสียชนหนึ่งแล้ว ได้พบคำว่าเตาหรือดาวในภาษาไทยย่อแปลว่าใหญ่ เป็นคำให้
 เกียรติยศแก่ผู้ที่เราพูดด้วย เช่นในไทยย่อ ผู้ดาว แปลว่าท่านผู้ใหญ่ ทางอีสานก็ใช้ความหมาย
 นี้นเหมือนกัน ส่วนคำ อาย จะแปลว่าต้นแรกเป็นคำให้เกียรติยศผู้เป็นใหญ่ เช่นในภาษา
 ไทยอาหมเรียกกษัตริย์ของตนว่า อายขุนตุง หรือ อายขุนหลวง ในภาษาเราก็มเช่นเคือนาย
 เมื่อรวมกันก็แปลว่า เขาใหญ่ต้นเดิม จะแปลอย่างนี้ได้บางกรรมัง ส่วนคำว่าเก้าห้องทิวเขาเป็น
 ทิวเขากดุมเดียวกับอายดาว คำว่าโดยเสียงก็ไกลกับคำว่าเขาหลวงมาก และความหมายก็ได้
 กับคำอายดาวที่แปลว่าเขาใหญ่ เมืองเชียงรุ่งพม่าและไทยใหญ่เรียกว่าเกงฮั้ง แม่น้ำโขงตอน
 ฝ่านเมืองเชียงรุ่งแคว้นสิบสองปันนา จีนเรียกว่าเก้าห้องเกียง ในตำนานพระพุทธสิงคังเรียกว่า

ตรงมาตั้งที่ ในตำนานเขียงแฉ้นเป็นชนที่ คู่เคียงของคำเหต่านตลอดจนคำว่า โขง ของ ช่าง
โกตถกนเหต้อเกิน

รวมความ กำเนิดชาติไทย ถาถอเขาตมเหตุดเากเป็นชาติอยู่ตามเชิงทิวเขาใหญ่
ใจกตางประเทศจีน แดงคยงย้ายถิ่นเพราะเหตุการณบงคย ตงมาอยู่ตอนใต้ซึ่งมีภูเขาใหญ่
เหมือนกัน จึงให้ชอว่าเขาตางเขาหลวง ตามชอเดิม แต่จนเรียกเพี้ยนไปเป็นเก่วห่ง น่าจะ
ตาทเข้าความโดยเขาเรื่องมังกร (ห่ง) มาประกอบเป็นกำเนิดของชาติจีน เวามีคำพูดอยู่
ประโยคหนึ่งว่า "ภูเขาเตากา" หมายความว่ามากมายใหญ่โต เดากับตางอาจเป็นคำเดียวกัน
(เพราะเคียงสั้นเคียงยาวเขาเนในเคียงพูดไม่ได้ ไม่มีอะไรวัดว่าแคไหนเป็นยาวเป็นสั้น นอกจาก
จะมากำหนดกันเอาเองในคัวหนึ่งข้อ) ส่วน ทา ในถิ่นอีสานแปลว่าขีดเอาไว้ กั้นเอาไว้ บัน
เป็นเขตไว้ ถ้าเอาคำแปลตามนี้ ภูเขาเตากา ก็แปลว่าภูเขาใหญ่กั้นแดน จะหมายความว่าถึงภูเขา
อ้ายตางกรรมง ยังภูเขาแดนตางซึ่งกั้นแดนภาคพายัพกับแดนเขียงตุง จะแปลว่าภูเขาแดนตาง
เพราะตามตำนานโยนกว่าเป็นที่อยู่ของพวกตางว่า หรือจะแปลว่าแดนใหญ่ก็ไม่แน่

ขอแปลกยงมออยู่อกแห่งหนงกคย จนวาชาวอ้ายตางนุงฆ่ามทางห้อยอยู่ชางตง จะ
หมายความว่านุงฆ่าหรืออย่างไรความไม่ชัด ถ้าไม่นุงฆ่าจะทำเป็นทางไว้ชางหลังได้อย่างไร หรือ
แปลห้อยเขาไปตางหากอีกชนหนงอย่างตคร

บัดนี้จะไต่เตนเรองที่เตากางคยไป

ในรัชกาลพระเจ้ากองโม้วไค้ในราชวงศ์ฮั่น (พ.ศ. ๕๘๐) ผู้ครองกกอ้ายตางกคยหนง
ชือ หยุนหงัด แต่งกองทัพใช้ไม้ไผ่ผูกเป็นเรือแพ ตองตงมาทางใต้แม่น้ำฮั่น (เห็นจรมี่แก่ง
มาก จึงตองใช้เรือคาคอย่างทีใช้ตองแก่งกัน) เขาใจมคยพวกตลคยคือ ซึ่งเป็นชาวมาอยู่ใกล้
กับเขตแดนอ้ายตาง พวกตลคยคือเป็นชาวฮั่นแอ จึงถูกอ้ายตางจับไปเป็นเชลยศึก แต่ใน
เวลาใกล้เคียงกันน เกิดอุปคเหตุอาเพตเป็นอศัจกรย เกิดฟ้าร้องกระนอง แดงมตมพคจตมาทาง
ใต้ เป็นพายุฝนอย่างหนัก นำในท้องทะเลเตือตพต่าน ทันเข้ามาในแม่น้ำดำคตองเป็นระยะใกล้

๑ เรียกตามเสียงกวางตุง ชื่ออื่น ๆ ก็เช่นเดียวกัน

ตั้ง ๒๐๐ ถึง ๕๐๐ เรือแพในกองทัพของอ้ายดาวถูกพายุ แดกล่มเป็นอันมาก ทหารจมน้ำตายหลายพันคน

หยุนหัดตผู้ครองแคว้นอ้ายดาว แม้จะเสียเรือแพและทหารไปเป็นอันมากก็มิได้ระพยายาม ได้แต่งเจ้าเมืองต่าง ๆ ซึ่งอยู่ในปกครองรวมหกนาย คุมทัพใหญ่เป็นจำนวนคนหมื่นหนึ่ง ยกไปตีพวกหงกต้ออีกครั้ง พวกหงกต้อแตกทัพออกสู้ ได้ชัยชนะพวกอ้ายดาวจับเจ้าเมืองอ้ายดาวทั้ง ๖ คนได้และฆ่าเสีย พวกข้าราชการผู้ใหญ่อ้ายดาว จึงเอาศพเจ้าเมืองทั้งหกไปฝัง ตกกลางคืนมีเสียงมาคุยหัดมศพ แล้วตากเอาศพออกมากิน พวกอ้ายดาวเห็นเหตุการณ์ผิดปรกติ ก็ตกใจกลัวพากันหนีไป แต่นั้นมา หยุนหัดตก็ขยายคฤหาสน์ ไม่กล้าไปรุกรานรบกวนพวกหงกต้ออีก ได้พูดกับขุนนางชั้นผู้ใหญ่ของตนว่า ตั้งแต่โบราณนานมาแล้ว พวกเราเคยยกทัพไปตีเมืองต่าง ๆ ตามพรหมแดน ก็ไม่เคยเพลี่ยงพวดาเสียเหมือนคราวนี้ ดูประหนึ่งว่าเทวดาเบื้องบนไม่โปรด และสงโทษไม่เข้าด้วย จึงเป็นเทวดาตงมาจากสวรรค์ (อ่านอย่างโล่งแฉ่งตาเจ๊ก) ให้มาเป็นใหญ่ปกครองมนุษย์กระนั้นหรือ พัดินจึงได้คุมครองป้องกันช่วยกันเห็นถึงปานนี้

เรื่องที่เล่าข้างบน เป็นถ้อยคำตำนานที่จินเจณฑาทให้หยุนหัดตผู้ครองแคว้นอ้ายดาวกล่าวแก่ข้าราชการของตน ถ้าเก็บเอาแต่ใจความตามที่จินเจณฑาทกล่าว ก็คือพวกอ้ายดาวยกทัพไปรุกรานหัวเมืองชายแดนของจีนอยู่เสมอ เมืองของพวกหงกต้อ (LUH-TO, BARBARIAN) ที่อ้ายดาวยกไปตีครั้งหลังและแพ้นี้ จะเป็นเมืองออกของจีนอยู่ปลายเขตแดนทางใต้ หมอดูดอด (หน้า ๑๒) ว่า "แม่เรารักใคร่พวกอ้ายดาวมากสักเท่าใดก็ตามที แต่คิดของสงเนื้อเห็นว่า ที่เขาไปรุกรานดินแดนจีนยอมเป็นการเสียหายแก่อ้ายดาวเอง (แม้ว่าการไปรุกรานนั้นอาจเป็นตอบแทนเงินที่เคยรุกรานไทยก็ได้)"

ถ่วงต่อมาในปีที่ ๒๗ (พ.ศ. ๕๘๔) แห่งแผ่นดินพระเจ้าก้องโม้วไต พวกอ้ายดาวก็ก่อกองหยุนหัดต พร้อมด้วยครอบครัวและบริวารรวม ๒๗๗๐ ครอบครัว คิดเป็นจำนวนได้ ๓๗,๖๕๘ คน ได้พากันอพยพไปอยู่เมืองหยัดไฮ้ว เจ้าหาเจียงหิงผู้รักษาเมือง ขออ้อนน้อมยอมเป็นออกของจีน พระเจ้าก้องโม้วไตทรงตั้งหัวหน้าพวกอ้ายดาวก็ก่อกองหยุนหัดตเป็นฮ่องเจ้าผู้ครองเมืองประเทศ

ราชแผ่นดินมา พวกอ้ายลาวก็ได้คิดต่อกับจีนอย่างเป็นทางการเป็นเมืองขึ้น ได้เข้าเฝ้าและถวายเครื่องบรรณาการแก่จีนทุกปี

คือนั้น แ่ตั้งให้เห็นว่าพวกอ้ายลาวนั้นมามากด้วยกัน จีนก็กลัวแต่พวกที่ได้มาคิดต่อกับจีนเท่านั้น พวกที่ไม่เกี่ยวข้องของด้วยก็ไม่กล้าว เวลาก็ไม่ทราบเรื่องด้วย ถ้าเหตุที่พวกอ้ายลาวย้ายหยุนหลดก็ยกพวกไปอ่อนน้อมยอมชนกับจีน เพราะด้วยเหตุเรื่องอะไร ก็ไม่กล้าวได้ ทางที่จะเป็นด้วยถูกจีนเบียด หรือถูกพวกอ้ายลาวย้ายฮนรุกราน หมดหนทางจึงหันมายอมอ่อนน้อมต่อจีน ก็ทราบไม่ได้ เมืองหยดไซง่ที่พวกอ้ายลาวยกพวกมาเข้าหา ว่าเจตนาได้แก่เข้าเฝ้าใช้เจียงยั้น ขยู่ทางออกใต้ของมณฑลเสฉวน

ถึงรัชสมัยพระเจ้าฮั่นเหม็งเต้ เป็นปีที่ ๑๒ ในรัชกาล (พ.ศ. ๖๑๒) พวกอ้ายลาวมีหัวหน้าชื่อลาวเมา (LIU-MAO) ได้ให้บุตรเป็นผู้พาพวกไปอ่อนน้อมจีน มีชนหัวหน้าเมืองต่าง ๆ ซึ่งรวมอยู่ในก๊กลาวเมาถึง ๑๗ คน และเป็นจำนวนคน ๕๓๐,๘๕๐ หรือ ๕๕๓,๗๑๓ คน

ต่อมาพวกอ้ายลาวก๊กต่าง ๆ ซึ่งตั้งภูมิลำเนาอยู่ทางตกใต้ห่างไกลจากนครหลวงของจีน (เมืองลกเชียง) ๗๐๐๐ ถึง ได้พากันมาอ่อนน้อมอีก พระเจ้าฮั่นเหม็งเต้ทรงตั้งลาวเมาเป็นอ้ายลาวของ แ่ตั้งแบ่งดินแดนของพวกอ้ายลาวก๊กลาวเมา ยกขึ้นเป็นเมืองอ้ายลาว และเมืองเปาะหนาม และตั้งเขตดินแดนตามตะวันออกของแคว้นยึกเจา ๖ หัวเมือง (มีเมืองปักไฉ่ ไช่ว่ตอง ปี่ไฉ่ว หยิบยี่ หล่ง และหวงหนาม หรือยูนนาน) รวมเข้ากับเมืองอ้ายลาวและเมืองเปาะหนามตั้งเป็นแคว้นใหม่ ให้ชื่อว่ เวงเซียง แ่ตั้งให้ชาหลวงใหญ่ของจีนประจำแคว้นยึกเจาเป็นผู้ดูแล ตั้งแต่พวกอ้ายลาวก๊กลาวเมาจากอ่อนน้อมต่อพระเจ้าฮั่นเหม็งเต้แล้ว จีนก็มีโอกาสแผ่อาณาเขตไปถึงเขตภูเขาเปาะหนาม เมื่อข้ามเขานี้ไป ก็ถึงแม่น้ำฉานฉางเกียง (ชื่อแม่โขงตอนอยู่ในยูนนาน) ข้ามคือนั้นไปเป็นแดนของพวกอ้ายลาว

ถ้าเหตุที่พวกอ้ายลาวก๊กลาวเมาพาพวกไปอ่อนน้อมจีนเพราะอะไร ที่นี้ก็ไม่กล้าวอีก พวกที่ไปอ่อนน้อมคราวนั้นจำนวนไม่ใช่เล็กน้อยเลย อยู่ดี ๆ ก็พากันไปอ่อนน้อม ดูไม่มีอย่างขระรอยจะเป็นสมัยที่จีนกำลังแผ่อำนาจมาในแดนไทยทางนี้ พวกไทยต่างเหล่าถูกจีนเบียดทนมไม่ไหว จึงได้ยอมอ่อนน้อม ถ้าจะถือเอาจำนวนคนที่ไปอ่อนน้อมตามทงนั้นว่าไว้ เพียงก๊กเดียวยัง

มตงแทน ถกข้อ ๆ ที่ยังไม่เรื่องเกี่ยวข้องกับจีน จะมออีกสักเท่าไร เห็นจระมามากทีเดียว นับ
 ตั้งแต่ครั้งเมืองจันตมยเตยตกกตกโตเมืองปา เมื่อ พ.ศ. ๒๐๕ จนถึงกรงน (พ.ศ. ๒๑๒) ก็เป็นเวลา
 ๕๐๐ ปีเศษ จีนจึงได้มีโอกาสดำอำนาจขยายอาณาเขตไปถึงทิศตกใต้ของมณฑล
 เด็ดจนกันขว่าเป็นเวดนานานมากอยู่ กว่าจีนจะดำมารกรุกแดนไทยเข้ามาได้ (COCHRANE:
 THE SHANS หน้า ๑๕)

เรื่องจีนได้ดินแดนไทย แล้วจัดแบ่งออกเป็นมณฑลของจีนให้ชื่อว่าเวงเซียง นน เมือง
 เวงหรือเวงเซียงนี้เขียนตามเสียงกวางตุ้ง ถ้าเป็นเสียงชาวแต้จิ๋วก็เป็นยงเซียงหรือเองเซียงหรือ
 เอ็งเอียงตามเสียงฮกเกี้ยนในเรื่องล้ามก๊ก" เมื่อนำเอาคำว่า เวงเซียงหรือ เวงเซียง ใน เสียงกวางตุ้ง
 มาเทียบเข้ากับชื่อเมืองเวียงจันทนก็เสียงใกล้เคียงกันมาก แต่เมืองเวียงจันทนตามตำนานว่าเพราะ
 เมืองนหมบ่าจันทนมาแต่เดิม (ซึ่งขต้นไม่มีแล้วเพราะ โคนแต้สร้างเป็นเมืองเดี่ยวหมด) จึงได้ชื่อ
 ว่าเวียงจันทน

ชื่อแปดกยงมีอยู่อีกอย่างหนึ่ง คือแม่น้ำโขงตอนเหนือเมืองเวงเซียงในมณฑลยูนนาน
 จีนเรียกว่า ตานฉางเกียง ก็ใกล้เคียงกับคำว่าตานซ้าง มาก เทียบตานฉางแต้เวงเซียงกับตานซ้าง
 และเวียงจันทน ท่านจะนึกเห็นเป็นอย่างไร ข้อความตอนท้ายของเรื่องทีเด้อว่า เมื่อข้ามภูเขา
 เปาะหนามแต้ ก็ถึงแม่น้ำตานฉาง ข้ามไปก็เป็นแดนของพวกฮ่ายลาว ตรงนี้ เมื่อได้อ่านข้อ
 ความในหนังสือ COCHRANE: THE SHANS (หน้า ๒๐) ก็ทำให้สงสัยขึ้น คือเขาอธิบายว่า
 "เขาเปาะหนาม (เขียนได้ว่า POH-NAM ตามเสียงจีนหลวง) นั้น เห็นได้ชัดว่าเป็นที่ที่เขาอยู่
 ระหว่างประทศญวนกับประทศเขมร (โบราณ)" เพราะฉะนั้น เขาเปาะหนามก็จะต้องเข้าใจว่า
 ที่เขาบรรทัดที่เด่นไปตามลำแม่น้ำโขงฝั่งซ้าย เป็นเขาบันแดนระหว่างญวนกับแคว้นหลวง
 พระบาง ในพงศาวดารโยนกของพระยาประชา ว่า ดินแดนตอนนี้เป็นแคว้นเมืองโพธิ์สารหลวง

๐ พงศาวดารโยนกของพระยาประชาจักรเป็นขุนชาว ขุนชาว ขุนเมือง ฮวนเจียง หรือฮวนชาน
 ในภาษาอังกฤษเขียนว่า YUNG CHANG ฝรั่งเศสเป็น YOUNG TCHIANG ซึ่งอาจถ่ายเสียงเป็นยั้งจวง
 หรือยั้งจางหรือจังกี้ได้ มารโกโปโล นักท่องเที่ยวชาติอิตาเลียนซึ่งมาในกองทัพลูกโลซ่าน คราวชาติประเทศนั้นเจ้า
 เขียนชื่อเมืองนี้ว่าโจจัน ในหนังสือฝรั่งรุ่นเก่าเขียนเป็น UNCIAN, UNCHAN WUNSHEN ก็มี พม่าเป็น
 WUNZEN หรือ WUNTCHANG

ของพวกขอมเก่า เปาะหน่าม กับ โโพหน่า (โพธิ์สารหลวง) รวมทั้ง พนมดัจย อีกคำหนึ่งซึ่ง นักปราชญ์โบราณคดีลงความเห็นว่าน่าจะเป็นคำเดียวกับ ฟูนัน หรือ ฟูน่า อันเป็นอาณาจักรโบราณในแดนนี้ (ดูเรื่องแคว้นอินโดจีนสมัยโบราณ บทที่ ๖) ก็ควรจะให้เข้าใจว่า เปาะหน่าม โโพหน่า (โพธิ์สารหลวง) พนมและฟูนันอาจเป็นคำเดียวกัน นี้แปลว่าอะไรกัน จะมีต้องเข้าใจว่า เวียงไชย ฉานฉองและเปาะหน่ามของพวกอ้ายลาวในมณฑลชุนน่านตอนใต้ของจีน กับ เมืองเวียงจันทน์แคว้นลาว ฉานช้าง โโพธิ์สารหลวง (โพหน่า) จะเป็นคำเดียวกันบ้างไม่ได้ หรือ แต่ตามคำอธิบายของผู้แปลเรื่องกำเนิดชาติอ้ายลาวว่า เมืองเปาะหน่ามอยู่ทางทิศตะวันออกของอำเภอเวียงฝ่งยี่นในมณฑลชุนน่านเดี๋ยวนี้ จะว่าเวียงไชยกับเวียงจันทน์ ฉานฉองกับฉานช้าง เปาะหน่ามกับพนม (ในคำว่า เมืองนครพนม) และโพหน่า (ในคำว่า โพธิ์สารหลวง) มาพ้องเสียงกันเองด้วยบังเอิญ ก็ดูกระไรอยู่ เพราะอยู่กันเป็นแถบเดียวใกล้กันเสียด้วย หรือว่าชื่อเหล่านี้จะมีต้นของหน หนแรกอยู่ในมณฑลชุนน่าน คือในตอนที่เดิมาหน หนต้องอยู่ในแคว้นแคว้นหลวงพระบาง เป็นเรื่องย้ายชื่อเมืองคิดเอามาด้วย ถ้าเป็นเช่นนั้นจริง เรื่องต่าง ๆ ที่มักกล่าวไว้ในตำนานตอนต้น ๆ อย่างเรื่องชุนบรม (ซึ่งจะได้พิจารณาตอนต่อไป) อาจเป็นเรื่องย้ายที่มาด้วยก็ได้ ยิ่งเหลือทนเท่ากับเป็นไขหนัก แพทย์ตรวจยังไม่พบสมุฐานของโรค ฉายยาไม่ถูก เลยทำให้ท่านผู้อ่านซึ่งไม่สนใจในเรื่องยุ่ง ๆ อย่างนี้ ต้องการจะอ่านเรื่องให้เรื่อยเจื่อยเหมือนอ่านเรื่องลึกลับก็ พดอยเหลือทนไปด้วย ต้องขออภัย แต่ไหน ๆ เรื่องมันยุ่งมาแล้ว ก็เลยเอาเรื่องยุ่งอีกเรื่องหนึ่งมารวมยุ่งไว้ในที่เดียวกันนี้ด้วย คือคำว่า โยนกหรือยวน อันเป็นชื่อหนึ่งของแคว้นฉานนาไทยและชื่อชนในแคว้นนั้น ซึ่งเรียกว่าไทยยวน

โยนก หรือ ยวน เป็นคำของอินเดียเรียกชนชาติกรีกที่ตกค้างอยู่ในอินเดียในแคว้นปาณฑุจาปสมัยพระเจ้าอโศกเดโชราชบุตรมาคืออินเดีย ว่าเพี้ยนไปจากคำว่าไอออนิก (IONIC) ซึ่งเป็นชื่อชาวกรีกแคว้นหนึ่ง ที่เอามาใช้เป็นชื่อเรียกแคว้นและคนในฉานนาไทย คงจะเป็นเพราะมีคำอะไรในทางนี้ที่เสียงใกล้เคียงกับคำว่าโยนกหรือยวน โบราณจารย์ท่านต้องการจะให้ชื่อเป็นศัพท์ในภาษาบาลี เพื่อให้เขาเข้ากับตำนานที่กล่าวถึงความไปในทางศาสนาด้วย เพราะตำนานเหล่านี้โดยมากแต่งเป็นภาษาบาลี จึงได้เกิดคำว่าโยนกหรือยวนชน ท่านผู้รู้จะเห็นความชอบ จึง

ได้คิดว่าหาที่มาของคำซึ่งมากตายเป็น โยนกหรือยวน แต่ก็มีความเห็นเป็นต่าง ๆ กัน

พงศาวดาร โยนกของพระปราชญ์ว่า มาจากคำ ยุนชาง (เวงเซียง) หดักไทยของ
ขุนวิจิตรมาตราว่ามาจาก ยาง ซึ่งเป็นชื่อแควนหนึ่งของตะจ่า หนังสือ HISTORICAL SKETCH
OF THE SHANS BY HALT HALLET ว่า มาจากคำ ยุน หรือ ยาง คือ คือกะเหรี่ยง เพราะ
กะเหรี่ยงเคยเป็นใหญ่อยู่ในแคว้น โยนก นายคอเซียง โทนักปราชญ์พม่าว่ามาจากคำ ยุง (JUNG)
ในภาษาจีน ซึ่งเป็นชื่อเรียกมณฑลยูนนาน สมัยโบราณยูนนานเป็นชื่อจีนเรียก ในปัจจุบันแปล
ว่าเมฆแห่งทิศใต้ แต่คำว่ายุน ในคำต้นของยูนนานปรากฏอยู่ว่าน่าจะเพี้ยนไปจากคำว่ายุง
(COCHRANE หน้า ๕๓) ข้าแต่ท่านผู้อ่าน แพทย์ผู้เชี่ยวชาญวางยาแก้โรคเรื้อรังนี้เป็นหัตถยชานาน
ท่านจะเด้อกถินยาของแพทย์ชานานไหน ก็แล้วแต่ใจท่านเถิด

บัดนี้จะได้อธิบายเรื่องอายุลาวที่ค้างไว้ ในบันทึกตัวต่อมาว่า ผู้เดินทางข้ามภูเขาเปาระ
หนาม ย่อมได้รับความลำบาก เพราะหนทางเป็นป่าดงดิบ จนมีเพลิงบดหนิง ซึ่งผู้เดินทางแต่งใจ
มีใจศวงว่า แผ่นดินอันเขียวมีเตชานุกาพมาก แลออกไปก้างขวางจนถึงเมืองต่าง ๆ ห้างโกต
ซึ่งไม่เคยคิดค้อกบเงิน ค้างกัพากันมาอ่อนน้อม ต้องเดินทางข้ามภูเขาเปาระหนาม และต้องข้าม
สะพานห่อเงินแล้วข้ามแม่น้ำตามฉางค้อไป (คำอธิบายของผู้นี้แปลว่า สะพานนี้อยู่เหนือแม่น้ำ
ฉางฉาง ทิศตกใต้ของอำเภอแก่งคังย่นเมืองยูนนาน พระเจ้าอันเหม็งเคตริงสร้าง เคยซ่อมครั้ง
หนึ่งในแผ่นดินเม็งเลียว ริมฝั่งสองข้างของแม่น้ำตามฉางที่สะพานนี้ทอดข้ามไป เป็นเขาสูง หน้า
กัไหตเซียว) ทหารจีนได้รับความลำบากเพราะต้องถ่างป่าซ่อมนำทาง เพื่อให้ต้องย้าย (คือ
ย้ายลาวกับจีน) ได้ค้อค้อกันได้สะดวก และเป็นประโยชน์ให้แก่ผู้นอนทน (ผู้นอนในที่นี้จน
หมายถึงอายุลาว)

ลักษณะชนชาติอายุลาว

ชาวอายุลาวทุกคนมีเครื่องประดับงมุก มีใบหูยาว เจ้าผู้ปกครองมีหูยาวเดยว่าทุกคน
ยาวราว ๓ นิ้ว (นิ้วจีนสมัยโบราณ) ส่วนหูของราษฎรยาวถึงบ่าเท่านั้น
แผ่นดินอายุลาวอุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การเพาะปลูกข้าวชนิดต่าง ๆ มีเตยไหม
และปลูกต้นหม่อน ชาวอายุลาวรู้จักยอมฆ่าเป็นสัตว์ต่าง ๆ ได้อย่างงดงาม รู้จักทำพรมด้วย

ชนิดตัว รุกกทอมาเป็นดอกดวง และทอผ้าชนิดเนื้อละเอียด เรียกในภาษาอ้ายลาวว่า หง่าน
 กอน รุกกทอมาเป็นลวดลายต่าง ๆ งามเหมือนแพร ยังมีผ้าอีกชนิดหนึ่งทอจากใยของดอก
 คณอถอง (คณอถองมีดอกเป็นใยสีขาว เอาใยเหล่านี้ เป็นเป็นด้ายแดงทอเป็นผ้า) ได้ขนาด
 กวาง & เซียะ เนื้อผ้าเป็นสีขาวสะอาด กอนไรตอกอถองเป็นเครื่องนุ่งห่ม มีวิธีอย่างหนึ่ง คือ
 ต้องเอาผ้าอถองไปคลุมคนตายเสียก่อน แล้วจึงจะเอาผ้าขึ้นมาใช้ได้ มิใช่ชนิดหนึ่งข้อห่าง
 กนเป็นระยะ ๓๐ เซียะเรียกว่าไม้ปกจัก มีแร่หลายชนิด คือ ทองแดง เหล็ก ตะกั่ว ดีบุก เงิน
 และทองคำ (มีอรรถาธิบายในคณฉบับว่า ที่แม่น้ำดานฉางมีแร่ทองคำ ร่อนหากันตามแม่น้ำ
 นั้น แล้วเอามาถลุงทำเป็นทองแท่ง แยกแม่น้ำโขงแถวเหนือเจียงเงินทงก็มีการร่อนหาทองคำ
 อยู่เหมือนกัน) นอกจากนี่ยังมีอำพัน หินชนิดทำแว่นตา ทราบอย่างดังสำหรับทำกระจก และ
 หอยขนาดเล็กรูปยาวอย่างหอยเขย และมีหอยมุกด้วย (มีอรรถาธิบายว่า หน้าจับหอยมุกดี
 ราวเดือน ๓ กอนตงมีหอยคองฆ่าปลาคือตัวเช่นไขว้ที่ริมฝั่งทะเล (สาบ?) ถ้าทำการเช่นไขว้กับ
 พร้อง จะเกิดพายุใหญ่ทะเลเป็นบ้า หรือมีปลาใหญ่คอยคุมหอยมุกดีได้ ขนาดหอยมุกดียาว
 ๓ นิ้วครึ่ง (ของจีน) จำพวกนกแตงสุต มีนกยูง นกกระเต็น แรด ช้าง และชนนี กับยังมี
 สัตว์สี่เท้าชนิดหนึ่ง เรียกตามภาษาจีนว่า ผะเซา ที่เมืองยูนนานนั้นมักวางแปดกอยู่สองตัว
 สามารถกินหญ้าทมิฬได้

(มีอรรถาธิบายวิธีจับชนนีได้ว่า ชนนีอยู่ตามป่า ฝูงหนึ่งมีหลายร้อยตัว ชาวบ้านท้องถิ่น
 เอาเหล็กและเกือกฟางหลายสิบคู่ผูกร้อยกันไว้เป็นพวง แล้วเอาเหล็กและพวงเกือกไปทิ้งไว้ตาม
 ทาง พวกชนนีเห็นเขาก็รู้ว่าพวกพรานทิ้งดอไว้สำหรับดักจับตน ก็ส่งเสียงร้องตุ้ต่าต่าง ๆ แล้ว
 ผ่านเลยไป แต่แล้วกลับย้อนมาใหม่ มาเกิดสงสัยเรื่องเหล็กอยากจะทำดองกินดู ที่แรก
 กินเพียงเล็กน้อย และเอาเกือกฟางใส่เดิน หนักเข้าชนนีกินเหล็กเข้าไปมากเมาโซเซ โทษ
 ของการกินเหล็กเป็นดง พวกพรานก็มาจับไปได้อย่างสบาย เอาเกือกฟางผูกเป็นพวง ๆ เพื่อ
 ไม่ให้ชนนีหนีไปได้เร็ว จับได้ที่ละมาก ๆ ตัว ส่วนสัตว์ผะเซานั้น ถ้าเป็นสัตว์สี่เท้าขนาดใหญ่
 ทำพา ลักษณะคล้ายหมี กินเหล็กและมีแรงมาก)

ครั้งหนึ่ง มีขุนนางจีนชื่อ เจียงตุ้น เป็นชาวตำบลกวางซัน ได้มาเป็นข้าหลวงปกครอง

ภาคตะวันตก อาณาประชาราษฎร์ในภาคนี้มีความสุขสบาย เจียงต๋นเป็นคนเที่ยงตรงต่อหน้าที เกี่ยวรักคุณความดีของเจียงต๋นได้แพร่หลายไปถึงเมืองชาวต่างประเทศ (หมายความว่าพวกฮ่วยลาวก๊กต่าง ๆ) พวกหัวหน้าฮ่วยลาวชาวป่าเถื่อนต่างมีความรักและนับถือเจียงต๋น ได้พากันมาติดต่อคบค้ากับเจียงต๋น โดยนำเอาของ มีราคาแพงเมือง มาบรรณาการ ถิ่นนาคุณเป็นเครื่องหมายเชิดชูคุณความดีของเจียงต๋นที่ได้ปกครองบ้านเมืองอยู่เย็นเป็นสุข ส่วนพระเจ้ากรุงจีนก็โปรดปรานเจียงต๋น โปรดให้เลื่อนตำแหน่งเจียงต๋นขึ้นเป็นข้าหลวงใหญ่ประจำแคว้นเวียงเชียง เจียงต๋นได้ผูกไมตรีกับพวกฮ่วยลาวเป็นอย่างดี จนพวกฮ่วยลาวมาขอขึ้นเป็นเมืองฮอก โดยมีข้อสัญญาตกลงว่า หัวหนากกต่าง ๆ จะต้องส่งด้วยเป็นประจำทุกปี คือเสื่อชนิดกลมหัว ๒ ตัว และเกลือถึง ๓ (เห็นจะเรียกพอเป็นพิธี) พวกฮ่วยลาวก๊กต่าง ๆ ก็อยู่เป็นสุขตลอดมา เจียงต๋นเป็นข้าหลวงภาคตะวันตกแล้วเลื่อนขึ้นเป็นข้าหลวงใหญ่แคว้นเวียงเชียงเมื่อ ๓๐ ปี ก็ถึงแก่กรรมในระหว่างยังรับราชการอยู่

ความที่จีนเดาไว้นี้ แสดงว่าฮ่วยลาวเป็นชาติที่มีคนอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูก ปลูกทอผ้าเดยงไหม ทำพรม ทอผ้าเป็นดอกดวง มีทองแดง เหล็ก ตะกั่ว ดีบุก เงิน ทองคำ กระจก เขาหินมาทำแว่น เขาทรายมาทำกระจก หรือที่จีนเรียกว่าชาติป่าเถื่อน อย่างนี้เอง หมอชอตแตงฝรั่งอื่น ๆ อีกหลายคนจึงพูดยืนยันอยู่เสมอว่า ชาติไทยในเมืองจีนไม่ใช่ป่าเถื่อน แต่เป็นชาติที่มีความเจริญมาแต่ช้านานก่อนจีนเสียด้วยซ้ำ หมอชอตพูดไว้ในที่แห่งหนึ่งของเรื่องชาติไทยว่า ไทยในประเทศจีนตอนใต้ทุกวันนี้ ถ้าจะเปรียบเทียบกับคนจีนที่อยู่กันเดียวกัน และมีฐานะเท่า ๆ กัน คงยกให้คนไทยดีกว่าจีน เมื่อพูดถึงความดีอาดและอื่น ๆ ตามส่วนกัน ถึงสมัยพระเจ้าฮั่นเจียงเต้ เป็นปีที่ ๓ ในรัชกาล (พ.ศ. ๖๓๘) เจ้าผู้ครองฮ่วยลาวก๊กหนึ่ง ชื่อหลุยดาว (LEI LAO, หนังสือหลักไทยเรียกว่าขุนไธลาว) เกิดผิดใจขึ้นกับนายอำเภอจีนคนหนึ่ง (ชื่อไม่ปรากฏ) หลุยดาวมานายอำเภอจีนคนนั้นเสีย และคิดไม่ตรงกับจีน แด้วยกทัพเข้าไปตีปล้นท้องถื่นอำเภอไซว่ต๋อง ข้าหลวงใหญ่ประจำแคว้นเวียงเชียงคนใหม่ชื่อหว่องฉ่า สู้ไม่ได้ ต้องถอยหนีไปอยู่เมืองหยิบหยิบ ทพฮ่วยลาวมีจำนวนสามพันคน ก็ยกเข้าโจมตีเมืองเป่าหนามแตก เผาผลาญบ้านเรือนในเมืองเสียหายเป็นอันมาก เมื่อข่าวพทราบไปถึง

เมืองหลวง พระเจ้าอินเจียงเค้ทรงประกาศรับทหารอาสาสมัคร และระดมทหารจากแดน
 หิิตไชว ยึดเจ้าแตรเวงเชียง รวมได้ ๕๐๐๐ คน ยกไปปราบอ้ายลาวก๊กหยุนดาว (เห็นจะ
 หมายความก๊กของหยุนดาว แต่ในหนังสือหยุนดาว จึงไปเข้าตาของต้นนิษฐาของคอเซียนโก
 นักปราชญ์พม่าทว่า ยวน มาจาก ยน)

รุ่งปีใหม่ในฤดูร้อน ที่เมืองเหย่หล่ง มีชาวป่าพอกกวนเหม่งหัวหน้าชื่อ ไหล่เง้ง
 พาพวกมารับอาสาช่วยปราบอ้ายลาวก๊กหยุนดาว ได้สู้รบกนทเมืองเปาะหนาม ทพของหยุนดาว
 แดก หยุนดาวต้องเสียชีวิต ไหล่เง้งตัดเขาศัระงั่งไปยังดงเอียงเมืองหลวง พระเจ้าอิน-
 เจียงเค้ประทานแพรหมื่นพับแก่ ไหล่เง้งเป็นความชอบ และทรงตั้งให้ยศบรรดาศักดิ์เป็น "พอ
 ไถ้วฝ่องยบเห่า"

เรื่องตอนนั้น หมอชอด (หน้า ๓๓) ว่าเป็นเหตุให้ชาติไทยหายก๊กของอพยพกันมาอยู่
 ในประเทศไทยใหญ่

ถึงสมัยพระเจ้าอินฮั่วเค้ เป็นปีที่ ๖ ในรัชกาล (พ.ศ. ๖๓๗) ที่นอกพรมแดนแดน
 เวงเชียง มีชาวป่าพอกหนึ่งชื่อว่า คนยพอก หัวหน้าชื่อไม้หวุ่น ได้เข้ามาย่อนน้อมต่อจีน
 ไม้หวุ่นแต่งคนเป็นทูตพร้อมด้วยถ้ำ นำเครื่องบรรณาการ มีแรดแตรช้างเป็นต้น ไป
 จมก้องจนถึงเมืองหลวง

ต่อมาเป็นปีที่ ๘ (พ.ศ. ๖๔๐) ในแผ่นดินเดียวกัน พวกชาวป่าซึ่งอยู่ตามนอกพรมแดน
 เวงเชียง กบฏประเทศชนกท หัวหน้าชื่อยงเหย่าถิง (ถ้าอยู่ทางเหนือของประเทศพม่าระหวาง
 แม่ฟ้าโวก้องแตรแม่น้ำแม่คง) ได้แต่งทูตพร้อมด้วยถ้ำ นำของมีค่าไปจมก้องพระเจ้าแผ่นดิน
 จีน พระเจ้าอินฮั่วเค้ประทานดวงตราทองคำมีไหมแพรสดับผู้กทหองด้านบนของดวงตรา ถ้วน
 แม่ทัพนายกองและข้าราชการชองยงเหย่าถิงได้ชองประทานเป็นเครื่องตอบแทนทุกคน มีดวงตรา
 เงินและแพรเป็นต้น

ถึงสมัยพระเจ้าอินฮั่นเค้ เป็นปีที่ ๓ ในรัชกาล (พ.ศ. ๖๕๐) มีชาวป่าพอกหนึ่ง อยู่
 นอกพรมแดนเวงเชียง เป็นพวกมีรูปร่างเล็กแตรเคย หัวหน้าชื่อหลกโถ่ย นำพวกมา

อ้อนน้อมเป็นจำนวนคนสามพัน แดระถวยาข้างแตรงั่วขนาดเชื่อง

ต่อมาในแผ่นดินเดียวกัน (พ.ศ. ๒๖๓) หัวหน้ากษัตริย์ชื่อยงเหยาถว (เห็นจะเป็นคนเดียวกับข้างคั้น) ได้แต่งทูตเข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินจีน เพื่อถวายพรที่ดวงหดวง แดระถวยาเครื่องดนตรีทวงวง มนักร้องกลมาด้วย นักเต้นกลเหล่านี้ ล่ามารลแต่ตงกตต่าง ๆ ได้ เช่น ฟันไฟออกจากปาก แบ่งร่างกายออกเป็นตอน ๆ ด้วยตนเอง เขาหัวงัดไปแทนหัวม้า เขาหัวม้าไปแทนหัวงัว แดระมีคางมำนายฎการ โยนตูกกกลม โยนกริ่งเดี่ยวสามลูกหรือมากกว่านั้น ใช้ต้องมือรับแเดะ โยนไม้ให้ตก เวลาโยนตูกกกลมให้ยุ้ค ผู้ดูจะเห็นตูกกกลมเหมือนมำจำนวนเกือบพัน นักแสดงตงกตเหล่านี้เป็นชาวหอยไซ้ (ถ้าเคยจนอยู่ทางใต้ของอำเภอตงหอยยอมมณฑลเกียงซู เป็นเมืองตงมยฮันเดียว) อยู่ทางทิศคคใต้ของประเทศจีน มีทางไปมาติดต่อถึงกัน ปัจจุบัน เจ้าแผ่นดินจีนโปรดให้มำงานฉลองปีใหม่ ได้มีคณระคนตริบริรเสงถวยา (เห็นจะหมายถึงดนตรีของชนกตที่ได่ถวยาเป็นบรรณาการไว้)

พระเจ้าฮั่นอันเคทตรงแตงตงยงเหยาถวเป็นแม่ทัพใหญ่ของแผ่นดินฮั้น แดระประธานคองตราเงินทองแพรตตีบตีแก่พวกอายุลาวกตต่าง ๆ มากน้อยตามกลใหญ่กลน้อย

เรื่องอายุลาวตามทจินจตุไฉม่เพียงเท่านั้น ในตอนหลัง ๆ กล่าวแต่ว่าพวกชาวบ้านอกแคว้นเวงเซียงกถนน ๆ มาอ้อนน้อม แต่ในตอนสุดท้าย กล่าวเป็นว่าชาวป่าค่าง ๆ เรื่องก็เห็นจะเป็นพวกอายุลาวทงถนน เพราะจีนเรียกเป็นชาวป่าหมดตามเคย แต่จะเป็นอายุลาวที่มาขอขานแก่จนมกายหงมเมอตงแคว้นเวงเซียงแถว การขนกกตเพียงถึงยักส่งทูตไปจนมกตอง ส่งนการปกครองก็เป็นอิสระอยู่อย่างเดิม จันคงไม่กล้าเข้าไปย่มยามเกะกะนกก ซินท่าเซนหนักคงคองรบกัน ตงเรื่องอายุลาวเจ้ามตรองแคว้นอายุลาวกแท่งทยคไปค้เมืองเปาะหนาม รวมคจวมในตอนนั้น จินขยายอำนาจเข้าไปในแดนไทย ค้อย ๆ ตามเข้าไป

เรื่องอายุลาวมาจบตงเพียงตมยพระเจ้าฮั่นอันเคทของจีน ซึ่งเป็นฮ่องเต้องคท ๓๘ ในราชวงศ์ฮั่น แถวราชวงศ์ฮั่นสบกษตริยคตมออก ๒ องค์ ถึงพระเจ้าเซียนเคตตงตงตง เจ้ายศสามกก พระเจ้าเตาเบงซึ่งเป็นเซยราชวงศ์ฮั่น ได้ตงตงเป็นกษตริยคองแคว้นเสงวง ฮาเควราชบุตรได้เป็นกษตริยคตมเป็นพระเจ้าเตาเสงน เมื่อ พ.ศ. ๒๖๘ พระเจ้าเตาเสงนให้ซงเบง

ยกทัพไปปราบปรามเบงเฮ็กเจ้าเมืองน่านของ จนน่านของยอมนแพมาชนอยู่กับราชวงศ์ชนท
 ครองแคว้นเสฉวน เรื่องของเบงยกทัพไปปราบเบงเฮ็ก เมื่อเราอ่านเรื่องในตำนานก็ โดยมาก
 มักมองอ่านอย่างตื้นๆ ของเบงว่า "เบงเฮ็กเป็นเจ้าเมืองบ้านนอก ใจแข็งกระด้างนักผิดกับคน
 เมืองเรา" จึงได้ถึง ๘ ครั้งจึงได้ยอมนแพ แต่ทำให้เราเข้าใจไปเข้าด้วยกับของเบง แต่หมิ่น
 ได้เบงเฮ็กเห็นเป็นผลคือด้านไม่ยอมนแพ นี้ก็เป็นเพราะเราอ่านอย่างได้แว่นตาแจ็ก ถ้าเราใช้
 แว่นตาไทยโดยนัยที่ท่านผู้ว่าเบงเฮ็กเป็นกษัตริย์ไทย เราก็อาจเห็นข้อความในเรื่องกลับกันได้
 ว่า ที่เบงเฮ็กไม่ยอมอ่อนน้อมหลายครั้งหลายหน ก็เพราะของเบงไปรุกรานตำบลเมือง โดยอ้าง
 เหตุว่าเบงเฮ็กไปรุกรานจีนก่อน ดังนั้นจะไม่ให้เบงเฮ็กต่อสู้ด้วยความกล้าหาญจนสุด ใจอย่างไร
 ได้ ที่ของเบงไม่กล้าทำอันตรายแก่เบงเฮ็ก ก็แสดงว่าเบงเฮ็กมีพวกมาก ไม่ใช่ชาติชาวป่า
 เกียนซึ่งจะรวบรวมบ้านเมืองไปเป็นของจีนได้ง่าย ๆ ในที่สุดเมื่อเบงเฮ็กยอมแพ้ ของเบงก็
 ปล่อยให้ปกครองบ้านเมืองตามเดิม ไม่กล้าเข้าไปปกครองทำอะไรยุ่มย่ามนอกเหนือไปจากขอ
 ให้นำถือความเป็นเมืองออกของจีน เป็นอย่างเมืองจันทกองเท่านั้น ส่วนการปกครองบ้านเมือง
 จะจัดกันอย่างไร ก็สุดแล้ว จีนไม่เกี่ยวข้องด้วย

ถ้าเบงเฮ็กเป็นไทย ก็มีอะไร ๆ อยู่หลายอย่างที่จะให้คิดว่าเป็นเช่นนั้น ข้อหนึ่งบ้าน
 เมืองที่ของเบงยกไปปราบปราม เป็นเขตแดนในมณฑลยูนนาน ซึ่งเป็นที่อยู่ของพวกอ้ายลาว
 ตั้งเตาฆ่าช้างคน และแยกกันเป็นหลายก๊ก ที่เบงก๊กใหญ่กม ๖ ก๊ก ซึ่งในสมัยพระเจ้าฮั่น
 เหม่งเคยยกขึ้นเป็นแคว้นเองซึ่งชนกบจีน เห็นจะเป็นเพราะเมื่อประเทศจีนเกิดยุคเซี่ยแบ่งแยก
 กันเป็นสามก๊ก แล้วต่างก๊กรบกันใหญ่ มณฑลยูนนานอยู่แดนสุดห้าฟ้าเข็วนอกบริเวณจีน
 รบกัน พวกอ้ายลาว ๖ ก๊กซึ่งยอมชนจีนแต่ในนาม ก็กลับเป็นอิสระตามเดิม ครั้นพระเจ้า
 เถาปมาตั้งตัวเป็นกษัตริย์จีน ในมณฑลเสฉวนก๊กหนึ่ง ก็เริ่มขยายเขตแดนลงมาทางใต้พวกอ้าย
 ลาวอยู่ จึงได้เกิดรบกันชนกับเบงเฮ็ก ข้อสอง คำว่าเบงเฮ็กนั้นเป็นเสียงอย่างชาวฮกเกี้ยน
 ถ้าเป็นอย่างกว้างคงก็เห็นจะเป็นหม่างหรือเหม้งฮก นบว่าใกล้เคียงคำว่าเมืองฮกหรือเมืองเฮ็กอะไร
 อย่างนั้น เรื่องจีนถ่ายเสียงของคำ ในภาษาอื่นเป็นตัวหนังสือจีนออกจะยุ่ง อาจใช้อักษรจีนตัว
 ใหม่ ๆ ก็ได้ สุดแล้วจะหาอักษรจีนตัวใหม่ที่ใกล้เคียงที่จะถ่ายเอามา เพราะฉะนั้น ข้อ

เดียวกันอาจเบนคองหนงต้อจันหลายคองก็ได้ ตุตแต่ผู้ถ่าย ไม่มีกำหนดคกฎเกณฑ์ตายตัวเหมือน
 ภาษาไทย ซึ่งใช้พยัญชนะแต่ละระประกอบกันเป็นคำได้ เหตุุนการถ่ายเสียงของคำในภาษา
 จีนจึงไม่อยู่ในร่องรอย ซ้าหนงต้อจันคองเดียวก็อ่านได้หลายอย่าง แต่จะออกเสียงเป็นชาว
 ไท้น คู้แต่คำว่า เดียวหูย ในเรื่องลำกก นเป็นออกเสียงของจีนฮกเกี้ยน ถ้าเป็นแต่จ้งก็
 เป็น เดียวฮุย ไท้หนักก็เป็น เจียงฮุย กวางตุงก็เป็น จงฟูย จันหลวงก็เป็น เจียงฟูย ฝรั่ง
 ถ่ายออกจกเสียงจันหลวงหรือภาษากตางเป็น CHANG-FEI เรากชดเสียงมากก็เป็นจ้งเพย ฝรั่ง
 ไฟ เลยยุ่งกันใหญ่ไม่รู้กันว่าเป็นคำเดียวกัน เดียวหูย ที่เรารู้กันชอยู่ ในเรื่องลำกก ด้วย
 เหตุผลดังนี้ เบ้ง ในคำว่า เบ้งเฮ็ก แดะม่ง หรือ หม่ง ในคำว่า ค้ำมุง แม้จีนใช้หนงต้อคนละ
 คองก็ไม่ทำให้เห็นว่าเป็นคนละคองกับเมือง อักอย่างหนึ่งแผนทจันคองที่เป็นมณฑลยูนนาน จีนใช้
 เบ้ง ในคำว่า เบ้งเฮ็ก นำหน้าคองอื่น จดไว้ในแผนที่อยู่มากมาย เห็นอยู่เป็นกลุ่ม ๆ จึงทำให้รู้
 ได้ว่า เบ้ง ที่นำหน้าคองอื่น ๆ ตรงกับคำว่า เมือง ในภาษาไทยนั่นเอง ทำไมจันจึงเอาชื่อเมือง
 มาเป็นชื่อคน ก็เห็นจะเป็นอย่างที่เราเรียกผู้ครองเมืองต่าง ๆ ว่าเจ้าเมืองด้านข้างเจ้าเมืองพระยา
 เพราะฉะนั้นเบ้งเฮ็กจะเป็น เมืองเฮ็ก ไต่บางกระม่ง ในลำกกใช้คำว่า เบ้งเฮ็กเจ้าเมืองนามน
 อ้อง แปลว่าเจ้าแห่งพวกมันไต่ มันหรือหม่าน เป็นชื่อจีนเรียกชนชาติต่าง ๆ อยู่ในคองไต่
 ของประเทศจันที่ไม่ใช่จีนรวมกันหมด เพราะฉะนั้นจึงรวมไทยอยู่ด้วย ด้วยเหตุผลของประการนี้
 ที่ว่า เบ้งเฮ็ก เป็นกษัตริย์ไทยก๊กหนึ่งในมณฑลยูนนาน ก็สมด้วยเหตุผลด้วยประการทั้งปวง

อาณาจักรน่านเจ้า

พงศาวดารจีนนับแต่ต้นสมัยสามก๊กแล้ว และต่อเนื่องมาถึงต้นราชวงศ์ถัง เป็นระยะเวลาได้ ๓๕๐ ปีเศษ ระหว่างเวลานี้ ไม่มีเรื่องเกี่ยวกับไทยในจดหมายเหตุของจีน เพราะตกอยู่ในสมัยที่ประเทศจีนผลัดเปลี่ยนแผ่นดินกันบ่อย (ต้องการทราบ ดูเรื่องไซจีน ตงจัน นานกั และ ชูยถิง) เมื่อมีผลัดแผ่นดินกันบ่อย ๆ ก็ต้องมีรบกัน เมื่อมีรบกันบ่อย ๆ การที่จีนจะแผ่อำนาจเขตจึงทำได้ยาก เพราะมีรบกันเองไม่มีกำลังหรือเอาใจใส่จะไปรุกรานเพื่อนบ้าน เหตุนี้ พวกไทยก๊กต่าง ๆ ๖ ก๊กที่ของยอมอ่อนน้อมแก่จีนมาแต่ก่อน ก็กตบพันกันเป็นอิสระโดยบริบูรณ์อีก ไทย ๖ ก๊กนี้ จีนเรียกกว่า ดงเจ้า คือ หกเจ้า มีชื่อตามที่จีนจัดไว้เป็นลำดับดังนี้ กว่างตัง คือ ๑. หม่งไซเว่เจ้า ๒. หยิดซิกเจ้า ๓. หดงกุงเจ้า ๔. เตงมเจ้า ๕. ซี่หดงเจ้า และ ๖. หม่งเซเจ้า ชื่อเหล่านี้จะตรงกับเมืองไทยอะไรบ้าง ตามคำที่พอจะได้ เช่น หม่ง ก็คงจะตรงกับเมือง หดง ก็เห็นจะตรงกับ หดอง นอกนั้นเดายาก แม้ได้ไต่ถี่ยังไม่มีเหตุผลแน่ชัดพอที่จะให้เชื่อได้ว่าตรงกับ เป็นต้นคำว่า หดงกุงเจ้า ถ้าจะเดาว่าตรงกับ ชุนหดงเจ้า ก็ไม่มีอะไรมาสนับสนุน นอกจากว่าเสียงใกล้เคียงกันเท่านั้น จึงขอรวบรวมเรื่องเดาชนิดนี้ไว้ เว้นแต่ชื่อก๊กที่ ๖ หม่งเซเจ้า มีเหตุผลที่ควรเดาว่าเห็นจะเป็นเมืองแ่งเจ้า ส่วนก๊กที่ ๕ ซี่หดงเจ้า ถ้าจะเดาว่า แ่งหดงเจ้า ก็น่าจะได้ เพราะด้วยเหตุผลอย่างไร เอาใจพิเคราะห์ถึง ก๊ก ๖ เจ้านี้ ภายหลัง หม่งเซเจ้า ก๊กที่ ๖ ซึ่งอยู่ใต้ที่สุด ใกล้เขตแดนตอนเหนือของพม่ามีอำนาจขึ้น ก็รวบรวมเข้าอีก ๕ ก๊กมาอยู่ในปกครองเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เกิดเป็นอาณาจักรน่านเจ้าขึ้น เดียวนี้เรารู้จักคำว่า น่านเจ้า กันดี ว่าเป็นอาณาจักรของไทยอยู่ในมณฑลยูนนานของประเทศจีน แต่เราเรียกอย่างทงจันเรียก แปลว่า ประเทศเจ้าที่ศักดิ์ได้ โดยถือเอาเหตุที่ก๊กหม่งเซเจ้าอยู่ใต้ที่สุด ก็เมื่อน่านเจ้าเป็นประเทศไทย และมีอำนาจเป็นใหญ่อยู่ในตอนใต้ของจีน จะไม่มีชื่อเรียกประเทศเป็นภาษาไทยบ้างหรือ ขอนี้ มาปรากฏทางตำนานไทยใหญ่ว่า เมืองแ่ง

หลวง คำศราจารย์ปารเกอรัว่า แต่ เป็นคำไทยโบราณ ไม่มีที่ใช่แล้ว แปลว่า ราชธานี (COCHRANE: THE SHANS หน้า ๓๒) ในพจนานุกรม ภาษาไทยใหญ่มีคำว่า แจ้ แปลว่า มณฑล คำแปล เห็นจะเป็นคำเดียวกับ แจ้ ในคำว่า แจ้หม แจ้ตาก ถ้าเราดูชื่อของก๊กที่ ๕ และที่ ๖ คือ ขั้หงเจ้า และ หม่งเซเจ้า เราจะเห็นคำทั้งสองนี้ใกล้เคียง แต่หงเจ้า และ เมืองแจ้เจ้า ด้วยเหตุผลดังนี้ จึงได้เดาว่าเป็นเช่นนั้น และอยากจะเข้าใจว่า เมืองแจ้หงควรจะใกล้เคียงของก๊กที่ ๖ เพราะเป็นผู้ที่รวมเอาอีก ๕ ก๊กมาได้ ตามธรรมเนียมของนครของเขินกว่าชออื่น เพราะการเรียกชื่อประเทศ มักเอาชื่อเมืองที่ใหญ่มาเรียกครอบคลุมไปหมด เช่น เรียกประเทศไทยว่า กรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา เป็นต้นอย่างในรุ่นหลังก็มี

ก่อนเดาสาเหตุทุกก๊กทั้ง ๖ มารวมกันเป็นประเทศน่านเจ้า เห็นควรเดาถึงภูมิประเทศและลักษณะการปกครอง ขนบธรรมเนียมประเพณี และการทำมาหากินของน่านเจ้าเสียก่อน เรื่องค่อนนี้ จึงจดไว้หมดจดดี แต่มากดักหน้อย หนังสือฝรั่งที่แต่งไว้ว่าด้วยเรื่องน่านเจ้า จึงมักย่อเอาแต่ใจความมากด่าเท่านั้น เห็นว่าควรจะนำมาเดาใจทั้งหมด เพื่อให้รู้ว่าไทยน่านเจ้าตามที่จินตใจมีการปกครองกันอย่างไร ถ้าต้องการฟังแต่เรื่องราว จะข้ามไปจับอ่านคอนเด็นเรื่องในข้างหน้าก็ได้

ภูมิประเทศของน่านเจ้า *

ประเทศน่านเจ้า มีอาณาเขตทางเหนือจดเมืองหยิวเจ้า (อยู่ในแดนแคว้นเวงเซียง ทางตกใต้ของมณฑลยูนนาน) ใต้เมืองหยิวเจ้าขึ้นไปทางเหนือ เป็นเมืองยักเจ้า (เอ็กจิ๋ว ในล้ามก๊ก) ทางตกเหนืออาณาเขตจดเมืองทิดซิดและประเทศชิเบต ตะวันออกจดเมืองซุน (คือเขตมณฑลไถจงเจ้า) ทางออกใต้จดแคว้นถาวจี (ญวนแควหรือตั้งเกีย) ตะวันตกจดเมืองหมอก้าถ้อ (ว่าตรงกับแคว้นมคธ คืออินเดีย) ใต้จดเมือง นุ่ยหว่อง (หนึ่งฮวง ในเสียงแต่จง) ทางตกใต้จดเมืองฟัว และทางออกเหนือติดต่อกับเมืองจิมหมู

* นายหลี่หยุนกาย แปลจากต้นฉบับจีนในหนังสือ ปีสิบสี่ ชั้นดองซ้อ หน้ามหำนลิตจัน เล่ม ๔๕๓ เป็นหนังสือชุดเดียวกับเรื่องพระราชไมตรีระหว่างกรุงสยามกับกรุงจีน ที่หอสมุดแห่งชาติได้แปลไว้

ได้ตรวจแผนที่จีนสมัยราชวงศ์ถัง ไม่กำหนดเขตน่านเจ้าไว้ เป็นแต่ป้ายดีประเทศจีนไว้เท่านั้น นอกเขตแดนจีนออกไป ก็ทงว่างไว้ เขียนแต่ว่าน่านเจ้าเท่านั้น ถ้าจะกระคะแนนอาณาเขตของน่านเจ้าตามที่จีนกล่าวไว้ข้างต้น ก็จะต้องเป็นมณฑลยูนนานเต็มวงทั้งหมด รวมทั้งแคว้นสิบสองปันนาด้วย ตอนเหนือถึงเสฉวน ตะวันออกถึงดินแดนในมณฑลไถ่เอจและกวางซี ตะวันออกได้จดตั้งเกีย เข้ามาในแคว้นสิบสองจุไทย ทางที่จรเลยเข้าไปถึงแคว้นแคว้นหลวงพระบาง คิดเมืองนุยห้วง ไม่ทราบว่าเป็นเมืองอะไร กระดูก็เห็นจะแถวแคว้นฉานได้ ได้แก่เมืองเชียงคอง หรือคำตงมา ทางตกเหนือคิธิเขต ตะวันตกจดอินเตีย เห็นจะแถวตมนาคงคา ถ้าเป็นเช่นนั้น ดินแดนตอนเหนือของพม่าก็ต้องรวมอยู่ด้วย ที่ตกได้ว่าจดเมืองพ้อ (ในแผนที่ของจีนจดไว้แถวแคว้นฉานได้) เมืองพ้อนั่นเอง คือที่ต้นนษฐานกันว่าจะเป็นเมืองของพวกขุประดังได้แต่ไว้ในเมืองศรีเกษศร (เรื่องแถมอินโตจีนสมัยโบราณ บทที่ ๘) นั้นแต่บัดนี้อาณาจักรน่านเจ้าไม่ใช่เด็กเลย จะมีดินแดนมากกว่าแถมอินโตจีนทั้งหมดทีเดียวด้วยซ้ำ เมื่ออาณาเขตกว้างใหญ่อย่างนี้ ถ้าไม่เป็นชาติมีความเจริญและมีระเบียบการปกครองดีแล้ว ก็คงเขาไว้ไม่อยู่ ความจริง จะเห็นได้จากวิรูปการของน่านเจ้า ดังจะเล่าต่อไป

ประเทศน่านเจ้าคงราชธานีอยู่ที่เมืองเหยียงจួយแม่ (บัดนี้เป็นคำตงฟู) และอยู่ที่เมืองซันจันฟูอีกแห่งหนึ่ง (ไม่ทราบว่าเป็นเมืองไรเวลานี้) เวदान่านเจ้าองค์เจ็ดจออกขุนนาง ขยายพระพักตร์ไปทางตะวันออก เมื่อซาราชการเข้าเฝ้าทูลข้อราชการ ใช้เขียนเป็นใบบอกแทนทูลด้วยปาก ครั้นเรียกพระองค์เองว่า หยุน (หงวน ในเสียงแต่จิว) ส่งนซาราชการ ครั้นเรียกว่า ฉอง (ความตอนนั้นผู้แปลอธิบายว่า ถ้าเป็นฮ่องหรือเจ้าประเทศราช เจลาออกขุนนาง ต้องหันหน้าไปทางตะวันออก น่านเจ้าเป็นเพียงชั้นน้อยยังมีใช้เป็นเจ้าแผ่นดินอย่างช่องเด่ ก็จะต้องหันหน้าไปทางใต้ หมายความว่า เป็นเจ้าแผ่นดินซึ่งเสด็จลงมาจกัฉวรวัก (COCHRANE: THE SHANS หน้า ๒๓) ว่าด้วยเรื่องพระเจ้าแผ่นดินน่านเจ้าเสด็จประทับย้ายพระพักตร์ไปทางตะวันออกทำไม เหตุผลก็ไม่ให้ไว้ แต่ที่หาความเข้าใจได้ง่าย พระเจ้าแผ่นดินเมืองฉย (สมัยเลยตกตั้งกตงมาข้างต้น) อาจเป็นชาติไทย และต่างที่ก็จะเป็นไทยแน่ทีเดียว ในครั้งกระนั้น พระเจ้าแผ่นดินฉยได้แผ่อาณาเขตมาทางตะวันตกตามแนวแม่น้ำยางจีเกียง และแม่น้ำ

อื่น โดยรวมเอาดินแดนของอ้ายตาวในมณฑลเสฉวนเข้าไว้ในอาณาเขต เพราะฉะนั้น พระเจ้าแผ่นดินม้ออาจเป็นเจ้าเป็นใหญ่เหนือไทยทั้งหมดในประเทศจีน ถ้าเป็นเช่นนั้นจริง การที่พระเจ้าแผ่นดินน่านเจ้าบายพระพักตร์ไปทางตะวันออก ก็จะต้องเป็นประเพณีมาแต่เดิม เมื่อครั้งเจ้าผู้ครองเมืองต่าง ๆ ที่เป็นไทยชนม้อ ก็บายพระพักตร์ไปสู่แดนม้อเพื่อเป็นการแต่งตั้งการ

ตำแหน่งข้าราชการผู้ใหญ่

ข้าราชการน่านเจ้าชนม้อใหญ่ เรียกว่า ตำแหน่ง เจ้า ไปวดี เก้าจ้าน (ออกเสียงภาษาจีน หลวงหรือภาษากลางเป็น ตำแหน่ง บู๊เซียง จิวจ้าน) ตามตำแหน่งนี้เป็นชั้น เซ่งเผ่งกุน (เทียบด้วย นายกรัฐมนตรี หรือใจเลี้ยง) ตำแหน่งรองตงนามซอ คือ เข้ามอง จิงเหี่ยมอง หยุนงอย เข้ามอง ไค่กวนเจียง หยุนงอย ทงห่าน เป็นขุนนางตำแหน่งชั้น ซิกุน (แปลศัพท์จีน แปลว่า ตำแหน่งข้าราชการสำรอง เมื่อมีตำแหน่งว่าง จึงจะได้รับตำแหน่งจริง) ตำแหน่งชั้นว่าการกระทรวงมี ๘ คือ ๑. ไม่จื่อตง - ทหาร ๒. จิงตง - สำมะโนครัว ๓. ฉี่ตง - ราชประเพณี ๔. ฉี่ตง - ยุติธรรม ๕. ฮินตง - มหาดไทย ๖. ฮีตง - โยธา ๗. ม่านตง - ศัสตรา ๘. ยินตง - ต่างประเทศ ๙. หวงตง - พาณิชย์ (คำอธิบายของผู้แปลว่า ตง ที่ใช้ในตำแหน่งทั้ง ๘ นี้ เป็นภาษาไทยน่านเจ้า ตรงกับ ตาง ในภาษาจีน แปลว่า แขนงใหญ่ในราชการ เห็นจะตรงกับคำว่า กระทรวง จีนใช้คำว่า ตาง นี้มาแต่โบราณ เพิ่งมาเปลี่ยนเป็น ไม่จื่อ แปลว่า กระทรวง ในราชวงศ์เซ่ง ในประเทศญี่ปุ่น ก็ยังใช้ว่า ตง ในคำว่า กระทรวง อยู่จนบัดนี้) ข้าราชการที่ว่าการในตำแหน่งทั้ง ๘ นี้ ต้องเป็นข้าราชการชั้น เซ่งเผ่งกุน แต่ข้าราชการชรอง มีตำแหน่ง เข้ามอง และตำแหน่งไค่กวนเจียง ทำหน้าที่แทนตำแหน่งทั้ง ๘ นี้ได้ ยังมีข้าราชการอีกชั้นหนึ่งเรียกว่า ฉี่ตง มีตำแหน่งเป็นรัฐมนตรีว่าการต่างกระทรวง (เพราะฉะนั้นจึงเป็นตำแหน่งสูงสุดในตำแหน่งที่ ๘ นี้ด้วย)

ตำแหน่งขุนนางที่รองจากรัฐมนตรีลงมา คือ ๑. ฮีตเถาะ - กรมม้า ๒. หตกเถาะ - กรมจิว ๓. กุยเถาะ - กรมยั้งฉาง (คำอธิบายผู้แปล - คำว่า เถาะ เป็นภาษาไทยน่านเจ้า คนดบับไม่ได้บ่งชี้ว่าเป็นตำแหน่งอะไรแน่นอน เพียงแต่เป็นผู้ที่อยู่ในตำแหน่งนั้น และไม่ได้แปลความหมายไว้ด้วย ข้าราชการทั้งสามนี้เป็นชนม้อใหญ่เหมือนกัน จึงแปล เถาะ เป็น กรม

เพื่อให้ตั้งฐานะ) นอกนยังมีข้าราชการประจำเก็บด้วยตำแหน่ง คือ ๑. สองเหยา
๒. นัน และ ๓. ชันไฉ่ และมีข้าราชการประจำตำแหน่งเก็บรักษาหอราชการตั้งอยู่ตำแหน่ง
หนึ่ง เรียกว่า ปังช

ตำแหน่งข้าราชการฝ่ายหัวเมือง คือ เจ้าเมืองชนเอก เรียกว่า หยินจับ ผู้ช่วย เรียกว่า
หยินตาม เจ้าเมืองชนโต เรียกว่า ดันยย ผู้ช่วย เรียกว่า ดันตาม เจ้าเมืองชนคร เรียกว่า
คัมเหยา ผู้ช่วย เรียกว่า คัมตาม เจ้าเมืองชนจิดดา เรียกว่า โม้วไฟ ผู้ช่วย เรียกว่า
โม้วตาม

เมืองหนึ่ง ๆ มีข้าราชการนายหนึ่ง ชื่อ ถ้อเหยา ทำหน้าที่แผนกหนึ่งชื่อ แดะอิกนาย
หนึ่ง ชื่อ ถ้อไซ ทำหน้าที่ตุลาการ (คำอธิบายของผู้แปล - ตำแหน่งหงงนเรม ไซแต่แผนดินถึง
มีหน้าที่คล้ายผู้ช่วยข้าหลวงใหญ่ ตามธรรมดา ตำแหน่งชนดนม ๒ คน แบ่งทำหน้าที่เป็น
๔ แผนก คือ แผนกฉงฉาง แผนกทหารบก แผนกทหารม้า แดะแผนกอาชญาวิทยาใน
ปัจจุบันคำแปลว่า ผู้พิพากษาหรือตุลาการ เมื่อระดมทหารไปศึก ต้องหาฤกษ์ยามเดี่ยก่อน
ผู้แปลอธิบายว่า ความตอนนั้นในคณอบบมเพียงเท่านั้น จึงดูเรื่องไม่คิดออกัน เห็นจะเป็นเรื่อง
แซกกายหลัง)

การปกครองท้องถิ่น

แบ่งออกดังนี้ ร้อยหลังคาเรือน มีหัวหน้าปกครองคนหนึ่งเรียก จังจย พันหลังคาเรือน
มีหัวหน้าปกครองคนหนึ่ง เรียกว่า จุหยินกุน หมื่นหลังคาเรือนมีหัวหน้าปกครองคนหนึ่ง เป็น
ตำแหน่ง โคตคัก (โคตัก)

ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ได้รับทษาจากพระเจ้าแผ่นดินน่านเจ้าคนละ ๔๐ ถ้อง ข้าราชการ
ชั้นรอง (เรียกว่า เซียงฟู เป็นข้าราชการชั้นรอง หรือเป็นผู้ตบตบกระดูกจากข้าราชการผู้ใหญ่)
ได้รับคนละ ๓๐ ถ้อง ส่วนข้าราชการผู้น้อย ก็ได้รับทษาเป็นจำนวนมากขึ้นดงมาเป็นลำดับ
ตามล่อน (คล้ายลักษณะศักดินาของเรา ถ้องผู้แปลว่าเป็นภาษาไทยน่านเจ้า ถ้อง ๑ เท่ากับ
๓๐,๐๐๐ พัด เทียบ ๕ เม้าของจีน)

การทหาร

ชาวน่านเจ้าที่เป็นชายฉกรรจ์เป็นทหารทุกคน ผู้มั่งคั่งให้เป็นทหารม้า ปีหนึ่ง ๆ ทาง
ราชการแจกหนังสือพิง ไล่ และกางเกง

ที่ขงถินหนึ่ง ให้มีทหารจ้านฉวน ๔ คน ใช้ขงเป็นเครื่องหมายประจำกองร้อย รวม ๔ คน
มีแม่ทัพใหญ่บัญชาการคน ๑ เมื่อมีราชการมาคิดแดน เป็นหน้าที่ของแม่ทัพใหญ่ประจำดินแดน
นั้นออกต่อค่านศัตรู (คน เป็นภาษาจีน คน ๑ เท่ากับกำลังพล ๑๕,๕๐๐ คน ของประจำกอง
๔ คน แบ่งเป็น ๔ ตี เป็นเครื่องหมายให้รู้ว่าทหารของกองไหน กองหนึ่งมีทหารคน ๓ มีธง
ประจำกองคน ๑ เป็นเครื่องหมาย — ผู้แปล) นอกนี่ยังมีข้าราชการฝ่ายทหารใกล้ชิดพระองค์
เรียกว่า ลือ โฉ่ว โส้ยจู้ (ลือ เป็นภาษาจีน แปลว่า ตีแดง โฉ่ว แปลว่า เกาทัณฑ์ ตรงกับ
หน้าไม้ในภาษาไทย โส้ยจู้ เป็นคำไทยน่านเจ้า แปลว่า หนังสือพิง (เข็มขัดหนังสือ) ตาม
ประเพณีจีน ฝ่ายพิงเป็นเครื่องหมายบอกชั้นตำแหน่งยศ แบ่งเป็นดีต่าง ๆ — ผู้แปล)

การเกณฑ์ทหาร

ราษฎรตามหมู่บ้าน ต้องถูกเกณฑ์เป็นทหารในกองใดกองหนึ่งไป ๔ คน (กองทหาร
นั้นแบ่งย่อยเป็นกองร้อย เรียกในภาษาจีนว่า ปากหยัน แปลว่า คนร้อยหนึ่ง มีนายกองควบคุม
ตรงกับคำว่า หัวปาก ซึ่งแปลว่า นายร้อย ในภาษาไทยโบราณ สมัยน่านเจ้า เรียกชื่อว่า
หัวจู้จี้) ล้อมหมวกทหารตีแดง ถือได้ที่ทำด้วยหนังแรดแข็งแรงมาก ไม่สวมรองเท้า แต่
วิ่งในที่กันดารได้เร็วมาก

ทหารประจำแม่บ้านฉอง (แม่บ้านโขง)

ทหารชาวเมืองจี้หม่าน (เป็นชื่อชาวพื้นเมืองพวกหนึ่ง) ทั้งหญิงและชายอยู่ทางแม่บ้าน
ฉองของทางตะวันตก มีความกล้าหาญแฉ่งของใจในการใช้หอกดาบ ซึ่งไม่ต้องใช้อาน มี
เลื่อยกระเด็นสำหรับป้องกันอกและท้อง บนหมวกมีหางแมวหางฉลามไว้ กล้าหาญในการขับช
ม้า เวลาเขาสู้รบคงออกหน้า เพราะฉะนั้นทหารชาวเมืองจี้หม่านนี้ จึงใช้เป็นทหารกองหน้า

ทหารรักษาพระองค์

ผู้ที่เคยเป็นลูกหลานข้าราชการผู้ใหญ่ ได้เป็นทหารรักษาพระองค์ มีด้วยกันเฉพาะที่เป็น
ชนหัวหน้า ๘ นาย ทำหน้าที่เป็นองครักษ์อยู่ใกล้ชิดที่สุด

ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่เวลาเข้าเฝ้าจะพายคาบไม่ได้ นอกจากหัวหน้าทหารรักษาพระองค์
๘ นายข้างตนเท่านั้น เพราะเป็นที่ใจวางใจได้

อำนาจและหน้าที่ตำแหน่งไตกวันเจียง

ข้าราชการตำแหน่งไตกวันเจียงมี ๖ คน ทั่วไต่ทำความดีความชอบ ก็มีโอกาสดำเนิน
ขึ้นเป็นไตกวันเจียง (ไตกวันเจียง ในสมัยแผ่นดินถึงเฉียด เป็นข้าราชการผู้ใหญ่ฝ่ายพลเรือนใน
ราชสำนักใกล้ชิดพระองค์—ผู้แปล)

ตำแหน่งไตกวันเจียงมี ๑๒ คน อำนาจและหน้าที่เท่ากับข้าราชการผู้ใหญ่ชั้นเชิงเผ่งกุน
(คือเป็นที่ปรึกษาขอราชการด้วยกันกับข้าราชการชั้นเชิงเผ่งกุน) นอกจากมีหน้าที่เป็นที่ปรึกษา
ไตกวันเจียงมีตำแหน่งเป็นแม่ทัพใหญ่ และอาจเลื่อนขึ้นเป็นเชิงเผ่งกุนได้

ที่ปรึกษาในพระองค์

ยังมีขุนนางตำแหน่งน้อยขึ้นกัน เป็นที่ปรึกษาอยู่ใกล้ชิดพระองค์ และขุนนางตำแหน่ง
ง้อยขึ้นกัน เป็นผู้จับบทกขอรับสั่งของพระเจ้าน่านเจ้า (เห็นจะอย่างอาตักษณ์) แล้วส่ง
เป็นหมายรับสั่งไปยังข้าราชการตำแหน่งไตกวันเจียง ดำเนินการต่อไป

ชื่อขุนนางประจำตำแหน่งฝ่ายหน้า

มีข้าราชการตำแหน่งจิตไตว ๖ คน เป็นขุนนางฝ่ายหน้า (ประจำการในตำแหน่ง
คล้ายข้าหลวงประจำจังหวัด) คือ ๑. ตังตุง ๒. เวงเซียง ๓. หงวซัง ๔. กิมซัน ๕. เตียกตุง
และ ๖. ไต้ล้อย กับยังมีข้าราชการตำแหน่งไตกวันเจียง ๒ คน คือ ๑. ฉวยซัน และ ๒. หุงหอย

แบ่งปันอาณาเขตสำหรับการปกครอง

อาณาเขตน่านเจ้า แบ่งเป็น ๓๐ ดิม (ว่าเป็นภาษาไทยใช้ในสมัยน่านเจ้า) ดิมตรงกับ
กบเจ้า (หรือจังหวัดในภาษาแต่จิวแปลว่าเมือง) คือ ๑. หัวหน่าม (ยูนนาน) ๒. ปากหง่าย

หรือเรียกว่า ปุตตัง ๓. ปันตัม ๔. เก่งซัน ๕. หม่งเซ ๖. ไคหัต หรือเรียกว่า ตี้ ๗. จุ้ยเม
หรือเรียกว่า เขียง ๘. หม่งฉิน ๙. ไคหั่ว และ ๑๐. จิวซัน

(๖. เมืองไคหัต คือ ที่เรารู้จักกันในแผนที่ฝรั่งว่า คาส์ฟู ฟังตั้งแต่ว่าเรียก ตี้ ก็ได้

ถ้า ตี้ ตรงกับ แต้ ซึ่งแปลว่าเมืองหลวง คานักควรจะแปลว่า เมืองหลวง หรือ เมืองใหญ่

เพราะเมืองคาส์ฟูก็เคยเป็นเมืองหลวงของนานเจ้า นเป็นเวียงคกอยู่ในเดา ๘. ไคหั่ว ตามเสียง
แต่จึงเป็น ไคหั่ว หรือเป็น ค้ำหอในแผนที่ฝรั่ง เมืองนกออยู่ใกล้ ๆ กับเมืองคาส์ฟู เยวิน ว่า

เมืองนท ในตำนานเรียกว่า วิเทนคร ว่าแปลงเสียง ค้ำหอ เป็น เทหะ เคิม วิ เข้าข้างหน้าให้เข้า
รูปเมืองวิเทหในชาติ ในตำนานเมืองล้านช้าง กล่าวถึงเมืองหอแต่ ที่ไอรตขุนบรมของคันทนง

ไปครอง ก็น่าจะเป็นเมืองค้ำหอ กตบค้ำกันตามรูปของภาษาเป็นเวียงเดาอีก ที่ใกล้กับเมือง
คาส์ฟูมีทะเลสาบใหญ่แห่งหนึ่ง จีนเรียกว่า เออร์ไฮ่ ตางท่านว่านคือ หนองแ่ด เยวิน ว่าใน

ตำนานเรียกว่า วิเทหสาคร ในอุรังคธาตุว่า หนองแ่ด เป็นทาง หรือ ปากทางที่แม่น้ำโขงไหล
มา ดูจะไม่ใช่เป็นทะเลสาบเออร์ไฮ่ก็ได้ เพราะทะเลสาบนี้อยู่ห่างแม่น้ำโขงมาก ในตำนานก

มีชื่อตำบลว่า หลงเต่ เดียงใกล้กับหนองแ่ดมาก (ดูวิเคราะห์เรื่องเมืองไทเดิมของประกาศิริ
หน้า ๓๕ ประกอบ) ใกล้ทะเลสาบเออร์ไฮ่มีเมืองแ่ด ตระกูลของกษัตริย์นานเจ้าก็เรียกว่า

หม่งเซเจ้า หรือเราจะจับเอาคำ แต้ ในตำนานเป็นหนองแ่ดด้วย จะใกล้กับเมืองแ่ด เพราะ
ใกล้ ๆ กันก็มีทะเลสาบเออร์ไฮ่อยู่ ประเทศนานเจ้ามีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า โหงเจ้ หรือ

หอสี เยวินแปลว่า เมืองหอ ดูก็ชอบกล เพราะ เจ้ หรือ ตี้ ก็เห็นจะตรงกับ แต้ แปลว่า เมือง
หลวง ยังมีคำว่า เหม่งหั่ว หรือ เหม่งฮั่ว อีกเมืองหนึ่ง ว่าตรงกับคันทนงมัยนานเจ้า เรียกว่า

เหม่งเฉ ดูก็จะเป็นเมืองหอ เมืองแ่ด อะไรเช่นนั้น เคยทำให้ฝูงชนนกลิง เบ็งเฮ็ก ว่าจะ
เป็นเมืองหอได้บ้างกระมัง เมืองไคหั่วอัน ครังโบราณมีชื่อหนึ่งว่า เมืองเทียน จะเขาได้

พิจารณาตอนที่เจ้าด้วย ขุนบรม มาจากเมืองแ่ด เรื่องจตุระเบียบการปกครองของนานเจ้ามี
เพียงเท่านี้ ต่อไปเป็นเรื่องการทำมาหากินและขนบธรรมเนียมประเพณีของนานเจ้า ดังจะ
กล่าวต่อไป

การเลี้ยงไหมและทอผ้า

ภูมิประเทศน่านเจ้าทางภูเขาช่อ ชัดเจน ด้านตะวันตก มีโรคร้ายไข้ป่าชุกชุม ถึงฤดูหนาวหนาว หยากไม่เหี่ยวแห้ง ตั้งแต่เมืองคุกกิงเจ้า ถึงเมืองถันตี ราษฎรใช้น้ำทำการเพาะปลูก ใช้ใบคั้นหมอนเลี้ยงตัวไหม เลี้ยงตัวไหมได้ ๒๐ วันก็โต โยไหมเอามาทอเป็นผ้าไหมงดงาม เมืองไตหัวอและเมืองชิตินทางตะวันตก ไม่ใคร่ได้ยงตัวไหม แต่ใช้โยของตุ๊กคินป้อหต้อช้อ ซึ่งผ้าชอกจะมีโยใช้ทอเป็นผืนผ้าได้ (คนป้อหต้อช้อ เป็นพันธุ์ไหมในจังหวัดหนามทอย มณฑลกุ๊วกวางตั้งมักปลูกกันตามวัด ตามคำบอกเล่า ว่าในสมัยราชวงศ์เต๋ยั้ง พ.ศ. ๓๐๕๕ - ๓๓๐๐ ราชาราชการคนหนงช้อ ตัดโค อยู่เมืองไซ่หอก เบนผู้นำคนไมชนคินไปปลูก ภายหลังก็แพร่หลายออกไป โยของไมชนคินเหมือนใบคั้นผ่นงอ เมื่อปลูกได้ ๕ - ๖ ปี ขนาดสูงเขี้ยวหนึ่ง กัดคยยดทั้งเตี้ย ไซ่เซิมแทงเข้าไปในตำคินเพื่อให้ออกผล เวลาออกผลไม่ออกดอกก่อน มีแต่กิ่งออกมาจากตำคิน และมีผลอยู่เต็ม ถ้าไม่ผลก็เอาไม้ค้ำคิน จะมียางสีขาวเยนออกมา แต่ไม่ถึงกับไหลเพราะเห็นยงช้น ลูกของไมนี้ เรียกว่า ไค้วชางก้อ แปลว่า ผลที่ต้องใช้มัด ไค้วล้วย-คำอธิบายของผู้แปล ดูจะเป็นต้นมะเดื่อ)

บ่อเกลือ

ที่เมืองถำนนิมมีบ่อเกลือ เกลือหินเป็นชนิดขาวที่สุด ใช้เป็นเกลือเดี่ยวของกษัตริย์น่านเจ้าโดยเฉพาะ เมื่อขุดเกลือได้พอแล้ว ก็ให้เด็กเคาที่คัมเกลือเดี่ยวนี้ (คือห้ามไม่ให้ใครคัมอีก) ที่เมืองกว่นเหมงเตียง ก็มีบ่อเกลือ ทางราชการไม่ได้เรียกเก็บภาษีอากรจากเกลือ ราษฎรจึงได้อาศัยเกลือบ่อน

ต้นไม้ที่ไซ่ทาเกาทัศน์

เมืองเวงเซียงทางทิศตะวันตก มีคันทม่อนเกิดแต่พื้นที่เป็นหิน ถ้าคันทม่อนไปคดมา ยอติย้อยลงคำ คันทม่อนนี้ไซ่ทาเกาทัศน์ ไม่ต้องไซ่เอ็นดัดด้วยกให้แน่นหนา และไม่ต้องลงลี้ชาด ลักษณะของคันทม่อนที่ทันทาน เกาทัศน์ชนิดนี้เรียกว่า เหมงกั้ง (ในภาษาไทยถิ่นต่าง ๆ เรียกคันทม่อนว่า กัง เหมือนกัน ตรงกับ กัง ในภาษาของเรา)

เรื่องของชาติไทย

ภูเขาทมแระทองคำ

ภูเขาคาง ๆ ที่อยู่เมืองเชียงรุ้ง มีแร่ทองคำ ต่างที่หาได้ทีในทรายก็มี
จังหวัดได้ดุษ มีแร่ทองคำชนิดกต่างมาก (ภาษาจีนว่า ก่าฟู่ เป็นแร่ทองคำทราย แต่
ไม่หนักเท่าทองคำตามธรรมดา จึงได้แปลเป็นทองคำชนิดกต่าง—ผู้แปล)

ม้าพันธุ์ดี

เมืองหยดขิม อยู่ห่างทิศตะวันตก มีป่าหญ้ากว้างใหญ่สำหรับเลี้ยงสัตว์ มีม้าชนิดดี
มีชื่อเลี้ยงจนเรียกว่า หยดขิมจุ่น (ม้าวิ่งเร็วของเมืองหยดขิม) เมื่อคัดออกออกมาใหม่ ๆ ขนาด
ของมันเล็กเหมือนลูกแกะ ระหว่างอายุหนึ่ง ใช้หญ้าชนิดหนึ่งผูกมันไว้และเลี้ยงด้วยน้ำข้าว
เมื่อตุ้มม้าอายุย่างเข้า ๘ ปี ใช้ในการขับชได้ สามารถวิ่งได้จนหนึ่งหลายร้อยดี

การเสด็จดำเนิน

เมื่อพระเจ้ากรุงหนามเจ้าเสด็จไปไหน มีธงปักไว้ ๘ คัน (ปักไว้ในที่ใดคันไหนไม่
กล่าว เข้าใจว่าปักไว้ในที่ประทับ และทำไมจึงมี ๘ คัน ก็ไม่แจ้ง ถ้าเป็น ๘ ก็จะได้ จะได้
เข้ากับฉัตร ๘ ชั้นได้) ธงทั้งแปดนี้ มีสีแดงแกมเหลืองบ้าง เขียวบ้าง ขาวบ้าง และมีพัด
ขนไก่ ๒ เด่ม ธงขนสัตว์ (ขนาดยาวเป็นพอง ๆ) ขวานค้ำยาว มีร่มทำด้วยขนนกสีแดงแกม
เหลืองกางบังกัน

ชื่อของชนนและมเหสีพระเจ้าหนามเจ้า

ชนนของพระเจ้ากรุงหนามเจ้าเรียกว่า ชันหม้อ หรือเรียกว่า เก้าหม้อ มเหสีเรียกว่า
จันโมชันหม้อ เมื่อชนนและมเหสีเสด็จไปไหน ก็มีธงสีแดง ๘ คันปักไว้

เครื่องแต่งกายข้าราชการ

ข้าราชการตั้งแต่ตำแหน่งโฉวเจียงลงมา ใช้มารัดพุงสีแดง ตำแหน่งที่สูงกว่าโฉวเจียง
ใช้มารัดพุงสีแดงแกมเหลือง ข้าราชการที่ทำความดีความชอบได้เดือนชนมารัดพุง ซึ่งทอดด้วย
เงินแดงทองแดง ถ้าทำความดีออก ได้เดือนให้ใส่หนึ่งเดือ (คลุมร่างกาย) ข้าราชการที่ทำความ
ดีความชอบน้อย ได้เดือนหนึ่งเดือไม่มีแขน ทำออกชนหนึ่งให้ใส่เดือนหนึ่งเดือเพียงถัก แค่มदानหน้า
เท่านั้นเป็นเดือบอกยศ ส่วนด้านหลังใช้มาตามธรรมดาเท่านั้น

ลักษณะหญิงน่านเจ้า

ผู้หญิงไม่ใช่ผูกมัดหน้า และไม่เขียนคิ้ว แต่ใช้หน้าซึ่งกตัญจากคันทม่อนทาศัรชะ หญิง
ผุดนงผาชันทำด้วยไหม บนผาชันมีผาไหมประดับอกผนหนง ผมตลกเป็นเบี่ยห้อยตงมาทงตอง
ข้าง แล้มนุชมวดเป็นนวยมม (อยู่กลางด้านหลัง) หูประดับด้วยไข่มุกดี ทับทิมชนิดหนึ่งหรือ
อำพัน

ประเพณีแต่งงาน

หญิงสาวและแม่ฝ่ายจะคบหากับชายใดไม่ถือว่าเป็นการผิดประเพณี ในคืนวันแต่งงาน
ดั่งของ ให้แก่กันแ่งกัน โดยบิดบั้ง ส่วนหญิงท่มง่ามอยู่ ถ้าไปมีชู้กับชายอื่น มีโทษถึงตาย

ฤดูเดือน

ชาวบ้านใช้หยันเป็นเดือนอ้าย ฤดูการตง & ฤดูผลิตเพี้ยนกับจีนไม่มาก (หยันเป็นชื่อ
เดือนอ้ายของจีนโบราณ ตรงกับเดือนมกราคม-มีแปด)

อาหารที่ปรุงขึ้นด้วยปลา

ปลาหั่นเป็นชิ้น ๆ ชิ้นหนึ่งยาว ๑ นิ้ว ปรุงด้วยผักเหล็ของชนิดหนึ่ง พริกแฉะผักไหม
ขาว อาหารชนิดนี้เรียกว่า หงอชิต

ดนตรีและการเลี้ยงแขก

ชาวหน้ามเจ้าใช้เป่าดนตรีชนิดหนึ่ง ทำด้วยแฉงชนิดหนึ่ง (เห็นจะเป็นน้ำเต้า)
กับไม้ เรียกว่า ผิวชัง ผิวชังนั้นมรูสำหรับนิ้วกด & รู เมื่อเอาเหล่าเลี้ยงแขก ใช้ผิว
ซึ่งรองด้วยเหล้าไห แต่ขอให้แขกดื่ม

สินค้าขายแลกเปลี่ยนในตลาด

ผ้าไหมธรรมชาติชนิดมัส ผ้าไหมชนิดดีสีขาว กับเปลือกหอย ขายแลกเปลี่ยนใน
ตลาด ขนาดของเปลือกหอยใหญ่เท่านิ้วมือ ๑๖ ชิ้นเป็น ๑ หมัด

วินยทหาร

เมื่อเวลาออกทัพจับศึก ทหารคนหนึ่งได้รับละเบียงอาหารยัดเต้าชอชง กองทัพ
หนึ่งมถาลงทหาร ๒,๕๐๐ คน เมื่อออกศึกทหารที่ได้รับบาดเจ็บตามร่างกายข้างหน้าได้รับการ

พญาบาท (เพราะฟันผ้าซาคักออกไปจึงถูกบาดเจ็บข้างหน้า) ถ่าบาดเจ็บตามร่างกายข้าง
หลัง ให้ซาเต็ย (เพราะคงวงหนซาคัก จึงถูกทำร้ายร่างกายข้างหลัง)

การไถนา

การไถนา ไร่หวดตงหนึ่ง มีคนจูงวัวทข้างหน้า ๓ คน ผู้จูงให้แน่นเซ้ากับคน
ไถในคอกนกลางของวัว คั้นข้างหลัง ราษฎรมอชีพทางกลักรวมเป็นพัน ราษฎรทุกคนไม่
เลือกชน ปลูกข้าวตงต้น ไม่ถูกเกณฑ์เอาไปไช้งานโยธา คนหนึ่งตั้งข้าวจำนวนดองเต้า
ให้ฝ่ายปกครอง แทนค่าภาษีค่านาของปีหนึ่ง ชาวนาคนหนึ่งฝ่ายปกครองให้หน้าทำ เมื่อ
ปลูกข้าวจนเก็บเกี่ยวได้ผลแล้ว จึงตั้งข้าวเป็นค่านาให้แก่เจ้าพนักงาน

(เรื่องการปกครอง ขนบธรรมเนียมประเพณี และการทำมาหากินของประเทศ
นานเจ้า ความที่เดามาข้างคน จะเห็นได้ชัดว่าประเทศนานเจ้ามีความเจริญมาก น้แหละที่จีน
เรียกว่า เป็นชาติป่าเถื่อน แต่ก้ซึ่งเกิด เพราะนิสัยจีนยอมเรียกชาวต่างประเทศทั้งหมด
ว่าชาติป่าเถื่อน ไม่ไว้หน้าใคร เรียกว่าเถื่อนยงดี ชาเรียกว่า ผี เสียด้วย เช่นเรียก
ฝรั่งว่า ฮองมอกกุย แปลว่า ผีผมแดง อย่างไรก็ตามก็ควรขบใจจีนผู้จุดที่เอื้อเพื่อจุดเอาไว้
อย่างละเอียดดุดตรงไปตรงมา ไม่ได้บ้ายดีคำให้มากนัก จึงทำให้เราเห็นว่า นานเจ้าไม่เป็น
ชาติป่าเถื่อนยงไปก่กว่าจีน ถ้าเรามุ่งสำรวจดาวหรือจดหมายเหตุที่นานเจ้าจัดไว้เอง ดังที่เรา
อาจได้ทราบว่่าจีนได้แบบอย่างแห่งความเจริญใน คีตปวัตินายการไปจากไทยเหมือนกัน (เขียน
ตามที่กล่าวไว้ใน WOOD: A HISTORY OF SIAM, P. 37

ราชวงศ์นานเจ้า

ราชวงศ์นานเจ้าสืบมาจากแซ่หม่ง (ตระกูลเมือง) ตามประเพณีเมอจะคงชอบุคร
ยอม ให้ชอบุครมีชอบของพ่อคำหนึ่งคำโตได้ด้วย (เช่น ยิมเกาะ มีไอรตชือ เกาะหล่อฟ่ง ๆ
มีไอรต ชือ ฟ่งกายเป็นต้น)

๐ เรื่องตอนนี้ เก็บความจากฉบับแปลจากภาษาจีนและเรื่องเมืองขุนานของ ROCHER ผสมกัน ชื่อ
ต่าง ๆ ที่เขียนไว้ เป็นเสียงชาวกวางตุ้ง เพราะผู้แปลเป็นชาวนั้น ถ่านำมาจากฉบับของ ROCHER ก็เขียน
เอาตามต้นที่กล่าวถึง ผู้อ่านอาจเทียบชื่อเหล่านี้กับชื่อที่มีอยู่ในหนังสืออื่นได้ไม่ลำบาก เพราะผิดกันไม่สู้มาก

ในบัญชีราชสกุลวงศ์น่านเจ้าที่บันทึกเอาไว้ กล่าวถึงแต่สมัยเซมือง ๆ เป็นบิดาของคก
หล่อ คกหล่อมีภรรยาชื่อว่า ไชโน้วหล่อ

เมื่อ พ.ศ. ๑๓๕๘ พระเจ้าไชโน้วหล่อได้ส่งทูตไปเจริญทางไมตรีกับจีน พระเจ้า
กั๋งเกาจง (หลี่ซ่งปิ่น) ประทานเสื้อตายมังกร

เรื่องปฐมวงศ์กษัตริย์น่านเจ้าตามที่เล่ามาข้างต้นย่อมาก มาได้จากเรื่องเมือง
ยูนนานของ ROCHER กล่าวพิสดารออกไปว่า พระเจ้าเซนาโต หรือ ไชโน้วหล่อ เป็นเชื้อ
วงศ์ที่ ๓๖ ของตระกูลหม่งซู้ตง ซึ่งเป็นโอรสองค์ที่ ๕ ของ คีหม่งซู้ ท่านผู้อ่านคงจะเข้าใจว่า
หม่งซู้ตง ต้นตระกูลของพระเจ้าไชโน้วหล่อ คือองค์ที่ในเรื่องกำเนิดอายุสาวว่าไปตกนาคาย
แล้วตกตายเป็นมังกร มีบุตรชื่อเก่าห่ง พระเจ้าไชโน้วหล่อประสูติที่เมืองเวงเซียงเมื่อ พ.ศ. ๑๓๕๘
สมัยน่านบ้านเมืองกำลังเกิดจลาจล ไชโน้วหล่อจึงได้ย้ายครอบครัวไปอยู่ตำบลหม่งหว่าถึง
ไปเข้าบ้านของชาวนาคนึงอยู่ริมเขาไหวเป่าเป็นที่อาศัย อยู่มาวันหนึ่ง ภิกษุเฒ่ารูปหนึ่งมา
บิณฑบาต เวลานั้นภรรยาของไชโน้วหล่อกำลังหุงหาอาหารอยู่ จึงแบ่งอาหารที่จัดหาไว้สำหรับ
ครอบครัว ถวายเป็นอาหารบิณฑบาตแก่ภิกษุนั้นส่วนหนึ่ง เมื่อถวายอาหารบิณฑบาตแล้วจึง
ออกไปต้อนนากับบุตรสาว ระหว่างทางก็ได้พบภิกษุรูปหนึ่ง นั่งอยู่บนก้อนศิลา มีจักรเข็มนา
นั่งหันองศาแกมกับบังเกิดศรัทธาประหลาดใจยิ่งนัก

ผลแห่งบุญที่ได้ถวายอาหารบิณฑบาตแก่ภิกษุนั้น กระทำให้ครอบครัวของไชโน้ว
หล่อมีความเจริญวัฒนา ต่อมาไม่ช้า ไชโน้วหล่อก็ได้รับตำแหน่งเป็นนายทหารใหญ่อยู่ในกอง
ทัพของบ้านเมือง (เห็นจะหมายความว่าเมืองเวงเซียง ซึ่งในเวลานั้นคงมีเจ้าผู้ปกครองอยู่)
ไชโน้วหล่อจึงย้ายครอบครัวกลับไป

ไชโน้วหล่อ นั้น เมื่อยังอยู่ในปฐมวัย มีนิมิตปรากฏขึ้นหลายครั้ง ส่อให้เห็นว่า
เบื้องหน้าต่อไปจะได้เป็นมหากษัตริย์ ตามตำนานว่า วันหนึ่งไชโน้วหล่อเดินผ่านก้อนศิลาใหญ่
ซึ่งอยู่ไกลทางเดิน จึงพูดขึ้นว่า "ถ้าต่อไปข้าพเจ้าจะได้เป็นใหญ่ ก็ขอให้ข้าพเจ้าได้ตัดก้อนหิน



นิตยดาบให้ชาติสงบ” ว่าแล้วก็เอาดาบฟันลงไป ตาบจมลงในก้อนหินลึกถึง ๓ นิ้ว กลาง
 ก้นดา หินก้อนที่มรอยดาบของไซโน่วหล่อยังปรากฏมาจนทุกวันนี้ เป็นที่นับถือบูชาของชาว
 พนมเมือง

เมื่อไซโน่วหล่อมีอายุได้ ๓๓ ปี (พ.ศ. ๑๑๙๒) ก็ได้เป็นเจ้าผู้ครองในวงศ์ตระกูล (เห็นจะ
 หมายความว่าได้เป็นเจ้าผู้ครองก๊กหม่งเซเจ้า) และประทับอยู่ ณ เมืองหม่งหว่อหรือเม่งฮั่ว รุง
 ซนอีกหนึ่งปี พระเจ้าไซโน่วหล่อได้สร้างเมืองเล็ก ๆ ซนเมืองหนึ่ง ให้ชื่อเมืองนั้นว่า หม่งจี้
 ไซโน่วหล่อ (หม่งจี้ เห็นจะตรงกับเมืองแฉะ คือ เมืองหลวง) อาณาเขตที่พระเจ้าไซโน่วหล่อ
 ปกครอง คือรวมดินแดนทางคังเกียต่วนหนึ่ง แล้วถนัดถใจไปจนถึงเขตแดนซีเบต (เห็น
 จะหมายความว่าดินแดนมณฑลยูนนานส่วนมาก จนถึงคังเกียและซีเบต) พระเจ้าไซโน่วหล่อ
 ครองราชสมบัติได้ ๒๒ ปี ก็สิ้นพระชนม์เมื่อ พ.ศ. ๑๒๑๔ (ที่ถูกต้องจะเป็น ๓๖ ปี)

หล่อเต็งยิม (LO OHING YEN, โจ้เซ็งเอี่ยม ในเตียงแต้จิ๋ว) ผู้เป็นโอรสได้สืบ
 ราชสมบัติ ขณะนั้นมีชนอายุได้ ๕๐ ปี บ้านเมืองเกิดศึกสงครามเพราะหัวเมืองซนเป็นขบถ
 พระเจ้าหล่อเต็งยิมทรงปราบปรามไม่สำเร็จ จึงขอร้องไปยังกรุงจีน ๆ จึงส่งหลัดจี้กุเป็นแม่ทัพ
 มาช่วยตีพวกขบถพ่ายแพ้ไป ภายหลังหลัดจี้กุไซอานาจกษัตริย์คิดว่าพายุครุภรรยาของราชบุตร
 ไปบำเรอคน ราชบุตรก็โกรธแค้นลูกขนท้าวร้ายจีน และได้รับคำแนะนำให้หนีจากชนชาติ
 ค้าง ๆ มีซีเบต เป็นต้น กองทัพจีนก็แตกพ่ายกลับไป พระเจ้าหล่อเต็งยิมทรงปกครองบ้าน
 เมืองได้ ๓๘ ปี ก็สิ้นพระชนม์เมื่อ พ.ศ. ๑๒๕๕ (ที่ถูกต้องจะเป็น ๒๗ ปี)

พระเจ้าหล่อเต็งยิม มีโอรสชื่อยิมเกาะ เคยนำไปเฝ้าพระนางโมวไทเฮา (บูเซ็กเทียน
 ซองเต้ผู้หญิงในราชวงศ์ถัง) เวลาที่พระเจ้าหล่อเต็งยิมอยู่ในประเทศจีน ชายาพระเจ้าหล่อ
 เต็งยิม กำตั้งมีครรภ์ ได้ตามเสด็จไปด้วย แล้วไปประสูติโอรสที่ในประเทศจีน โอรสองค์
 นี้ทรงนามว่า เต็งหลัดผ่าย (CHING LO - P'I) หรือ เต็งโลพี ในเตียงแต้จิ๋ว) เมื่อพระเจ้า
 หลัดเต็งยิมสิ้นพระชนม์แล้ว ยิมเกาะก็ได้สืบราชสมบัติ แต่อยู่ได้ปีเดียวก็สิ้นพระชนม์ เต็งหลัด
 ผ่าย ก็ได้ราชสมบัติคือ (พ.ศ. ๑๒๕๖) เมื่อเวลาเลวร้ายมีชนอายุได้ ๓๘ ปี ได้จัดเครื่อง
 บรรณาการเจริญทางไมตรีกับจีนในสมัยพระเจ้าถังจงวงจง เพื่อตอบแทน พระเจ้าถังจงวงจง

ทรงตั้งให้พระเจ้าแสงหล่อเมื่อยเป็นไถ่ตั้ง และมีอำนาจปกครองเมืองนิงหย่อนฟูซึ่งอยู่ในมณฑล
 เถียนค้วย พระเจ้าแสงหล่อเมื่อยทรงมีเวาในราชอิสริยยศ ได้จัดตั้งเจ้าพนักงานขนเก็บ
 ส่งยี่สิบห้าจากพดเมืองมากชน ราษฎรเดือดร้อนไม่พอใจก็ลุกขึ้นเป็นขบถแพร่หลายทั่วไป
 พระเจ้าแสงหล่อเมื่อย ไม่สามารถจะปราบให้สงบได้ จึงต้องขอกำลังเงินมาช่วย การขบถจึง
 ได้สงบลง พระเจ้าแสงหล่อเมื่อย ทรงสร้างเมืองใหม่เมืองหนึ่ง ชื่อว่า เมืองคตคังไถอเซียง ต่อ
 มาเมื่อ พ.ศ. ๑๒๖๕ บ้านเมืองกำลังมีความเรียบร้อย พระเจ้าแสงหล่อเมื่อยทรงเห็นว่ากำลัง
 เข้มแข็งพอจะยอมอ่อนน้อมต่อจีน และทรงสร้างสถานทีเคารพบูชาชนแห่งหนึ่งสำหรับเช่นบูชา
 วิญญาณของบรรพบุรุษในราชวงศ์ ซึ่งต้นเดิมมาจากอินเดีย (ตั้งเตาไฟในคอนตันแล้ว
 ว่าจะรับมาจากหม้อชี่ คือ พระเจ้าอโศก เป็นแบบเดียวกับพงศาวดารพม่า ที่ไม่ยอมให้ภษตรี
 ของคนเป็นพม่า)

พระเจ้าแสงหล่อเมื่อย มีโอรสองค์หนึ่ง ทรงนามว่า เมื่อยหล่อเกาะ PI-LO-KO หรือ
 พิธอโกะ ในเสียงแต่จิ๋ว) ได้รับยศตราตั้งจากกรุงจีนเป็นขุนนางชั้น ตักจัน และเป็น ฮ่อง
 แห่งแคว้น ก้อยคัง เมื่อต้นรัชกาลพระเจ้าแสงหล่อเมื่อย แล้ว เมื่อยหล่อเกาะ มีชนมายุได้ ๓๓ ปี
 ได้สืบราชสมบัติต่อ เมื่อ พ.ศ. ๑๒๗๒ พระเจ้าเมื่อยหล่อเกาะ เป็นวีระภษตรีกล้าแข็งในสงคราม
 ได้เสด็จไปตีพวก ห้อหม่าน (แปลว่าชาวป่าเถื่อนอยู่ริมแม่น้ำ ฟังเสียงคล้ายพวกฮ้อ) และ
 ยึดได้เมืองไถหัวอ (คำห่อ หอ ว่าเป็นคำไทยน่านเจ้า แปลว่า ภูเขา ไถหัวอ แปลว่า
 เมืองภูเขาหม้อ) และเมืองไถหัด (คำตีฟู COCHRANE ว่า ชื่อเดิมเป็น ตี เห็นจะตรงกับ
 ตี ที่เรียก คำตีฟู เป็นเรียกที่หลังก่อนสมัยที่เตาพม่า จะเป็นด้วยผู้เรียบเรียงเอาชื่อใหม่
 ไปให้ตวงหน้าไวก็ทราบไม่ได้) พระองค์ทรงสร้างเมืองใหม่นอกเมืองหนึ่งทีแคว้นหลังเทก (ไม่
 ปรากฏชื่อ) พระเจ้าตั้งเขียนจงประทานนามพระเจ้าเมื่อยหล่อเกาะว่า ไถอวี่ จะเป็นเพราะทรง
 ยินดีที่พระเจ้าเมื่อยหล่อเกาะกล้าแข็งในสงครามหรืออย่างไรไม่กล่าว

ระหว่างเวลาที่พระเจ้าเมื่อยหล่อเกาะครองราชย์อยู่น พงศ ๕ เจ้าในก๊กเจ้าทั้ง ๖
 (หกก๊กเจ้า) กำลังทรุดโทรมเสื่อมอำนาจ พระเจ้าเมื่อยหล่อเกาะซึ่งเป็นก๊กที่ ๖ ทรงเห็นเป็น
 โอกาสก็ดำริจะรวบรวมเอา ๕ ก๊กมาเป็นของพระองค์ ขณะนั้น หัวองยก เป็นผู้สำเร็จราชการ

ตำแหน่งข้าหลวงใหญ่ประจำแคว้นไคของจีน คงทำการอยู่ในเมืองยูนนาน พระเจ้าเมย์ห่อเอ้เกาะ
ทรงจัดหาดังของเป็นจำนวนมากไป คำนับห่อองยก ขอให้ ช่วยเหลือใน เรื่องที่ทรงดำริจะขยายเขต
แดนของพระองค์โดยรวมเอาภักทัง ๕ ขอให้ห่อองยกช่วยเหลือพูดไปทางจีน ในที่สุดก็ล้ม
ประดังค ไคภักทัง ๕ มารวมอยู่ในอาณาเขตของพระองค์

เรื่องที่พระเจ้าเมย์ห่อเอ้คิดอุบายเอาภักทัง ๕ มาเป็นของพระองค์ ถ้าเป็นเรื่อง
จริงตามที่จีนกล่าวไว้ ก็แสดงว่าพระเจ้าเมย์ห่อเอ้มีพระทัยโหดร้ายมากอยู่ ทรงหวังแต่จะ
ได้ถ่ายเดียว มิได้คิดว่าจะเป็นการร้ายแรงน่าสังเวชสักเพียงไร แต่ยังไม่ถึงขั้นว่าจะเป็นเรื่อง
นิยายมากกว่า ขอให้เป็นเช่นนั้นเถิด ในเรื่องเล่าว่า พระเจ้าเมย์ห่อเอ้จัดสร้างหอไม้ชั้นหอ
หนึ่งสูงมาก ณ ที่ตำบลหม่งหว่อตึง แคว้นเซญเจาปกครองทัง ๕ ก็ก ให้พญาครุฑมาประชุม
พร้อมกันในวันที่ ๒๔ เดือนที่ ๖ (พ.ศ. ๑๒๗๕) เพื่อร่วมกันทำพิธีเช่นบูชาบรรพชน เจ้าผู้ครอง
ภักทัง ๕ เมื่อได้รับเชิญมาร่วมการกุศลอุทิศแก่บรรพบุรุษก็พากันมาพร้อมหน้า ยกเว้น
แต่ ยี่จัน (YU-TSANG) เจ้าผู้ครองแคว้นหัดก้องฟู (LI KIANG FOU) องค์เดียวไม่
เสด็จมา โดยอ้างเหตุว่าอยู่ไกลมาก พระเจ้าเมย์ห่อเอ้ทรงรู้ว่าถ้าไม่มาก็จะถอดออกเสีย
จากตำแหน่ง (แสดงว่าเห็นจะเป็นเมืองประเทศราชขึ้นแก่พระเจ้าเมย์ห่อเอ้อยู่กลายๆ หาก
แต่พระเจ้าเมย์ห่อเอ้มีพระประสงค์จะเอาเขารวมเป็นอาณาเขตของพระองค์โดยตรง) แต่เจ้า
ยี่จันก็ไม่ยอมมา ส่วนเจ้าผู้ครองเมืองอื่นเสด็จมา มิได้นึกเสียดายว่าจะมีเหตุเภทภัยร้ายแรงขึ้น
อย่างไร ภรรยาของเจ้าเมย์ห่อเอ้คงผู้ครองเมืองคงถ่านเจ้า ห่วงวิตกว่าจะเกิดมีภัยอันตรายอะไร
อย่างหนึ่งเกิดขึ้น จึงจัดหากำไลเหล็กให้สามีสวมข้อมือไว้ เสียมีอันตรายอย่างไรเกิดขึ้นจะ
ได้เป็นเครื่องป้องกัน

ถึงกำหนดวันพิธี เจ้าผู้ครองเมืองต่าง ๆ ก็พากันไปชุมนุมทำสักการบูชาบรรพบุรุษบน
หอสูงซึ่งพระเจ้าเมย์ห่อเอ้ประตูก่อสร้างขึ้นไว้ เมื่อเสร็จพิธีกรรมการเสวยส้มโกลิขณอย่างสนุกสนาน
ต่างพากันเมามายไม่ได้สติ พระเจ้าเมย์ห่อเอ้เห็นถึงโอกาส ก็ให้เอาไฟจุดเผาหอสูงนั้นจน
บรรดาผู้ที่อยู่ในนั้นถูกไฟครอกตายหมด เมื่อพระเจ้าเมย์ห่อเอ้กระทำทารุณกรรมดำริ

ประสงค์แล้ว ก็ส่งให้คนไปเชิญภรรยาของเจ้าผู้ครองเมืองมารบศพของด้ามกดบไปบ้านเมือง
ของคุณ แต่ก็ไม่มีใครจำศัพได้ เว้นนางฉัตรภรรยาเพียงคนเดียวตั้งเท่านั้น ที่จำศัพตามได้ เพราะ
มีกำไตเหล็กสวมข้อมือด้ามอยู่ จึงได้จับนำศัพด้ามกดบไปบ้านเมือง

ฝ่ายพระเจ้าเพียงหล่อเกาะทรงเห็นนางฉัตรเป็นหญิงสวยมีสติปัญญาเฉียบแหลม ก็มี
พระทัยปฏิพัทธ์ แค้นนางฉัตรปฏิเสธความรัก กล่าวคำประมาทปรามาค่าง ๆ พระเจ้าเพียงหล่อ
เกาะก็ทรงพิโรธสั่งให้ทหารจับตัว แค้นนางฉัตรคาดการณัดวงหน้าไว้ก่อน จึงบีบประคูดเมืองได้
ทันดวงที่ กองทหารพระเจ้าเพียงหล่อเกาะ ก็ล้อมเมืองไว้จนข้างในเมืองขาดละเบียงอาหาร
พระเจ้าเพียงหล่อเกาะก็เข้าเมืองได้ แค้นนางฉัตรซึ่งฆ่าตัวตายเสียก่อน เนื่องด้วยเหตุการณ์ดัง
กล่าวมาแล้ว ก็ไม่เป็นการยากอย่างไรที่พระเจ้าเพียงหล่อเกาะ จะรวบรวมเมืองทั้ง ๕ มาเป็น
อาณาจักรของพระองค์ ต่อมาอีกปีหนึ่ง พวกชาวเมือง หม่านจื่อ ก่อการกำเริบ พระเจ้า
เพียงหล่อเกาะก็เสด็จไปปราบปรามได้ชัยชนะ และจัดส่งพวกหัวหน้า ชาวหม่านจื่อ ไปถวาย
พระเจ้ากรุงจีน โดยให้ ฟุ่งกายี ซึ่งเป็นโอรส เกาะหล่อฟุ้ง และเป็นโอรสเลี้ยงของพระเจ้า
ย่นเกาะ เป็นทูตไป ฟุ่งกายีได้เป็นมหาดเล็กห้องบรรทมของพระเจ้ากรุงจีน ๆ ทรงตั้งเป็น หัง
โหล่เฮ้ง นอกนั้นพระเจ้าเพียงหล่อเกาะ ยังทำสงครามกับ ซิบต ได้ชัยชนะริเบต แต่นั้นมา พระเจ้า
เพียงหล่อเกาะ ก็มีอำนาจกล้าแข็งยิ่งขึ้น ได้เคยเสด็จไปกรุงจีน พระเจ้ากรุงจีนทรงรับรองแข็งแรง
ทรงตั้ง พระเจ้าเพียงหล่อเกาะ เป็นพระเจ้าไถ่ด้วยตัวเอง ต่อมาพระเจ้าเพียงหล่อเกาะก็เสด็จไป
สงครามอีกหลายคราว ได้ชัยชนะทุกครั้ง พระเจ้ากรุงจีนทรงทราบก็พอพระทัย เลื่อนตำแหน่ง
พระเจ้าเพียงหล่อเกาะ เป็น ห้วนหน่ามหว่อง แปลว่า เจ้าแห่งยูนไต หรือ ยูนนาน และประทาน
เครื่องยศตายทองกบสังของอื่น ๆ รวม ๗ สิ่ง เป็นเกียรติยศ ต่อมา พระเจ้าเพียงหล่อเกาะ ทรง
เชื่อหน่ายต่อการรบทัพจับศึก ทรงหวังเอาความสงบเป็นที่ตั้ง จึงได้ย้ายราชธานีไปที่เมืองคำห่อ
ซึ่งพระองค์ได้ทรงสร้างขึ้น อยู่ห่าง เมืองคำตีฟู ประมาณ ๕๐ ติ

พระเจ้าเพียงหล่อเกาะสิ้นพระชนม์เมื่อ พ.ศ. ๑๒๗๓ เกาะหล่อฟุ้งโอรสก็ได้อภิเษกสมรสกับ
เมื่อเสวยราชย์พระชนม์มาได้ ๓๖ ปี ใน COCHRANE เขียนเป็น ไทหล่อฟ่ง อ่าเป็นคำเดียวกับ
กับ เกาะหล่อฟุ้ง และว่าไทยใหญ่ เรียกว่า ซุนตูฟอง หรือ ฟุ่ง แปลว่า ซุนตูมฟุ้งฟุ้ง

(หน้า ๒๗) ในชนคนเมื่อเสวยราชย์ ไมตรีระหว่างพระเจ้าเการะหล่อฟ่ง กับ กรุงจีน (สมัย
 ถังง้วนจงฮ่องเต้) ก็เป็นไปด้วยดี มาเกิดชาติไมตรีกันชนเมื่อพระเจ้าเการะหล่อฟ่ง และมเหสี
 เสด็จไปเยี่ยมข้าหลวงใหญ่ประจำแคว้นไตของจีน โดยเหตุที่ฝ่ายข้าราชการจีนช่มชู่แต่ละเรียก
 ร้องเอาของกำนัลเป็นจำนวนมาก แล้วยังประพฤติกตมรยาทที่ลธรรมต่อหญิงผู้เป็นบริวาร
 ที่ตามเสด็จมา พระเจ้าเการะหล่อฟ่งทรงชดเคืองเป็นอันมาก พ้องร้องไปยังกรุงจีน ๆ ก็มีใคร
 การดงโทษประการไร จึงคิดไมตรีกับจีน ยกทัพไปจับเจ้าเมืองที่หม่นปรมาที่พระองค์มาแต่
 แล้วยกไปตั้งเมืองต่าง ๆ ที่ไตเมืองหยิวเจ้าแฉะเมืองอื่น ๆ รวม ๓๒ เมือง ฤ.ศ. ๑๒๙๕ กรุงจีน
 ให้ชนยงทง ข้าหลวงใหญ่ประจำแคว้นไตเป็นแม่ทัพยกไปปราบพระเจ้าเการะหล่อฟ่ง พระเจ้า
 เการะหล่อฟ่งไม่สู้มีใครจะทำสงครามด้วย ไต้แต่งทูตไปเจรจาขอทำความตกลงสงบศึก โดยยอม
 ให้นำเมืองที่ทรงได้ ยกเงินเมืองหยิวเจ้าแฉะขอเอาไว้ ถ้าจีนไม่ยอมตามขอ ก็จะไปเข้าข้างเมือง
 ซิเบต ซึ่งกำลังเป็นอริอยู่กับจีน ชนยงทงไม่ยอมเจรจาทำความตกลง ตั้งให้องทุกของพระเจ้า
 เการะหล่อฟ่ง แลวเคตองทัพเข้ารุกคืบพระเจ้าเการะหล่อฟ่ง ยกเขาคเมืองปักหงาย (เมือง
 นีทเขียนในหนังสือไทยเป็นต่าง ๆ กัน เป็น เปะหงาย เป็น เพงาย ผาโย ผายอง เป้งาย เคียว
 นเป็น HUNG NGAI) ซึ่งเป็นเมืองของน่านเจ้า แต่กองทัพจีนต้องเสียที่ถูกกองทัพพระเจ้าเการะ
 หล่อฟ่งตีแตกย่อยยับ พระเจ้าเการะหล่อฟ่งทรงสร้างอนุสาวรีย์เป็นที่ระลึกแห่งชัยชนะครั้งนั้นไว้ด้วย
 พระเจ้าเการะหล่อฟ่งชนะจีนครั้งนั้นแล้ว ยังไม่ไวพระทัย จึงทรงผูกไมตรีไว้กับซิเบต
 ฝ่ายซิเบตก็ยินดี ก็ขอพระเจ้าเการะหล่อฟ่งเส้เหมือนเป็นอนุชา แลวให้ชื่อว่า จานโมจสูง (สูง
 ว่าเป็นภาษาซิเบต แปลว่า น้องชาย) ก็ให้ตราทองคำประจำตำแหน่ง แต่งตั้งเป็น ตู้งไต
 (เป็นภาษาจีน ตู้ง หรือ ตัง แปลว่า ครอบนอก ไต้ แปลว่า พระเจ้าแผ่นดิน โกตคำ
 ฉ่า ไท ไท ในภาษาไทยมาก ทั้งเสียงและสวาม) แม้พระเจ้าเการะหล่อฟ่งจะคิดไมตรีขาด
 จากจีนแต่ไปเป็นไมตรีกับซิเบตก็ดี แต่กระนั้นยงทงมเหยอโยอยู่กับจีน ไต้ทรงสร้างที่เสจารักชน
 หลกหนึ่ง แลตั้งสาเหตุที่พระองค์ของเจ้าพระทัยคิดไมตรีทมอยู่กับจีน (ที่เสจารักหลกนั้นวางยังอยู่
 ที่ โกตเมองคางฟูจันบคน) ต่อมาพระเจ้าแผ่นดินซิเบตครั้งให้ทูตนำดวงตราทองคำมาประทาน
 แก่พระเจ้าเการะหล่อฟ่ง เสีอนชนเป็นเงินผ่องสูงหนานกักไตเจ้า พระเจ้าเการะหล่อฟ่งทรงสร้าง

เมืองชนบทคาบตหลังเคียงเมืองหมิง ให้ชื่อ บักหงายเซียนเตียง

ก่ดาดองจัน เมื่อพ่ายแพ้สงครามแก่พระเจ้าเการะหลือฟ่งแล้ว ก็มีได้ระกความพยายามที่จะทำสงครามอีก ได้เบียดย่นตัวข้าหลวงใหญ่ประจำแคว้นไต ๗๗ มารับตำแหน่งใหม่ชื่อเหยียงกอกจิง ได้เกณฑ์ทัพมาตั้งทหารแสนหนึ่ง ยกไปตีกรุงน่านเจ้า เมื่อ พ.ศ. ๑๒๕๗ กองทัพมาได้ครึ่งทาง ยังไม่ทันได้ข้ามทะเล (เห็นจะหมายถึงทะเลสาบเออร์ไฮ้) ก็ขาดเสบียงอาหาร ตาแดงกนไม่ทัน ทหารเกิดเจ็บปวดล้มตายเป็นอันมาก เมื่อยกมาถึงเมืองไตหวอ ซึ่งเป็นราชธานีของพระเจ้าเการะหลือฟ่ง ก็ถูกกองทัพน่านเจ้าซึ่งมีพระเจ้าฟุงกายเป็นแม่ทัพ โอบกกองทัพซึเบตยักมาช่วย ตาแดงกนยบเยน ฝ่ายจีนเฉียดทหารเกือบหมด พระเจ้าเการะหลือฟ่งเห็นเป็นที่ กัรบรุดยกทัพไปตีเมืองไซจิวเจ้าของจีนไว้ได้ ให้ทหารประจำรักษาตามเชิงไตก้วนไว้นั่งตั้งถักยกทัพไปปราบหัวหนากกหยดซิดเจ้า (เป็นเจ้าไทยอีกกคนหนึ่ง ซึ่งไม่อยู่ในกตทั้ง ๖) ได้ชัยชนะอีก สงครามครั้งนี้ทำให้เมืองฉานหม่าน (จำเป็นเมืองชาวป่าพวกหนึ่ง) เมืองฟิว (คือเมืองพวกประยูในเรืองศัรเทศร บทที่ ๗) และเมืองอื่น ๆ ก็พากันมาอ่อนน้อมยอมเป็นเมืองชน

พระเจ้าเการะหลือฟุงมีโอรสองค์หนึ่ง คือ เจ้าฟุงกาหย แต่สิ้นพระชนม์เสียก่อน จึงทรงตั้งยใหม่ฉ่า (I MEOU-SIN หรือ I MOR SUN) ซึ่งเป็นโอรสเจ้าฟุงกาหยเป็นรัชทายาท เมื่อพระเจ้าเการะหลือฟุงสิ้นพระชนม์ (พ.ศ. ๑๓๒๒) แล้ว ยใหม่ฉ่าก็ได้สืบราชสมบัติต่อมา ขณะครของราชสมบัติมีชนมายได้ ๒๔ ปี พระเจ้ายใหม่ฉ่ามีพระมารดาเป็นชาวเมืองตกกาหม่าน พระองค์เป็นกษัตริย์มั่งคั่งบุญญาเฉียบแหลม เป็นทนายมรักใคร่ของอาณาประชาราษฎร และทรงมีความรูทางอักษรศาสตร์บ้าง (เห็นจะหมายถึงอักษรศาสตร์จีน)

จำเดิมแต่พระเจ้ายใหม่ฉ่าขึ้นครองราชสมบัติแล้ว ก็ทรงพระดำริจะยกทัพไปตีเขตแดนจีน เพื่อขยายอาณาเขตให้กว้างขวางออกไป ๑ พ.ศ. ๑๓๒๔ พระองค์ก็กรีธาทัพตั้งรกรักไปด้วยทหารเป็นจันฉอนสองแสนคน และมีกำลังทัพซึเบตลุ่มทบยกไปตีมณฑลเสฉวน กองทัพหนึ่งยกไปตีเมืองมาวเจ้า ได้แล้วเขาคเมืองหมนซุนประชิดติดเขตเมืองกุนเหา กองทัพสองไปตีเมืองผู้หมัน เมืองฟียงไฮว และ เมืองประปา กองทัพสามไปตีเมืองไห่เจ้า และเมืองงาเจ้า ได้ติดต่อกับกองทัพจีนที่ด่านหงองหลือยกฉวน (ชื่อเมืองเหล่านี้อยู่ที่ไหนบ้างไม่ทราบ แต่เห็นจะอยู่ทาง

มณฑลเสฉวน) พระเจ้ายี่หม่งฉ่าประชุมแม่ทัพ นายกอง ตรัสว่า "ท่านทั้งหลาย จงตั้ง
ใจตีเมืองลก (เสฉวนในสมัยนั้น และเหนือขึ้นไปยังเรียกว่า เมืองจก หรือ ลัก อยู่) ให้
จงได้ แล้วจะได้อวดค้อนเอาช่างเงินและสรรพเครื่องใช้ทั้งหมด เอาไปอยู่เมืองหต้อซ่าเสฉง
ต่อไปจะเรียกเก็บภาษีมาในครอบครองหนึ่งปีจะพบเท่ากันหมด" (จะหมายความว่าอย่างไรไม่ชัด
ดูเป็นที่ว่าต้องการกวาดครัวช่างเงินที่มีมือไปไว้ในประเทศน่านเจ้า และเรียกเก็บภาษีแบบ
ดริบ) การศึกครั้งนี้ ฝ่ายจีนเดียวที่ ต้องเสียเมืองต่างๆ ตั้งแฉงอยู่ข้างตน พวกพดเมืองจีนพา
กันแตกฉานชานเช่นหนกยชชไปอาศัยอยู่ตามภูเขา

พระเจ้าองค์จงทรงทราบข่าวทัพจีนปราชัย จึงตรัสให้แต่งกองทัพเมืองหลวงออกไป
ไปสมทบกับทัพเมืองย่นเจ้า และเมืองชานหนามยก ไปช่วยเมืองเสฉวน กองทัพจีนได้สู้รบ
กับกองทัพน่านเจ้าอย่างทรหด ฝ่ายน่านเจ้าพ่ายแพ้เสียทหาร ๒๐๐๐ คน ที่ถูกจับเป็นเชลยและ
ต้องรับบาดเจ็บเป็นอันมาก และที่ตกเหวตายนับเป็นจำนวนแฉง (ออกจะมากไป) พระเจ้า
ยี่หม่งฉ่าเกรงภัย ย้ายราชธานีไปตั้งยังเมืองจยแมเสฉง (COCHRANE เขียนว่า YANG-TSU
-ME อยู่ใญ่นานทางใต้) ซึ่งเป็นราชธานีเก่า แล้วทรงสร้างกำแพงเมืองยึดออกไปอีก ๑๕ ลี
จกต่างกิ่งชิบเต นับแต่ครั้งพระเจ้าเการะหต้อฟุงไปทำไมตรึด้วย ก็มีคนเต็มมือว่า
ประเทศน่านเจ้าเป็นเมืองชน ครั้นพระเจ้ายี่หม่งฉ่าเป็นกษัตริย์แล้ว ชิบเตก็แต่งตั้งพระเจ้ายี่
หม่งฉ่าเป็นหยัตคังห่อง แปลว่า เจ้าประเทศราชแห่งตะวันออก ใช้แต่เท่านั้น ชิบเตยังบังคับ
ให้พระเจ้ายี่หม่งฉ่าตั้งเครื่องบรรณาการเป็นอันมากไปเสมอ นอกนั้นชิบเตยังยึดเอาหัวเมืองชาย
เขตแดนของน่านเจ้าที่ติดต่อกับชิบเตไว้หมด แล้วสร้างด่านเอาทหารมาประจำตามพรหมแดนด้วย
เพียงเท่านั้น ยังไม่พอ เมื่อชิบเตต้องทำสงคราม ก็ขอร้องให้กระเถินทหารน่านเจ้าไปสมทบ
ด้วย พระเจ้ายี่หม่งฉ่าทรงรู้สึกเจ็บช้ำพระทัยเป็นอันมาก

ในเวลานั้นมีข้าราชการจีนคนหนึ่ง ชื่อ เจียงห่วย เต็มเป็นข้าหลวงประจำเมืองไซไห่
ภายหลังตกไปอยู่ในเมืองน่านเจ้า ได้เข้าทำราชการอยู่ในพระเจ้ายี่หม่งฉ่า ประวัตีของ
เจียงห่วยมีอยู่ว่า เมื่อครั้งจกยกไปตีน่านเจ้า แต่ถูกพระเจ้าเการะหต้อฟุงตีพ่ายแพ้ที่เมืองไค
ห่องเสฉง พระเจ้าเการะหต้อฟุงเห็นเป็นที่ ยกทัพตีจีนหนีเค็ดชชไปทางเมืองไซไห่เจ้า เผอิญ

เวลานั้น เจียงหยูยัตติราชการอยู่ในเมืองไซ้เจ้า เมื่อกองทัพน่านเจ้าตีเมืองไซ้เจ้าแตก ก็
ถวาคเทครัวเงินเป็นเชลยมาด้วย

พระเจ้าเการะหล่อฟ่งทรงเห็นเจียงหยูยัตติเป็นคนมกริษาแะความรู้ดี จึงชุบเลี้ยงเจียงหยูย
ไว้ให้ท้ราชการ เจียงหยูยไว้รับยศเป็นหม่านหัตถิ์ แะเป็นอาจารย์ทวายอักษรภาษาจีนแก่
ราชบุตร ราชธิดา ของพระเจ้าเการะหล่อฟ่ง ๆ ประทาน ย้านาจ ให้เจียงหยูย เขียนตึ่ได้ อย่าง สุาน
อาจารย์กับศิษย์ ในเมื่อกระทำผิด เพราะฉะนั้นบรรดาข้าราชการเมืองน่านเจ้าจึงมีความยำเกรง
เจียงหยูย ต่อมา เจียงหยูยได้เลื่อนยศเป็น เซ็งเผ่งกุน (ข้า้ราชการฝ่ายพลเรือนชั้นผู้ใหญ่)
แะรับราชการตลอดมาจนถึงรัชกาลพระเจ้ายใหม่ฉฉ่า

เมื่อพระเจ้ายใหม่ฉฉ่าไปผูกไมตรีกับชิเบตแล้ว ฝ่ายน่านเจ้าเลยเปรียบชิเบต ใ้รับ
ความลำบาก ใจต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วข้างค่น เจียงหยูยจึงทวายคำแนะน้าต่อพระเจ้ายใหม่ฉฉ่าว่า
จีนเป็นประเทศที่เจริญ ไม่เหมือนชิเบตซึ่งโง่โง่มาก เบียดเบียนจนเกินเหตุ แะไม่รู้จักเงินสุด
เมื่อเรา (น่านเจ้า) ถูกชิเบตผูกมัดตัวเป็นเช่นนี้ ส้มควรเวธาแล้วที่จะเพิกถอนไมตรีกับชิเบต
เลย แะถวักตบไปเป็นไมตรีกับจีนค้อไป ถ้าได้เป็นไมตรีกับจีนแล้ว ก็จะไม่ค้องส่งทหารไปช่วย
รักษาพรมแดนอย่างชิเบตทำค้อน่านเจ้าอยู่ในเวลานี้ เป็นเหตุให้ทหารใ้รับความลำบาก โดย
ไซ้ทึ่ จึงเห็นว้าถ้าเป็นไมตรีกับจีนยอมใ้ประ โยชนค้กจ่าไปเป็นไมตรี ไมตรีกับชิเบต พระเจ้า
ยใหม่ฉฉ่าทรงเห็นด้วยตามคำแนะน้าของเจียงหยูย แะยังเกรงชิเบตอยู่ จึงไม่กล้าแะต้งออกมาก
โดยเบ็ดแผย

บังเอิญเวลานั้น ข้า้หลวงใหญ่ประจำแคว้น ไ้ของจีนซึ่งมีอำนาจดีธิชชาติ ในเมืองต่าง ๆ
ทางทิศใ้ตึ่ ชีช ไหว่โก้ว ถ้าตั้งทำการเกลี้ยกล่อมเอาใจบรรดาหัวเมืองต่าง ๆ ที่ เป็นพวกหน้าม
หม่าน แต่เป็นเอกราชอยู่นอกแคว้นน่านเจ้าของพระเจ้ายใหม่ฉฉ่า ไหว่โก้วเป็นผู้ที่หัวเมืองต่าง ๆ
มีความเกรงขาม เพราะไหว่โก้วเป็นคนใจดี เอาอกเอาใจแะช่วยเหลือ ไม่ทำการหักหาญเอา
แต่ใ้ได้ฝ่ายเดียว หัวเมืองพวกหน้ามหม่านที่อยู่ไกลเคียงน่านเจ้า รู้ความในใจของพระเจ้ายใหม่
ฉฉ่าอยู่ว้า จะคิดเอาตัวออกหากจากชิเบต แะถวักตบไปเป็นไมตรีกับจีน หัวเมืองเหล่านั้นจึงแจ้ง
ความชอนใ้ไหว่โก้วทราบ



(เหตุการณ์ข้างต้นนี้ เกิดขึ้นในปีที่ ๔ รัชกาลกรุงธนบุรี พระเจ้ากรุงธนบุรี หรือ กรุงธนบุรี)

พ. ศ. ๑๓๒๘)

เมื่อไหว้โกฏรูกความประสงค์ของพระเจ้าใหม่จนสำเร็จแล้ว ก็เกิดความคิดที่จะได้เมือง
น่านเจ้าไปเป็นไมตรีกับจีน จึงคิดอุบายทำให้น่านเจ้าเกิดแตกร้างกับชเวต คือให้คนถือจดหมาย
ของตน ฉบับหนึ่งจากหน้าของมีไปถึง พระเจ้ายี่ใหม่จนแล้ว ให้คนถือจดหมายเมื่อไปถึงเมือง
น่านเจ้าแล้ว แลตั้งทำจดหมายฉบับนั้นตกในที่เปิดเผย เพื่อให้คนของพระเจ้าใหม่จนเจ้าเก็บได้
แล้วเอาจดหมายฉบับนั้นไปถวายพระเจ้าใหม่จนเจ้าอีกทอดหนึ่ง ความชอบนี้ทราบไปถึงชเวต ก็
เกิดระแวงสงสัยในน่านเจ้า ว่าจะไปคบค้ากับจีนและคิดร้ายชเวต จึงบังคับให้พระเจ้าใหม่จนเจ้า
ส่งข้าราชการผู้ใหญ่ไปเป็นประกันอยู่ในเมืองชเวต กระทำให้พระเจ้าใหม่จนเจ้ากลัวชเวตมากจน
กว่าเก่า

ต่อมาอีก ๕ ปี พระเจ้ายี่ใหม่จนเจ้า ตกตงพระทัย จะทำไมตรีกับจีนตามคำแนะนำของ
เจียงหยู จึงแต่งราชทูตพร้อมทั้งอุปทูตและศรีทูตรวม ๓ นาย เชิญราชสาส์นของน่านเจ้าผ่าน
ไปทางไหว้โกฏที่เมืองเส็งโต้ว (เมืองหลวงของเส็งฉวน) การเดินทางของคณะทูตคราวนั้นเปลี่ยน
ทางใหม่ เพื่อมิได้บังไม่ให้พวกชเวตรู้เรื่อง

เมื่อคณะทูตน่านเจ้าเดินทางไปถึงเมืองเส็งโต้ว ก็เชิญราชสาส์นยื่นต่อไหว้โกฏ ความ
ในราชสาส์นนั้นมีว่า “ วงศ์ตระกูลของข้าพเจ้าเป็นไมตรีกับจีนตลอดมา ที่ต้องเห็นห่างทาง
ไมตรี ก็เนื่องจากสาเหตุที่เจียงฉวนถือทำร้ายภรรยาของข้าพเจ้า และซาเบียดเบียนคนน่านเจ้า
โดยไร้เหตุ จึงทำให้ข้าพเจ้าไม่พอใจต่อจีนแค่นั้นมา เมื่อราชทูตจีนมาถึงเมืองน่านเจ้า ข้าพเจ้า
ได้เล่านอเรื่องเจียงฉวนถือทำแก่ข้าพเจ้าแล้วจะเข้าใจแก่ราชทูตจีนทราบตามแบบแผน และขอ
ร้องให้น่านเจ้าไปฟ้องร้องยังราชสำนักกรุงจีนต่อไป เพื่อชำระระงับคดีนี้ แต่ราชทูตจีนกลับ
เพิกเฉยเสีย ไม่ทำตามคำขอของข้าพเจ้า ในครั้งแรกข้าพเจ้ามีความหวังจะได้พึ่งขอรับเอา
ยุติธรรมจากกรุงจีน มาตบแต่งความอับยศอดสู่นี้เสีย แต่กลับเป็นตรงกันข้าม ข้าพเจ้าไม่ได้รับ
ความช่วยเหลือเลย ทำให้ข้าพเจ้าเสียใจมากที่สุด ส่วนภายในวงราชการของข้าพเจ้าก็เกิดความ
ปั่นป่วน และตกอยู่ในอันตรายที่สุด เนื่องจากพวกข้าราชการกรุงจีนนั้นใจคอกองมาเบียดเบียนเสมอ

ข้าพเจ้าผู้ทนนอยู่เช่นนี้ต่อไปไม่ได้ จึงจำใจออกหากจากถิ่นไป โดยความจำเป็น ส่วนชนชั้นจางทง
 แดงกองทัพมารบพุ่งทุกปี ถึงแม่ข้าพเจ้าคงตัวใหม่ทำดีต่อไป ก็ไม่มีหนทางที่จะได้คอยเอง คง
 แดงยกลาของข้าพเจ้าต้นชนมชีพแล้ว ฝ่ายริเบตเห็นข้าพเจ้ายังมออายุอยู่ในเยาว์วัย ก็กล้าได้ย
 ฉลาดที่ได้ทำสัญญาไว้แต่กาลก่อน กระทำเยียดเบียนเสมอ เช่น ข้าหลวงใหญ่ของริเบต
 ประจำเมืองต้นซุน ชื่อ ต้นนามดี โห้คนของคน ชื่อ ดีห่อเล็ก มาเยียดเบียนฉ้อโกงต่างๆ
 ดีห่อเล็กได้ยุแหย่หมู่ข้าราชการของข้าพเจ้าให้แตกร้างกัน ซึ่งเป็นหนทาง ก่อความไม่สงบ
 ภายใน นอกนี้ริเบตยังมีกำลังมาเสมอ ให้ข้าพเจ้าส่งทหารไปช่วย โดยไม่มีกำหนดเวลาอันแน่นอน
 ทำให้ราษฎรได้รับความเดือดร้อน ไม่เป็นอันทำมาหากิน เหตุการณ์เช่นนี้ได้เป็นมา ๑๒ ปีแล้ว
 นอกนี้ริเบตยังให้ต้นนามดี มาสร้างเมืองรกตาเข้ามาในดินแดนข้าพเจ้า ทำให้เป็นที่เดือดร้อน
 มากอยู่ ส่วนดีห่อเล็กคนของต้นนามดี ก็มารัดเอาเงินทองไปใช้เป็นอาณาประโยชน์ส่วนตัว
 มากมาย ข้าพเจ้ามีความเกรงกลัว ก็ต้องทนต่อมา

“เทพเจ้าเบื้องบน ตกลงบันดาลให้ริเบตมีชนบทเกิดขึ้นภายในวงศ์ตระกูล ของตนเอง อัน
 เมืองด้วยอัจฉาริษยาถิ่น แดงก็ประทุษร้ายกันเอง จนโอรสและราชวงศ์ของริเบตถูกเนรเทศ
 ออกนอกประเทศ ต่างองค์หนีภัยไปอยู่ที่อื่น ข้าราชการที่ใกล้ชิดพระเจ้าแผ่นดินริเบต ไม่เคารพ
 คอกลูหม้าย ทำอะไรตามอำเภอใจ มีความโงกเขิ่นตง เพราะข้าราชการริเบต โดยมากแบ่งออก
 เป็นพรรคพวกของต้นนามดี ถืออำนาจคอยกดขี่ให้ร้ายแก่มือน ส่วนผู้ที่ชอบตรงกคองหนีภัยเอาตัว
 รอดไม่มเหตออยู่สักคนเดียว พรรคพวกของต้นนามดีนั้น ส่วนเป็นข้าราชการกังฉิน แต่ก็ได้รับ
 ยศเป็นฮ่องทุกคน ประเทศเล็กหรือเมืองชนต่าง ๆ ของริเบต พียงร้องเข้าไปยังพระเจ้าแผ่นดิน
 ริเบต ก็ถูกพวกข้าราชการกังฉินกดขี่เรื่องราวใจเดียว ไม่นำขึ้นเสนอให้พระเจ้าแผ่นดินริเบตทราบ
 ครองหนง ดีห่อเล็กต่างพวกของข้าพเจ้าว่า ถ้าริเบตจะคงยกกองทัพมาเหยียบย่ำดินแดนน่านเจ้า
 แล้ว คงดีห่อเล็กจะเป็นแม่ทัพใหญ่ยกมาเอง แต่พูดว่า ความร้ายของน่านเจ้าจะเจริญ
 หรือเสื่อมตง ก็อยู่ในเงอम्मอของดีห่อเล็ก

“เมื่อดีห่อเล็กต่างพวกของข้าพเจ้าแล้ว ต่อมาไม่ช้าเมืองริเบตก็ส่งดีห่อเล็ก เป็นหัว
 หน้าควบคุมทหารรักษาพระองค์ชาวริเบต ๒๐ คน มาทำหน้าที่รักษาความสงบภายในราชวงศ์ข้าพเจ้า

มหาดเล็ก ๒๐ คนนั้น ได้เลือกเอาระบุคน อยู่ใกล้ชิดข้าพเจ้าด้วย เนื่องจากเหตุการณ์นี้ ข้าพเจ้า
 รู้สึกว่า ชิบเบะจงใจคิดร้ายแก่ข้าพเจ้าให้ตกอยู่ในอันตรายที่สุด ชิบเบะได้วางอุบายที่จะทำร้าย
 ข้าพเจ้า เป็นโอกาสเมื่อใดก็จะกระทำความประทุษร้ายถึงแก่ชีวิตแก่ข้าพเจ้าไปกินฉะนั้น เมื่อข้าพเจ้า
 ตกอยู่ในที่คับขันเช่นนี้ ก็เป็นการสมควรอย่างยิ่งที่จะขอส่งจดหมายออกตามทางศักรู เพื่อ
 ขอบกู้เกียรติยศของบรรพบุรุษ และไม่ให้เกิดความเสียหายแก่แผ่นดินเมืองไว้

พระเจ้าอยู่หัว ทรงยกศอก อย่างที่ชิบเบะ เคยทำแก่อน มาแล้วไว้ในราชสำนักนั้น ด้วย

ว่า—

“ ครองถนนเมืองประเทศเอกราชเมืองหนึ่ง ทรงนามว่า ไทวันห่อง ถูกชิบเบะปลง
 พระชนม์เสีย ราชวงศ์ของเจ้าองค์นั้น ที่เหลืออยู่ถูกชิบเบะรังแกเขยิบเขย่งนัก ส่งมาไม่ช้า
 เรื่องเข่นนักเกิดขึ้นอีก ถัดจากคือ เจ้าประเทศราชเมืองนวกอกแห่งแคว้นไซซ่าน ถูกชิบเบะชิงราช
 สมบัติไป เจ้าปกครองแคว้นหนึ่งชื่อ เถาะบัต ก็ถูกชิบเบะฆ่าตาย ตลอดจนราชวงศ์ของท่านผู้นั้น
 ก็ถูกทำร้าย เจ้าปกครองแคว้นอีกคนหนึ่งชื่อ ปกภูจิง ก็ถูกชิบเบะฆ่าตายเหมือนกัน

เมื่อข้าพเจ้าระแวงถึงเหตุการณ์ต่างๆ ดังกล่าวข้างต้น รู้สึกน่าสยดสยองที่สุด ทำให้
 หวนคิดถึงดวงขึ้นมา เกรงว่าจะถูกชิบเบะดอบทำร้ายอย่างคนอื่นม้วน โลกวันหนึ่ง

“ เมื่อกรุงจีนส่งคณะทูตมายังเมืองข้าพเจ้า เพื่อเจริญทางไมตรี ข้าพเจ้ารู้สึกว่าการ
 กระทำของจีนเช่นนี้ เป็นห่วงคือนจริงใจต่อข้าพเจ้า แต่ข้าพเจ้าถูกชิบเบะบังคับให้ส่งพระราช
 สำนักราชทูตจีนเข้ามาให้ไปยังเมือง ชิบเบะเดียดั้น ข้าพเจ้ารู้สึกเมืองจีนดี รู้ว่าจีนเป็น
 ประเทศที่มความเจริญอยู่ในศีลธรรม แต่ว่าเวลานี้ข้าพเจ้าอยู่ใต้อำนาจของชิบเบะ ไม่กล้าคิดขอ
 ให้ออกหน้าจึงต้องนิ่งเฉยไปพลางก่อน

“ บรรพบุรุษของข้าพเจ้าได้รับความช่วยเหลือจากกรุงจีนเป็นอย่างดี จนกระทั่งได้รับ
 ยศจากกรุงจีนแต่งตั้งให้เป็นอ๋องกัม จีนเป็นประเทศที่น่าแต่งตั้งอ๋องมาให้นานแล้ว จีนเป็นตัวอย่าง
 สอนให้ราษฎรบ้านเจ้ารู้จักขนบธรรมเนียม และชิบเบะคนนั้นตรงกันข้าม คือป่าเถื่อน แต่หน้าใจ
 อ้ามทิด ไม่ว่าทำอะไร ก็มีแต่จะให้ร้าย ทำให้ผู้อื่นต้องเดือดร้อนไปตามๆ กันเท่านั้น ข้าพเจ้า
 ยี่ใหม่จ๋า มีความยินดีที่จะปรับปรุงชีวิตใหม่ เป็นคนดีต่อไป แต่เดชะมิตร ใจผูกเป็นมิตรไมตรี

กับกรุงจีน

“ข้าพเจ้ามีความยินดีขอร่วมมือกับจีนยกทัพไปปราบชิบเบต คือขอให้จีนระดมกองทัพ ซึ่งประจำอยู่เมืองต่าง ๆ ทางทิศใต้ และกองทัพประจำอยู่แคว้นไช่ชานเจากับแคว้นเก็งหยุนเจ้า กองทหารข้างคนจีน จัดเป็นกองทัพใหญ่ยกมาทางทิศตะวันออก แล้วให้กองทัพใหญ่ต่อมชิบเบตไว้ ทง ๔ ด้าน และเกณฑ์กองทัพประจำแคว้นเมืองหอยจืด และเมืองที่อยู่ใกล้เคียง จัดกองทัพขึ้นมา ทำหน้าที่เข้าไปปล้นแย่งชิบเบต ถ้าดำเนินการตามอธิบายแล้ว ก็จะทำให้กองทัพชิบเบตแตกแยก เป็นชนเล็กชนน้อย ไม่รวมอยู่เป็นปึกแผ่นเดียวกัน ก็จะอ่อนกำลังลง ลี้วหนทางทิศตกใต้ (คือดิน แดนน่านเจ้า) ตกเป็นหน้าที่ข้าพเจ้าจะระดมกองทัพไปปราบชิบเบต ไม่ต้องกังวลกองทัพจีนเลย ด้วยอธิบายข้าพเจ้าเชื่อว่าจะเป็นผลดีเร็วจึงเต็มความประสงค์เป็นแน่

พระเจ้ายี่หม่วฉ่าได้จัดส่งของบรรณาการให้ไหวโถ้วพร้อมกับคณะทูตไปด้วย คือ ทองคำ ใจเส้ (สัตว์ชาติ ใจเส้ เป็นภาษาจีน น่านเจ้าเรียกตามภาษาจีนเหมือนกัน เป็นยา บำบัดโรคชนิดหนึ่ง เป็นผงสีแดง จีนใช้ใจเส้แทนยาแก้โรคสำหรับเด็ก และพวกหมอยังใช้ใจเส้เขียนยันต์ลงในแผ่นกระดาษดีเหลืองบ้าง ผ่าแพรบ้าง - ผู้แปล)

ไหวโถ้วให้ข้าราชการในบังคับบัญชาของตนเป็นผู้นำทาง และ รักษาความปลอดภัยคณะ ทูตน่านเจ้าเดินทางไปยังกรุงจีน ซึ่งเวลานั้นตั้งอยู่เมืองเฉิงอัน (เซียงฮาน) เมื่อคณะทูต น่านเจ้าเดินทางมาถึงกรุงจีนแล้ว ก็เข้าเฝ้าพระเจ้าถังเตกจง และทูลพระประสงค์ของพระเจ้า ยี่หม่วฉ่าทูลขอเป็นไมตรีกับจีน นอกนั้นก็ทูลยังถวายทองคำเป็นเครื่องบรรณาการ เพื่อ แสดงว่า น่านเจ้าขอเป็นไมตรีไมตรีกับจีน โดยความจริงใจ

พระเจ้าถังเตกจงพอพระทัยในไมตรีของน่านเจ้า ได้ประทานทองคำแก่คณะทูต น่านเจ้า เพื่อนำกลับไปถวายพระเจ้ายี่หม่วฉ่า กับรับสั่งให้ไหวโถ้วเป็นผู้จัดการส่งกองต๋อยค แนมไปสอดส่องเหตุการณ์ที่เมืองน่านเจ้า ไหววโถ้วจึงจัดให้ข้าราชการในบังคับบัญชาของตน คนหนึ่งชื่อ ชูยจ้อดี เดินทางไปยังเมืองน่านเจ้า ทำหน้าที่สอดส่องเหตุการณ์ที่เมืองเหยียงจี้เมี ซึ่งเป็นนครหลวงของน่านเจ้าในเวลานั้น

พระเจ้ายี่หม่วฉ่า ถ้าหากพระทัยจะต้อนรับชูยจ้อดี โดยเบ็ดเสร็จ เพราะชูยจ้อดีเป็น

ข้าราชการฝ่ายจีน ซึ่งส่งมาตั้งกองทัพในประทศและเป็นผู้แทนกรุงจีน เพราะ
 เวลาพณมชาหงวชิบตหลายคนอยู่ในแดนน่านเจ้าด้วย น่านเจ้าเกรงว่า พวกข้าหงวชิบตจะ
 ด้วงรุ้เวียงชยจอดีเข้ามาคิดคอกกับน่านเจ้า เนื่องด้วยเขตของเวียงน พระเจ้ายใหม่ฉฉาจึงขอรับรอง
 ชยจอดีให้ ไซ้เครื่องแต่งตัวเป็นอย่างทูตของเมืองเชียงฮ้อ เพราะเมืองเชียงฮ้อเป็นพวกหน้าม
 ห่าน ชิบตจะได้ไม่สงสัย แต่จึงเดินทางเข้าไปในเขตแดนน่านเจ้า แต่ชยจอดีไม่ยอมอ้างว่า
 ชยจอดีเป็นข้าราชการของแผ่นดินจีนซึ่งเป็นประทศใหญ่ ไม่สมควรจะแต่งเครื่องทูตประทศ
 เล็กให้เสื่อมเกียรติยศประทศจีน

เมื่อชยจอดีไม่ตกลงตามนี้ พระเจ้ายใหม่ฉฉาทรงเปิดยื่นอบายใหม่ คือ ให้ทำพิธี
 ค้อนรับชยจอดี ในเวลาต่างกัน อบายขอเป็นทยนยอมคดยกันทางสองฝ่าย แต่ชยจอดีเข้า
 ไปในเขตแดนน่านเจ้า ในเวลาต่างกัน และไม่มีเหตุเกิดขึ้นประการใด พระเจ้ายใหม่ฉฉาทรง
 ด้วง ไซ้เครื่องบูชาค้อนรับชยจอดีตามฉนวนธรรมเนียม เมื่อทำพิธีค้อนรับแล้ว ชยจอดีก็ฮาน
 ราชดำเนินเจ้ากรุงจีน และประกาศราชประสงค์เจ้ากรุงจีน ในเรื่องกรุงจีนยินดีรับรองทำไมตรี
 กับน่านเจ้า ในที่ชุมนุมโดยด่วน

พระเจ้ายใหม่ฉฉายังมีความเกรงขามชิบตอยู่ จึงเหตยงทศพระเนตรหมู่เสนาอำมาคย
 ทยีนเมื่ออยู่ชายชวา พระพักตรเปิดนตส์และนำพระเนตรไหล ทรงทำการเคารพและรับรองคำ
 ประกาศเจ้ากรุงจีน

ค่อจากนั้น พระเจ้ายใหม่ฉฉาให้ ไอรตทรงนามว่า เก้าะฮีน และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่
 ไปทวงพิธีสาบานกับชยจอดีทบนนุชาติคิมของฮาน นอกนั้นพระเจ้ายใหม่ฉฉาทำหนังสือ โยช้อฮน
 ๔ ฉบับ (คือหนังสือสัญญาไมตรีระหว่างประทศ) ฉบับ ๑ เก็บไว้ในเขตสถาน (เป็นพิธีแจ้งให้
 เขตตามนงอรรคทราบ) ฉบับ ๑ จุ่มลงในท้องทะเล ที่แม่น้ำไซเนยตย (เป็นพิธีแจ้งให้สมุทร
 เขตคาทราบ) ฉบับ ๑ เก็บไว้ในเขตสถานที่บูซาบรพบุรุษ (เป็นพิธีแจ้งให้บรรพบุรุษทราบ)
 ฉบับ ๑ ส่งไปยังกรุงจีน (เพื่อเป็นหลักฐานหนังสือสัญญาไมตรีกับจีน)

ค่อจากนั้น พระเจ้ายใหม่ฉฉาระคดมพลทหารไปล้อมข้าหงวชิบต ซึ่งเป็นผู้กำกับเมือง
 ในแดนน่านเจ้า และจับตัวมาด้วย เพื่อแสดงให้เห็นว่าน่านเจ้าเป็นไมตรีกับจีนด้วยความจริงใจ

และตัดไม้ครกขีบะต แล้วยัดกจารึกแผ่นทองเพื่อส่งไปยังราชสำนักกรุงจีน

พระเจ้ายโหมวฉ่า ครองให้ข้าราชการผู้ใหญ่ ๒ นาย ชื่อ คุณหนามห่อ กับ จิวก่าฟัน เดินทางพร้อมกบฏขุจ้อตไปยงเมืองเฉิงฮอน (เซียงฮาน) เพื่อเข้าเฝ้าเจ้าแผ่นดินจีนต่อไป

ตอนต่อไป เป็นเรื่องน่านเจ้าสมทบกับจีนยกทัพไปรบกับขีบะตเป็นสงครามใหญ่ ทั้งสองฝ่ายได้ทำศึกกันเป็นแรมปี ในเรื่องกล่าวข้อความไวพิสดารหลายหน้ากระดาษ แต่เมื่ออ่านแต่ถึงกรุงถกวางยุงเตมที่ มชอแม่ทัพนายกอง และชาวบ้านชื่อเมืองมากมาย จนจำไม่ได้ว่าใครเป็นใคร เมืองที่รบกันอยู่ที่ไหนบ้างก็ไม่รู้ จึงขอแต่ตัดคัดตอนเอาแต่ใจความดีกว่า ดังต่อไปนี้

การสงครามน่านเจ้าและจีนรบกับขีบะต ในสมัยพระเจ้ายโหมวฉ่า ได้ทำกันในดินแดนอยู่ระหว่างมณฑลยูนนานและมณฑลเสฉวนกับขีบะต คือรบกันที่ตอนพรหมแดนคามหัวเมืองที่ขีบะตแย่งเอาไปจากจีนแต่น่านเจ้า ดินแดนตอนนั้น มีพวกชาวป่าชาวเขาอาศัยอยู่โดยอิสระเป็นหมู่ๆ มชอทกต่างใจในเรื่องอยู่มาก เช่น ชีหม่าน หม่องหม่าน เซหม่าน หงหม่าน ฮอนเฉียงหม่าน เป็นต้น พวกเหล่านี้เห็นที่จะเป็นมนุษย์ในเชื้อชาติขีบะต - พม่าโดยมาก พวกเหล่านี้แหละที่คงได้รบความเดือดร้อนมาก เพราะต้องเป็นเหยื่อแพรงไห้กองทัพทั้งสองฝ่ายเหยียบย่ำ ลี้ภัยไปรบกันในแดนนั้น บางพวกต้องอพยพจากถิ่นที่ภัยไปอยู่ขึ้น ฮาจรดมาอยู่ในแคว้นอินไตจีนก็ยังมี ผลแห่งสงครามขีบะตเป็นฝ่ายแพ้ เพราะต้องทำศึกหลายด้าน คือทางด้านเหนือของขีบะตมีพวกคาคอญโกรรูกเข้ามา ด้านตะวันออกก็คือจีนแต่น่านเจ้ารุก แต่ที่น่านเจ้าสามารถรุกเข้าไปในแดนขีบะตตอนสำคัญ ได้ชัยชนะอย่างงดงาม ได้เซตยศึกและปล้นเอาของมีค่ามาเป็นอันมาก เห็นจะเป็นเพราะเหตุนี้ กรุงจีนจึงเกรงใจน่านเจ้า แม้ต่อมาพระเจ้าโหมวฉ่าจะจัดของไปจิมก้องเป็นจำนวนเล็กน้อย จินกัไม่ว่าอะไร สงครามครั้งนี้ เป็นเหตุให้ขีบะตไม่กล้าเข้ามายุ่มย่ามทำตนเป็นน่านเจ้าในทางการเมืองได้อีกต่อไป

พระเจ้ายโหมวฉ่าอยู่ในราชสมบัติได้ ๒๘ ปี (พ.ศ. ๑๓๒๓ - ๑๓๕๒) ก็สิ้นพระชนม์ ตายที่รัชกาลของพระองค์ตกอยู่ในระหว่างศึกสงคราม หาเวลาว่างเว้นมิได้ ถัดจากพระเจ้ายโหมวฉ่ามีกษัตริย์น่านเจ้าสืบต่อมาโดยลำดับมาอีกสามองค์ มีระยะเวลาในรัชกาลเพียงสั้น ๆ ไม่สู้มี

เหตุการณ์อะไร ก็

พระเจ้าฟ้าเการฮัน โอรสพระเจ้ายี่ใหม่วงศ์ ดั้บราชสมบัติคือ พระองค์มีพระนามอีก
อย่างหนึ่งว่า มุงเขา ทรงเรียกพระองค์เองว่า ทิวซัน เป็นภาษาน่านเจ้า แปลว่า ในหลวง
พระเจ้าฟ้าเการฮันทรงราชย์ได้มีเดยงกัสนพระชนม์ (พ.ศ. ๑๓๕๓)

พระเจ้าฮันหลังเส็งโอรสได้สืบราชสมบัติ เมื่อมีชนมายุได้ ๑๒ ปี กษัตริย์ของกนทรวง
ผู้ก่อกองด้วยเรื่องสตรี ไม่เอาพระทัยใส่คือราชกิจการแผ่นดิน บรรดาข้าราชการตอดจน
อาณาประชาราษฎร์เกลียดชัง เมื่อเสวยราชย์ได้ ๘ ปี ก็ถูกหัวองชาคน ซึ่งเป็นผู้รักษาการ
แคว้นหลังตั้งสำเร็จโทษ และยกอนุชาของพระเจ้าฮันหลังเส็งเป็นกษัตริย์ทรงนามว่า อินดี พระ
เจ้าอินดีโปรดปรานหัวองชาคนมาก ถึงกับประทานนามสกุลแก่หัวองชาคนใช้คำว่า หมุง ซึ่ง
เป็นราชสกุลของพระองค์ และทรงตั้งแต่งตั้งให้เป็น ไต่หย่ง (ไต่ เป็นภาษาจีน แปลว่า ไหว
หย่ง เป็นภาษาน่านเจ้า แปลว่า พี่)

พระเจ้าอินดีอยู่ในราชสมบัติได้ ๘ ปี กัสนพระชนม์ (พ.ศ. ๑๓๖๗) สมัยพระเจ้าถึง
หมกจง อนุชาทรงนามว่า ฟังเหยาได้สืบต่อราชสมบัติ เมื่อครองราชย์มีชนมายุได้ ๘ ปี
พระเจ้าแผ่นดินของคนมเวืองมากหนอย และเบนกษัตริย์มีพระปรีชาสามารถและแกดจกดาในสัง-
คราม ทรงปกครองอาณาประชาราษฎร์ได้ร่มเย็นเป็นสุข ในรัชกาลนี้ไม่ใช่พระนามชาคำใด
คำหนึ่งในพระนามของพระบิดา เหมือนเช่นที่กษัตริย์องค์ก่อน ๆ ทรงใช้อยู่ ระยะเวลาดอนน
ไม่ตรีระหว่งน่านเจ้ากับจีนกงเป็นปรกติไปด้วยดี ครั้นแต่จไม่ครั้นกมาชาติไปตอนหนึ่ง เป็น
สมัยที่ประเทศจีนเกิดจตางด ตอนปลายราชวงศ์ถังบ้านเมืองของจีนกำลังทรุดโทรม ถูกศัตรู
ทั้งภายในและภายนอกรุกราน

พระเจ้าฟังเหยา (ซึ่งอยู่ในแต่ใจ) ทรงผูกไมตรีเป็นมิตรกับจีนคดอดมา รวมเป็น
เวลา ๖ ปี ครั้นแต่จ ความสัมพันธ์ระหว่งน่านเจ้ากับจีนกชาติตอนตงพักหนึ่ง เนื่องด้วยใน
สมัยนั้นเป็นตอนปลายราชวงศ์ถัง บ้านเมืองกำลังตกอยู่ในยุคเข็ญ มีชบภภายในแต่ละศัตรูภายใน
นอกก็มารบกดจนอยู่เดมือ

ถ้าเหตุที่น่านเจ้ากับจีนกชาติไมตรีกัน คือในสมัยนั้น เป็นรัชกาลพระเจ้าถึงหมนจง (ถึง
ปุนจง) เป็นปีที่ ๓ นามรัชกาลไต่ห่วย หรือทายห่วย ตรงกับ พ.ศ. ๑๓๗๑ การปกครองภาค

ตะวันตกของเมืองเสฉวนเฉวทรามตง จนไม่เป็นรูป ข้าหลวงใหญ่ประจำภาคหนือ ไต้หวุ่น
 วน เป็นคนอ่อนแอในการปกครอง ปลดปล่อยให้ราชการเตอะเทอะจนกระทั่งกองทัพประจำด้าน
 ซึ่งอยู่ตามพรมแดนทำหน้าที่ป้องกันประเทศก็เหลวไหล ต่างคนต่างละหน้าที่ของตน คราวหนึ่ง
 ชาวเมืองเสฉวนบุกรุกเข้าไปในเขตแดนน่านเจ้า พระเจ้าฟังเหยาทรงแจ้งไปยังฝ่ายจีน ให้ห้าม
 ปราบเป็นหยาดครึ่งหยาดคราว พระเจ้าแผ่นดินจีนก็ทรงเฉยเฉย พระเจ้าฟังเหยาจึงยกกองทัพ
 ไปบุกรุกดินแดนเสฉวน โฉมคี่ได้เมืองห่งงเจ้า หย่งเจ้า ไช่เจ้า รวม ๓ เมืองโดยจีนไม่ทัน
 ระวัง แล้วยกกระบวนประชิดเมืองหวงมณฑลเสฉวน (ตั้งไค้ว) กองทัพใหญ่น่านเจ้าพักที่
 ตำบลชั่นนอก ซึ่งอยู่นอกกำแพงเมือง ด้านตะวันตก เป็นเวลา ๓๐ วัน ทหารน่านเจ้ารักษา
 ความสงบภายในเป็นอย่างดี ไม่ได้ก่อความรำคาญให้แก่ร้านค้าขายแต่ไม่ได้เบียดเบียนราษฎร
 แต่เมื่อกองทัพน่านเจ้าจะยกทัพกลับ ได้กวาดค้อนเด็กชาย เด็กหญิง นายช่าง เป็นจำนวนหลาย
 หมื่นด้วยกัน เป็นเชลยศึกไปเมืองน่านเจ้า ราษฎรจีนในแถบนั้นมีความกลัวเป็นที่สุด ที่ฆ่า
 คัดคายเตี้ยก็มีเป็นอันมาก

ต่อมาไม่ช้า กองทัพจีนส่งายอเนกมาช่วยเมืองเสฉวนขับไต้กองทัพน่านเจ้าออกจากเมือง
 ไป คอนันท์พ่านเจ้าสู้ไม่ได้ ค้องเด็กที่พกดขี่ไป ระวังเดินทางกลับ ห่วงชาติตนเป็นผู้รักษา
 แฉงหวงคานทานทัพจีนอย่างสามารถ เมื่อกองทัพน่านเจ้าเดินทางมาถึงแม่น้ำไค ไค้วหือ ทหารน่าน
 เจ้าบอกแก่ชาวจีนซึ่งเป็นเชลยศึกถูกกวาดมาคราวนั้นว่า ทนเป็นดินแดนของน่านเจ้าแล้ว ท่าน
 ทั้งหลายจะต้องทิ้งบ้านเกิดเมืองมารดรเสียและมาอยู่กับเราต่อไปแล้ว ท่านทั้งหลายสมควรร้องให้
 สำหรับใจอาลัยให้แก่ประเทศของท่าน แต่เดี๋ยวนี้เตี้ยเถอะ และ พวกชาวจีนเชลยศึก ก็ร้องให้ไป
 ตาม ๆ กันดั่งยี่งอนดั่งข่อยดัง ต่างคนไปกระโดดหน้าตายก็มี เป็นจำนวนร้อยละ ๓๐ ของจำนวน
 ทั้งหมดที่กวาดค้อนได้ไป ตั้งแต่นั้นมา คีตประและ หักถกรรม ของน่านเจ้า จึงทำได้เหมือนจีน
 (เพราะได้เชลยจีนไปเป็นครูสอน)

ต่อมาปีหนึ่ง น่านเจ้าได้ส่งราชสาส์นไปยังกรุงจีน ขอขมาเรื่องทัพของทัพน่านเจ้าไปรุกราน
 ดินแดนเสฉวนซึ่งกวาดค้อนราษฎรจีนมามากมาย (คอนันคณบัญไม่ได้แต่ตั้งเหตุผลไว้ พูดเพียง



ที่แปลตนเอง แต่ก็เป็นเรื่องแต่งตั้งอยู่ว่าเงินกำลังอ่อนแอเต็มที่ มีถนนในนครจะยอมรับธมา) นับ
แต่นั้นท่านเจ้าได้ตั้งคณะทูตไปเจริญทางไมตรียังกรุงจีนทุกปี

ดู พ.ศ. ๑๓๘๐ ในรัชกาลพระเจ้าถังซ่งจง (ถังซวงจง) ข้าหลวงประจำภาคใต้
ชื่อ หัดเตาะ เป็นผู้สำเร็จราชการเมืองซึ่งอยู่ทางทิศใต้ คือเมืองอันหน่า (ญวน) ตอนเหนือ
ตยวน ข้าหลวงใหญ่ผู้ปกครองบ้านเมืองไมตรี ขอบของกานต์ ท่างานเห็นแก่ตัว ตั้งทวายที่ผู้
คือ เกดอถิง ๓ แดกจกตจ ๓ เมื่อหัดเตาะรับราชการเหลวไหลตั้งกล่าวข้างคน พวกชาวป่า
ต่าง ๆ ที่อยู่ใกล้เคียงแถบนั้น ทนเบียดเบียนของหัดเตาะไม่ไหว ได้รวมกำลังกับแม่ทัพใหญ่
น่านเจ้าคนหนึ่งชื่อ คนเหยาซัน เข้าโจมตีเมืองอันหน่ามิได้อยู่ แดกแฉะยึดไว้ อันหน่า
มิได้อยู่ แปลว่า เมืองตั้งด้านกังนารัฐบาลปกครองเมืองอันหน่า คือตั้งเกยหรือญวนตอนเหนือ
ตยวน เวदानนเป็นเมืองชนของจีน

กองทัพของชาวป่าที่ยกมาครั้งนี้ เรียกว่ากองทัพประชิดเม็งกอน (แปลความได้ว่า
กองทัพเครื่องแบบดีชาว ซึ่งทำตายชีวิตมนุษย์) เมื่อได้เมืองนั้นแล้ว ฝ่ายน่านเจ้าได้ตั้งกองทัพ
รักษาพระองค์ จำนวน ๓๐๐๐ คน ไปรักษาเมืองนั้นไว้ แต่น่านเจ้ายังแต่งทูตไปเจริญทาง
ไมตรีและจัดตั้งเครื่องบรรณาการไปยังกรุงจีนเสมอทุกปี (นึกเสียดังว่าเงินกำลังอ่อนแอไม่กล้า
คองวักอชานเรื่องน่านเจ้าคเชกแดนเมืองชนของจีน) เวลาที่น่านเจ้าเดินทางไปยังกรุงจีนนั้น มี
พวกพ่อค่าน่านเจ้าติดตามไปด้วยมากมาย ความประสงค์ก็เพื่อนำเอาสินค้าไปขายที่เมืองจีน โดย
ไม่ต้องเสียภาษีเพราะไปในคณะทูต

คราวนั้นเงินเปิดขึ้นข้าหลวงใหญ่ประจำภาคตะวันตกเมืองเสฉวนคนใหม่ ชื่อ โตจิ่ง ๆ
เสนอรายงานว่า ไม่ควรอนุญาตให้น่านเจ้าติดตามคณะทูตเข้ามาในเมืองมากนัก พระเจ้า
ฟิ่งเหยาทรงทราบก็ทรงงงใจ เพราะปรากฏต่อมาว่าเงินจากรัฐเจ้าพวคน่านเจ้าซึ่งติดตามคณะ
ทูตเข้าไปในเมืองจีน พระองค์ทรงกล่าวคำรุนแรงและเรียกโอรสของพระองค์ที่ตั้งไปอยู่ในราช
สำนักกรุงจีนคืน

เมื่อพระเจ้าฟิ่งเหยาสิ้นพระชนม์ พระเจ้าไชหลง หรือ ชีตัง (CHILONG) โอรส
(ชื่อฉบับหนึ่งว่า ถ่านเจ้าเหยาหลง) ถิ่นเป็นกษัตริย์สืบต่อ ขณะนั้นมชนอายุได้ ๑๖ ปี

บงเอญุก่อนหนานไม้อ้อชา พระเจ้าถงซนจึงสิ้นพระชนม์ (พ.ศ. ๑๓๘๐) จึงส่งทูตมาเฝ้าพระเจ้า
 ฟังเหยา เพื่อแจ้งข่าวให้ทราบ และขอให้พระเจ้าฟังเหยาทำพิธีเคารพพระศพตามประเพณีที่
 ทั้งสองฝ่ายมีไมตรีต่อกัน แต่พระเจ้าฟังเหยากลับสิ้นพระชนม์ในเวลาใกล้เคียงกัน จึงจึงไม่ทราบ
 เรื่อง พระเจ้าไซห่ต่งก็คิดว่าจันทันประมาณไม่ดังทูตมาเคารพพระศพพระเจ้าฟังเหยา เป็นการ
 ฝักฝักประเพณี จึงทรงรับรองทูตจันทันมาครวญน้อยอย่างเดียวยังไม่ได้ ทรงรับรองเพียงตุณะทูตด้วย
 อาหารหยาบและเดอแฉ่วขับไล่คณะทูตจันทันให้กลับไป ต่อจากนั้นก็ทรงสถาปนาพระองค์ขึ้นเป็น
 ยี่องเต้เส่มอด้วยกษัตริย์จันทัน ทรงตั้งนามรัชกาลว่า กินเถก (กิน แปลว่า ก่อสร้างตำเว็จ เถก
 แปลว่า ตีเหล็ก) และเปลี่ยนชื่อประเทศใหม่ว่า ไต้ไต้ก๊ก

ต่อมา ๑๓ ปี เป็นสมัยพระเจ้าถงยง (พ.ศ. ๑๔๐๓) พระองค์ทรงตั้งชื่อวังเกียงใน
 พระนามของพระเจ้าไซห่ต่ง ว่าคำ ห่ง ไปตรงกับคำว่า ห่งเกีย ซึ่งเป็นพระนามกษัตริย์ราช
 บิดาของพระเจ้าถงยง เป็นการหมิ่นประมาทไม่เคารพจันทัน จึงจึงไม่ยอมต้อนรับทูตน่านเจ้าที่ไป
 เจริญไมตรีตามปกติ พระเจ้าไซห่ต่งทรงทราบก็พิโรธ ยกทัพไปโจมตีเมืองป่อเจาแตกและ
 ยึดไว้ ต่อมาก็เกิดเรื่องชนทางประเทศอันหน่าหรือญวน ซึ่งเป็นเมืองชนของจันทัน ต้าเหตุเนื่อง
 มาจากชาวเมืองน่านเจ้าคอนไค ถูกพวกเจ้าพนักงานจันทันไปกำกับประเทศญวนทำกราดขโมย
 เป็นธรรมดา พระเจ้าไซห่ต่งทรงทราบก็ยกทัพไปประชิดเมืองยานจี (ตั้งเกีย) ตั้งตอมอยู่สอง
 เดือนก็ไล่ ทหารจันทันตายลงในกรรบครั้งนั้นกว่า ๕๐,๐๐๐ คน ฤ พ.ศ. ๑๔๐๘ เมื่อพระเจ้า
 ไซห่ต่งได้ชัยชนะเมืองตั้งเกียแล้ว โปรดให้ข้าราชการน่านเจ้าคนหนึ่งนำจดหมายไปให้ข้าหลวง
 ใหญ่แห่งมณฑลเสฉวน (จะด้วยอะไร ในเรื่องไม่ปรากฏ) เมื่อไปถึงข้าราชการน่านเจ้าที่เป็น
 ทหารไปไม่ยอมคุกเข่าเคารพข้าหลวงใหญ่เสฉวน เพราะถือว่าสองประเทศมีศักดิ์เสมอกัน ข้า
 หลวงใหญ่เสฉวนก็โกรธตั้งจับตัวขุนนางน่านเจ้าคนนั้นเขียนแฉ่จากขังตอไว้ ความทรงทราบถึง
 พระเจ้าถงยง ก็โปรดให้ย้ายเจ้าเมืองเสฉวนคนนั้น แล้วปล่อยตัวขุนนางน่านเจ้าไปโดยจัดให้
 มีพิธีส่งเป็นเกียรติยศเป็นการทำขวัญ (คือนั้นเห็นท่าที่เมืองจันทันจะตกอยู่ในเงาอันหน่า จึงไม่กล้า
 ทำอะไรให้กัหาญแก่น่านเจ้า เพราะกำลังมีอำนาจมาก แต่ในเรื่องที่กล่าวมายังเบี่ยงไปว่า พระ
 เจ้าถงยงทรงยก ฝั่อยู่ในสวดนา จึงไม่ยากให้เกิดเป็นเรื่องกระทบกระเทือนกันชน)

ฝ่ายพระเจ้าไชยหัตถ์เมื่อทรงทราบว่าเงินปล้อยตัวขุนนางน่านเจ้าที่ถูกกัก แต่ให้เกียรติยศ
 ทุกอย่าง ก็พอพระทัย จึงใน พ.ศ. ๓๔๓๒ ก็ทรงจัดแต่งทูตไปขอขอบคุณพระเจ้าถังยี่จิง แต่ขณะ
 ทูตน่านเจ้าเดินทางถึงเขตแดนเสฉวน ก็ถูกหลอซหม่อง (หลอไชยวง) แม่ทัพจีนซึ่งเป็นทรยศต่อ
 พระเจ้าถังยี่จิง จับฆ่าเสีย พระเจ้าไชยหัตถ์ทรงพิโรธมาก เสด็จยกทัพไปตีเมืองเสฉวน ก็ได้
 หัวเมืองรายทางเป็นลำดับ จนประชิดคิเมืองเสฉวน ได้จนครหลวงเสฉวน พวกราษฎรพากัน
 อพยพหนีภัยเขาไปอยู่ในเมือง เบียดเคียดเขียดคยดกนอดแจะจนไม่มีที่วาง ต้องได้รับทุกข์ทรมาน
 ชาติเลี้ยงอาหารและน้ำอย่างสาหัส ต่างพากันล้มหายตายจากวันละมาก ๆ

การรบกันระหว่างน่านเจ้ากับจีนคราวนี้เป็นการรบใหญ่ ซึ่งในคัมภีร์ภาษาจีนกล่าวไว้
 หลงยหน้ากระดาษ คราวหนึ่งน่านเจ้าสร้างรถชนชนิดหนึ่งมีประทุนใช้เหล็กไปชนไม้หมอน เดือน
 เข้าไปซัดกำแพงเมืองแล้วซัดเป็นอุโมงค์เพื่อสอดเขาไปในเมือง จึงแห่กันจะเข้าไปได้ แต่ฝ่ายจีน
 เอาอุจจาระบีใส่สารพัดเสียดแทงมา ทหารน่านเจ้าทนเหม็นไม่ได้ ก็ต้องล่าถอย ถูกจับในเมืองเสฉ
 เหล็กให้ระดาบเทศามลงมา ถูกประทุรภททำด้วยไม้ไหม้หมด (ฟังดูเรื่องตอนนี้ คติย้ายอ่าน
 เรื่องนิยายพงศาวดารจีน) น่านเจ้าล้อมไว้จนจะได้เมืองอยู่แล้ว พยัคฆ์เมืองหลวงของจีนยกมา
 ช่วยทัน น่านเจ้าเห็นฝ่ายจีนมากองมากกว่า ก็ล่าถอยไปคราวหนึ่ง แต่ต่อมาถกยกมารบกับจีน
 อีก มีผลตักกันแพ่งตักกันชนะ แต่ในที่สุดทำอะไรกันไม่ได้ การศึกก็เร็ดร้างมาคราวหนึ่ง จน
 ถึง พ.ศ. ๓๔๒๓ พระเจ้าไชยหัตถ์สิ้นพระชนม์ หองขุนโฮรงหรือฮกนยหนงเวยกอวู พัด (ฮอง
 ในแค้ว พระ ในจีนหลวง) ก็ได้สืบราชสมบัติ ขณะนั้นพระชนม์ได้ ๓๗ ปี กษัตริย์น่านเจ้า
 ของจีนโปรดการต่ำต้อ ไม่แต่ความสนุก ทรงฉลองพระองค์ด้วยเสอครุยเด่นของมลิแดงดัด
 ทรงคาดเข็มขัดทองดัดก็เป็นรูปต่าง ๆ ราชการงานเมืองตกแก่ข้าราชการผู้ใหญ่เป็นผู้ดูแลทั้ง
 พระองค์ไม่เอาเป็นธุระด้วย

ฝ่ายจีนในสมัยเดียวกัน เป็นรัชกาลพระเจ้าถังเซียงจิง (ถังฮี้จิง) ก็พวกขุนนางผู้ใหญ่ได้
 ออกอุบายทุตแนะนำให้พระเจ้าพิตทรงขอฮิดากรุงจีนมาเป็นมเหสี พระเจ้าพิตทรงเห็นคด้อยตาม
 ที่ถว้ายก้าแนะนำ จึงแต่งทูตไปเจรจาทำไมตรีกับกรุงจีน ลงท้ายก็ทุตขอฮิดามาเป็นมเหสี เรื่อง

ตอนนั้น ในคณดบภาษาจีน กล่าวถึงการศึกษาหรือในหมู่ข้าราชการจีน เห็นว่าการที่กรุงจีน
 จระยกพระธิดาให้ไม่สมควร เพราะน่านเจ้าเป็นพวกราชอาณาจักรใกล้เคียงกับจีนและอะไรต่ออะไร
 ทำนองนี้ เรื่องโอเอ็กนอยู่ไม่เป็นที่ตกลงกันว่าจระยกพระธิดาให้น่านเจ้าหรือไม่ ก็พอด่านเจ้า
 มีเรื่องชนกกับญวน ได้ยกไปตั้งญวน ข้างหลวงจีนประจำเมืองญวนได้ไม่ได้ออกทั้งเมืองหนีไป ข้าง
 กรุงจีนเวदानนเห็นจะหย่อนกำลังมาก จึงมิได้ทำอะไร ในการที่น่านเจ้ายกไปตั้งญวน ก็จับ
 แต่งทูตไปน่านเจ้าว่า จระยกพระธิดาให้ ขอให้น่านเจ้าแต่งทูตมารับตัว (ทั้งนี้เห็นจะเป็นอุบาย
 ของจีนที่จะหน่วงเหนี่ยวถ่วงเวลาไว้ไม่ให้น่านเจ้าไปตั้งเขตแดนจีน ข้างเวदानนเห็นจะอ่อนแอเต็มที)

พระเจ้าถังเซียงจง ทรงคิดเลือกหญิงสาวในราชตระกูลคนหนึ่ง เพื่อประทานแก่พระเจ้า
 พัด หญิงคนกรุงจีนประทานนามว่า อ่อนฟ้าเจียงกงจ (อ่อนฟ้าเซียงกงจ) พระเจ้าพัดทรงจัด
 ขุนนางผู้ใหญ่ ๓ คนเป็นทูตไปรับตัว ทางฝ่ายจีนได้มีขุนนางผู้ใหญ่คนหนึ่งทูตแนะนำพระเจ้าถัง
 เซียงจงว่า ขุนนางน่านเจ้า ๓ คนที่เป็นทูตมานั้น เป็นคนต่ำคณู ถ้ากำจัดเสียได้ น่านเจ้าก็จะสิ้น
 กำลังทำอะไรจีนต่อไปไม่ได้ พระเจ้าถังเซียงจงทรงเห็นชอบด้วย เมื่อทูตน่านเจ้ามาถึง ก็จับ
 ทูตทั้งสามฆ่าเสีย ขาวน่านเจ้าเห็นจะยังไม่ทราบ หรือจะอย่างไรได้ความไม่ชัด จึงได้แต่ง
 ทูตไปเตือน จีนก็ผิดเพี้ยนเวลาไป อ้างว่ากำลังจัดในจิตใจยังไม่เสร็จ พอดีในประเทศจีน
 เกิดจลาจลขึ้น เพราะท้าวองเฉา (อึ้งเฉาในเรื่องโหงวเตี) ก่อการเป็นขบถ เรื่องที่จะตั้ง
 นางอ่อนฟ้าเจียงกงจก็เป็นอันระงับไป

ฝ่ายพระเจ้าพัด เมื่อขาดขุนนางผู้ใหญ่ ๓ คนที่ตั้งเป็นทูตไปกรุงจีน และถูกฆ่าเสียแล้ว
 ก็ไม่เอาพระทัยใส่ในราชการงานเมือง ปล่อยให้ไปตามยถากรรม บ้านเมืองก็เดือดร้อน
 เกิดปั่นป่วนจลาจลขึ้น ก็พอดพระเจ้าพัดสิ้นพระชนม์ตง โอรสตรงนาม ซุนพัค ก็ได้สืบราช
 สัมบัตต่อมา (พ.ศ. ๓๔๕๓) พระเจ้าแผ่นดินของจีน จึงว่าเป็นกษัตริย์เหตวโหดและ โหดร้าย
 ราษฎรเกลียดชังมาก เสดยราชย์ได้ไม่กี่ปีก็สิ้นพระชนม์ (พ.ศ. ๓๔๕๖) คราวนั้นก็เกิดจลาจล
 ขุนนางน่านเจ้าคนหนึ่งเป็นขบถ จับโอรสของพระเจ้าซุนพัคมาฆ่า ๘ ขวบสำเร็จโทษเสีย แล้ว
 จึงราชสัมบัตตั้งคนเป็นกษัตริย์น่านเจ้าเปิดยวงศ์ใหม่ ราชวงศ์หมิงซแห่งน่านเจ้ามกษัตริย์สืบ
 สืบต่อกันมาเป็นเวลาได้ ๒๕๕ ปีก็สิ้นสุดลงเพียงนี้ ทางฝ่ายจีนก็เช่นเดียวกัน พระเจ้าถังเซียง

ของจึงเสด็จครองราชสมบัติ (พ.ศ. ๑๔๔๗) อยู่ ๓ ปี จูญก็เป็นขบถจับตัวเจ้าเร็จไทย เป็น
 หนัดนศกษัตริย์ ในราชวงศ์กรุงตงเพียงนหมอนกน แฉงคอบมาประเทศจีนกมการผลคเบัดยน
 ราชวงศ์กนอก ๕ ครั้ง (เรื่องหงอโต) ทางน่านเจ้ากเซนเดียดกนเบัดยนราชวงศ์กนบอย แต่
 กษัตริย์น่านเจ้า ในยุคหลัง ตั้งนามมากเป็นกษัตริย์ไทยเซอจีน ผิดกบราชวงศ์หมงซี ซึ่งเป็นเซอ
 ชาติไทยแท้ พงศ์าวตารจีนถัดจากยุคหงอโต ก็ถึงยุคราชวงศ์ซังหรือชอง (พ.ศ. ๑๕๐๓-๑๗๒๓)
 ประเทศจีนกถบเบนบกแผนอนหนงอนเดียดกน แต่ในยุคคน จีนคองเบนถึงวตคองงพวกตาคอย
 ทางเหนือ หยอนกำดงคองวันถอยลงมาทุกที่ จึงไม่อยากจะกรบกบรทงกับน่านเจ้าทางไค
 ให้เบนศีกษนาบตงสองคาน พระเจ้าชองไทโจ (เคียดงเซยน) ประมุขกษัตริย์ราชวงศ์ชอง
 ทรงชดเต้นเขตแดนจีนคองไคไว้ ครี่ว่า ถ้าพินนัไป (คือเข้าเขตแดนน่านเจ้าซึ่งในคองน
 เรียกว้าประเทศไคไลหรือตาคี) ไมทงเกียดชองในทางการเมืองควย (COCHRANE หน้า ๓๘
 อังกวามใน PARKER'S BURMA หน้า ๒๒) เพราะฉะนันจีนกับน่านเจ้าในยุคหลังจึงไมค้อย
 มอไรคตคองกน เรื่องจึงไมมี ถึงวามกเบนอย่างนยาย ดังทมอยูในเรอจีน โหง ไช้วเพงหน้า
 ทกตาวกิงเต็กเซงไปตเมียงหนามนอของกษัตริย์ราชวงศ์ชองมา ถึงตลงเมือพวกตาคมกตมาคจีน
 ไคแต่กตคนเบนชองเค่ จีนเบัดยนราชวงศ์จากชองมาเบนหงวน ประเทศน่านเจ้าทเบนเอกราช
 อยุคองนไค ก็ถูกกูปไตชานซึ่งกายหงงเบนพระเจ้าจวนซีไชชองเค่ประมุขกษัตริย์ ในราชวงศ์
 หงวนยกทพมาคเคก (พ.ศ. ๑๗๘๖) น่านเจ้ากตั้งญตั้งชอแต่นันมา ประชาชนไทยในอาณา
 จักรน่านเจ้าครวอนน เห็นจะอพยพหนกยตงมาในแคว้นค่าง ๆ ทางแหลมอินไคจีนเบนตั้งนมาก
 ตั้งนพวกไทยทียงเหดขในถิ่นเดิม ก็คองถูกจีนหรือท ถูก เบนตาคมกต “—มาเป็นเจ้าเข้า
 ครอบ คองจะคองบงคับขบได้ เคียดเซ็ญเย้นคากว่าไป คามวิสัยเซ็งเซินผู้เบนนาย ”

ภาค ๒

ไทยในแหลมอินโดจีน

ไทยในแหลมอินโดจีน

ได้เล่าเรื่องไทยในประเทศจีนมาถึงสมัยอาณาจักรน่านเจ้าต้องเสียอิสรภาพแก่กุบไลข่าน
เป็นที่สุด แດนเป็นเรื่องของชนชาติไทยส่วนหนึ่ง ในมณฑลยูนนาน ไม่ใช่เรื่องของไทยที่อยู่
ในคอนไคของจีนทั้งหมด ถ้าเราดูแผนที่คอนไคของประเทศจีน จะเห็นแบ่งออกเป็นสาม
มณฑล คือ ยูนนาน กวางตุ้ง และกวางตุ้ง นับแต่ตะวันตกไปตะวันออกโดยลำดับ ดินแดน
สามมณฑลนี้ แดรรวมทั้งมณฑลไกอเจา ซึ่งแทรกอยู่ระหว่างเขตคอนเหินยูนนานแเดกกวางตุ้ง
ยอมเป็นที่อยู่ของชาติหลายเหล่า แต่ส่วนมากเป็นชาติไทย เมื่อสมัยน่านเจ้ามีอำนาจ ทางศราว
ก็แผ่ไปถึงมณฑลไกอเจาแเดกกวางตุ้งได้บ้าง แต่ไม่คดออดทั้งมณฑล ส่วนกวางตุ้งนั้นแผ่ไปไม่
ถึง เพราะฉะนั้นเรื่องราวของชาติไทยในมณฑลเหล่านี้ นอกจากมณฑลยูนนาน จึงไม่ได้
เล่า แเด่ก็ไม่มีอะไรจะเล่า เพราะดินแดนเหล่านี้ได้ตกไปเป็นของจีนมานานตั้งแต่ครั้งราชวงศ์
ฮั่น (ดูเรื่องจาม บทที่ ๔) ชนชาติไทยที่อยู่ในแดนนั้นก็เต็มอพยพเมืองจีน ชาวส่วนมากก็
ถูกจีนกดขี่จากไทยไปเป็นจีนเสียแล้ว แแต่กระนั้นก็มีไทยที่ยังไม่กลายไปเป็นจีนเหลืออีก
ไม่น้อย หมอค็อค (หน้า ๓๔๔) ว่า ในมณฑลไกอเจายังมีพวกไทยสูงกา ไทยย้อย แเด
ไทยอื่น ๆ รวม ๒ ล้านคน ในมณฑลกวางตุ้ง มีพวกไทยไท้ ไทยนุง แเด่ไทยจอง รวม ๒
ล้านคน ในมณฑลกวางตุ้งอีก ๕๐๐,๐๐๐ คน แเด่พวกไทยเหตย์ในเกาะไหหลำอีก ๒๕๐,๐๐๐
คน หมอค็อคได้กล่าวไว้เป็นเวदानานคง ๒๐ ปีที่ผ่านมาแล้ว บ้านนี้ไทยเหล่านี้จะลดจำนวน
เพราะกลายเป็จีนไปก็มากน้อยก็ไม่ทราบได้ ไทยที่อยู่ในมณฑลกวางตุ้งแเดกกวางตุ้งเหล่านี้
ได้ไหลบ่าเข้าไปอยู่ในแหลมอินโดจีนก็แต่ทางแคว้นตงเกียประเทศญวน เพราะดินแดนกวางตุ้ง
แเดกกวางตุ้งคอดแดนกับตงเกียทางเดียว ที่ในตงเกียคอนเหินจึงมีพวกไทยไท้ ไทยนุงอยู่ ส่วน
มณฑลยูนนานด้านใต้ติดต่อกับแหลมอินโดจีนเป็นส่วนมาก คือติดต่อกับประเทศพม่าคอนแคว้น
ฉานตะวันตกซึ่งเป็นที่อยู่ของไทยใหญ่ แแต่ฉานไคซึ่งเป็นที่อยู่ของไทยเขิน คอนไคที่สุดของ

๑ ไทยพวกนี้เห็นจะปนกับพวกในตระกูลมอญ - เขมรในสาขาที่เรื่บกรวมใหญ่ว่า ข้า อยู่ด้วย

ยูนนานซึ่งอยู่ตรงมาก็คือเป็นแคว้นสืบต่อของบ้านนาของไทยต่อ ทางตะวันออกก็ต่อกับแคว้นสืบต่อของ
 จีน อันเป็นส่วนหนึ่งของตงเกีย ทางด้านตะวันตกของแคว้นสืบต่อของจีน คำดังมาก็คือเป็น
 แคว้นหลวงพระบาง ส่วนแคว้นตานาไทยตอนตะวันตกเหนือต่อกับแคว้นฉานใต้และตอนตะวันออก
 ออกต่อกับแคว้นหลวงพระบาง ตงเงจะเห็นว่ ดินแดนเหล่านี้ถ้าไม่พูดถึงการแบ่งแยกอาณา
 เขตแดนของประเทศโดยลักษณะทางการเมืองแล้ว ก็จะเป็นแผ่นดินติดต่อกันโดยตลอดเท่ากับ
 เป็นผืนเดียวกัน เรื่องราวของไทยที่เกี่ยวกับแหลมอินโดจีน จึงตกอยู่กับมณฑลยูนนานเป็น
 ส่วนมาก

เมื่อได้อ่านเรื่องไทยเท่าที่เล่ามาแต่ต้น จะปรากฏเรื่องไทยยกเข้ามาในแหลมอินโดจีน
 อย่างไร ทงนก็เพราะเรื่องเหล่านี้ได้มาจากจดหมายเหตุของจีนหรือที่จีนแต่งขึ้นไว้ จึงไม่ใช่
 หน้าที่ของจีนที่จะจด ด้วยไม่เกี่ยวกับจีนโดยตรง ถ้าจะดูตำนานพื้นเมืองของไทยสาขาค่าง ๆ ที่
 ยกลงมาอยู่ในแหลมอินโดจีน ก็จับเอาเรื่องไม่ได้แน่นอน ต่อคั้นชนปลายกับเรื่องทงนจด
 เอาไว้ก็ไม่ได้ ด้วยเหตุนี้ นักประวัติศาสตร์จึงต้องใช้สันนิษฐานเอาตามเหตุการณ์ที่ปรากฏ
 เปรียบเทียบกันดู แล้วจึงความเห็นว่าพวกไทยคงจะได้ยกลงมาอยู่ในแหลมอินโดจีนนานมาแล้ว
 คิดเวลาอย่างน้อยก็เห็นจะต้องย้อนขึ้นไป ยกเหตุที่ว่า ตามตำนานพื้นเมืองของไทยใหญ่
 กล่าวว่าพวกไทยใหญ่ได้มาสร้างเมืองต่าง ๆ ทางแคว้นฉานตะวันตก คือสร้างเมืองนาย เมื่อ
 พ.ศ. ๒๔ สร้างเมืองแตงหวู่ เมื่อ พ.ศ. ๓๐๒ แลสร้างเมืองสี่ป้อ เมื่อ พ.ศ. ๓๒๐ แต่
 เป็นข้อความที่กล่าวอ้างไว้ในตำนานฝ่ายเดียว ไม่มีหลักฐานทางอื่นมาประกอบยืนยัน จึงทำให้
 นักปราชญ์ต่างคนเห็นว่า เวลาที่กล่าวอ้างไว้จะเกินความจริงไป เพราะเป็นลักษณะอย่าง
 เดียวกับตำนานของพม่า ซึ่งมีกยิตเวตาขึ้นไปให้สูงถึงต้นพุทธรักษา เพื่อให้เขารูปกับเรื่องที่
 กล่าวถึงวงศ์ศากยราชอพยพจากอินเดียมาครอบครองประเทศพม่า (ดูเรื่องศรีเกษศร บทที่ ๑
 ในเรื่องแหลมอินโดจีนสมัยโบราณ) อย่างไรก็ดี เป็นที่เชื่อได้แน่ว่า พวกไทยได้ยกเข้ามาอยู่
 ในแหลมอินโดจีนทางตอนเหนือของพม่ามานานแล้ว เพราะดินแดนติดต่อกับตอนใต้ของจีน
 ไปมาถึงกันได้สะดวกกว่าตอนอื่น ในชั้นแรกคงอพยพลงมาด้วยสมัครใจ แยกย้ายกันอยู่เป็น
 หมู่ย่อย ๆ ยังไม่ได้กุมกันตั้งเป็นบ้านเมืองใหญ่ ถ้าแคว้นไตเป็นอาณาจักรของชาติอื่นปก

ครองอยู่ก่อน ไทยก็เข้าไปอาศัยอยู่ด้วย ดังที่ดอกเตอร์เวสต์ ตั้งต้นนิษฐานว่าแผ่นดินในลุ่ม
 ฟ้าเจ้าพระยา สมัยเมอพนธ์ร้อยปี เมืองยังเป็นอาณาจักรทวารวดี ก็คงมีไทยมาอยู่แล้ว หาก
 แต่อยู่กระจัดกระจายกันทั่วไป ยังไม่ได้รวมกันเป็นปึกแผ่นเท่านั้น (ดูเรื่องทวารวดี บทที่ ๘
 ในเรื่องแหลมอินโดจีนสมัยโบราณ) การอพยพของไทยลงมาในแหลมอินโดจีน คงมีเรื่อย
 มาได้หลายร้อยปี ในคราวหลัง ๆ เมื่อพวกไทยในอินโดจีนถูกจักรวรรดิกราก เช่นเมื่อ
 พ.ศ. ๖๒๑ โสตาจ กษัตริย์ไทยแพศีกใหญ่แก่จีน และในคราวที่ขงเบ้งยกมาตีเบงเข็กเป็นต้น
 พวกไทยที่ยังรักอิสระอยู่ไม่ยอมขึ้นแก่จีนก็ คงจะทงถนหนตงมาตั้งมทบกับพวกที่อยู่เก่า เมื่อ
 มีกำลังชนแฉวก็คูกมกันเป็นก๊กใหญ่สร้างบ้านแปลงเมืองขึ้น เพราะแผ่นดินสมัยนั้นลุ่มมากคง
 เป็นป่าดงไม่มีเจ้าของหวงห้าม ขอแต่อย่าไปแย่งที่ซึ่งมีเจ้าของอยู่แล้วเท่านั้น ในชนคั้นก็จะ
 แยกกันอยู่เป็นก๊ก ๆ หรือเป็นเมือง อย่างที่เคยเป็นมาแต่ในประเทศจีน เช่น ก๊กเจ้าทงทก
 เป็นต้น แฉวภายหลังเกิดผู้มอำนาจหรือผู้มบุญชนในก๊กใด ก็รวมเอาก๊กอื่นเข้าไว้ เกิดเป็น
 อาณาจักรขึ้น เป็นเรื่องทเรียกกันว่า ประวดค้ำค้ำศรชาเหตุการณ

ไทยพวกแรกที่ยกลงมาในแหลมอินโดจีน ถ้าถือเอาตำนานพื้นเมืองที่เล่ามาแต่เป็น
 หลัก ก็คงได้แก่พวกไทยใหญ่ พวกนี้คงอพยพลงมาตามแนวลุ่มน้ำเมาและน้ำคง แล้วต่อมา
 ก็มีไทยพวกอื่นยกแยกลงมาตามลำน้ำโขง ผ่านเข้าไปในแดนสิบสองปันนา และแดนสิบสอง
 จุไทย พวกเหล่านี้ เรียกว่า ไทยน้อย ซึ่งต่อมาต่างพวกได้ยกเข้ามาอยู่ในแดนตานนาไทย
 แล้วในที่สุดขยายแดนลงมาในลุ่มน้ำเจ้าพระยาเรื่อยตงมาถึงแหลมมตายุโดยดำดัย จนมาเป็น
 ประเทศไทยอยู่บัดนี้

๑ แฉวนั้นเป็นที่อยู่ของพวกผู้ไทย ซึ่งเป็นไทยสาขาหนึ่ง ชาวหลวงพระบางเรียกพวกผู้ไทยว่า ลาวเก่า
 (คือพวกอ้ายลาวเดิม) แสดงว่าพวกผู้ไทยมาอยู่ในแฉวนนี้ก่อน พวกไทยน้อยยกตามมาจากหลัง พวกทรงดำอยู่ทาง
 จังหวัดราชบุรีเพชรบุรีก็คือพวกผู้ไทยดำ

แคว้นลึบลองจู่ไทยและล้านช้าง

จะยกเรื่องไทยใหญ่ไว้ ข้ามไปกล่าวเรื่องไทยน้อยเสียก่อน ได้เด้ามาแต่ที่ว่าพวกไทย
 ที่ยกเข้ามาตามลุ่มแม่น้ำโขงสู่ดินแดนลึบลองจู่ไทยนั้น ได้ชื่อว่า พวกไทยน้อย ไทยพวกนี้จะ
 ยกเข้ามาเมื่อไร แต่มีเรื่องราวอย่างไร ไม่สามารถจะนำอะไรที่เป็นหลักฐานมาเด้าได้พิศดาร
 นอกจากนำเอาเรื่องขุนบรมซึ่งเป็นเรื่องคอนค้นของพงศาวดารล้านช้างขึ้นมาพิจารณา แลดูหา
 เด็ดจากปูเอาจากเรื่องนั้น ตางที่ก็จะได้เด็ดปูมาบ้าง แต่ก็ไม่รับรองว่าจะเป็นที่เด็ดปูจริง ๆ
 หรือไม่ใช่ก็ได้ ท่านคงจะเคยได้ยินพูดหรือเคยพูดเองว่าเป็นเรื่อง “บรมสมถัดป” (เห็นจะ
 เพี้ยนมาจากคำว่า บรมปฐมถัดป เพราะถนัดด้านพูด ปฐม ว่า ปฐม ก็เคยมี แล้ว ป หายไป
 เพื่อลวงเสียงให้เท่ากับ ขบรม ซึ่งเป็นสองพยางค์จึงเป็น สมถัดป ไป) คำว่าเรื่องบรมสมถัดป
 หมายความว่า เป็นเรื่องเก่าแก่ตั้งแต่ปฐมถัดป หรือนานเต็มทีจนไม่มีใครรู้ใครจำได้ คำว่า
 ขบรม ในที่นี้ เห็นจะมาจากเรื่อง ขุนบรม เพราะเป็นเรื่องเก่าแก่จนพงศาวดารล้านช้างก็ไม่
 กล่าวบอกความมาแต่ตรงแต่เมื่อไร นี่เป็นความเห็นส่วนตัว ความจริงจะเป็นอย่างไร เป็นอีก
 เรื่องหนึ่ง ท่านคงแปลกใจว่า ขุนบรมเป็นเรื่องบรมสมถัดป ทำไมจึงจะนำมาเด้าได้ในเรื่อง
 อย่างที่ท่านอ่านอยู่นี้ ก็เพราะมีอะไร ๆ หลายอย่างสมควรจะได้รับพิจารณาอยู่บ้าง เด้าอย่าง
 เป็นการเบื่องานเสียหมดไม่มีเงินบ้าง ก็ทำให้ความคิดเชื่อมซึม ในการเด้าเรื่องขุนบรม จะ
 ขอเด้าจากพงศาวดารล้านช้างที่มีอยู่ในหนังสือประชุมพงศาวดาร ภาค ๓ เพราะหาอ่านได้สะดวก
 เรื่องที่จะเด้ามาพูดความอยู่หลายแห่งที่ ไม่ เหมือนกับเรื่องขุนบรมฉบับอื่น ซึ่งมีอยู่หลายฉบับด้วยกัน
 จนเป็นชาติกเรื่องขุนบรมก็มี เรื่องขุนบรมนี้อ่านลำบากเต็มที่ เพราะเรื่องชาติ ๆ คำน ๆ ไม่
 สู้ต่อกัน ข้าเป็นต้นจนภาษาทางภาคอีสาน อ่านเข้าใจบ้างไม่เข้าใจบ้าง ถ้าเด้าชาติคกบก
 พร่องหรือเข้าใจผิดไป ต้องขออภัยท่านผู้รูดวย ถ้าจะคิดว่า เมื่อรู้ ๆ ปลูก ๆ ทำไมจึงกล้า

หาญนำมาเล่า ขอแก้คิดว่าต้องการจะเล่าเป็นอย่างขอ สำหรับเขาอะไร ๆ ที่ต้องการเข้ามา
แฉวน พอเป็นเครื่องอาศัยเล่าเรื่องเท่านั้น

ดำเนินความตามพงศาวดารด้านข้าง ในตอนต้นว่า อนนจักรกริดด้วยวงษาอันเป็นพระยา
ยักษ ผุดแต่เมืองตังกา มาเป็นใหญ่ในนครศรีวิชัยคนहुคนแต่ปฐมหัวที่ ยังมีพระยายกษคน
หนึ่งชื่อว่าพนทา เมียชื่อมหาเทวี ถูกชอพระนางกางฮี่ (คือเมรี) เขาเจ้าผวนางตายก่อนเมีย
จึงไปเป็นพระยาอินทปัตเกิดถูกชอเจ้าพุทธเสน (พระรถ) มาเอานางกางฮี่เป็นเมีย มีลูกชาย
ผหนึ่งชื่อว่า ทาวพิศ มีลูกหญิงผหนึ่งชื่อว่า นางพิไลย เขาเจ้าเอากันเป็นผเมียกัน จึงมีลูก
ชายผหนึ่งชื่อว่า อายชะเด็กเล็ก (ตางฉบับเป็นชะเด็กเล็ก) ถูกหญิงผหนึ่งชอ เออยชตัมพา
เขาเจ้าพของเอากันเป็นผเมียกัน จึงมีลูกชายผหนึ่งชอ อ้ายเจตไท มีลูกหญิงผหนึ่งชอนางเกด
ใหญ่ปากกว้างหูยี่ เขาเจ้าเอากันเป็นผเมียกัน เขาฝูงนั้นหากเป็นวงษานันทามหาเทวีแต่นาง
กางฮี่พจนมาแต่ เขาฝูงนั้นหนีหายไปแล้ว ยังมีเจ้าฤๅษีสองคนพี่น้อง มาเทศนาธรรมตั้ง
ฝูงปีกัจยักษรายนาคา แต่มพระยาเหตุอมอยู่ถากูชวง มีนางพระยาเงือกอยู่คู่ข้างฟากน้ำ
ตานกาเห็นอทองสับเซहतวงปากชุนก็มา นาคใหญ่เก่งहतวงก็มา งูहतวงแห่งวงใหญ่ก็มา กับ
ทงควอยู่ ในผแม่บนาถมา กับทงนาคควอยู่ผาดองเด้อกมา ไหว้บาทฟังธรรมเจ้า เจ้าฤๅษีเทศนา
ตั้งสอนคนทงहतวงว่า ใผ^๑อย่ายาด^๒บ้านชิงเมืองเพอน อย่ายาดตลกชิงเมีย อย่ายาดช้อยชิงไฟ
เพอน องคเป็นเจ้าเป็นถารดำปากตงนแต่ ยามหนึ่งหนาวควาหวหนึ่งรอน หนาวมีหอมไส่งหามา
ยังบมนาคุนแดนาเย็น ช้อยผ^๓แทนหากนกินบ่างนนแต่ แต่จเจ้าฤๅษีพของจึงแปร^๔เมืองบ้าน
ด้านข้างเป็นปฐมก่อน เจ้าจจึงมาตงเด้ออินทชิน^๕ คือว่าहतกมันใจคระวนออกอินทผง อิน
ถัด^๖ต้องได้ข้างนาไรเด้อว อินถวนตามใจสัพโฮม เมืองอินทวงค^๗ได้ชอว่าเซียงทอง เหตุเขา
คันทองเป็นนมิต ชื่อว่า เซียงคอง (คอง?) เหตุเขานามตงเป็นนมิต ชื่อว่า ด้านข้าง เหตุเขา
ภูข้างเป็นนมิต แต่เมืองอนนจิงเรียกชอว่าศรีวิชัยคนहुค เหตุเขานาคทงเจดเป็นนมิต จึงเรียก
ศรีวิชัยคนहुคราชธานีศรีเซียงคองเซียงทองเพอน^๘ แต่จเจ้าฤๅษีกั้นตามฤทธิ แต่นนจิงภาส

๑ ไคร ๒ ถูไล ๓ แอ่ง ๔ คุดแล ๕ แปลง สร้าง ๖ หลักเมือง ๗ ทรบ (หลัก) ที่
๘ เลข จึงได้ ๘ นั้น

ดวงมา ยงมผู้หนึ่งอยู่เวียงจันทน์พานิชชาจิงจนมาค้าในเชียงคองเชียงทอง ในคนอันหนึ่งนั้น ท่านก็
 ฝันว่า คือชวาบาย^๑พระอาทิตย์ มือซ้ายบายพระจันทร์ สองต้นขี้กวงวัดพระสุริยาปรากฏออก
 มา พานิชจึงไปหาพ่อค้าแก่ค้าฝันเป็นอันอศักรรย์ พ่อค้าผู้นั้นว่า ผู้น้อยฝันใหญ่จักได้กินขเพื่อน
 พ่อค้าพานิชชาจิงเมื่อ^๒ไหว้มหาเถรเจ้าแก่ค้าฝัน มหาเถรเจ้าจึงให้พานิชชาจิงมาหมกข^๓้ากิน
 แด้วด้ระหัวเตี้ยแล้วมาหาเข้าเทอญ มหาเถรว่าตั้งนมหนักตามคำมหาเถรเจ้า แด้วมหาเถรจึง
 ทำนายว่าอุปาสักจนเมื่อเงินค่าจกคด^๔ด้นถ่อชนมา อุปาสักอย่าได้เอาเมืองย้อดเชียงทอง เงินค่า
 จกเนื่องนองมามาก แก้วแหวนหากเหลือตรา ช้างม้ามากมุดมา ถวายบูชาอุปาสักดีแท้^๕แต่
 เมื่อนนพานิชชาจิงไหว้มหาเถรแล้วถกชนมา เงินค่าคดถกชนมา พานิชชาจิงก็เอา มาย้อดเชียงทอง
 เห็นเงินค่าหลายหากฝังฟากนาของ^๕ เค้าเอามาให้ทานยากคนขอเป็นอันมาก ชาวเมือง
 เห็นหลาย^๖แก่ค้า ก็จึงอุศัยาภิเศกเป็นพระยาในเชียงคองเชียงทอง ตีร้างบ้านแปงเมืองสีบแนว
 เมืองราชวงษาชนน^๗นแด้ว

ยงมผู้หนึ่งชื่อชวา จิงมาตีร้างบ้านแปงเมือง ในเชียงคองเชียงทอง ตลคองเมือง
 ชวาตามวงษา ชนชวาจึงไว้ดูถูกผู้หนึ่งชื่อ ยีบา ชนชวาตายไว้เมืองแกยียา^๗ ไว้ดูถูกผู้หนึ่งชื่อ
 ว่าฉิริยา ชนฉิริยาตายไว้ดูถูกผู้หนึ่งชื่อกันฮ้าง ชนกันฮ้างไว้ดูถูกผู้หนึ่งชื่อตกลึง ชนตกลึงไว้ดูถูก
 ผู้หนึ่งชื่อระวง^๘ ชนระวงไว้ดูถูกผู้หนึ่งชื่อยฝง เมื่อชนกันฮ้างอยู่ตีร้างบ้านแปงเมืองชวา ดูถูกมัน
 ผู้ชชตกลึงกยง^๙ หลานมณผู้ชชระวงกยง เหลนมนผู้ชชยฝงกยง เขา ๘ คนพ่อดูถูกหลานเหลน
 ยังเป็นชนใหญ่อยู่กินด้านข้างกันมาก่อนแต่ ปฐมนิทาน นิฏฐิติ

เมื่อได้อ่านข้อความข้างต้นนี้ ดูยงเต็มทน ที่แรกกต่างถึงพระยาเกษมผู้แต่เมืองตั้งกา
 มาเป็นใหญ่ในนครศรีสัตนาคนหุต คือ ล้านช้าง มีลูกชื่อนางนางสี แต่ใครก็ไม่รู้ไปเป็นพระยา
 อินทปัต คือ เมืองเขมร และมีลูกชื่อพระรถ พระรถกับนางเมรีมีลูกมีหลานและเหลนดอัน
 มีชื่อแปดกพังไม้เพราะเดย คือไปกักต่างถึงญาติของตนมาเทศนาดังสอนผู้มีคำจรายนาาคาคดอด
 จงงูเห็ดอม นางพระยาเงือก (หมายความว่าจระเข้) และนาคอะไรคืออะไร พวกนั้นมาฟังเทศน์

๑ จับ ๒ กลับไป ๓ หมกปลาร้า ๔ จริงๆ ๕ โขง ๖ แปลก ๗ น้อย

ในที่สุดฤๅษีก็สร้างเมืองถ้ำช้าง สร้างแก้วหินไป สร้างทำไม้ เมืองพระยาชัยโพธิ์นางเมรี ไปเดี่ยวไหน สร้างคราวนี้ให้ใคร สร้างแล้วทำไมจึงหนีไป ในเรื่องไม่กตาว ฤๅษีออกจะเป็น พลกชอบกต ชอบสร้างเมืองเด่น ในเรื่องจามเทวีวงศ์ก็มี ในนั้นว่าฤๅษีสร้างแก้วไม่ชอบใจ สร้างใหม่ออกก็ได้ เมื่อฤๅษีสร้างเมืองหนีไปแล้ว หมดเรื่องไปคนหนึ่ง ดังมานมนาน จึงมี พอลำคนหนึ่งมาจากไหนไม่ทราบ ฝันไปแล้วมาได้เป็นพระยาเมืองถ้ำช้าง มีสร้างบ้านแปงเมือง ด้บเข็ววงศ์กนมา แล้วจกจับเรื่องขุนชวามาสร้างบ้านแปงเมือง ในถ้ำช้างชอนเข็วอีก ขุนชวา เป็นใครมาจากไหน และทำไมจึงต้องสร้างเมืองอีก เป็นเรื่องตลกขบขัน ขุนชวาจับวงศ์กนตายแล้ว หมดสร้างบ้านแปงเมืองกนออกครึ่งหนึ่ง ดังทนายว่า พวกลูกหลานขุนชวา "ยังเป็นขุนใหญ่อยู่กิน บ้านถ้ำช้างทนมามากอนแต่" เรื่องก็จบลงเป็นปริศนาที่หนึ่ง

เรื่องมันยุ่งอย่างนี้ ใคร ๆ ก็คงลงความเห็นได้ง่ายว่าเป็นเรื่องนิทาน แต่ยังคงคิดใจอยู่ นิดหนึ่ง ถ้าเป็นนิทานทำไมจึงไม่แต่งให้หมดจดให้เป็นเรื่องราวคิดต่อกัน ชอนเห็นจะเป็นเพราะ ผู้แต่งไม่ได้คิดเรื่องตนเองทั้งหมด คงจะเขาเรื่องปรัมปราของพมเมืองหลายเรื่องทต่อกปากเต่าด้ย กันมานมนาน มารวมกันได้ในที่เดียวแล้วคกเติมเขาบ้าง เรื่องจึงได้ขาดเป็นตอน ๆ ถ้าเป็นเรื่อง ค่อปากปรัมปราทชวามีความจริงอะไร ในนั้นอยู่บ้าง เมื่อมความคิดเห็นเป็นเช่นนี้ ก็เกิดพุงช่าน เตือนตอยไปด้วยอำนาจแห่งความคิด หนีไปถึงที่ฝรั่งแต่งไว้เรื่องหนึ่ง (GERINI: PTOLEMY'S GEOGRAPHY หน้า ๓๒๗ - ๓๓๔) ว่าดินแดนถ้ำช้างด้มยคกค้าบรรพก่อนไทยยกลงมา ย่อม เป็นที่อยู่ของมนุษย์ตระกูลมอญ-เขมร เขารู้ได้อย่างไร โปรดดูในหนังสือที่อ้างนั้นเกิด พวก เหล่านั้นว่าเดิมอยู่ในตอนใต้ของประเทศจีนมาก่อน จะถูกพวกจีนรุกรานทนอยู่ในถิ่นเดิมไม่ได้ หรือ จะด้ยความส่มครใจหรือตวยเวืองอะไร ก็รู้ไม่ได้ก็ก จึงอพยพลงมาได้ เข้ามาทางแดนสืบสอง จุไทย เรือยลงมาถึงแก่งถ้ำถ้ำช้าง และค้ำตงไปตามแนวดุ่มน้ำโขง มนุษย์ในตระกูล มอญ-เขมรที่กถ่าจน ยังสืบเข็วส่งมายังปัจจุบันนี้ ได้แก่พวกชมและพวกช่า ท่านทศเคชชานเรื่อง ส่ามกกคงจะจำได้ว่า เมื่อเบ้งเฮ็กเดี่ยวทชงเบ้ง หนีข้ามแม่น้ำโขงวสยไปพึ่งตคตคกดี เจ้าเมืองฮอ โทกก็กฝ่ายทศคจวันออก โทกเมืองเจ็ดพันเด่น หมายความว่าเมืองฮอโทกกอยู่ห่างทชงชงเบ้งกบ เบ้งเฮ็กรบกันไปทางคจวันออกโทกมาก เมืองฮอโทกก็ก ว่าได้แก่เมืองของพวกช่าชกกาหรือชากข

และแม่น้ำโขงด้วย แปรว่า นาคอกท้อ ไต่แก้ว แม่น้ำแท้ เพราะฉะนั้นเมืองขอมก็ตั้งอยู่ใน
 แก้วน้สลิปสองจุไทย พวกชาวอังกาบว่าตนเดิมอยู่ในคอนไคของมณฑลยูนนาน และที่ในเชียงคอง
 กัมชาพวกนั้นอยู่มาก เรียกกันว่า พวกเขมก้อ ถ้าที่พูดนมเคาคความจริงอยู่บ้าง ยักษ์พ่อนางเมรี
 จะเป็นมนุษย์พวกเหล่านี้ได้บ้างกระมัง เพราะชื่อเสียงเรียงนามที่กล่าวไว้ ฟังดูเสียงพดก ๆ อยู่
 และคงมีอยู่มากพวกมากเหตาดวงกัน พวกไหนที่ยังมดกษณะเป็นป่าเถื่อนอยู่ ก็เกณฑ์ให้เป็นนา
 กุเหลื่อม และนางพระยาเงือกไป หรือว่าพวกเหล่านี้เป็นทนต์อบุชา หรือว่าเป็นเรื่องเพียงจะ
 ประดับตำหรับให้สมกับเรื่องชนิดนกได คิดเคาได้หลายทาง สุดแต่จะอำนาจแห่งความคิดจะสูง
 ให้คิดไปทางไหน ชนชาวที่ในเรื่องว่าสร้างเมืองอยู่ในแดนล้านช้าง ก็เห็นจะเป็นพวกชาติด้วยพวก
 หนึ่งเพราะคำว่า ชาวฝรั่งว่าเป็นคำของชาวพมเมืองทนน แต่จะเป็นคำของพวกไหนและแปรว่า
 อะไรก็ไม่บอก เห็นจะไม่รู้งจึงไม่บอก ชาว ล้านนาว่าพวกไทยที่ยกเข้ามาพูดเพี้ยนเป็น สระวา ไป แล้ว
 กลายมาเป็น ชาว และ เจ้า เคยเกิดมีเรื่องเล่าว่า นายพานิชคนที่มาเป็นพระยาเมืองล้านช้าง ขณะ
 ก่อเรือมา ถอดคิดได้ทองคำขึ้นมาเห็นเป็นนิมิต เมื่อสร้างเมืองแล้วจึงให้ชื่อเมืองนนว่า เชียงทอง
 หรือเมืองเจ้า (เจ้า ก็คือ เจ้า หรือ เจ้า ที่ใช้เป็นถ้อย ๆ เรือ) สันทุกเติมที่ เรื่องฤษีสร้างเมือง
 จะหมายความว่ามิชาวอินเดียหรือชาวอะไรก็ได้ ที่ตั้งคนเป็นฤษี เข้ามายังตั้งถิ่นฐานชาติในตระกูล
 มอญ - เขมรซึ่งคงมีถิ่นอาศัยอยู่ในแดนนนกระมัง นนเป็นแดนนี้ เพราะเรื่องว่าดงนน จึงต้องบอก
 เขาตามรูปเรื่องที่ว่าไว้

ความในปริศนาที่ ๒ แห่งพงศาวดารล้านช้าง ชนใหม่เป็นอีกเรื่องหนึ่ง ดังนี้

ดูว่าตั้งปฐพีตั้งหงหลาย ดั่งเราจุกมาน ในกาตเมือกก่อนเกล้าเกล้าเข้ามาเป็นคำปรมิปราดับ ๆ
 มาว่าดงน

กาตเมือกก่อนนน ก็เป็นดินเป็นหญ้าเป็นป่าเป็นแกม ผู้แต่คนเที่ยวไปมาหากินป่าเขา
 เมื่อนนยังมีชนใหญ่ ๓ คน ผู้หนึ่งชื่อว่า บูดางแข็ง ผู้หนึ่งชื่อว่าชนเหล็ก ผู้หนึ่งชื่อว่า
 ชนคาน อยู่สร้างบ้านเมืองถม ถมปดงเฮ็ด นนเมืองถมถมถม เมื่อนนแดนจึงใช้ให้มาดต่างแก่

๑ เมืองต่าง คือ เมืองมณูญย์ ๒ ที่



คนทั้งหลายว่า ในเมืองลุมพินีเขาให้บอกให้หมาย ถิ่นแดง ถิ่นขาว ก็ให้บอกแก่แทน ได้กิน
ขนม ก็ให้สง่า ได้กินปลาได้ส่งส่วยแก่แทน เมื่อนคนทั้งหลายกับฟังความแทน แม่นไซ้มาบอก
สองทสามที่ กับพห็นแต่

แทนนแทนจึงให้มาทวงเมืองลุม ดัดเดียง ทวงเมืองเพียงทะเลสาบ คนทั้งหลายก็ฉิบหาย
มากนักชะแล้

ยามนั้นบูตางเขิง แลขุนเหตัก ขุนคาน ยี่อาแทนเคียด แก่เขาๆ จึงเขาไม่ซาแข่ง เช็ดแพ
เขาไม่แบ่งเขื่อนเช็ดพวง แด้วเขาจึงเขาตุกเขาเมยเขาอยู่ในแพน แด้วนางจึงพดเขาชนเมอบน
ชนเขาเมื่อเมืองฟ้าพนแต่

พระยาแทนจึงถามเขาว่า ดูจกมาเมืองพาศุพเสียดัง เขาจึงบอกเหตุกาณทงมวด พระยา
แทนจึงว่า ดูไซ้ให้ไป ถ้าวแก่สองสามที่ ให้ยาแทน ย่าเฝ้า ย่าเจ้ายนกาย ดูตั้งบพงค์กัจ
เท่า ดูแต่

ทันพระยาแทน จึงให้เขาไปอยู่ที่บงคอนแทนดอ หินแดง แด้นนางจึงแห่งจึงบก เป็น
พนแผ่นดิน เขาจึงให้ขอพระยาแทนว่า ดูช้อยนช้อยเมืองบน บแควน แด้นเมืองฟ้าเป็น ดูช้อย
ช้อยไปอยู่เมืองสมตติเดียง เมืองเพียงพคยอมพน เทอญ เมื่อนพระยาแทนจึงให้เขาตงมาตั้ง
ทงให้ศวายเขาดู แก่เขา จึงเขากนตงมาตงอยู่ทนานช้อยช้อยหนุกชอนหินแดง แด้นเขาจึงเขาควาย
นินเช็ดนากิน นานประมาณ ๓ปี ศวายเขาก็ตายเสีย เขาตระซากควายเสียทีนานช้อยช้อยหนุกชอน
อยู่บ่นานเท่าใด เครือหมากน้ำ ก็เกิดชอกช้อยตั้ง ศวายศวคายนนออกชวามาแดง ก็ชอกเป็น
หมากน้ำเต่าปุง ๓หน่วย แด้นหน่วยนั้นใหญ่ประมาณเท่าช้นข้าว ๒๐ ปดุกนนั้น เมื่อเครือหมากน้ำน
แก่แต่จ คนทั้งหลายก็เกิดมาชวาศัยชงหมากน้ำ เป็นตงนางอาดังโนเกิดในท้องดอกบัว เจ้าฤษีเขามา
เดียงไว้ คนทั้งหลายผู้เกิดมาในผลหมากน้ำเต่าปุงนั้นกษัตริย์องค์ของหนนั้น มากนัก ในหมากน้ำนแต่

๑ เย็น ๒ เข้า ๓ ขึ้น (เนื้อ) ๔ รวยคาบ ๕ เข่น (นี้) แลฯ ๖ โกรธ ๗ ชื่อ
ต้นไม้ชนิดหนึ่ง ๘ น่าจะหมายถึง แปงเขื่อนเข็ดพวง คือ ทำเป็นเรือพวง (แพ) ๙ อย่างไร ๑๐ อาจ
จะเป็นได้สองความ ขึ้นตัว หรือ ขึ้นกราบ ๑๑ น่าจะหมายความว่า ฉิบหายมาถึง ๑๒ รอ ๑๓ พร้องเป็น
กิริยารว่า ชุค ๑๔ เมืองสวรรค์ ๑๕ แคว้น - กล้า, ข่านาญ ๑๖ นั้น ๑๗ ควาอทุบ ๑๘ น้ำเต้า
๑๙ รุงมุก ๒๐ ใหญ่ ๒๑ บึง ๒๒ อ้ออิง

ขามนั้นบูตางเซ็งจึงเผาเหล็กช^๑แดงช^๒หมากน่านน คนทั้งหลายจึงบู^๓เบียด^๔กันออกมาทาง
 ๑๒๒๒ ออกมาทางช^๕ช^๖นกับเบือง^๗คืบคองกัน ๑ ช^๘นคานจึงเอาตั้งไปตั้งอยู่ ให้เป็นช^๙แควนใหญ่
 แควน^{๑๐}กว้าง คนทั้งหลายก็ตั้ง^{๑๑}โหดออกมานานประมาณ ๓ วัน ๓ คนจึงหมดหันแต่ คนทั้งหลายฝูง
 ออกมาทางช^{๑๒}ช^{๑๓}นแบ่งเป็น ๒ หมู่ ๆ หนึ่ง เฮียกช^{๑๔}อไทยตม หมู่หนึ่ง เฮียกช^{๑๕}อไทยดี ผู้ออกทางช^{๑๖}ช^{๑๗}น
 แบ่งออกเป็น ๓ หมู่ หมู่หนึ่งเฮียกช^{๑๘}อไทยเต็ง หมู่หนึ่งเฮียกช^{๑๙}อไทยตอ หมู่หนึ่งเฮียกช^{๒๐}อไทยควาง แต่
 แค้นฝูงบูตางเซ็ง จึงบอกสอนเขาให้เสียด^{๒๑}ไฮ้ไถนา ทอผ้าทอช^{๒๒}นเตียงช^{๒๓}วดเขา แต่วิก
 ปลุกแบ่ง^{๒๔}เขาให้เป็นผัวเป็นเมีย มีเหยยามเรือนก^{๒๕}งมลูกหญิงถูกชายมากน^{๒๖}กแต่ เมื่อนั้นบูตางเซ็ง
 เต่าบอกให้เขารักพ่อเตียงรักแม่เตียง^{๒๗} เคารพยำเกรงผู้เฒ่าผู้แก่กว่าคนเขาแต่ อยู่ห^{๒๘}ง^{๒๙}นานไป
 พ่อแม่เขาก็ตาย ท่านบูตางเซ็ง เต่าบอกให้เขาไหว้พ่อแม่เขา แล้วให้ตั้งสการ^{๓๐}เมียน^{๓๑}ช^{๓๒}าก
 ฝูงออกมาทางช^{๓๓}ช^{๓๔}นให้เผาเสีย เก็บตุ๊กต^{๓๕}างตั้ง^{๓๖}ด้วย^{๓๗}ตั้ง^{๓๘}แล้วให้แบ่งเตียง^{๓๙}ไต่ตุ๊กไว้ ให้ไปตั้งเขา
 ตั้งนาช^{๔๐}มอฝูงออกมาทางช^{๔๑}ช^{๔๒}นใหม่ตั้งเตียง แต่แบ่งเตียงกอม^{๔๓}ไว้ได้ ให้ไปตั้งเขานาช^{๔๔}น คนเขาไป
 บ^{๔๕}ได้ บูตางเซ็งบอกให้แดง^{๔๖}เพื่อน เขาเหต^{๔๗}าใจห้าห้องเรือนเขา แล้วให้เขาเรียกพ่อแม่เขาฝูงตาย
 น^{๔๘}มากน^{๔๙}หันแต่

แต่คนคนทั้งหลายฝูงเกิดมาในนาเค้า ฝูงออกมาทางช^{๕๐}ช^{๕๑}นนั้นเป็นไทย ฝูงออกมาทางช^{๕๒}ช^{๕๓}น
 เป็นช^{๕๔}า คนฝูงนั้นตอดเป็นช^{๕๕}อ^{๕๖}เป็นไพร่เขาเจ้าช^{๕๗}นทั้งสามน^{๕๘}แต่ เมื่อนั้นคนแม่พอก^{๕๙}มามากน^{๖๐}ก
 มากอย่างท^{๖๑}รายหลายอย่างน่า ท^{๖๒}อว่า^{๖๓}หาทำง^{๖๔}หาพระยาบ^{๖๕}ได้ บูตางเซ็งทั้งช^{๖๖}นเหล็ก ช^{๖๗}นคานบอก
 ด^{๖๘}อนเขากับแพ^{๖๙}แม้ว่าใครเขากับเขาค^{๗๐}ช^{๗๑}นทั้งสามก^{๗๒}งช^{๗๓}นเมื่อช^{๗๔}า^{๗๕}หาทำง^{๗๖}พระยาก^{๗๗}นแลน
 หลวง พระยาแลนจึงให้ช^{๗๘}นครู^{๗๙}แลช^{๘๐}นครอง ตั้งมาเป็นทำง^{๘๑}เป็นพระยาแก่เขาหันแต่
 เมื่อช^{๘๒}นทั้งด^{๘๓}องลงมา ตั้งบ้านกับเบ^{๘๔}ตอง^{๘๕}ตั้งเมืองกับก^{๘๖}วาง ตั้งกินเหล็ก^{๘๗}ช^{๘๘}มอช^{๘๙}น
 นานมาไพร่ค^{๙๐}าง^{๙๑}ทุก^{๙๒}ช^{๙๓}ค^{๙๔}าง^{๙๕}ยาก^{๙๖}กับค^{๙๗}น

๑ เจาะ ๒ ไร ๓ บก ๔ ดัน ๕ (สิน) เปลือง ๕ ควัน ๖ สง หลัง ๗ ปลุกแบ่ง ในที่นี้คือ
 ปลุกตั้ง ๘ พ่อแม่ตน ที่เลี้ยงรักช^๙นมา ๙ โกล (ใช้สำหรับเวลา) ๑๐ ทำบุญตรวจน้ำให้ด้วยเคารพบูชา ๑๑
 ตาย ๑๒ ตั้ง (ชำระ) ๑๓ ขัด (ถู) ๑๔ โรง (สถาน-ศาล) ๑๕ ทุก ๑๖ กรวม ตวม ครอบ ๑๗ จัด
 (แจง) ๑๘ ช^{๑๙}า ๑๙ เพิ่ม ๒๐ ทว่า ๒๑ ถิ่นช^{๒๒}นะ ถิ่น^{๒๓}ไหว ๒๒ เอาความเชื่อฟังคำ ๒๓ (ถื่น) ครัว
 เสาะหา ๒๔ ตั้ง สำเร็จ ๒๕ อยู่ในระหว่าง

เมื่อนั้นขุนเหล็กขุนคาน จึงขึ้นเมื่อให้ตัวแก่พระยาแถม ๆ จึงยกเอาทั้งตองหน้เมื่อ
บนหน้เมื่อฟ้าตั้งเก้าเก้าแต่ พาหิระนิทาน นิฏฐิต์
คอนัน ยอนชนไปกล่าวถึงเรื่องปรีมปราทได้ดับกันมา จับแต่ครึ่งผี (ในทันทมา
ถึงเทวดา) ยังไปมาติดต่อกับคนอยู่ไม่ขาด มีขุนใหญ่ตามคนปกครองเมืองดุ่ม อยู่ที่ไหนไม่
ทราบ เคยเห็นชื่อเมืองอย่างนี้ในตำนานไทยใหญ่ก็มี จะหมายความว่าท้อ ๆ ไปว่า เมืองคำ
เมืองได้ เมืองต่าง คือเมืองมนุษย์ ครองกันข้ามกับเมืองบน คือสวรรค์ หรือจะเป็นชื่อเมือง
โดยเฉพาะ ไม่ทราบ ดูเป็นพวกเดียวกับเมืองหัดม คนในเมืองดุ่ม ก็น่าจะไม่ได้บอกหมาย
แก่แถม ได้กินสิ่งใดก็ไม่สั่งสิ่งนั้นให้แถม ต่อว่าหงายหน้าแล้วก็ไม่เชื่อฟัง แถมจึงโกรธ
บันดาลให้น้ำท่วมเมืองดุ่ม ตายกันหมด เว้นแต่ขุนใหญ่ทั้ง ๓ คือแพนชนไปหาแถมบนเมือง
ฟ้าได้

แถมในทันทนึกว่าเป็นคำเดียวกับคำว่า ถิ่น (กว้างต้ง) เทียน (แต่จิว) ในภาษาจีน
แปลว่า ฟ้า ถ้าเป็นบุคคลก็หมายถึงผู้เป็นใหญ่ในเมืองฟ้าหรือเมืองบน เรียกเต็มว่า พระยา
แถม นี่คงเป็นคำเต็มในภาษาไทย ภายหลังเมื่อไทยได้คติมาจากอินเดีย เมืองบนหรือเมือง
ฟ้าก็กลายเป็นสวรรค์ แถมก็กลายเป็นพระอินทร์ ในเรื่องที่ได้ยินดูเหมือนว่าคนเมืองดุ่มจะ
เป็นเมืองช่วยชนอยู่กับแถม โดยแถมให้ขุนใหญ่ ๓ คนมาปกครอง พตเมืองจะทำอะไร แม้
แต่กินข้าวไม่ว่ากินเข้ากินเย็นก็บอกแถม เรื่องคอนันคล้ายคตงกับทมอยู่ในโบราณชหรือพง
ศาวดารอาหม รู้สึกว่ามีเค้าความจริงอะไร ๆ อยู่บ้าง เพราะในมณฑลยูนนานก็มีเมืองเทียน
หรือเมืองแถมซึ่ง เคยเป็นเมืองหลวงของไทย ในแดนสิบสองจุไทย ก็มีเมืองแถม หรือแดงอีก
เหมือนกัน เมืองดุ่มเห็นที่จะอยู่ในแดนสิบสองจุไทยหรือด้านข้าง เป็นเมืองชนของไทยนานเจ้า
โดยมีไทยเป็นขุนใหญ่ปกครอง ส่วนพตเมืองโดยมากจะไม่ใช่ไทย อาจเป็นพวกข้าซึ่งมีชน
ธรรมดาไม่ใช่ชนใหญ่ เป็นหัวหน้าก็ได้ พลกเหต่านละเลยไม่สั่งด้วยแก่นานเจ้า ๆ จึงยกทัพ
มาทำตายเสีย ส่วนขุนใหญ่ทั้งสาม เมื่อบ้านเมืองดับหายแล้ว ก็ต้องกลับไปอยู่เมืองเดิม คือ
นานเจ้า จะได้รวมเรื่องคอนันไปพิจารณาพร้อมกับเรื่องขุนบรมในที่ต่อไป

ต่อมาเกณฑ์ให้ขุนใหญ่ทั้งสามกลับลงไปอยู่เมืองต่างอีก คราวนั้นเกณฑ์ให้ควายเขาตุงลงไป ด้วย สำหรับจะได้ไปทำไร่ไถนา ขุนใหญ่ทั้งสามไปตั้งเมืองอยู่ที่น่านอ้อยอัยหนุ ภายหลังจากควายเขาตุงตายแล้วเกิดมีเถาผ่าเต่างอกออกมาจากควายตัวที่ตาย มีผลขนาดใหญ่ ๓ ผล เกิดมีคนออกมาจากผ่าเตามากมาย เป็นคนไทยก็มี เป็นคนข่าหรือช่าก็มี ขุนใหญ่ทั้งสามก็ตั้งสอนคนเหล่านั้นให้จักทำไร่ไถนา ทอผ้าเช่นเดียวกับชวต แต่พวกเหล่านั้นไม่เชื่อฟังคำสั่งสอนตักเตือน ขุนใหญ่ทั้งสามก็ไปรายงานแก่ณณ เจ้าเมืองนครจำปาศักดิ์ ครั้นนั้นเจ้าเมืองนครจำปาศักดิ์จึงตั้งขุนศรีนครนรมาเป็นท้าวพระยาแก่พวกเหล่านั้น แต่ก็ปกครองไม่มีเจริญ ขุนเหล็กขุนคาน (ชาตขุนหนึ่งคือปู่ตางเซ็ง) จึงขึ้นไปรายงานแก่ณณอีก จบเนื้อความค่อนหนึ่ง

น่านอ้อยอัยหนุที่ขุนใหญ่ทั้งสามลงมาอยู่ใหม่ อยู่ที่ไหน ได้เคยถามพวกผู้ไทยทางจังหวัด นครพนมว่า เคยพบพวกเขาแต่เมืองอะไร เขาตอบว่ามาจากน่านอ้อยอัยหนุ ถามว่าอยู่ที่ไหน ก็ว่า อยู่โพ้น เขามือชี้ไปทางเหนือ ชักคอกไปก็ได้รับความรู้เท่าเดิม น่านอ้อยอัยหนุ เห็นจะช้อยู่ในตำนานเท่านั้น จะหาตัวจริงได้ยาก เพราะในตอนท้ายของเรื่องก็บอกว่า "พาทิระนิทาน นิภูสูติ" ซึ่งแปลว่าจบเรื่องเดิมที่มาแต่ภายนอก คือไม่ใช่เรื่องเกิดในแคว้นล้านช้าง

เรื่องคนเกิดจากผ่าเตา ทางไทยใหญ่ก็มี ว่าคนที่ออกมาจากผ่าเตานั้น ๖๐ คน แบ่งเป็นสี่พวก คือพวกกินข้าว พวกกินข้าวโพด พวกกินเนื้อ และกินรากเง่าไม้ แต่ละพวกมีภาษาเครื่องนุ่งห่มและความเป็นอยู่ของตน พวกที่ออกมาจากผ่าเตา มีพวกข่า (กะเหรี่ยง) พวกปอง (พวกอะไรไม่ทราบ พวกไทย พวกแซ่ (จีน) พวกผาย (พวกอะไรไม่ทราบ COCHRANE หน้า ๔๗) ว่าจะเป็นมนุษย์ในตระกูลสมอญ—เขมร พวกที่ไม่ใช่จีนหรือไทย) และพวกพิศุยกัซ (พวกชาวป่า) ตำนานของพวกผู้ไทยว่า คนที่ออกมาจากผ่าเตามี ๕ แซ่ คือ พวกข่าจะออกมาก่อน แล้วพวกผู้ไทยดำไทยล้านช้างย่อแยะแกลงโดยลำดับ เรื่องชนิดนี้เป็นนิยายตรง ๆ ที่นำมากล่าวไว้ด้วยเพื่อให้เห็นว่า จะเป็นนิยายเก่าแก่มาอยู่ จึงมาพ้องกันทั้งไทยใหญ่และไทยน้อย ซึ่งอยู่กับคนละที่ก็เป็นเรื่องพยายามจะอธิบายถึงกำเนิดชาติต่าง ๆ เท่าที่ผู้เจ้า-

๑ ในประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑๑ ว่า น่านอ้อยอัยหนุ กับเมืองแกลงหรือแกลงเป็นเมืองเดียวกัน ๒ ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๕

ของนิยายรู้จักว่ามาจากไหน แต่ใครเป็นผู้มาอยู่ก่อนก่อน ก็ออกมาจากหน้าเต่าก่อน ถ้าเป็น
นิยายวันหลัง ก็คงมีพวกแขกและฝรั่งปนอยู่ด้วย

คราวนี้ถึงเรื่องขุนบรมโดยตรง ขอคัดมาให้อ่านทั้งหมด ยาวสักหน่อย แต่ข้อความ
เหล่านี้เป็นเรื่องควรพิจารณา ยิ่งถ้าตอนที่แต่งมา ดำเนินเรื่องว่า

ปางนั้นพระยาแสนหลวงจึงให้ทำอัญมณียุ ชื่อว่าขุนบุตมมหาราชาธิราช (บรมมหาราชา
ธิราช) ยืนได้อาชาญาพระยาแสนแล้ว ก็จึงเอาศพคนทงหลายตงเมื่อเมืองตุมตัตเตียง เมือง
เพียงคัก^๑ คักชัย^๒ มาอยู่ทีนาน้อยอ้อยหน่อตมตุมเมืองแสนหนกอนแด

ทีนั้นคนทงหลายฝูงออกมาแคนาเต่าปุงนั้น ผู้หลุดกนกปราชญ์นั้นเขาก็มาเป็นตุ๊กทำนบ่าว
เรือขุนบุตมมหาราชา แดผู้ไบบ้านนั้นก็อยู่เป็นไพร่ไปเป็นบ่าว สร้างไฮ้เสียดนากินแด

เมื่อนั้นขุนบุตมมหาราชา ก็เจอจากบเจ้าขุนทงหลายฝูงลงมาพร้อมคนพี่น้อง แรกแต่
นี้เมื่อนำเราก็กเฮ็ดสิ่งใด ให้มีอันนุ่งอันกินแก่คนทงหลายนั้นเจ้า^๓ แต่ก่อนพูนพระยาแสนเจ้า
ให้ขุนคองลงมาปลุกหอม^๔ คนทงหลายตงนั้น ตองเขามาสร้างบ้านกับเปิดอง สร้างเมืองกับกว้าง
แสนจึงยกเขาหน้เมื่อเมืองบพ ขนเขาหน้เมื่อเมืองฟ้าพูนแล้ว ไททันแสนเด้าให้เข้าพูนองลงมา
ปลุกมาฮ้อม^๕ เขาแสนเด้ามาคูดคนทงหลายนั้นมากตงทรายหลายตงนั้น เราจะคิดการอันใด ให้มีอันห่ม
อันปลุกเขา ให้มีอันจะกินให้แก่เขา^๖ มาเราเป็นพี่น้องให้ขุนเสด็จเมื่อไหว้เจ้าพระยาแสนเจ้า
ทอญ ยามนั้นขุนเสด็จก็เอามือไหว้เจ้าเด้าแก่พระยาแสนประการหนึ่งแด

เมื่อนั้นพระยาแสนหลวงจึงให้แสนแต่ง^๗ แต่ พิศณุกรรมลงมาแบ่งแก่เขา แสนแต่งจึง
มาแต่งยามให้ทำไฮ้ทำนา ปลุกเข้าปลุกปลุกปลุกไม่หวมันตงมวดอันจักควกรกิน เด้าบอกยาม
อันทอผ้า ชาติหากเป็นเชื้อชาติพิชพรรณยา แสนชื้อ แสนกรม แสนตรา เกตงกา กับ
ถาย^๘ เกิดเมืองคนมาเขวปฏิสังขัตด้วย โขปปาดิกะชาติของอาจหนักหน่า ทังอรรคชานางนาง
โถมพิตาด^๙ ชื่อนางเอกแดง^{๑๐} ทังนายยมพาด้า^{๑๑} ฝ่ายข้าง ทังให้ช่างงานแดงกอด^{๑๒} ลงมาทังกอง^{๑๓} อย่าง

๑ (ตัก) คัก คับคั่ง ๒ คักชัย ตามเป็นกระบวน ๓ จีระ ๔ ห้อม ๕ รวม ๖ วิสวกรรม

๗ กลับกลาย ๘ ขางจมัยเป็น นางอัครแดง ๙ แอบ แบน ๑๐ เกี้ยว (พื้น) ๑๑ ทอง ๑๒ ทอง ๑๓ ทอง ๑

เงินช่างจำวกับทั้งดาวช่างกร แตะดาบเหล็กพจนผกหวาย ทั้งจำวปลาย ขายดำมาศ ทั้งเก็บแต่
ดาบผกคำทางคนชุกกับแดง หอกตะมิงแมงคนคำ ทั้งให้โลกดอน มาสอนคำแย่งคำ ให้จำนำแห
แหนเขาเจ้าทั้งสามแถบปลงความว่า ให้ขุนเสด็จดงถือแทนคำ ให้ขุนคานดงมาถือศรคำ ให้
ขุนคองดงอย่างถือจำว ให้ขุนเมืองดงมาถือดาวช่างกร ให้ขุนทอนเตาถือดาบผกหอย ให้
ขุนแนวดงถือจำวปลายไชย ให้ขุนพิดงถือเก็บผกคำ ให้ขุนพลดงถือมุกคั้นคำ ให้ขุนพานดง
ถือธนู

เมื่อนั้นขุนบุตรมัจฉา ๑๑ ไถ่แสง ๑๒ ส่งพายแวงศรัคันไชย ๑๓ ถือดาวแม่ ๑๔ กับมีค่น้อย
ล้อย ๑๕ เรียม ๑๖ แตะกัจจันชงข้างงาเกี้ยวจากอด จึงเขานางแอกแดงขัดตขุนบุตรมัจฉา แตะเขานาง
ยมพาดำชคาม แตะแถบจึงให้ขุนสารชค่อข้างขุนบุตรมัจฉา แถบเตาให้ขุนค้าย ๑๗ ถือเคี่ยมดงมา
ตามหลัง ขุนยี่ให้ถือพาก้อมัดมา ขุนอุ้นให้ถือขวานถือแอกดงมา ขุนคำให้ถือไถถือเบ็ดดงมา
มอญ ขุนทอง ๑๘ จึงมาตามหลังขุนบุตรมัจฉา แตะส่วนพิศณุกรรมจึงบอกคุณ ๑๙ อ้นเข่น ๒๐ พ้ามัด
จก ๒๑ เคี่ยม เคียวเคียวการ ๒๒ ข้างเขาทั้งมอญ เต่าบอกคุณอันทำหูกทอยผ้าแพรเข่น ๒๓ ผ้ายด้าย
ใหม่ทั้งมอญ อ้นควรนุ่งควรกินทั้งมอญเห็นแต่

แถบจึงสั่งสอนขุนบุตรมัจฉา ผู้เป็นท้าวเป็นพระยาในลุ่มฟ้า ๒๓ นี้ว่า ไทยควางให้ออกหาขุน
ควาง ไทยจให้ออกหาขุนจ ไทยเจิงให้ออกหาขุนเจิง ไทยเดนให้ออกหาขุนเดน ไทยดอให้อ
ออกหาขุนดอ แถบแต่งเจ้าจึงว่ากับขุนบุตรมัจฉา ตั้งแรกแต่เมื่อนำ ชาวเมืองลุ่มน ได้กิน
ชินให้ส่งซาแก่แถบ ให้เข็ดแหวนเข็ดหัว ๒๔ ส่งแก่ด้าม ไช้แถบแค่มอดวงกระดำ ๒๕ แก้วชาย มือ
รวายให้กระดำแก่มุหึง เดือนเจียง ๒๖ ให้กระดำพน มอกคมือกาบเดือนให้กระดำพน มือเต่ามอ
รวาย ๒๗ พักบาท ๒๘ อยาราน พักบาทขวานอยาร่า ๒๙ พันหนาน่าอย่าตัก ตัวกอย่าดำช่ายช่ายอ่อน

๑ รวง เงินแท่งเป็นรูปคล้ายสากามีร่องกลาง ๒ ปลาย ชาย (ริม) หรือ ปลายไชย ๓ ๘ เก็บ
กับ ๔ คั้นคร? ๕ ประจ่า ๖ ตก-ลง ๗ เล่า? ลง? ๘ ทวาย ๙ ๓๐ ๑๐ มุก มุกปิ่น ไทย
ใหญ่ว่า แล่งธนู ๑๑ รัต ๑๒ แก้วมีคำ ๑๓ พระขรรค์ไชยศรี ๑๔ แม่วี? (พิล?) ๑๕ สลวยเรียว
๑๖ แหวน ๑๗ ขุนอ้าย? ๑๘ วิถี ๑๙ ที (ท่า) ๒๐ จอบ ๒๑ ทำการ ๒๒ ปิ่น ๒๓ ไถ่ฟ้า
๒๔ หัว (แหวน) ๒๕ ถือ (ห้าม)? ๒๖ เดือนอ้าย ๒๗ วันโกน วันพระตรุษสารท วันขึ้นปีใหม่ ฯลฯ
หยุดทำการทุกอย่าง ๒๘ บาท? พัน คัด (ต้นไม้) ๒๙ โคน คัด

ได้จึงจะตักต้าย^๑

เมื่อนั้น แคนแค้นแค้นแล้ว พิศณุกรรม คั้นว่า^๒ตั้งต้อนมัจฉาขุนบุตรมราชากับอำมาตย์แตกคน
ทั้งหลายตั้งนแล้ว ก็จึงเมื่อบอกเมื่อเดาแก่พระยาเถนว่า มือขวาให้ห้ามผู้ชาย มือซ้ายให้
ห้ามผู้หญิง^๓ เมื่อช้อยทั้งสองก็ไปแต่งแบ่งบอกต้อนเขาชูประการแล้ว

เมื่อนั้น พระยาเถนเดาตามว่า เครื่องอันจักเสนจกหัว แดแต่พร้าคำขบทั้งมัจฉานั้น
ยังได้แต่งแบ่งให้แก่เขาไป ยามนั้น แคนแพนจึงว่าเครื่องผู้นั้น ช้อยไปได้แต่งแบ่งตาย^๔

เมื่อนั้น พระยาเถนหวงจึงให้ศิวิคณพระเทวดา ตา^๕ตั้งมาบอกต้อนคนทั้งหลายให้เส็ด
มัจฉาสองกรับ เจแวง^๖บัพทศพิณเพียรเพดงภดอง ได้ต้อนให้ตนครทั้งมัจฉา แดแต่บอก
ต้อนครุอันขบพี่น้องอันนระดังสว่าง ระเมงตะมาง^๗ทั้งมัจฉาถวนแล้ว ก็จึงเมื่อเดาเมื่อไหวแก่
พระยาเถนหวงชูประการเห็นแแต่

เมื่อนั้น พระยาเถนหวงจึงกล่าววว่า แคนเมื่อหน้า อย่าให้เขาชุนมาหาเข้าชาตอง
ที่ทอญ แม้นเราถืออย่าตงไปหาเขาชาตองที่ทอญ แคนหวงจึงให้ตคช้อหวงอันแรงกาย หต้าย
หวงอันแรงเรียด^๘นั้นเส็ด แคนนั้นแแต่คนตอขบเที่ยวไปมาหากันไคเห็นแแต่

เมื่อนั้น ขุนบุตรมราช อันเป็นท่างพระยาในเมืองถมน สร้างบ้านกษัตินเปิดอง สร้าง
เมืองกษัตินกว้าง ยงมเครือเขาภาค (แกตบ) เกิดเป็นอุบาทวในห้องกว้าง^๙ทานนแแต่ แคนดิน
ตั้งขึ้นไคแแต่ โยชนมกิงเงาแแต่ปรกกอมเมืองแแต่ทั้งมัจฉาอยู่สัพพรม^{๑๐} เงาเชื่อมเมืองแมนพูนแแต่
คชอ^{๑๑}ฟ้ากับเห็น หนาวเย็นจะมิงแแต่กับไค ทั้งหลายเส็ดไรไอนากิน กินกษัติน

เมื่อนั้น ขุนบุตรมจึงให้ใส^{๑๒}ไปคตไปพินเส็ด ก็ว่าเซ็ดแแต่จกกับอาจจกไปคตไค ยาม
นั้นยังมีเตมาแแต่ตองคน ผู้หนึ่งชอว่า เตมาเยช ผู้หนึ่งชอว่า เตมายา ทั้งสองเขาจึงชุน^{๑๓}ไปพิน
เครือเขาภาคคนนั้น เขาจึงว่าเมื่อ ไคเมื่อช้อยหากตายไปแท้ ให้คนทั้งหลายได้ถอเวรทางเมื่อ

๑ จึงจะตีแก้สทั้งหลาย ๒ คั้นว่า ๓ ตอนนี้ พองจะเท่ามือลวงตะล้าแก่ผู้ชาย มีอรวายให้ตะล้า
แก่ผู้หญิง ได้วังคองมีกวางเขเช่นเดียวกับ ๔ แปลว่าเสด ๕ ฆา (ร้อน) ๖ เทาะ ๗ บางฉบับเป็น มจจรวง
๘ ระเมงตะคร ๙ ความตอนนี น่าจะหมายว่า ให้ตคช้อและเดาไม้เลื้อย? (หลาย) อันเป็นลิ่งทำให้เทวด
ถับนุษย์คิดค่อถึงกันไค ๑๐ บางแห่งเป็น 'ชัวร์' แปลว่า บริวณ.ภวาน จวน? ๑๑ สะพรั่ง ๑๒ ๓
๑๓ ผู้ใดผู้หนึ่ง ๑๔ อาสา

แคว้นสิบสองจุไทยและล้านช้าง

ชชย ครนจกเฮ็ดจกกันอน ไคกต ให้ไคเรียกพาเมอชชยก่อนจิงเฮ็ดจกกันทอญ ยามนนเขา
 ทงหลายว่า เออติแฉง ตูทงหลายหากจกเรียกหาเชอปู่ก่อน แฉงข้างเฮ็ดข้างกันชชบแฉ
 เมอนนเขาต้องแฉกแบกขวานเข้าไปพันช้วน ๆ นานประมาณ ๓ เดือน ๓ วันจิงชาติ เกรือเขาภาค
 กัดมท่าอไป ต้องชายเขากัดคายไปเห็นแฉ ปางนนั้นเขาเกิดเป็นอวรัักษเทวดา ก็ลวดกินเครื่อง
 พอกเครื่องพด ตามวิถัจญญาณจิตอันคคือนแฉ ด้วยแท้จรภาตนาหนัก แฉนั้นมาภายหน้า
 มีฝูงชาวตานข้างเฮ้านดววนเอาความอนนนั้นเป็นนมค ลวดว่ายาเยอ เป็นใจหารเรียกกันใภภาต
 เมอจันเฮ็ดเจยก กัดจกกันกต ฐานทหนักจิงเป็นบ้านเป็นเมืองกว้างว่าง ใหญ่คนทงหลายจิง
 หมายชอว่า เมืองแกน เหตุฟ้าแฉนลงมาแฉงแเปงให้จิงเป็นบ้านเป็นเมืองแฉ
 เมอนนขุนบุตมราชาธิราช สร้างบ้านกจิงเปดิอง สร้างเมืองกจิงสูง ฝูงไฟว์ก็อยู่
 ไภนาคกัก ชาติอยู่พางพันเฮ็ดเฮ็ดมากินแฉ ภายหน้าแฉนนอยู่หิงนาน ทาอบุตมจิงมีลูกชาย
 ๗ คน ไคคด้วยนางแฉกแฉงก่อน ผู้พอชาย ชอว่า ขุนดอ ผู้พยว่า ยมสาถาน ผู้ดำมชอว่า
 ส้ามจุตง ถัดนั้นจิงไคลูกคด้วยนางยมพาดา ๓ คน ผู้ชายชอว่าไคผง ผู้หญิงชอว่าวงวอน ผู้หญิง
 ชอว่าตกกกม แฉงไคคด้วยนางแฉกแฉงผู้ถวน ๗ นน เรียกชอว่าเจตเจองแฉ เมอตุก ๗ คนน
 กต เมอตุกขุนบุตมใหญ่ขนมารูหตกนกปราชญแฉ ขุนบุตมจิงว่าพิงว่า ตุกกุนกใหญ่หนา
 กตาขนมารูหตกพอสร้างบ้านแเปงเมืองเป็นชะแฉ ปานนั้นพอกควรกูแม่แม่ปลงลูก ๖ กู ไปก่อบ้าน
 แเปงเมืองให้กว้างขวางกันทอญ ครนขุนบุตมคคตดงนแฉง ก็จิงกตาอบอกตุกทงหลายว่า กูกจก
 ๖ ตุกแเปงตุกเจ้า ให้ไคสร้างบ้านแเปงเมือง กินทกกว้างหวางพุน๗แฉ เมอขุนบุตมกตาอเท้านน
 จิงมาบั้นเครื่องให้เขาพ้อง คือว่าให้ชอองราง ง้าวคาก แม่วี แก่ขุนดอ ให้หอกมงคตคันค้ำแก
 ยมสาถาน ให้เก็บกับตาบผู้ค้ำแกส้ามจุตง ให้หน้าชอองค้ำแฉงชายค้ำแกไคผง ให้ง้าวปาก

๑ เครื่องเขิน ๒ การงาน ๓ รุ่ง (เรื่อง) ๔ พรางพันไร่ ๕ ค้างบ ๖ แม่แม่ปลงลูก เป็น
 ส่วนวนเกล้าขหมายถึง แผ่นตระกูลของมู่อ่าคายาย โดยบั้งสายเชือเชือกออกไปให้กว้างขวาง ๗ โปน
 หน้า (ไม้) ? ๘ ที่อื่นเป็น ปาย ปลาบ

ไชยคำมาศแก่งวอิน ให้ดาบท้าวพวนผู้กักท้าวายแก่ลกดม ให้ตำรวจกองแก่เจ็ดเจือง
 เมื่อนั้น ช่าง เขียวจากอม (กรอม) แต่ปู่เจ้าแทนสดวงแบ่งมาค่อม^๑ พ่อเขานั้น
 ครั้นตาย ขุนบุญมจึงให้เดือยงาช่างกำ^๒ ขวานนั้นเป็น ๔ ท่อน ๆ กก^๓ นั้นให้แก่ขุนตอ^๔ ท่อน ๓ ถัด
 นั้นให้แก่ยมาตามท่อน ๓ ถัดปลายนั้นให้ล้ามจูง^๕ ท่อน ๓ ปลายนั้นให้แก่เจ็ดเจือง ๔ คนเขานตุก
 นางแอกลงแต่ แล้วให้เดือยงากาชาชนน เป็น ๓ ท่อน ๆ กก^๖ นั้นให้แก่ไฉม^๗ ๓ ท่อนกลางให้
 แก่งวอิน ๓ ท่อนปลายนั้นให้แก่ลกดม ๓ คนนตุกนางยมพาดาแต่

ขุนบุญมเดาจับขึ้นแกวแหวนแก่ลกดมทั้งหลาย จึงกล่าวว่อันแหวนขำมรงค์^๘ เต็มแต่งได้
 มณ^๙ ไชยคำมาศปู่เจ้าแทนกันแต่มา^{๑๐} นั้น ให้ไว้แก่เจ้าขุนตอ หน่วยบัทมราชไชยเสงสิงคาว^{๑๑} แทนคำ
 ก^{๑๒} ได้ลงมาพร้อม^{๑๓} นั้น ให้ไว้แก่ยมาตาม หน่วยมุก^{๑๔} คงเดิมผัดเงิน^{๑๕} เตือง^{๑๖} นาคราช^{๑๗} น้อม
 นำมาตั้งส่วยแทน ให้ไว้แก่จูง^{๑๘} หน่วยเพชรเชิดตั้งแผ้วแผ่นบาดาต ไคร ๆ แห่ง^{๑๙} หน้าคอยมิได้
 นั้นไว้แก่เจ้าไฉม^{๒๐} หมากนิตเต็มผ่าน^{๒๑} เตือง^{๒๒} เตือง^{๒๓} แทนตุบไต^{๒๔} ม^{๒๕} เตือง^{๒๖} มาน^{๒๗} นั้น ไว้แก่เจ้าวอิน
 อัมพาม่องผายงาม^{๒๘} บัดตอด^{๒๙} หลัง^{๓๐} หล้าไว้ หากปากแพบน^{๓๑} นั้น ให้ไว้แก่เจ้าลกดม มีหน่วยบัทคำ
 เตือง^{๓๒} เตือง^{๓๓} หลาย^{๓๔} หลาก^{๓๕} แก้ว^{๓๖} แค^{๓๗} ฟัก^{๓๘} คน^{๓๙} เจ้า^{๔๐} ปู่^{๔๑} แทน^{๔๒} นั้น ให้ไว้แก่เจ็ดเจือง^{๔๓} ทอญ^{๔๔} ครั้นว่ขุนบุญมราช
 แบ่ง^{๔๕} บัน^{๔๖} ของ^{๔๗} แก^{๔๘} ตุก^{๔๙} ชาย^{๕๐} ทง^{๕๑} หลาย^{๕๒} ๗^{๕๓} คน^{๕๔} น^{๕๕} เตือง^{๕๖} จึง^{๕๗} บอก^{๕๘} ข^{๕๙} ท^{๖๐} บ้าน^{๖๑} เมือง^{๖๒} ให้^{๖๓} แก^{๖๔} เขา^{๖๕} พ^{๖๖} น^{๖๗} อ^{๖๘} ง^{๖๙} ว^{๗๐}า^{๗๑} ข^{๗๒}ุน^{๗๓} ต^{๗๔}อ^{๗๕} ให้
 ไป^{๗๖} สร้าง^{๗๗} เมือง^{๗๘} ช^{๗๙} ว^{๘๐}า^{๘๑} เป็น^{๘๒} ทำ^{๘๓}ง^{๘๔} เป็น^{๘๕} พร^{๘๖} ร^{๘๗} ย^{๘๘}า^{๘๙} แก^{๙๐} คน^{๙๑} ทง^{๙๒} หลาย^{๙๓} ทอญ^{๙๔} ย^{๙๕}ี^{๙๖} มา^{๙๗} ต^{๙๘}าน^{๙๙} ให้^{๑๐๐} ไป^{๑๐๑} สร้าง^{๑๐๒} เมือง^{๑๐๓} ห^{๑๐๔}ย^{๑๐๕} แ^{๑๐๖}ต^{๑๐๗} ตาม
 จ^{๑๐๘}ู^{๑๐๙}ง^{๑๑๐} ให้^{๑๑๑} ไป^{๑๑๒} สร้าง^{๑๑๓} เมือง^{๑๑๔} แก^{๑๑๕}ว^{๑๑๖} ช^{๑๑๗}อง^{๑๑๘} บ^{๑๑๙}ัว^{๑๒๐} ไฉ^{๑๒๑}ม^{๑๒๒} ให้^{๑๒๓} ไป^{๑๒๔} สร้าง^{๑๒๕} เมือง^{๑๒๖} ย^{๑๒๗}ว^{๑๒๘}น^{๑๒๙} โย^{๑๓๐}น^{๑๓๑}ก^{๑๓๒} ว^{๑๓๓}อิน^{๑๓๔} ให้^{๑๓๕} ไป^{๑๓๖} สร้าง^{๑๓๗} เมือง^{๑๓๘} ช^{๑๓๙}ว^{๑๔๐}า^{๑๔๑}
 ไท^{๑๔๒}อ^{๑๔๓}โย^{๑๔๔}ท^{๑๔๕}ร^{๑๔๖}ย^{๑๔๗}า^{๑๔๘} ล^{๑๔๙}ก^{๑๕๐}ก^{๑๕๑}ด^{๑๕๒}ม^{๑๕๓} ให้^{๑๕๔} ไป^{๑๕๕} สร้าง^{๑๕๖} เมือง^{๑๕๗} เข^{๑๕๘}ย^{๑๕๙}ง^{๑๖๐}ค^{๑๖๑}ม^{๑๖๒}ย^{๑๖๓}อ^{๑๖๔}ล^{๑๖๕}า^{๑๖๖}ม^{๑๖๗}เจ^{๑๖๘}็ด^{๑๖๙}เจ^{๑๗๐}อ^{๑๗๑}ง^{๑๗๒} ให้^{๑๗๓} ไป^{๑๗๔} สร้าง^{๑๗๕} เมือง^{๑๗๖} พ^{๑๗๗}ว^{๑๗๘}น^{๑๗๙} คร^{๑๘๐}น^{๑๘๑}ช^{๑๘๒}บ^{๑๘๓}อ^{๑๘๔}น^{๑๘๕}
 ให้^{๑๘๖} แก^{๑๘๗} เขา^{๑๘๘} เตือง^{๑๘๙} จึง^{๑๙๐} ให้^{๑๙๑} คำ^{๑๙๒} ส^{๑๙๓} อ^{๑๙๔} น^{๑๙๕} อ^{๑๙๖} ริ^{๑๙๗} ช^{๑๙๘} ฐ^{๑๙๙}า^{๒๐๐}น^{๒๐๑} ใ^{๒๐๒}ว^{๒๐๓}ค^{๒๐๔}ง^{๒๐๕}นี้

เจ้าพ่นองหาก^{๒๐๖} เม^{๒๐๗}น^{๒๐๘} ต^{๒๐๙}ก^{๒๑๐}ก^{๒๑๑}ผู้^{๒๑๒} เด^{๒๑๓}ย^{๒๑๔}ว^{๒๑๕}ด^{๒๑๖}าย^{๒๑๗} เม^{๒๑๘}ื่อ^{๒๑๙}ก^{๒๒๐}ุ^{๒๒๑}ด^{๒๒๒}าย^{๒๒๓}ไป^{๒๒๔}อยู่^{๒๒๕} ต^{๒๒๖}ุก^{๒๒๗}หล^{๒๒๘}ง^{๒๒๙}ก^{๒๓๐}ุ^{๒๓๑} พ่อ^{๒๓๒}สุ^{๒๓๓}เจ้า^{๒๓๔}ก^{๒๓๕}บ้าน^{๒๓๖}แบ่ง^{๒๓๗}เมือง^{๒๓๘}
 บุญ^{๒๓๙}ผู้^{๒๔๐}ไ^{๒๔๑}ค^{๒๔๒}มี^{๒๔๓}หาก^{๒๔๔}ไ^{๒๔๕}ค^{๒๔๖}น^{๒๔๗}ง^{๒๔๘}บ้าน^{๒๔๙}สร้าง^{๒๕๐}เมือง^{๒๕๑} อ^{๒๕๒}ัน^{๒๕๓}ก^{๒๕๔}ว^{๒๕๕}ัง^{๒๕๖}ช^{๒๕๗}ว^{๒๕๘}าง^{๒๕๙}ว^{๒๖๐}าง^{๒๖๑}ใหญ่^{๒๖๒} บุญ^{๒๖๓}ผู้^{๒๖๔}ไ^{๒๖๕}ค^{๒๖๖}บ^{๒๖๗}มี^{๒๖๘}ห^{๒๖๙}ต^{๒๗๐}าย^{๒๗๑} หาก^{๒๗๒}จ^{๒๗๓}ัก^{๒๗๔}ไ^{๒๗๕}ค^{๒๗๖}ไ^{๒๗๗}ค^{๒๗๘}ี^{๒๗๙}ที่^{๒๘๐}แค^{๒๘๑}บ

๑ ด้วย กับ ๒ ถึง ครั้ง (ข้าง) ๓ เป็นนามว่า สัน แรก เป็นกริยาว่า คัด สับ (โศก) ๔ แสง (สิง) ตะวัน ๕ ดูหน้า ๑๒๕ แต่สังเกตความเป็นคนละนัย ๖ คือหมอลงคเหมือนเงินที่หลอมอยู่ ๗ อย่าง เดี่ยวกับ สองขาด ลงยา ๘ แขนงขอ ๙ สถานที่

อันอิสระแก่ กุบันให้สู่เจ้าแควดงนี้ ภายหน้าผู้ใดอย่าได้ยกคณหาอีกจนามักมาก แดเจ้ารพ
 ช้างม้าไปตก ° แคน เอาหอกดาบเซนแพน ๒ ไปตกทั้ง แดเจ้ารบแดง ๓ เอาบ้านเมืองกันตั้งนั้น
 ให้ขุนจวนาศดับหาย ทำอันใดอย่าให้เป็น เช่นอันใดอย่าให้ได้ ปดุกไม้อย่าท้นคาย ปดุกหวาย
 อย่าท้นลอน ข้อม่อน ๔ อย่าให้รั มีม่นอย่าให้กว้าง เคียงทางให้ฟ้าผ่า เมื่อบ้าให้เลือดกิน ไป
 ทางนำให้เงือกทอเรือฉก ๕ ไปทางบกให้เลือดทอมักนม่นแด เมืองอายไวแก่อาย เมืองน้องไว้
 แก่น้อง อย่าทำร้ายเบียดเบียนกัน อย่าผิดของข่มเหงเอาอีกพ่อเทอญ

เมื่อขุนบรมตั้งตุ๊กปดุกแปลงดำแดงบ้านเมือง ให้แก่ตุ๊กคนตั้งนั้นแล้ว อยู่บ้านเท่าใด
 ก็ถึงอนิจกรรมตายไปตามกรรมท่านแด กตนนนางแขกแดงกต นางยมพาดากต ก็ถึงอนิจกรรม
 ตายตามกรรมแห่งตนชุกคนหันแด เมื่อนนเขาพินของกสังสการเด็ก ๖ ทราบพ่อแม่เขา ก็จึงให้
 ปฏิญาณแก่กันว่าคงแรกแคนเมือหน้า เราพี่น้องไปสร้างบ้านแปงเมืองที่พ่อแม่เราบนให้นั้น
 เทอญ เราหมั้นให้ตั้งชาวล้านนการสันนิทมิตรไมตรีต่อกันอย่าขาด ตามอาชญาพ่อแม่เราตั้ง
 ไว้บนเทอญ

เรื่องพระยาแก่นตั้งขุนบรมลงมาสร้างบ้านแปงเมือง ทราบแต่ว่าลงมาตั้งเมืองดุ่ม
 แดระมาอยู่ทนานอชอชยหนุก่อน แดจจึงได้สร้างบ้านแปงเมือง แดจะสร้างที่ไหน ในเรื่อง
 ไม่ชัด เมื่อขุนบรมได้ครองเมืองแล้ว มีโอรส ๗ องค์ ได้ให้โอรสเหล่านั้นไปสร้างเมืองต่าง ๆ
 คือ องค์ที่ ๑ ชื่อขุนตอไปสร้างเมืองชวา คือ ล้านช้าง องค์ที่ ๒ ชื่อยผาดาน ไปสร้างเมือง
 หอแด คือเมืองย้อ หรือ ค้าหอ (คาคัพ) ตั้งเตาไว้แล้ว องค์ที่ ๓ ชื่อสามจูง ไปสร้าง
 เมืองแกจชองบัว คือ แคว้นตั้งเกย (ชองบัว ว่าตรงกับ เจียมบา ในภาษาญวนหมายคความ
 ว่า จัมปา ตางที่เป็นโกฐแท้แท้ชองบัว โกฐแท้ว่าได้แก่แคว้นตั้งเกยของจาม จึงเรียกว่าเกาะเค็ก
 ญาณว่าเกิดเค็ก ตั้งนแท่นบัวว่าได้แก่เมือง ล้านหว้า—เขริน) องค์ที่ ๔ ชื่อได้ผง ไปสร้าง

๐ สู้ถึง ๒ แพนทางนคของ? ๓ รบ-เเว เป็นคำซ้อน แปลว่า รบ ๔ หม่อม ๕ งูเท่าเรือกลัด
 ๖ เบ็ด (เบ็ด เบ็ด)

เมืองยวนโยนก คือ เชียงแสน องค์ที่ ๕ ของวอชนทร ไปสร้างเมืองอโยธยา องค์ที่ ๖ ชื่อ
 สกกลม ไปสร้างเมืองเชียงกม (พงศาวดารหลวงพระบางประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑๑ ว่าเมือง
 พวนตะวันออก) องค์ที่ ๗ ชื่อเจ็ดเจิงหรือเจียง ไปสร้างเมืองพวน (พงศาวดารหลวงพระบาง
 ว่าเมืองเชียงมอน)* ชื่อเมืองต่างๆ ที่โอรสขุนบรมไปครอง เห็นได้ว่าแต่งขึ้นภายหลัง จึงได้มี
 เมืองอโยธยา ซึ่งต้องหมายถึงประเทศไทยคนกลาง ถ้าเรื่องขุนบรมเป็นเรื่องบรมลัมภกัตยแต่
 กัมเมืองอโยธยาไม่ได้ อย่างไรก็ตามก็ดี เมื่อว่าแต่เนื้อหาของเรื่องขุนบรมที่ลงมาจากเมืองแกน แล้ว
 ส่งโอรสให้ไปครองแคว้นต่างๆ ถ้าเอาเรื่องของอาหมเข้ามาเทียบ ดูจะเป็นเรื่องเดียวกัน จะ
 ต่างแต่พลความเท่านั้น จึงขอนำมาเล่าให้ฟัง แต่จะต้องอ่านเรื่องมากสักหน่อย เพราะมีข้อ
 ความสำคัญอยู่หลายแห่งที่คัดเสียไม่ได้ ด้วยเป็นคำให้เห็นเรื่องของขุนบรมได้ชัดเจนมาอย่าง
 ไรไปอย่างไร

ในหนังสือโบราณชื่อของอาหมก่อน ๒ กตัวว่า แดงคอน คือ พระอินทร์ เป็นใหญ่อยู่
 บนฟ้า คือ เมืองบน ทรงจินตนาว่า ในเมืองมนุษย์ คือ เมืองล่าง ไม่มีเข็ววงค์เมืองฟ้าลง
 ไปครอบครอง บ้านเมืองจึงได้ยิ่งใหญ่ ควรจะส่งใครลงไปปกครองเสียให้เรียบร้อย ทรง
 ปรึกษาหารือกับเทวดาผู้ใหญ่ ก็เห็นว่าควรจะเป็นเช่นดำริ แต่จะต้องถามแดนคำดูเสียก่อน ว่า
 จะคิดเห็นเป็นอย่างไรบ้าง

แดนคำนั้นเป็นลูกเจ้าตากำกับลูกหญิงองค์หนึ่งของแดงคอน แดงแดงคอนนั้นเป็นลูก
 ของเจ้าตากำ หมายความว่าเจ้าตากำได้ลูกสาวของลูกชายของตนเองเป็นเมีย จึงเกิดแดนคำ
 ขึ้น แดนคำจึงเป็นทั้งน้องแดงหลานตาของแดงคอน เจ้าตากำนั้นเป็นใหญ่อยู่ในฟากฟ้า ส่วนหนึ่ง
 เรียกว่า มุงไต (MUNGTAI = เมืองไท?) ส่วนแดนคำผู้เป็นโอรสได้ไปเป็นกษัตริย์แห่งเมือง

* ประชุมพงศาวดารภาค ๑๑ ว่า ขุนลอไปสร้างเมืองขวงล้านช้าง เชียงตุง เชียงทอง ขุนลานสร้างเมืองหัววง
 แค้นน้ำท้ายชายคำวิเทหราช ขุนสงสร้างเมืองระพีพรหมทัตราช ขุนคำพวงสร้างเมืองกุมภามโยนภราชละมุน
 ชียงใหม่ ขุนอินทรสร้างเมืองละโว้อโยธยา เจ็ดเจียงสร้างเมืองพวนตะวันออก และเจ็ดเจียงสร้างเมืองมอน

มฤดา (ภาคตะวันออกเฉียงของแคว้นยูนนาน) มินตดาชอ ชุนตุง และ ชุนโต (ใครเป็นบิดา ไม่กล่าว) เพราะฉะนั้น แดงคองจึงเป็นทั้งคาทวดและปู่ใหญ่ (เพราะเป็นพี่เจ้านาคำของชุนตุงและชุนโต) ยิ่งมาก ถ้าเขาเรื่องอื่น ๆ ที่ยังไม่ได้เล่าเข้ามาไว้ด้วยแล้ว เห็นจะยิ่งกว่าน ถึงเป็นขงเคิมที่ที่เดียว

กตัญไช เล่าเรื่อง แดงคองคำวิจารณ์ส่งผู้ไป ปกครองเมืองต่างต่อไป เมื่อปรึกษากับเทวดา ผู้ใหญ่เป็นทศกถดงกันว่าคองหาหรือแทนคำเดียวกัน จึงแต่งตั้งให้แดงแสงเทวดาแห่งความสว่าง เป็นทูตออกไป แดงแสงจะมาขับไปโดยเร็วคงตามพิศ ไปทั้งกลางวันกลางคืนไม่หยุดหย่อน จนมาถึงเมืองอยู่เขตแดนของแทนคำ ตะวันดับดวงทางตะวันตก (หมายความว่ามืดค่ำแล้ว) เลือ และหมักกางออกหากิน แดงแสงก็มาถึงหมู่บ้านแห่งหนึ่ง ชาวบ้านออกมาต้อนรับให้ข้าวให้ใ มากมายเป็นที่หมายแห่งนับถือ เพราะเป็นม้าใช้มาจากแดงคองหรือพระอินทร์ แดงแสงลง จากม้า ชาวบ้านจึงถามว่ามาหาแทนคำทำไม และพูดต่อไปว่า "พวกเราทราบว่าชุนตุงต้อง (หมายถึงแดงคองและแทนคำ) ชอบกันดีอยู่ นิ่งอยู่บนแท่นเดียวกัน แทนคำหรือแดงคอง ต่างก็ไม่ได้ล่วงตาเขตแดนกัน ไม่มีทะเลาะเบาะแว้งกัน"

แดงแสงจึงหันไปพูดกับชาวบ้านเหล่านั้นว่า "ชุนตุงต้องปกครองเมืองกว้างด้วยมธอ เลียงใหญ่ เมืองต่าง ๆ ทั้งหมดที่อยู่ในปกครองของชุนตุงต้องก็วางหน้าไปด้วยดี ชุนตุงต้อง มีกำลังเท่ากันและไม่เคยรบกัน ชุนตุงต้องลงโทษแก่ผู้ทำผิด แทนคำสืบเชื้อสายมาจากพระ เป็นเจ้า และมีแสงดาว (คาบพิเศษ) แดงคองได้รับส่งด้วยจากไฟรฟ้าทุก ๆ ปี แทนคำก็ เช่นเดียวกัน ทั้งแดงคองและแทนคำนั่งบนแท่นเท่ากัน กินกด้วยกัน และพูดเรื่องแผ่นดินด้วย กัน แดงคองผู้เป็นเจ้าฟ้ากฟ้าไม่อาจหาใครลงไปปกครองเมืองต่าง จึงได้มีคำสั่งมาถึงแทนคำ เพื่อขอความเห็น บดินเราขอคำสั่งมาถวายแต่แทนคำผู้เป็นชุนใหญ่" ครั้นแล้วรุ่งเช้า แดง แสงอาบนาต่างคองและกินข้าวเสร็จแล้วชุนมาเดินทางต่อไป จนถึงเมืองแทนคำ ก็เขาเผ่า กราบลงแทบเท้าแทนคำสืบครั้ง แทนคำถามชาวชุนผู้พ่อ (หมายความว่าถึงแดงคอง) ว่าอยู่ดีหรือ แดงแสงตอบด้วยยาเกรงว่า "ชุนผู้พ่อแห่งท่าน ผู้เป็นเจ้าแห่งสายฟ้าสั่งให้ข้าพเจ้านำคำสั่งมา

๑ ภาษาอาหมและไทยใหญ่เขียน ลุง แต่อ่านเป็น ลุง หรือ หลวง ก็ได้ แล้วแต่ความหมาย

ถวายแต่ท่านแกนคำผู้หลาน”

แกนคำรับสั่งอันอ่านแล้วครึกครองนาน แล้วตอบว่า “แดงคองผู้เป็นเจ้าของฟ้า
คิดจะทำดีให้แก่เมืองต่าง เพราะไม่มีขุนปกครอง เพราะฉะนั้นขุนผู้สูง (หรืออา) แห่งเรา
ผู้เป็นเจ้าของฟ้า คิดจะให้ลูกหลานของเราลงไปเป็นขุนในแผ่นดิน ซึ่งเราอย่าให้เฉื่อยช้า
ในเรื่องนี้ เพราะแผ่นดินเมืองกลางขาดขุน จึงได้ยุง แดงแสงเฮย ท่านจงไปบอกข่าวแก่ขุนผู้
สูงแห่งเรา จัดแจงบันไดเหล็กสำหรับส่งขุนสูงขุนโต (อ่านว่า ดาย ก็ได้) หลานของเราลงไป
เมืองต่าง แดงแสงผู้เป็นเจ้าของฟ้าจึงไปบอกดังนี้” (ข้อความตอนนั้น แกนคำเรียก
แดงคองว่า ขุนพ่อ ถัดลงมาเรียกว่า ขุนสูง คู่ประหนึ่งว่าเป็นเรียกอย่างยกย่อง และมักกล่าว
ถึงบันไดสำหรับไต่ลงมาอย่างเรื่องปู่เจ้าลาวจกในตำนานเมืองเชียงใหม่)

แดงแสงรับคำสั่งจากแกนคำแล้ว ก็กตัญญูมาเดินขอต่อแดงคอง แดงคองแจ้งแล้ว ก็
ปรึกษากับเทวดาผู้ใหญ่ (ตรงนมพุดกันมาก แต่เป็นพดความจึงคิดเสีย) แล้วเรียกขุนสูง
ขุนโตเข้ามาหา บอกให้ทราบเรื่องที่จะส่งลงไปเมืองต่าง แล้วว่า “เจ้าต้องทำอะไรรอบคอบ
เต็มมือ เจ้าเป็นลูกหลานแกนคำ เราต้องการส่งเจ้าลงไป เจ้าต้องพูดจาแต่เรื่องคำสัตย์ทุกเช้า
เจ้าต้องทำให้ไพร่ฟ้าซาบซึ้งถึงใจแต่ถ้อยคำหวาน เจ้าต้องไปตามตามรอยทางที่ถูกต้องเต็มมือ
และปกครองบ้านเมืองด้วยดี ขุนสูงเจ้าผู้พี่ เราให้เจ้าไป เราจะให้บุปผิสุ (ว่าเป็นเทวดาชนิด
หนึ่ง) ไปกับเจ้า ได้สั่งให้บุปผิสุไปอยู่บนต้นไม้ใหญ่ ไปครอบครองอยู่นั้น คนไม้นั้นให้เรียก
ว่า ต้นรุงไร (ต้นไม้โพธิ์)”

แล้วแดงคองพูดกับหลานผู้สูงว่า “ขุนโต เราให้เจ้าไป เราให้หีบมีรูปพระเป็นเจ้า
ผู้ใหญ่ เจ้าต้องพูดแต่ของจริงเสมอ” แล้วพูดกับทั้งสองว่า “เราให้สิ่งต่าง ๆ แก่เจ้าทั้ง
หมด และให้คำสั่งสอนตักเตือนที่ควรทราบ เราให้ช่างงาแก่เจ้า ให้แก่แสงมุง (แดง=ศกต
สิทธิ์ ตรงกับ เซง ในภาษาจีน แปลความเดียวกัน มุง = เมือง) แก่เจ้า เจ้าจงคิดหาความจริง
เรื่องภายนอก จากปาก ไม้ และขาไก่ (เป็นนิมิตเหตุการณืภายนอกจากตายตักษณะที่
ปรากฏขึ้นแก่ไก่ วัตถุประสงค์ทำนายอย่างนั้น ถูกรัก ถิ่น พวกชาวป่าในแคว้นมอญ ไต่จันตางพวกก็
ยังใช้ช้อยู่) เราให้ขี้แก่แก่เจ้า ให้กตองแก่เจ้าคู่หนึ่ง หากเมื่อเจ้ารบพุ่งกับเมืองใด ให้เจ้า

แก้วน้สืบสองจุไทยและล้านช้าง

คักตองบอกเรา หรือเมืองโตมารบกับเจ้า ก็จงทำอย่างเดียวกัน แล้วเจ้าก็จะได้แพ้ (แพ้
ในภาษาข่าหมและในภาษาไทยถิ่นอื่น ๆ หมายความว่าชนะ) เมื่อโตไม่มีฝน จงคักตองบอก
เรา เมื่อนักจรมฝน ถ้าแดดไม่ออก จงคักตอง แดดก็จะออก เมื่อไม่มีแสงสว่าง จง
คักตองบอกเรา เราจะส่งฝูงผีฟ้า (เทวดา) ๘ หลีก (แปดแสน) ไปให้แสงสว่างแก่เจ้า ก็
มีรบกัน เราจะส่งฝูงผีตงไป ๘ หลีก ไปหาหั้นซาศ์กออกเป็นชน ๆ อย่างชนผาที่ถูกลมพัดลง
(พายุ) ฉีกขาดฉะนั้น ให้พวกไทยกินเนื้อไก่แดงมุง เจ้าก็จะมั่งคั่ง เราให้ดาบแก่เจ้า คน
ทั้งเมืองก็จะกราบไหว้เจ้า เจ้าต้องเอาใจใส่ปกครองบ้านเมืองเสมอ เมื่อถึงปีให้ต่างเซ็ดและ
ดับดาบนั้น เราให้เจ้าไปปกครองเมืองกว้าง จะไม่มีใครสู้เจ้าได้หลานเขย เจ้าต้องปกครอง
บ้านเมืองด้วยความเฉียบขาด เมื่อคนในเมืองต่างได้ช่วยประจำปีแก่เจ้า ให้แบ่งเอาเท่า ๆ กัน
เมืองใดเมืองดำ (หมายความว่า โดก) ก็จะไม่เสียหายไปจากเจ้า ให้เจ้าเรียกส่งยจากคน
ทั้งหลาย” รุ่งขึ้นแดงคอนสั่งให้ขุนลุงขุนโตมาหา ขุนลุงขุนโตก็เตรียมตัวมา ได้เดิน
บักแดงห่มผ้าปัก ผู้ไปตามมาเป็นผู้นำ ค่อยมาอย่างเข้มข้ำจนถึงหอคำ (วังหลวง) ของแดง
คอน เห็นแดงคอนนั่งอยู่บนแท่นมณีนั่งแวดต้อมคัง ๘ หลีก ขุนลุงขุนโตคุกเข่าลง
แดงคอนพูดว่า “ไม่มีลูกหลานเราคนใดลงไปครองเมืองโตเมืองดำ ไม่มีใครปกครอง
ดี คนมีแรงมากแย่งเมียคนมีแรงน้อย ทำมาหากินด้วยการทำไร่ทำนา ไม่รู้ว่าสิ่งใดมีดีสิ่งใด
ถูก เจ้าจึงไปปกครองเมืองกว้างนี้เกิด ให้ปกครองร่วมใจกันจงดี อย่ามีแตกร้าง เขา
ส่งยจากคนเหล่านี้”

เมื่อแดงคอนพูดแล้ว ยาดิงฟ้า (พระสุรัสวดีเทวีแห่งความรู้) ก็กล่าวขานบ้างว่า เมื่อ
เก่าก่อน แสงแห่งคำ (เทวดาองค์หนึ่ง) ลงไปเกิดเป็นขุนไกรคำ ถูกขุนกุม (หรือกม)
ปกครองเมืองกว้างไม่เรียบร้อย ผู้คนรบกันตายเป็ดือง ในคราวก่อน พระเป็นเจ้าสร้างคน
ออกจากไร่สามคน แล้วส่งคนทั้งสามไปเป็นเจ้าแห่งทวีปทั้ง ๘ ถ่วงมาช้านาน คนทั้งสามก็
หายสิ้นชื้อไป มาคราวนี้จึงอยากให้ขุนลุงขุนโตลงไป แล้วยาดิงฟ้าก็ให้คำสั่งสอนต่าง ๆ ว่า
อย่าปกครองให้ยุ่งเหยิงเหมือนอย่างขุนไกรคำ (ต่อไปแดงคอนก็พูดอีก พูดซ้ำ ๆ เหมือนอย่าง
ที่เล่ามาแต่ดี ไม่มีข้อความสำคัญควรนำมาเล่า จึงขอตัดข้ามไปเล่าเรื่องเมื่อขุนลุงขุนโตจะลงมา)



ขุนตุงขุนโตกราบแดงคอนดิบครึ่ง กราบ ดาวศรี (วิศกรรมทางล้านช้าง เรียก แถน
 แถง) แดะ ยาดิงฟ้า แถงกราบรูป จุมฟ้ารุ่งเมือง (ซึ่งเป็นรูปที่จระนำคิดตัวไปบูชา) นำรูป
 ทองคำนหน้าเขาหีบแถง กยชนแถงออกจากหอคำของแดงคอนไป ขุนตุงขุนโตสวมได้ผ้าเป็น
 แถงเงางาม ประดับแถงความด้วยดวงดาวรุ่งเรือง แถงสวมหมวกแก๊ปทอง แถงเอาหมาก
 แถงพลูจากโกไปด้วย ขณะเริ่มเดินลงมา ฝูงนางฟ้าพากันมาดู เห็นขุนตุงสองแถงความอยู่ใน
 ท่ามกลางแถงแถง ขุนตุงสองผู้เป็นเชอถ่ายเทวดานั่งลงบนคังไม้ เห็นบันไดเหล็ก ขุนตุง
 โตร้องให้เป็นหนักหนา ขุนเดือน (ลูกพระจันทร์) แถะ ขุนบัน (ลูกพระอาทิตย์) ก็คิด
 ตามไปด้วย กยยังมีพวกไทยในเมืองฟ้า มีจำนวนมากมายนำหน้าไป ขุนตุงขุนโตลงมาเร็ว
 ตั้งถมพัด ไต่บันไดเหล็กลงมา บันไดนั้นยาวมาก ลงมาถึงถางเมืองรี ถึงแผ่นดินแถง นึก
 ขุนโตว่าไม่ได้เอาโกแถงมุงลงมาด้วย ให้ใครกตบขึ้นบันไดขึ้นไปเอา ก็ไม่มีใครกตบไป มี
 คนเมืองต่างชอ ดั่งงู ขนขึ้นบันไดขึ้นไปเอา แถงขอเอาถอยคำว้า เมื่อได้โกลงมาแถง ขอ
 ให้คนเป็นเจ้าเมืองจัน (เมืองแซ) ขุนตุงขุนโตก็ยอม ดั่งงูขึ้นไปเอาโกมาได้แถง แถงตั้งคำ
 ตั้งที่ไต่รับจากยาดิงฟ้าที่ไต่ส่ง ให้ขุนตุงขุนโตกินหัวโกแถงซาโก เป็นให้กินเนื้อโกแถงคัยโก
 ถ้วนหัวแถงคัยให้ตั้งงูกิน ขุนตุงขุนโตก็ทำตาม (เรื่องกินโกนี้เหมือนกับเรื่องของไทยใหญ่ที่
 เล่าไว้ในบทที่ ๘ เรื่องเมืองศรีเกษศร ไม่จำเป็นคองเล่าซ้ำในที่นี้)

จะขอเล่าตัดคัตความว่า ต่อมาขุนตุงขุนโตก็ไปสร้างบ้านแปงเมืองอยู่ที่เมืองรี เมือง
 ราม (ถ่าอยู่ริมหน้าโขงคอนดิบสองบ้านนา) ภายหลังขุนตุงมิดใจกับขุนโต ขุนตุงไปฟ้องแดง
 คอน แถงคอนจึงให้ขุนตุงไปครองเมืองคูเมืองยาว (อยู่ที่ไหนไม่บอก) ปกครองชาวไทยเจริญ
 วัฒนา แถงอาณาเขตออกไปกว้างขวาง ขุนตุงจึงแบ่งบ้านเมืองแก่โอรส เถร์จแถงกคนตั้ง
 เมืองฟ้า (ตาย) โอรสขุนตุงผู้พี่ชาย (ไม่ปรากฏชื่อ) ให้ไปครองเมืองไตลุมกุง (TAILUM-
 KUNG) ให้ขุนฟ้าโอรสอีกองค์หนึ่งไปครองเมืองคำ (ไม่บอกชื่อโดยเฉพาะ) เป็นเมืองส่งส่งด้วย
 น้ำ ให้ขุนงู (โอรสที่สาม) ไปครองเมืองตามงูไต เพราะเมืองนั้นชาตุนเป็นเมืองส่งส่งด้วย
 ช้าง ให้ขุนชอกฟ้า (ที่สี่) ไปครองเมืองกว้าง (ไม่บอกชื่อโดยเฉพาะ) เป็นเมืองส่งส่งด้วย
 ทองคำ ให้ขุนลา (ที่ห้า) ไปครองเมืองกุดา เป็นเมืองส่งส่งด้วยน้ำ (กุดาเป็นภาษาพม่า

แปลว่า ต่างประเทศ) ให้ขุนตา (ที่ ๖) ไปครองเมืองอะบะ (อังวะ พม่า) เป็นเมืองส่งด้วย
แก้วมี้ค่าและช้าง ล้วนขุนสุ (เถื่อ) ไปครองเมืองสืบต่อจากขุนลุง เรื่องจบลงเพียงเท่านั้น
คอนค้อไปเป็นเรือขุนเลือกสถาปนา กษัตริย์อาหม

ในตำนานของไทยใหญ่ ก็มีเรื่องคล้ายคลึงกับของอาหม คือกล่าวถึง เมื่อ พ.ศ. ๓๓๓๓
ขุนดูขุนโตถูกทเวดดาไต่บันไตของคำดังมาที่ดุ่มนำเมา มีขุนคน (ขุนเคื่อน) และขุนพน (ขุนบัน
หรือ ขุนวัน) เป็นที่ปรึกษาพร้อมด้วย โหราจารย์และใครต่อใครที่มีชื่อ ในพวกทเวดดาตามมาด้วย
เมื่อมาถึงแผ่นดินแล้วล้มไถ่กายดิทช จึงอุปสาธาชนไปเอามา เรื่องค้อไปได้เข้าใจที่อื่นแล้ว และ
คล้ายเรื่องของอาหมข้างบนนี้ ต่อมาขุนดูมีใจกับขุนโต จึงไปสร้างเมืองเค็งเมืองยอง แล้ว
แบ่งแผ่นดินให้โอรสทั้ง ๘ คือ

ขุนชายคำ	เป็นขุน เมืองตะโก้ง
ขุนฟ้า	„ เมืองยาง ลังยม่า
ขุนงู	„ เมืองตามุงไต (จำเป็นดำพูน) ลังยข้างแดงปีละ ๓๐๐ คิว
ขุนกอดฟ้า	„ เมืองยอง ลังยทองคำ
ขุนลา	„ เมืองตากา หรือกาเด ลังยน้ำ
ขุนดำ	„ เมืองอังวะ
ขุนตั้ง	„ เมืองยอง (คือเมืองที่ขุนดูครองอยู่ คงเป็นนครเมืองกบที่ขุน กอดฟ้าไปครอง)

เมื่อได้นำเรื่องของ อาหม และของไทยใหญ่ มาเปรียบเทียบกับเรื่องขุนบรม เห็นได้
ชัดว่า เป็นเรื่องมมดที่มาแห่งเดียวกัน เพราะฉะนั้น เรื่องขุนบรมถ้ามีความจริงอยู่บ้าง ก็
คงไม่ได้เกิดขึ้นที่ ในล้านช้างหรือในเมืองแกลง หรือ แกลง ในแคว้นสิบสองจุไทย และไม่ได้เกิด
ทางเมืองอาหมหรือเมืองไทยใหญ่ ทั้งไม่ใช่เรื่องที่เริ่มต้นมาจากเมืองแกลงบนฟ้า คงเป็นเรื่อง
เกิดในเมืองมนุษย์นเอง และเกิดมานานแล้วจนจำกันไม่ได้ จะไม่ใช่อย่างที่ไทยใหญ่ว่า
เกิดเมื่อ พ.ศ. ๓๓๓๓ ซึ่งดูเร็ว ๆ นเอง

ในเรื่องกำเนิดอายุสาวทจนจดไวกรมเศาศิตายคตงกน คือเรื่องคหรงจอ คนคระกุตของ
 อายดาว ที่มลูก ๘ คน แล้วส่งลูกไปครองเมืองต่าง ๆ หม่งจอตก ซึ่งไปตกลปลาแฉงตกลนำ
 คายกตายเป็นหมงกรและเบ็นชดาของเกาหงตง ตงเตาไวแฉง ก็เบ็นลูกคนท ๕ ของคหรงจอ ขอ
 ตูกของ คหรงจอ ทง ๘ ขนคนคดวยค้ำว่า หม่ง หรือ เมือง ทุกคน แต่แปลทตูกคนท ๗ ขอหมง-
 จอหงตง ไตไปครองเมืองคตงเกย ก็เมืองคตงเกย نن เยรนวาในคานานเวยกแควน จุพน หรือ
 จุพมาตง จันเวยกคตงเกยเมอสมยโบราณว่า ดนอ ค้ำว่า หม่งจอหงตง หรือ ดนอ กคชเมอง
 จุพน ننเอง พงคูกชอบกต ถ้าจะเตาเวองขุนบรมว่ามาจากไหน ก็จระคองบอกว่าเป็นเวองเกก
 ในเมืองน่านเจามกนทตยูนานน เพราะมยทตยูนานน เมอสมยพระเจ้าจันชยองเค เวยกว่า
 เทยนกก็ และไซเวยกชอนคตตมาจันสมยราชวงค์ศัน จึงไคเปตยนเบ็นเวยกอย่างอื่น ดงนท
 เวยกเบ็นชอเมืองโดยเฉพาจะมี เทยน กับ แถน ค้ำกแปลว่า พ้า จึงนำยคไคไคเป็นค้ำเคยงกน
 ถ้าเมืองแถนหมายถงยูนานน ขุนบรมนำจะอยทนน ถ้าจะเทยบค้ำว่า ตง กับ ตู ก็อาจเบ็นค้ำเคยง
 กน โดยดกษณะที่ออกเคยง ตง ไคตมขนค้ำงอยในจมูก (SUSPENDED NASAL) ตง
 จึงอาจเบ็น ตู ไค ตง ก็คชองงนนั้นเอง (ดูพจนานุกรม อาหม - อังกฤช ของ บารัวในค้ำ
 LONG หรือ LONG) หตง ก็แปลว่า ไหญ่ ถ้าเทยบกับ บรม ซึ่งเบ็น ภาษาชาติ แปลว่า เลค
 ฉายง ก็ทำให้เห็นไคว่า บรม แปลเอาคความมาจากค้ำว่า หตง นนเอง ขุนบรม ก็ขุนหตง
 เตยคคมาเบ็นชอกษคทรยในวันหตงว่า พระบรมราชา พงเพราะชนอกกนท

เรื่องขุนตงของ อาหม กต่าอความ ฐคเจนคคก่า เวองชนต ของไทยใหญ่ และเวอง ขุนบรม
 ของไทยนอย ถ้าเวองทงด้ามเบ็นเวองเคยงกน เวองนาคะเบ็นคตงน

มีอาณาจักรไทยเก่าแก่อยู่อานาจักรหนึ่ง อยุ่ค้ำตงมาทางแม่น้ำโขง มีเขตแดนคตงแค
 แควนไทยใหญ่แม่มาทางคระอนออกถงแควนด้านชาง ในสมยหนึ่งนนานมาแตง ฐคไมไคว่าเมือไร
 กษคทรยคกรองแควนคตงพระชนม ไมมยลคชอ บานเมืองจิงเกคยง แฉงคอง หรือ พระอินทร
 ในทนคตงจะหมายถงน่านเจ้า จึงปรกษาทกับหมมขมนคทว่า คอระจะทำอย่างไร ในที่คตคคตง
 ไคตงเจานายคคกนทหรือคตงองคคตงไปครองในนามของน่านเจ้า แต่การที่จะจคคตงไปน ให้เบ็น
 ทเวยกบรอย จะคตงหารชอกษคทรยไทยแห่งเมืองแถน หรือ เมืองเทยน (ยูนานนเชน แต่จจ

อ่านว่า ฮุนน้ำแซ้ แซ้ แปลว่า มณฑลหรือเมืองหลวง โกล่กับแต่ ในภาษาไทยน่านเจ้า ที่แปลว่า เมืองหลวง) ให้ตกลงปลงใจด้วยเสียก่อน จึงได้จัดให้มาใช้น้ำสาส์นไปเสนอกษัตริย์เมืองแกน ก็ได้รับความยินยอม สาส์นน่านเจ้ามไปถึงเมืองแกน ไซ้ถ้อยคำสุภาพอ่อนโยน เป็นอย่างภาษาการเมืองท ไซ้กนอยู่ในทุกวณ เป็นคนเรียกเมืองแกนว่าถูกว่าหลาน และว่าเมืองแกนมีอำนาจราชศักดิ์ทัดเทียมกับน่านเจ้า แสดงว่าน่านเจ้าเกรงใจเมืองแกนอยู่ ส่วนเมืองแกนก็คบสาส์น ไซ้ถ้อยคำอ่อนโยนเป็นอย่างภาษาการเมืองเหมือนกัน

เมื่อทูน่านเจ้าไปราชการกลับมาเป็นผลสำเร็จ น่านเจ้าจึงส่งขุนสูง ขุนไต่ผู้เป็นหลานไปครองอาณาจักรไทยที่ไร่เกษศริยทางลุ่มน้ำโขง เมื่อจะไป น่านเจ้าได้ให้โอวาทและสั่งการอื่นๆ อีกหลายอย่าง และให้ส่งส่งมาให้อย่าได้ขาด ขุนสูงขุนไต่ไปครอบครองดินแดนร่วมกัน แต่ภายหลังแตกกัน ขุนไต่ได้เปรียบเพราะได้ครอบครองส่วนใต้ของอาณาจักรซึ่งเป็นแผ่นดินดอนที่ดี ส่วนขุนสูงวกไปเหนือไปครอบครองดินแดนอยู่สองฟากแม่น้ำโขงทางตะวันออก อันเป็นที่อยู่ของพวกละว้า และพวกชาวป่าอื่นๆ ในตระกูลมอญ—เขมร เพราะฉะนั้นดินแดนของขุนสูงขุนไต่อาจเป็นเมืองชนของน่านเจ้า เพราะน่านเจ้าส่งขุนสูงขุนไต่ให้ส่งส่งทุกปี ส่วนเมืองแกนอาจมีอาณาเขตทางตะวันตกแผ่ไปถึงลุ่มน้ำคง จะมีสัมพันธ์กับน่านเจ้าอย่างเป็นเมืองประเทศราชของน่านเจ้ากตตายๆ กิจการในบ้านเมืองดีชั่วขาดอยู่กับคน น่านเจ้าไม่ได้ไปเกี่ยวข้องด้วย ถ้าแกนเป็นเมืองชนน่านเจ้าโดยตรง น่านเจ้าคงไม่พูดในสาส์นอย่างสุภาพ และว่า มีศักดิ์เสมอเป็นเมืองพี่เมืองน้องเท่าเทียมกัน (อธิบายตามความเห็นของ COCHRANE: THE SHANS หน้า ๖๑-๖๒)

ตามข้อสันนิษฐานข้างบนนี้ ขุนบรมหรือขุนหลวงเป็นเชอองค์เจ้านายไทยน่านเจ้าที่ยกตั้งมาครอบครองแคว้นแคว้นทางลุ่มน้ำโขง มีแดนสิบสองปันนา ดานนาไทย และล้านช้าง ก่อนที่ขุนบรมยกลงมาดินแดนคองนั้นเป็นที่อยู่ของชนชาติมอญ—เขมร มีชื่อว่า ซ่า ซุม เป็นต้น แต่ว่ามีไทยลงมาอยู่บ้างแล้ว ดังแห่งก็มีไทยเป็นหัวหน้าปกครองอย่างขุนใหญ่ทั้ง ๓ ที่ฮอปุเจ้าลาวเซิง ขุนเหล็ก ขุนคาน เหล่านี้อาจเป็นชนชาติไทย เมื่อขุนบรมครอบครองบ้านเมืองต่อมา ก็ขยายอาณาเขตกว้างออกไปเป็นลำดับ โดยตั้งโฮรสไปสร้างบ้านแปงเมือง การไปสร้างบ้านแปงเมืองสมัยนั้นดูง่ายตาย ก็เพราะแผ่นดินส่วนมากยังรกร้างว่างเปล่า จะมีเจ้าของก็แต่ที่ตั้งเป็นบ้านและเมือง

บ้านแควเมืองคูก็ไม่ผิดแปดกัณฑ์ บ้านหรือเมืองก็คือที่ชุมนุมชนคงรวมกันอยู่ในที่หนึ่ง ถ้าเป็น
ความหมายในรูปหนึ่ง เมืองผดุงบ้าน กทมเมืองเป็นหมู่บ้านใหญ่มีเจ้าเมืองปกครอง ต่างก็
หมายถึงประเทศแต่ละโลกเช่น เมืองจีน เมืองมนุษย์ แต่ก็เอาแน่ไม่ได้ หมู่บ้าน (อำเภอ) ที่
ใหญ่กว่าเมืองในทุกวันนี้ ในเวลานั้น แผ่นดินที่พบนเมืองออกไป ก็เป็นป่าเป็นเขา จะมี
คนออกไปตัดวางทางพงทำไร่ไถนาบ้างก็ห่างๆ เขตแดนก็ไม่มีการกำหนดแน่นอน เพราะแผ่นดินเป็น
ของกลางใครมีแรงกล้าตั้งไปหักวางเอาเอง มีคนล้มไป แต่คนมันขี้ เหตุการณ์ไปหาที่สร้าง
บ้านแปลงเมืองจึงไม่ลำบากอะไร ใครมีอำนาจก็เข้าครอบครอง ถ้าถิ่นใดมีเจ้าของแถมมีกำลัง
น้อย ก็เลยแย่งเอา พวกอยู่ก่อนก็ยอมเป็นไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน ถ้าไม่ยอม ก็รบกัน ฝ่ายใดแพ้
ก็หนีไป หรือตกเป็นเชลยชาติเสีย เตือนเนื้อเชื้อไขฝ่ายแพ้ก็เข้าไปอยู่ในฝ่ายชนะที่ตนน้อย
จนสูญสิ้นชาติไปเอง กลายเป็นพวกฝ่ายชนะไปหมด เว้นแต่ชาติฝ่ายแพ้จะมีความเจริญสูงแถม
มีจำนวนคนมากกว่าฝ่ายชนะ การจึงอาจเป็นตรงข้ามได้ นี่เป็นเรื่องนิกเขาตามเหตุผล ถ้าไม่นึก
อย่างนี้ ก็ไม่ทราบว่าจะไปสร้างบ้านแปลงเมืองออกไปได้อย่างไร ถ้าเป็นปัจจุบัน
ก็ต้องรบกันแน่ แม้ในเรื่องขุนบรมเอง ขุนดอมาสร้างบ้านร้าง ก็ต้องรบกับตูกหลาน ขุนชวา
เหมือนกัน จนพวกขุนชวาแพ้ จึงสร้างบ้านแปลงเมืองได้ แลแล้วก็เลยคงพวกตูกหลานขุนชวาเป็น
ท้าวเป็นพระยาต่อไป

“เมื่อขุนบรมสั่งตูกปลูกปลูกแปลงบ้านเมืองให้แก่ตูกคนตั้งนั้นแล้ว อยู่ไม่นานเท่าใดก็ถึง
อนิจกรรมตายไปตามกรรมท่านแฉ่” พงศาจารย์ท่านข้างตอนต่อไป ก็แยกเป็นเรื่องของขุนดอ
ตูกผู้อายุขุนบรมครองเมืองชวาบ้านร้างหรือหลวงพระบาง ไม่จำเป็นต้องเล่า จะย้ายเรื่องมากด่า
ถึงแฉ่ท่านนาไทย ซึ่งในเรื่องขุนบรมว่า ขุนไฉฉง ตูกคนที่ ๕ ไปครอง ส่วนในตำนานโยนกไม่
กล่าวถึงท่านผู้นี้ เป็นแต่กล่าวไว้ เจ้าสิงหนวัติกุมาร มาสร้างเมืองโยนกเขียงแฉ่นหรือว่าไฉฉง
กับสิงหนวัติกุมารเป็นคนๆ เดียวกัน เพราะคำว่า สิง หรือ สิงห ในภาษาจีนเรียกว่า ซิง หรือ ไช
แต่เป็นจับเอาคำที่เสียงใกล้เคียงกันมาพิจารณา เพียงแต่เสียงของคำใกล้เคียงกัน จะที่กทกเขาว่า
เป็นคำเดียวกันขงไม่ได้ นอกจากมีหลักฐานหรือเหตุผลอย่างอื่นมาประกอบ ผงในคำทำัยของ
ไฉ แปลว่าอะไรก็เดายาก นวดติในคำทำัยของ สิงห ก็แปลไม่ออกเหมือนกัน นึกถึงชื่อที่ใกล้เคียง

ไฉน กัม เขมร ซึ่งเป็นคนดีของบ้านเจ้า แต่กษัตริย์ทอดทิ้งไฉนเท่านั้น อย่างอื่นไม่มี
 นกไปออกที่ ก็เรื่องขุมนพรมนเป็นเรื่องบรมสงฆ์ ผู้แต่งเป็นคนภายหลัง รู้เรื่องก็จากบอกเล่า
 ถูกบ้างผิดบ้าง ที่ไม่รักเขาเรื่องททพห็นมารวมใจด้วย และแต่งไปตามความริษยาเห็นของคน
 ภายหลังก็แต่งไปตามเขาว่า มีช่องจะไม่ถูกไต่มา ก็คิดเค็มขึ้นใหม่ ผู้แต่งก็ไม่รู้ว่าเต็ม และ
 รวมทั้งผู้แต่งกัม ใจดำเขียงเขาแก้ตัวหรือแก้เพื่อนปนอยู่ด้วย เหตุนี้ชอนและขอแคว้นต่าง ๆ
 ที่ชอนทั้งเจ็ดไปครองของอาหมไทยใหญ่และไทยน้อยจึงไม่ตรงกัน ก็เอาเมือง
 ทางนั้นมาได้ เขาร้องรอยของเดิมที่แท้จริงได้ยากเต็มที่ ที่จริงเมื่อยังไม่รู้ได้แน่ เช่นแต่เห็นเงา
 ในกระจก ก็เดาได้ตื้นๆ การูแรงเบบแรงดีเบบเสียแต่พวกหมดตื้นๆ

แคว้นลานนาไทย

ดินแดนภาคพายัพแห่งประเทศไทย อันเป็นที่ตั้งของจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน ลำพูน ลำปาง แพร่ และ น่าน แต่โบราณเรียกในทางพงศาวดารหมตนั้นว่า แคว้นแคว้นลานนาไทยแต่นั้นเป็นถิ่นฐานย่านแรกแดนหนึ่ง ที่ไทยยกจากบ้านเมืองเดิม ในประเทศจีน ลงมาสู่แหลมอินโดจีนตอนกลาง อันเป็นบ้านเมืองของประเทศไทยในปัจจุบัน เมื่อแรกยกลงมาสู่แดนนี้ ได้แยกย้ายกระจายกันอยู่เป็นอิสระมากเมืองด้วยกัน คือต่างคนต่างอยู่เป็นเมืองไม่รวมกัน ทั้งนี้เพราะภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขา มีที่ราบอาจทำการเพาะปลูกตั้งเป็นบ้านเมืองชนได้ ก็ตามดูขนาดต่างๆ แต่มิถึงเขากันเป็นอันไกลเป็นตอน กว้างบ้าง แคบบ้าง ผิดกับประเทศไทยภาคกลาง ซึ่งเป็นที่ราบใหญ่ติดต่อกันตลอด ไม่คั้งชนเขาตงห้วยเหมือนในภาคพายัพ

เมื่อตั้งชนภูมิประเทศลานนาไทยเป็นเช่นนี้ ถ้าจะเฉพาะสมัยโบราณเมื่อการคมนาคมยังไม่สะดวก ย่อมทำให้ต่างเมืองต่างอยู่ ขยายตัวหรือรวมกันได้ยาก เหตุนี้ ความเป็นไปในแคว้นแคว้นลานนาไทยสมัยนั้น จึงมีเรื่องรบราฆ่าฟันกันบ่อยๆ เป็นการทอนกำลังกันเอง ถ้าคราวใดเกิดกษัตริย์ผู้บุญ กษัตริย์ของคชนกสามารถขยายเขตแดน จะกว้างใหญ่มากขึ้นเพียงไร ก็สุดแต่แต่อาณาภาพของกษัตริย์ของตน เมื่อแผ่เขตแดนออกไปกว้างขวาง การที่ไปปกครองดูแลก็ลำบากเพราะขาดคมนาคม จึงมักส่งราชบุตรออกไปปกครองเป็นเมืองอิสระ กลายๆ ครั้นต้นสมัยกษัตริย์ของคชนกแล้ว ราชบุตรที่ไปครองเมืองต่าง ๆ ก็มิได้ปรองดองกัน เกิดมีศึกสงครามระหว่างกันเอง เมืองใดสู้ไม่ได้ ก็ไปขอขงกำลังเมืองอื่น หรือร้ายยิ่งกว่านี้ ไปชักนำเอาให้ต่างตัวต่างแดนเข้ามาช่วย เป็นอย่างซีกศึกเข้าบ้าน ไม่เป็นมงคลเลย ผลที่สุดต่างก็หมดกำลังต้านทาน เปิดหนทางให้ศัตรูภายนอกยกเข้ามาช่วยได้ในภายหลัง บ้าน



เมืองกลองแก่เลื่อม ไทรมไปจนกว่าจะได้ดูมบุญมากุชนใหม่ เรื่องย่อของแฉ่นแคว้นตานนาไทย
ใน มีตำนานต่าง ๆ ซึ่งรวมเรียกว่า พงศ์พงศาวดารโยนก ดังเด้ามานี้

ตำนานสุวรรณโคมคำ (ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑๒)

ในพงศาวดารโยนกตอนต้น มักกล่าวถึงเรื่อง มีลักษณะชนชาวป่าชาติตระว่า ว่าตั้ง
เขตสถานเป็นหมู่ ๆ อยู่ตามแนวเขา โดยเฉพาะที่เขาคอยคอง ซึ่งเป็นที่ภูเขาแดนดาว กั้นเป็น
พรมแดน ด้านตะวันตกเฉียงเหนือ ของ แฉ่นแคว้น ตานนาไทย กับ แฉ่น เขมรรัฐ เมืองเชียงคอง
ของพวกไทยเขิน ตามข้อความที่กล่าวนี้ ล้อให้เห็นว่าดินแดนตานนาไทย เป็นที่อยู่อาศัยของ
พวกตระว่ามาก่อน นักปราชญ์ทางชาติวงศ์วิทยา ยุคเดียวกันโดยทางสันนิษฐานว่า พงศ์ตระว่า
นั้น เมื่อพิจารณาถึงรูปร่างหน้าตา ภาษา และจารีตประเพณี เห็นได้ชัดว่าน่าจะมเชื้อชาติ
เดียวกันกับพวก ข่า (ยกเว้นบ้าง) ขมุ เขมร และมอญ จึงให้ชักรวมเรียกเพื่อความ
สะดวกว่า พวกมอญ - เขมร พวกตระว่าเข้ามาอยู่ในแฉ่นแคว้นตานนาไทย แต่เมื่อไรและ
มาจากไหน ทราบไม่ได้ชัด มีเค้าว่าเข้ามาอยู่ เห็นจรมนนานหลายพันปีแล้ว ถึงพวกตระว่าเอง
ก็เชื่อว่า คนได้เข้ามาอยู่ช้านานมาก จนจำไม่ได้ว่ามาเมื่อไร ต่างท่านว่า พวกตระว่า พวกข่า
และพวกชาวป่าชาวเขาอีกหลายชื่อ มาจากตอนใต้ของประเทศจีน กดองมโหรีที่กที่เราใช้
อยู่ในพระราชพิธี ก็ว่าเป็นของตระว่า ชนชาติที่ใช้กดองตระว่า ได้ความว่า พวกกระเหรี่ยงก็ใช้
ในจดหมายเหตุของจีนสมัยราชวงศ์จิว ก็มีกล่าวถึงชนชาติใช้กดองโลหะ (BRONZE DRUMS
TRIBES, HIRTH: ANCIENT CHINA) พม่าเรียกว่า กดองปะชี แปลว่า กดองกบ เพราะ
มีรูปตัวกบอยู่ริมกดอง จึงเรียกกดองมโหรีที่กล่าว จุกัดเหลียงโก๊ แปลว่า กดองของขงเบ้ง
จึงน่าจะเห็นได้ว่า พวกกระเหรี่ยง ตระว่า ข่า และอื่น ๆ ที่อยู่ตอนเหนือของประเทศไทยหรือถัด
ขึ้นไป จะมาจากตอนใต้ของประเทศจีนเหมือนกัน

นอกจากตระว่า ในตำนานยังกล่าวถึงกดองหรือขอมดำอีกพวกหนึ่ง ว่าเป็นชาติมี
บ้านมีเมือง เป็นใหญ่อยู่ในแฉ่นสุวรรณ โคมคำ แฉ่นนี้ ตามตำนานว่ามีเขตแดนทางเหนือ
จรดปากทางหนองแฉ่น ได้จัดแก่งถ้ำผี (ตอนใต้ของแม่น้ำโขง) ตะวันออกจรดน้ำแท้ และ
ตะวันตกจรดน้ำตู่ ถ้าตามนี้ แฉ่นแคว้นสุวรรณ โคมคำอย่างกว้าง ๆ ก็เห็นจะได้แก่ดินแดน

คอนโคธของประเทศจีนในแก้วนันทนาสองบ้านนา มณฑลยูนนาน แก้วนันทนาไทย แก้วนันทนา
 ดิบสองจุไทย และแก้วนันทนาหลวงพระบาง ซึ่งล้วนเป็นแดนไทยอยู่ทั้งนั้น ภายหลังจากเมืองสุวรรณ
 โคมคำถูกน้ำท่วมทำลายไป ในตำนานว่า เป็นเพราะพระยานาคโกรธ เหตุด้วยพระยาขอม
 แห่งเมืองสุวรรณ โคมคำไม่อยู่ในสัจย์ในธรรม จึงชดชวยกั้งแม่น้ำขอมที่ คือแม่น้ำโขง ให้
 น้ำไหลเข้าท่วมจมเมือง พวกขอมสุวรรณโคมคำที่หนีตาย หนีภัยกระจัดกระจายไปอยู่ยัง
 เมืองอุมงค์เสดา จำอยู่เชิงเขาปลายน้ำแม่กก (แม่น้ำในจังหวัดเชียงราย) ที่ไปอยู่ยังเมือง
 นครไทยเทศ (เมืองไทยในยูนนาน) ก็มี เมื่อเมืองสุวรรณโคมคำร้างไปแล้ว ก็มีแต่พวกมิดักข
 ชนชาวตระว่าอาศัยอยู่ตามซอกหลืบแนวเขาแถวดอยตุงหรือดอยงามเด้า เป็นอันว่าแก้วนันทนา
 ดานนาไทย ตามตำนานว่า เดิมเป็นที่อยู่ของชนสองพวกคือ ตะว่า และ ขอมดำ ขอมใน
 ทนตุงจะไม่ใช่เขมร เพราะตามหลักฐานทางโบราณคดี ไม่ปรากฏเค้าว่า อารยธรรมเขมร
 เคยแผ่เข้าไปถึงแก้วนันทนาไทย ถ้าขอมดำไม่ใช่เขมร ขอมดำจะเป็นชาติใด ได้วินิจฉัย
 ไว้ในเรื่องเมืองสุวรรณภูมิ (บทที่ ๘ เรื่องแถมอินโดจีนสมัยโบราณ) นั้นแล้ว

แก้วนโยนกเชียงแสน ตามตำนานสิงหนวัต

(ประชุมพงสาวดารภาคที่ ๖๑)

คราวนี้จะกล่าวถึงพวกไทย ว่าเข้ามาเป็นใหญ่ในแก้วนันทนาไทยอย่างไร ถ้า
 พังเอาตามตำนานสิงหนวัต ก็มีกล่าวไว้หน้าคณิศรว่า "ทมิฬจะกล่าวถึงวงศ์ไทยเมืองหนึ่ง
 ก่อนแต่ ยามนันทนาศักราชได้ ๓๗ คับกัฏใจ ยังมีมหากษัตริย์ช่อคนหนึ่ง ชื่อว่า เทวภาค
 ว่าอัน เป็นใหญ่กว่าไทยทั้งหลาย อยู่เสวยราชสมบัตินครไทยเทศ คือว่าเมืองราชคฤหนคร
 หลวงนนแต่" ข้อความเพียงเท่านี้ ถ้าไม่ทราบเรื่องดังเด้ามาแต่คณิศร ก็เข้าใจได้ยากสักหน่อย
 ว่าทำไมกษัตริย์ช่อ ซึ่งตามความหมายในปัจจุบัน ก็คือจีนในมณฑลยูนนาน มีชื่อเป็นภาษา
 บาลีว่า เทวภาค แต่ว่าเป็นเชื้อไทยเมือง เป็นใหญ่กว่าไทยทั้งหลาย และครองนครไทยเทศ
 ถ้าแปลคำว่า นครแห่งประเทศไทย หรือว่า นครไทยในต่างประเทศ แต่ยังคงขยาคความ

ต่อไปว่า นครไทยเทศ คือ เมืองราชคฤห ซึ่งเป็นนครหลวงของพระเจ้าพิมพิสาร ในนคร
 ประเทศ ที่จริงตามคตินัยของการจะกล่าวถึง เดิมมีอักษรไทย (ฮ่อ) ในชื่อวงศ์ไทยเมือง
 ผ่านสัมปติประเทศไทยอยู่ในประเทศจีน หรือให้แคบเข้า คือ อยู่ในยูนนาน เพราะกรุง
 ราชคฤหนั้นต่างทักหมายถึงมณฑลยูนนาน ที่ในตำนานเรียกชื่ออักษรยี่แตรบ้านเมืองเป็นภาษา
 ชาติ ก็เพราะท่านผู้แต่งเป็นนักปราชญ์มีความรอบรู้ในภาษานั้น การแต่งมักมีเรื่องศาสนาเข้า
 แทรกไว้ด้วยเช่นในตำนานสิงหนวัติ ก็มีเรื่องวงศ์ศากยราชในเมืองกบิลพัสดุ์เข้ามาปะหน้าไว้แต่
 จึงได้ดำเนินเรื่องตั้งเล่ามาข้างต้น เพื่อให้เรื่องได้ลักษณะเดียวกัน จึงต้องแปลชื่อในภาษาไทย
 พนมเมืองเป็นชาติเลยด้วย แต่งกำหนดเขาเมืองและแคว้นต่าง ๆ ให้เป็นชื่อเมืองและชื่อแคว้นใน
 อินเดีย เช่นเรียกประเทศจีนว่า กรุงราชคฤห เรียกมณฑลยูนนานว่า ศันธาราษฎร์ เรียก
 เมืองคาสฟู หรือ คาสฮอ ว่า วิเทห์ เรียกมณฑลยูนนานตอนตะวันตกว่า แคว้นมกิดา เป็นต้น
 การตั้งชื่อเหล่านี้เพื่อให้ตรงกับของอินเดีย ก็จะไม่ใช่ตั้งเอาโดยไม่มีเหตุผล เช่นตั้งชื่อแคว้น
 ทางตะวันตกของมณฑลยูนนาน ซึ่งมีเมืองคาสฟูเป็นเมืองหลวง เป็นแคว้นมกิดา ซึ่งมีเมือง
 วิเทห์เป็นเมืองหลวง ทั้งดินแดนตอนนั้น ในจดหมายเหตุจีนก็มีกล่าวไว้ว่า ครั้งโบราณเป็น
 ที่อยู่ของชนชาติหนึ่งเรียกว่าชาติ มี เป็นชาติที่ขุยมชายฝั่งทะเลสาบคาสฟู หรือ เขอร์ไฮ เห็น
 ที่จะเอาคำ มี นี้ให้ไปเข้ารูปแคว้นมกิดา วิเทห์ก็คงแปลงมาจากคำหือ (ทาหะ - เทหะ)
 หรือเหตุผลจะเป็นอย่างอื่น ไม่ใช่ตั้งที่เดานักได้ เพราะได้บอกไว้แล้วว่า เป็นเรื่องเล่าเขาตาม
 เหตุผลทางนั้น การตั้งชื่อเป็นภาษาชาติ ไม่ใช่มีแต่ฝ่ายเรา ถึงไทยใหญ่ พม่า มอญ และเขมร
 ก็เป็นแบบเดียวกันหมด นักปราชญ์ฝรั่งชั้นนุษฐานว่า ชื่อแปลกมีอยู่อย่างหนึ่ง ที่ชื่อเมืองใน
 อินเดียฝ่ายเหนือก็มีอยู่ในแหลมอินโดจีนตอนเหนือ ถ้าเป็นแหลมอินโดจีนตอนใต้ ชื่อก็เป็น
 อย่างชื่อเมืองตอนใต้ของอินเดีย จึงเป็นเรื่องที่น่าจะเข้าใจว่า เดิมจะมีชาวอินเดียเข้ามาใน
 แหลมอินโดจีนเป็นสองพวก คือ ชาวอินเดียพวกหนึ่งไปทางแหลมอินโดจีนตอนเหนือ แล้ว
 ก็ไปตั้งชื่อบ้านชื่อเมือง ในแถบนั้นเขาคามอย่างในอินเดียตอนใต้ขึ้นมา ชาวอินเดียใต้ก็ไปใน

๑ ฮ่อ ตามความหมายในตำนานไม่กำหนดว่าเป็นไทยหรือเป็นจีน ถ้ามาจากตอนใต้ของประเทศจีน
 ก็มณฑลยูนนาน ก็เรียกว่าฮ่อทั้งนั้น

ลักษณะเดียวกัน เพราะฉะนั้นหม่อมอินได้จันทอนได้ ดัชชีคำสันนาพราหมณ์จึงแพร่หลายมากกว่าในคอพเหนือ เขาอธิบายดังนี้ คุณมีเหตุผลอยู่บ้าง แต่เห็นจะไม่ใช้ทั้งหมด ที่เป็นนักปราชญ์ในประเทศก็คิดคงให้เองก็คงมีมากเหมือนกัน เช่นแปลงชื่อพระเจ้าแผ่นดินเมืองมาเป็นดุษฎีปราคม เป็นต้น การแปลงชื่อพนเมืองให้เป็นภาษาบาลีรวมทั้งคุณและโทษ เช่นท้าวเทวภาคทีเสาน ชื่อเดิมของท่านที่จริงเป็นอะไรก็เหลือเถา เทว อาจเป็น แถน ก็ได้ แม่เถาได้ก็ยังมีหม่นหม่น เช่น ชนลุง หรือ ชนहतอง มาเป็น ชนบรม ซึ่งจะถูกหรือไม่ถูกก็รู้ไม่ได้แน่ และที่เอาเรื่องในคำสันนา เช่น เรื่องพระพุทธเจ้าเสด็จมาแต่ตรงพยากกว่าอย่างนั้นอย่างนี้ ก็ทำให้เป็นที่ลำบากใจ แต่ว่าในทางคุณก็อาจลบล้างทางโทษได้ดี ๆ เพราะตำนานเก่า ๆ ที่เหลือสืบมาได้จนทุกวันนี้ ถ้าไม่ได้อาศัยพระคำสันนาและมูลศัพท์ราชจารลงในใบลาน เป็นคัมภีร์อันไว่ บ้านนี้เรื่องคงสูญเสียมากแล้ว ชยนี้ควรขอขอบคุณท่านโบราณจารย์มากกว่าไปนึกตีท่าน ถ้าหากมีใครจะนึกบ้างเช่นนั้น อีกประการหนึ่ง เวลาที่ท่านโบราณจารย์แปลงชื่อไทยเป็นบาลี ก็ไม่มีผิดอะไรกับคนรุ่นหลังทำต่อมา เช่นเรียกชื่อเมืองชื่อพระมหากษัตริย์และชื่อขุนนาง ก็ล้วนเป็นภาษาบาลี "อินนามนนันดำคณิน" ซึ่งเป็นของดัมมตเรียกว่านนัน ชื่อดำคณินอยู่ที่เหนือหายันแท้จริงในพงศาวดารต่างหาก ซึ่งเราอยากทราบเพื่อประโยชน์แห่งความรู้มากกว่า

เดินเรื่องต่อไป ท้าวเทวภาค "มีราชบุตร ๓๐ คน ราชธิดา ๓๐ นาง ทังมวตมี ๒๐ แด ราชบุตรผู้เคา ชื่อว่า พิมพิสารราชกุมาร ราชบุตรผู้ดองชื่อ ว่า สิงหนวดกุมาร เหตุความลักษณะมกาดังคงราชดहनันแด เมื่อนนมหากษัตริย์คนพอนน ก็แบ่งราชดัมบคหือให้แก่อุภทัง ๒๐ คนนนแด กตงยงพิมพิสารราชกุมารผู้เป็นเคานน ในที่นี้เป็นอุปราชากับธิดาหนึ่ง หืออยู่ด้วยคน ในเมืองราชคฤหิตดวงทहनันแด ก็แจกยงอุภราชยงอุภยงทงหิตาย ๒๕ คนนน หือไปเสาะหาคังบ้านแปลงเมืองอยู่ทั่วทิศ พดนคังดงหนวดคกุมารผู้ดองนนกับนงหือยงทง ก็แบ่งเอาราชดัมบคกบคดงยงมหากษัตริย์คนพอนนแด กตงยงอัสตารดเคารพยายงมหากษัตริย์คนชอดา เทวภาค อินเป็นราชบิดาแเดมารดาแห่งคนแเดอ ก็รวบรวมเอาเขาของดัมบคชางมาจวกดาयरพดมนตงกนคริวแสดนหนิงแเดอ ก็เสด็จออกจากเมืองราชคฤहनคหิตดวง"

• ต้น ๒ เก็บหอมรอมริบ



เรื่องตอนหนึ่ง มีเพียงว่า เมื่อราชบุตรราชธิดาเติบโตโตแสดงกทรังค์ให้ครอบครัวของตน อาจเป็นควนหงเป็นอย่างเรื่องในวงศ์ศากยราชก็ได้ ทรงตั้งแต่ง พิมพิสาร เศษฐโอรส เป็นอุปราชแห่งราชคฤหนครหลวง ก็ไปเข้าเรื่องพระยาพิมพิสารแห่งมคธราชฐร์ ในพงศาวดารโยนกว่า เศษฐโอรสของท้าวเทวภาด ชื่อ ภาทียกุมาร ซึ่งเป็นพระนามชนกของพระยาพิมพิสาร แต่ขอความเหล่านเป็นพลความสำคัญอยู่ที่ให้ราชบุตรไปเสาะหาตงบ้านแปดเมืองอยู่ที่ทิวทิศ พุดอย่างสามัญก็ขอให้แยกครัวออกไปหากินตนเอง ที่ดินคงจรมีกว้างขวางเปล่าอยู่มาก จึงอาจไปเสาะหาตงบ้านตงเมืองได้ เป็นวิธีแผ่อาณาเขตออกไปในทางอ้อม แต่แต่บ้านเมืองเหล่าน เมื่อภายหลังก็มักเกิดแตกสามัคคี แยกกันปกครองโดยอิสระ ครอบกันเอง เป็นเรื่องน้อยบอย ๆ เป็นเรื่องประวัติศาสตร์ชาติเหตุการณ์ ในตำนานและพงศาวดารตอนต้นของชาติไทย เรียบเป็นลำดับมาหลายครั้งหลายหน

จำเฉพาะถึงหนวดิกกุมารราชบุตรของคณ้อย ได้เสด็จออกจากเมืองราชคฤหนครหลวงข้ามแม่น้ำสาละพุไปทางหนอภาคเนย์ แม่น้ำสาละพุจะเป็นแม่น้ำไหนไม่ทราบ แต่เห็นจะอยู่ในแคว้นยูนนาน เพราะในเรื่องว่าข้ามแม่น้ำไปทางทิศตะวันออกได้ไกลนัก เป็นระยะทางเดินถึง ๔ เดือน ก็มาถึงแคว้นเมืองสุวรรณ โคมคำ ซึ่งร้างมาแต่ครั้งก่อนตั้งเต้าไว้ในภาคสุวรรณโคมคำ ในดินแดนแคว้นนั้นตามชอกหัวยราวเขา เป็นที่อยู่ของพวกมิลกยู หรือ มิลกขุ หมายความว่า พวกชาวป่าเถื่อน ชาวธรวา มีหัวหน้าชื่อ เจ้าดาวกะยุ เป็นผู้ปกครอง (ในพงศาวดารโยนกว่าชื่อ ปู่เจ้าดาวจง) เจ้าถึงหนวดิกุมารเห็นที่คณน้อยเป็นไชยภูมิดี ก็ดำริจะสร้างเมืองลงตรงนั้น ก็แสดงว่าเป็นที่ว่างเปล่าไม่มีบ้านมีเมือง นอกจากพวกธรวาชาวป่าเท่านั้น ขณะนั้นพระยานาคศิวหนงชื่อ พันชุนาคราช เนมิตตนเป็นพราหมณมาแนะนำชกศกให้สร้างแต่ก็กลับหายคัวไป (ในพงศาวดารโยนกว่า พระยานาคศนเป็นนุชารกษาทน ได้มาถลาอคำอนุญาตให้สร้างเมืองลงในที่นั้นได้)

ตรงนี้ไม่ทราบว่าจะทำความเข้าใจในเรื่องใดเพียงไร หรือจะเป็นเรื่องนบถอนาค บุชานุกถอว่าเป็นเจ้าที่เจ้าทาง จะสร้างบ้านสร้างเมืองก็คองท่าพิชบวงสรวงขออนุญาตเสียก่อน เป็นการเพิ่มความศักดิ์สิทธิ์ให้แก่เมือง หรือเรื่องจะเป็นอย่างไร ก็เดาได้หลายทาง แต่เมื่อรวม

ความ ก็คือ เจ้าสิงหนวัติกุมาร เลือกลงได้ไชยภูมิสำหรับสร้างเมืองตนเอง เมื่อเจ้าสิงหนวัติ
 กุมารสร้างเมืองแล้ว เมืองนี้จึงได้ชื่อว่า เมืองนาคพันธุสิงหนวัตินคร โดยเอาชื่อของพระยา
 พันธุนาคราชกับสิงหนวัติมารวมกัน ความเป็นอย่างเรือกตมเหตุชื่อเมืองเวียงจันทน์ว่า เพราะ
 สร้างในดงป่าจันทน์ จึงได้ชื่ออย่างนั้น ก็เป็นได้ เรืองอย่างหนึ่งมีในตอนต่อไปอีกหลายเมือง
 ในพงศาวดารโยนกกว่า เรียก นาคเศรษฐนคร และ นาคบุรี ด้วยอีกสองชื่อ อย่างไรก็ตามก็ เมือง
 นาคพันธุสิงหนวัตินครนี้ นับว่าเป็นเมืองแรกในตำนานที่ไทยมาสร้างชน ในแคว้นแคว้นลานนาไทย
 และไทยที่สร้างนั้น เป็นพวกไทยเมืองมาจากเมืองไทยตอนใต้ของประเทศจีน ได้สร้างชน จึง
 ถ้าว้าตามตำนาน ก็เป็นระยะก่อนพุทธกาล

เมื่อสิงหนวัติกุมารสร้างเมืองนาคพันธุสิงหนวัติแล้ว ก็เสวยราชย์ในเมืองนั้น แล้วมี
 อาชญาใช้ไปเรียกร่องเอาขุนมิตถุทั้งหลายให้เข้าสู่ล้อมการ ครั้นทรงหมายความว่า พวกเราจะ
 ยอมอ่อนน้อมเป็นไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินโดยดี แต่ไกลออกไปทางเบื้องเหนือหรือทิศตกได้เป็นระยะ
 ประมาณ ๔ คืบ ขยู่ข้างหัวนาคกุกกุกนี้ คือ น้าแม่กก มีเมืองอุโมงค์เสดจานคร อันเป็น
 ทอยุของชอม ชอมในทศกษพวกชอมเก่าหรือชอมดำ ที่ระบาคมาจากเมืองสุวรรณโคมคำ
 ตั้งแจ้งอยู่ในตำนานนั้นแล้ว พวกชอมเมืองอุโมงค์เสดจไม่ยอมอ่อนน้อมต่อสิงหนวัติกุมาร ๆ จึง
 ยกกำลังไปปราบ พวกชอมพ่ายแพ้ เมืองอุโมงค์เสดจจึงตกมาเป็นเขตแดนของไทย คงจะ
 เป็นเพราะพวกชอมเมืองอุโมงค์เสดจมีกำลังมาก คือเมื่อสิงหนวัติกุมารปราบปรามดงราบคาบ
 แล้ว สิงหนวัติกุมารจึงสามารถปราบตักษิเชกเป็นพระยาสิงหนวัติราช อาณาเขตเมืองนาค
 พันธุสิงหนวัตินคร ว่าหนตะวันออกมีน้าแม่เป็นแดน หนตะวันออกมีน้าแม่เป็นแดน หนเหนือมี
 หนองแสงเป็นแดน หนใต้มีสุวรรณรัฐเป็นแดน และตัวเมืองนาคพันธุสิงหนวัตินี้ ตั้งอยู่บนฝั่งแม่
 น้าขรนท์ คือ ห้วยไค้ (แม่น้ำโขง) ซึ่งไหลมาแต่เมืองมณฑลนคร

ถ้าพิจารณาตามนี้ ดินแดนที่พระยาสิงหนวัติกษัตริย์ไทยครอบครองนั้น คือตอนเหนือ
 ถ้าเข้าไปในมณฑลชุนนาพ เพราะว่ามีหนองแสงเป็นแดน หนองนี้ว่า ได้แก่ทะเลสาบศักดิ์ ซึ่ง
 เป็นทะเลสาบขนาดใหญ่ ดวงที่หนองแสงในตำนานจะหมายเอาทะเลนี้ ถ้าเทียบเมืองเสดจ
 ซึ่งแปลว่า เมืองใหญ่เมืองหลวง กับ หนองแสง ก็อาจแปลว่า หนองใหญ่หนองหลวง ได้



เหมือนกัน ทั้งในตำนานสิงหนวัติแห่งหนึ่งว่า แม่น้ำโขงหรือห้วยไค้ไหลมาแต่ทางหรือปากทาง
 หนองหลวง พระยาตากแต่เมืองมณฑลนคร หนองหลวงในที่นี้ความจะเป็นอื่นไม่ได้ นอก
 จากหมายถึงหนองแ่ง เพราะมาแต่เมืองมณฑล คือ ตอนตะวันตกของยูนนาน ซึ่งทะเลสาบ
 คาสตังอยู่ แดกตั้งด้อย เพราะทะเลสาบคาสตังไม่ใช่เป็นปากทางแม่น้ำโขง ต่างอยู่ห่างไกลกัน
 มาก แดะยอดน้ำโขงก็มาจากทิวเขาเหนือชเวต ซ่อนถาเชื่อว่าแม่น้ำโขงมาจากทะเลสาบคาสตัง
 ก็มีบรรดาธิบายกันว่า แม่น้ำโขงนั้นตัดต่อกับหนองแ่งโดยไหลตลอดได้ดินไป เป็นระยะทางถ้า
 จะไปด้วยเรือล่องก็กินเวลาถึง ๘ วัน ตามทางที่ไปมีช่องเป็นปล่องผูกขึ้นมาเป็นระยะ ๆ พอให้
 แสงสว่างลอดลงไปได้ เป็นอย่างเจาะหลังคาอุโมงค์ให้โหวให้แสงสว่างเข้าไป นี่เป็นเพียง
 คำานานเก่าต่อปากกันมาเท่านั้น ที่กล่าวถึงพระยาตากแต่เมืองมณฑลนครมาก เพราะคหรง
 จือซึ่งเป็นบรรพบุรุษของพวกอายุดาวนน งามเรียกออกชื่อหนึ่งว่า เม่งเจียงจว คำานกออก
 เตียงเป็นอย่างกว้างคงก็เป็นหม่งกาจิก เห็นได้ชัดว่า กาจก กข กาจก เป็นคำเดียวกัน เป็น
 อนได้เค้าว่าเรื่องราวของพวกไทยสมัยติดคำบรรพตามทจนจวไว้ พวกที่ยกเข้ามาอยู่ในแคว้น
 อินโดจีนก็ยังมีจำกันได้บ้าง จึงได้นำมากกล่าวไว้ในตำนาน

อาณาเขตของพระยาดังหนวัติทางตะวันออก มีนาแพเป็นแดน ก็หมายความว่าจด
 แคว้นตองเกีย เพราะแม่น้ำแทกคือที่เรียกในแผนที่ว่าแม่น้ำดำ เพราะฉะนั้น ถ้าวาดตามตำนาน
 เขตแดนพระยาดังหนวัติ จึงรวมแคว้นสิบสองจุไทยแคว้นหลวงพระบางด้วย ทางทิศตะวัน
 ตกมีนาคงเป็นแดน ก็หมายความว่ากินถึงแคว้นไทยใหญ่ที่เรียกว่าแคว้นฉานได้ คือรวมแดน
 เขมรรัฐเขียงตงด้วย ส่วนตอนใต้จดลวรัฐ ในที่นี้คงหมายความว่าถึงดินแดนแคว้นเขียงใหม่ เพราะ
 ในตำนานสิงหนวัติในที่อีกแห่งหนึ่งว่ามีแม่ระมิงเป็นแดน แม่น้ำระมิงก็คือแม่น้ำพิง ที่กล่าวถึง
 ลวรัฐก็คือแคว้นตะโวนนั่นเอง แคว้นตะโวนนี้ นักปราชญ์โบราณคดีว่า ในสมัยเมือพันปี
 ไป (แต่ไม่ถึงหรือก่อนพุทธกาลอย่างที่กล่าวไว้ในตำนานนี้ เพราะเข้าใจว่าจะเป็นเรื่องยัด
 คักราชให้สูงขึ้นไป) เป็นอาณาจักรมอญ ถ้าไม่ใช่มอญก็ต้องเป็นชนชาติที่พูดภาษามอญ
 เพราะที่อาจารย์ทพบหลักฐานในจังหวัดตปบุรีเป็นภาษามอญเก่า ซึ่งนักปราชญ์โบราณคดีสันนิษ
 ฐานว่ามีอายุคงพันปีขึ้นไป (ดูอาณาจักรทวารวดี บทที่ ๘) ถ้าท่านกางแผนที่แคว้นอินโดจีน

ดู จะเห็นว่าภาคพายัพของประเทศไทยต่อกับประเทศมอญ ใกล้กว่าที่ใดทั้งหมด และคาม
 คำนานกว่าสมัยที่ไทยยังไม่ยกส่งมาตั้งบ้านเมืองในแคว้นอินโดจีน มอญกำลังมีความเจริญรุ่ง
 เรืองมาก ไม่น่าประหลาดใจที่มอญจะมีอาณาเขตแผ่เข้ามาถึงในตอนนั้น ที่เราได้รับวิชาอารย-
 ธรรมของอินเดีย ก็น่าจะได้อาณาเขตมอญไม่น้อย รู้ได้อย่างหนึ่งก็คือกฎหมายพระธรรมศาสตร์
 ของเรา ซึ่งนักปราชญ์ชาวตะวันตกคนหนึ่งได้ค้นคว้า ได้ผลปรากฏเป็นหลักฐานว่ามาจาก
 มอญ ในวิชาอื่น ๆ ก็คงจะมีอีกหลายอย่าง หากยังไม่ได้ทำการค้นคว้าอันเท่านั้น เรื่อง
 อาณาจักรมอญในแคว้นอินโดจีนสมัยโบราณ มีกล่าวไว้ในหนังสือจามเทวีวงศ์และหนังสือ
 ชินกาลมาตินของเรา และได้พูดไว้บ้างแล้วในที่นี้ (เรื่องทวารวดี บทที่ ๕) จะได้อีกเพิ่ม
 เค็มถึงเรื่องนอกในข้างหน้า

รวมความ อาณาเขตไทยครั้งแรกตามที่คำนานถึงหนองตอกดาวไ้ ก็หมายความถึง
 แผ่นดินผืนใหญ่คือลานนาไทยตอนเหนือแถวเชียงใหม่ แผ่นดินตอนใต้ของชุนนาน ซึ่งรวม
 แคว้นสิบสองปันนาเข้าด้วย แคว้นฉานใต้แคว้นสิบสองจุไทย และหลวงพระบาง จึงน่าจะคิด
 เรื่องราวที่กล่าวไว้ในพงศาวดารล้านช้างตอนต้น และพงศาวดารไทยใหญ่ต่างแคว้นซึ่งยังไม่ได้
 เต่า อาจมีอะไร ๆ ที่เป็นเรื่องเดียวกัน หากแยกเล่าเขาเรื่องบรมสมถัดป จันปนนั้น เรื่อง
 จึงแตกต่างกัน

พระยาสิงหนตติเสวยราชสมบัติมาได้ ๕๒ ปี เกิดอศักรรย์แผ่นดินไหว พัดกระนอง ตอย
 ครง เหตุเพราะพระพุทธเจ้าเสด็จมาอุบัติในโลก แฉกกลดถึงพระยาพันธิตติเสวยราชย์
 เมืองโยนกนครได้ ๒๕ ปี อายุได้ ๗๓ ปี ก็สิ้นพระชนม์ในปีพระพุทธเจ้าขึ้นพพาน เรื่องครั้งนี้
 เห็นจะขาดตอน ถ้าจะฟังก็ต้องเข้าใจว่าพระยาสิงหนตติสิ้นพระชนม์ แล้วพระยาพันธิตติได้เสวย
 ราชย์ต่อมาในเมืองโยนกนคร ซึ่งหมายความว่าเมืองนาคพันธุสิงหนตตินครนั้นเอง แต่เปลี่ยน
 เป็นเรียกโยนกนคร เมื่อไรและเพราะอะไรไม่กล่าว ล้วนในพงศาวดารโยนกกล่าวความ
 พิศดารออกไป ว่าพระพุทธเจ้าเสด็จมาแคว้นโยนกนาคพันธุสิงหนตตินคร พระยาสิงหนตติอภัย
 เชิญพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระอรหันตสาวกเข้าไปฉันภัตตาหารในพระราชวัง พระยาข้างต้นเห็น
 พระพุทธพรรณรังสีเป็นที่อัศจรรย์ใจ ก็ได้ออกจากแห่งแฉกร้องแฉก ๆ ไปทางทิศเหนือ แล้ว



ไปหยุดอยู่ ณ ผังแม่น้ำโขง ด้วยเหตุตั้งพระพุทธรูปเจ้าจงดรงค์พยากรณ์ว่า ภายหน้าจะมีพระยา
คนหนึ่งมาสร้างนคร ณ สถานที่ ๆ ช่างหยุดยืนอยู่ เมืองนั้นจะได้ชื่อว่า เมืองช้างแค้น ตามนิมิต
อันช้างร้องแค้น ๆ ฉะนั้น จึงต้องเข้าใจว่า เมืองช้างแค้นกับเมืองนาคพันธุถึงหนวดก็ไม่ใช่อะไร
เดียวกัน ฝ่ายพระยาถึงหนวดนั้น เสด็จราชสมบัติอยู่ได้ ๓๐๒ ปี จึงสิ้นพระชนม์ เจ้าคันทกุมาร
ราชโอรสได้ครองราชสมบัติสืบไป แล้วพระพุทธรูปเจ้าเสด็จมาโยนถนประเทศอีก ไปโปรดบูเจ้า
ดาวจกหัวหน้าพวกกระว้า และทรงพยากรณ์ว่า ที่ค้อยคองซึ่งเป็นที่อยู่ของบูเจ้าดาวจก คือ
ไปภายหน้า จะเป็นที่ ประดิษฐานพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ พระยาคนธราชาครองราชย์ได้
๒๕ ปี ก็นครุฑพระชนม์

เรื่องพระยาช้างคนเห็นริศมีพระพุทธรูปเจ้า ก็ตกใจร้องแค้น ๆ พระพุทธรูปเจ้าก็ทรงพยากรณ์
ว่าต่อไปจะมีเมืองชอ ช้างแค้น เป็นพยายามจะอธิบายถึงต้นเหตุของเมือง เมืองช้างแค้นนี้ เห็น
จะเป็นเมืองเดียวกับเมืองเชียงแค้น แต่ในตำนานไม่บอกไว้ ตอนต่อไปกล่าวถึงเมืองเชียงแค้น
ก็กล่าวชดช้อย ๆ อย่างเดียวกับกล่าวถึงโยนถนนคร ดูเหมือนจะปล่อยใจให้เข้าใจเขาเองว่า
เชียงแค้นกับช้างแค้นเป็นเมืองเดียวกัน โยนถนนคร กับ นาคพันธุถึงหนวดนคร และ เชียงแค้นเคย
เข้าใจว่าเป็นที่เดียวกัน แต่ถ้าวาดตามตำนานนี้ ก็ชวนให้เข้าใจว่า เป็นคนละเมืองหรือไม่เช่นนั้น
จะเป็นเมืองเดียวกันแต่เป็นคนละรุ่น เป็นเมืองซ้อนเมือง คือเมืองเก่าหายไป แล้วมาสร้างใหม่
ในทิวเขากันเอง เรื่องบูเจ้าดาวจกหัวหน้าพวกกระว้า ก็ไม่เกี่ยวข้องอะไรกับในเมืองที่เก่า ที่นำมา
เล่าไว้ด้วยเห็นที่จะต้องการเพียงอธิบายถึงเรื่องสวดจักรราช ซึ่งกล่าวเป็นเทวดาจุติมาครองเมือง
เชียงแค้นในภายหลัง ถ้าเป็นคนเดียวกับบูเจ้าดาวจก จะยกได้พิจารณาเมื่อดังเรื่องนั้น อย่างไร
ก็คิด รู้สึกสงสัยว่าเรื่องถึงหนวดจะจบลงเพียงมาครองเมืองนาคพันธุถึงหนวดเท่านั้น เป็นเรื่องจำ
ต้องปากกันมาค่อนหนึ่ง แล้วเขาเรื่องอีกค่อนหนึ่งมาค่อนกัน จึงต้องเขาอะไร ๆ นอกเรื่องมากต่าง
ไว้ด้วย พอเชื่อมเรื่องให้ได้เป็นลำดับกษัตริย์สืบต่อกันจากพระยาถึงหนวด ในตำนานว่าชื่อพระยา
พันธุไม่บอกว่าเป็นใคร กษัตริย์ของค่อน ๆ บอกหมดว่าใครเป็นใคร แต่องค์นี้ไม่บอกเลย
ส่วนในพงศาวดาร โยนถนว่าเป็นพระยาคนธกุมาร โอรสพระยาถึงหนวด ชื่อไม่เหมือนกัน แต่ก็
เพียงพลความ

ทรงฯ จะขอแทรกเรื่องเตาในคความหมายของคำเชียงแสนแปลว่าอะไร เชียง ตามที่
เข้าใจกันอยู่ในเวลานี้ ก็แปลว่า เมือง จะแปลเป็นอื่นก็ยาก เพราะพบที่ไหนก็เป็นชื่อเมืองทุกที่
เช่น เชียงใหม่ ก็คือเมืองใหม่ ไม่ผิด แต่ข้อแปลกที่คำว่า เชียง มีใช้เป็นชื่อเมืองก็เฉพาะในแคว้น
แคว้นตอนใต้เท่านั้น คือ ในลานนาไทย ตีบสองปันนา และ ลานช้าง นอกไปจากแคว้น
เหล่านี้ จะมีบ้างกระมัง แต่คงจะมีก็หาได้ยากเต็มที่ (เมืองเชียงไกรในประเทศมอญ เห็น
จะตากเอาคำว่า เติง ในภาษามอญ ซึ่งแปลว่า เมือง มาเป็นเชียง เติงไกร จึงเป็น เชียงไกร
ไป ไม่เกี่ยวกับคำว่า เชียง ที่พูดในนี้) ค้นหาคำแปลของคำว่า เชียง ในภาษาไทยถิ่นอื่น ๆ ก็ยัง
ไม่พบ จึงทำให้สงสัยว่าจะเป็นคำใช้เฉพาะอยู่ในท้องถิ่นหนึ่งเท่านั้น ไม่ใช่เป็นคำสาธารณะ
ที่หมายความว่า เมือง ใดทั่วไป นักปราชญ์ฝรั่งคนหนึ่ง (เยริน) จำเชียงเป็นชื่อชาติชาห์หรือ
ตระกูลพวกหนึ่ง ซึ่งอาศัยอยู่บนเขาที่สูง จึงเดานำเอาคำนี้มาใช้ในคความหมายว่า เมืองอันเป็น
ที่อยู่ของพวกนี้ด้วยคำว่า ไกรเชียง และ ชะมดเชียง ซึ่งยงคิดมาในภาษาไทย ก็หมายความว่า
เป็น ไกรและชะมดทชนนดะอยู่บนที่สูง เมื่อไทยอพยพมาอยู่ในแดนเหล่านี้ ซึ่งเป็นที่อยู่ของ
พวกเชียงคือพวกชาพวกตระกูล จึงได้นำเอาคำว่าเชียงมาใช้เป็นชื่อเมือง และใช้เป็น เชียง
หมายถึงพวกเหล่านี้ ก็มี

คำว่า แฉ่น ก็แปลก ถ้าจะแปลว่า ตีบหมัน ดูไม่เข้าเรื่องกัน จึงได้คิดแปลเสียใหม่ว่า
มาจากเสียงข้างร้องแฉ่น ๆ หอนี้ก็ไปถึงเมืองแฉ่นหลวง จึงเรียกว่า ยูนนานเช่น ในเสียงภาษา
กลางของจีน (กวางตุ้งเป็น ห้วนหน้าเซง แต่จิวเป็น ฮ้วนหน้าแซ้) เช่น เซง แปลว่า เมืองใหญ่
แฉ่น จะมาจากคำในไคบางกระมัง เชียงแฉ่น ก็แปลว่า เมืองใหญ่เป็นอย่างเดียวกับเมืองแฉ่น
ซึ่งแปลความเดียวกัน ถ้าท่านออกเสียงว่า แฉ่น ให้เสียงชนนาตัก เสียงนั้นก็หัดต่างเป็น
แต่ ได้ นี้พูดตามคำราชาของการออกเสียงเท่านั้น ก็เมื่อแฉ่นกับแฉ่นเป็นคำเดียวกันทำไมจึงไม่
ออกเสียงเป็น แฉ่น ให้เป็นอย่างไทยพวกอื่นแล้ว ขอนแฉ่นที่ยังตอบไม่ได้ ยังมีคำอธิบายได้
อีกทางหนึ่ง คือ คำว่า เทียน หรือ แถน ในจีนกลางพวกออกเสียงเพี้ยนเป็น เจิน ก็มี หนังสือ
ฝรั่งเขียนคำเทียน และคำ เชียงแฉ่น เป็น T'SEN และ KENG T'SEN ก็มี (ดู TERRIEN

DE LACOUPERIE: THE CRADLE OF THE SHAN RACE) เพราะฉะนั้น แล่น จะเป็นคำเดียวกับ เทียน หรือ แถน ได้กระมัง

จะเดินเรื่องไปถึงหนวดต่อไป

เมื่อพระยาพนชนกสิ้นพระชนม์แล้ว อชุตราชคนดุกก็เสวยราชสมบัติในเมือง โยนกนคร ไชยบุรีราชธานีศรีช้างแถม (ในหนังสือได้ความว่า โยนกนคร ไชยบุรี และ ช้างแถม เป็นชื่อเดียวกัน และ ในตอนนั้นไม่ได้เรียกว่าเมืองนาคพันธุถึงหนวด ซึ่งทำให้เห็นว่าเรื่องชาติคอน) พระยาอชุตราชมีเทวีชื่อนางปทุมมาวดี เป็นลูกแก้วมาโตฤทัยและเกิดในดอกบัว โดยพระยาอชุตราชเสวยทองคำให้แก่ฤทัย ๕๐,๐๐๐ ชะไรไม่ทราบ ฤทัยมอบทองคำนี้แก่ นางปทุมมาวดี ให้ห่อเป็น รูปทองของ ส้มมดว่าเป็นแม่ของนางปทุมมาวดี ไว้บูชาทุกวัน อายุนางจะขึ้นนักษัตร นางก็ทำตาม ด้วยเหตุที่ บูชารูปทองของ กระทำให้นางมีความเจริญวัฒนา ส่วนพระยาอชุตราชนั้นเด้า ก็มีอายุภาพ ปรายไปหนเหนือถึงทางหนองแถม หนได้ถึงถาวรฐิตแม่ระมิง หนออกกลับนำแม่มัจฉาแดนเมือง จุพนี้ (ตั้งเกษ) และหนคกถึงแม่คง

ทำไมฤทัยจึงสั่งให้นางปทุมมาวดีห่อรูปทองของ บูชาต่างมารดา ไปได้ความจากพงศาวดารโยนกว่า นางปทุมมาวดีนั้น ออกค่านานหนึ่งวันนางเป็นมฤค ฤทัยเอามาเลี้ยงไว้ ฤทัยจึงได้สั่งให้นางห่อรูปทองของบูชามารดา นี่เป็นเรื่องนิยาย ไม่ใคร่ก็ใคร่คงได้มาจากอีกฝ่ายหนึ่ง เพราะเป็นเรื่องเดียวกับเรื่องนางเพชฌิมในพงศาวดารพม่า (เรื่องเมืองศรีเกษตร บทที่ ๗) ส่วนอาณาเขตที่พระยาอชุตราชแม่ออกไป ด้วยการปรายปราม ดูไม่มีติดอะไรกับอาณาเขตเมื่อครั้งพระยาลิงหนวด หนักเห็นได้ออกอย่างหนึ่งว่าเรื่องเป็นคนละตอน ไม่ต่อกันกับเรื่องพระยาลิงหนวด

พระยาอชุตราชเสวยราชสมบัติได้ ๓๐๐ ปี กิดสิ้นพระชนม์ มีเรื่องแทรกอยู่ในระหว่าง กต่างถึงสร้างพระดังอุปบรจุพระเกศราชคฤนคชยบุรีเจ้า ซึ่งเป็นที่อยู่ของบุรีเจ้าดาวจก แล่นทำรงตระบาบใหญ่ยาวพันจายักไว้บนยอดคชยบุรีเจ้า คชยบุรีคชมาจึงปรากฏชื่อใหม่ว่าคชยคชหรือคชยชง มาจนทุกวันนี้ แล่นกต่างถึงวงศ์บุรีเจ้าดาวจก ว่า ต่อไปจะได้เป็นใหญ่ในตำนานไทย โดยพุทธพยากรณ์

ต่อจากพระยาอชุตราช พระยามังราย ไอรังกไคส์บราชสัมบัคิ พระยามังรายมี ไอรัง
๒ องค์ องค์พ่อชื่อพระองค์เซของทรงคงเป็นอุปราช องค์น้องชื่อไชยনারายณ์ ครัสให้ไปสร้างบ้าน
แปดเมืองใหม่ทีคชนมุต เรียกชื่อว่าเวียงไชยনারายณ์เมืองมุต ซึ่งต่อมาเป็นเมืองเชียงราย
เจ้าไชยনারายณ์ครองเมืองไชยনারายณ์ แดะสืบรัชตยวงศ์ ต่อมาหลายชั่วกษัตริย์ แยกเป็น
กษัตริย์เมืองไชยনারายณ์ได้ยหนึ่ง

ฝ่ายพระองค์เซเองได้เสวยราชสัมบัคิสืบต่อพระยามังรายในโยนกนครได้ ๓๑ พรรษา ก็
สิ้นพระชนม์ พระองค์สิณบุตรได้ครองราชสัมบัคิต่อไป แดะวมกษัตริย์สืบต่อมาอีก ๓๕ องค์
ไม่มีเรื่องอะไรเล่า นอกจากกษัตริย์ต่างองค์มเรืองสร้างพระเจดีย์หรือมเรืองทางค้าธนาเข้ามา
แทรกซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องนัก นอกนั้นมีแต่รายชอกษัตริย์แเดะจำนวนบิเสวยราชย์เป็นอย่างบัญญัติ
รายชอเท่านั้น หากความสำคัญในทางประวัติศาสตร์ได้น้อยเต็มที จนถึงพระองค์พังไคเสวยราช
สัมบัคิ โยนกร โยนก เป็นกษัตริย์องค์ที่ ๓๖ จึงมีเรื่องถึงตอนสำคัญในประวัติศาสตร์ของไทย
กล่าวคือ

ในสมัยพระองค์พังครองโยนกนคร หัวหน้าพวกขอม เมืองอุโมงค์เสดา ซึ่งตกเป็น
เมืองด้วยมาแต่ครั้งพระยาลิงหนวดี มีกาดงกลาแขงชน ก็กอกการกระดางกระเดื่อง ยกกำลัง
มาตีเอาโยนกนครได้ ตั้งคนเป็นกษัตริย์ แดะจเนรเทศพระองค์พังให้ไปอยู่ยงเวียงศรีทอง ซึ่ง
เป็นเมืองของขุนตวัระกมโก ถูกบู้เจ้าดาวจก แดะเป็นเมืองด้วยของโยนกนครมาแต่ครั้งพระยา
อชุตราชเป็นกษัตริย์

“ ครองนพระยาขอมคนนั้น ขับพระองค์พังไปเป็น ‘แกบ้าน’ อยู่ทนนแแดง ก็ให้ส่งยคำ
โหมบมีตะดังทองหมากพิน แคนนั้นมา ไทยเราเป็นทุกขทงเจ้าทังไพร่แเด เหตุว่าขอมได้เป็นเจ้า
ก็เป็นที่ธ ให้หาคำท้าวคำมาส่งยขอมแเด พระองค์เจ้าพังไปเป็นแกบ้านอยู่เวียงศรีทองได้บปี
หนึ่ง ศักราชได้ ๒๘๐ คว - วันนนางเทวีกประดังตูกชายผู้หนึ่งให้ชอว่าทกชิตกุมาร แเดท่าน
ไปตั้งอยู่เวียงศรีทองได้ ๓ บปี วันน ศักราชได้ ๒๘๒ คว ยังมีธวมแณวคนหนึ่ง เป็นชาวศรีทอง
ทนมอายุได้ ๓๘ บปี แดะท่านก็ตั้งไปโหว่มหาธาคุเจ้าแเด้ว ก็ไปอาศัยนอนอยู่อารามตงหนึ่งน
เวียงโยนกนครทนน ในเดือน ๖ ออก ๑๕ ค่ำ คินนรุ่งแเจงแเด้ว เป็นเดือน ๖ เพ็ญวันพุธ ท่าน



ตกแดงก็ไหว้พระรัตนตรัยทั้งสามแล้ว ก็ถือเอาบาตรไปจะเดินบิณฑบาตให้ตามเรือนแล้วดำดบ
 ไป ก็ไปถึงคันทวยแห่งพระยาขอมดำแดง ท่านกเขาเพื่อจงกบณฑบาตคนนั้นก็ไปยืนอยู่กลางคัม
 พน กาดนพระยาขอมแดงเห็นแดงก็ตามพวกริ่งทงหลายว่า สามเณรที่ได้มาบิณฑบาตคนนจา
 พวกริ่งทงหลายก็ไหว้ว่า เทว ข้าแต่ เป็นสามเณรลูกชาวศรีทวงนจา ครึ่งนพระยาขอมดำ
 กักริธ แดงก็ดำดำ ว่า ถูกข้าด้วยพลอยเข้ามาคัมพระองค์กุดังตองจา สู้อย่าได้เอาข้าวกูไปได้
 บาตรใหม่ชนะเนอ ฆณนหม เจ้าสามเณรน้อยคนนโดยนคำพระยาขอมดำกดำวดงนนแดง ท่าน
 ก็บังเกิดอิจฉามานะโกรธในใจ แดงก็ถอยหนีออกจากคัมพระยาขอม แดงไปยืนอยู่หนตะวันออก
 ตกเฉียงเหนือแดงกชนคุดอยกู่แกว กระทำบทกษณโหมมหาธาตุเจ้าแดง ก็ยกบาตรชาวจน
 ไล่หวิดถวายเป็นทานแก่พระบรมธาตุทงบาตรทงชาวนน ก็ตั้งคำปรารภว่า ถ้ากู ด้วยเดช
 อิมผู้ชาได้เอาข้าวกบิณฑบาตให้เป็นทานแก่พระมหาธาตุเจ้าแดง ทงนไป๑วัน ภายหน้า ขอให้
 ข้าจุคิตายจากชาติอนเป็นสามเณรนแดง ขอให้ข้าพเจ้าไปเอาปฏิสังขิในท้องแห่งนางเทวีแห่ง
 คาม โภชก ผู้เป็นแม่บ้านศรีทวงนนเทอญ ครั้นว่าผู้ชาเกิดมาพ้นจากท้องแห่งมารดาแดง ขอให้
 ผู้ชามรูปอนงาม และประกอบด้วยกาดงมอายุมนน ให้เป็นทรรักจำเริญใจแก่พระยาศรีทวงม
 เป็นบิดาแห่งข้าพเจ้า ครั้นว่าข้าใหญ่ชนมาได้ ๑๖ ขวบเข้าแดง ขอให้ข้ามีชัยชนะปราบแพ้ยัง
 พระยาขอมดำคนนด้วยดวดตแดเทอญ เหตุว่า พระยาขอมดำน อลัทธรรมใจบาป บมรุจกคุณ
 แกวทงสามแดง จนนก็เป็นวันอุโบสถเดือน ๖ เพ็ญแดง แดงก็บ่าวแก่เทวดาทงหลายว่า โภณ โค
 ดุกรเทวดาเจ้าทงหลาย อนุอยู่วิภษาคำสนาแดงมหาธาตุเจ้าทน เป็นเคาและรักษาบ้านเมือง
 ทงมอญจงมาเป็นสักขพยานรูกบด้วยชาทุกคนเทอญ ว่าดงนนแดง ก็กระทำเคารพยังมหาธาตุเจ้า
 เสร็จแดงก็ถอยหนีจากวงมหาธาตุเจ้าทนแดง ก็ดงไปถึงคันทอยกู่แกว หนตะวันออกเฉียง
 เหนือ ก็ไปนั่งอยู่ในร่มไม้คันทนแดง ก็ บกนยงชานาตั้งกชนแดง ครั้นถึง๑วันก็รวดจุคิตายไปแดง
 ก็ไปเอาปฏิสังขิในท้องนางเทวีพระศรีทวง อนน

“ราตรีจก โกลรูง นางก็เห็นในนิมิตฝันว่า ยังมีช่างเผือกคนหนึ่งมายืนอยู่ยังบริเวณ
 บ้านทน ก็มานเวียง ดองไปทางใด ครั้นพนเวียงแดง ก็ไปไล่กวดแทงคนทงหลายแตกคิน
 แดงนางก็ดงคิงคันทนชนคกใจกต้ว นางก็ไปเจ้าให้เจ้าคนเป็นสามเณรทุกประการ ครั้นว่าพระยา

งศ์จนหนักเลยต้องไปคู่หนึ่ง แล้วชาติต้องมาแถมอีกตัวหนึ่งใหญ่ประมาณเท่าต้นคาคมนั้น มีวรรณ
เลื่อมสว่างทอทศ พงกตยงนิก มีเนื้อคนสั้นไปทงกลาย งศ์จนหนักต้องนำตอยไปนนแต่ กาดนน
พรหมกุมารเจกมารำพองว่า เทวดากด่าจนมืดให้แก่กว่าจกมธางเผือก ๓ คัด ตอยตองนำมานน
บดินทยมโคเห็นธางตักตอพตอยมาเห็นแดง ๒ คอวนแต่ ฐรอยจกเป็นงศ์ คอวนแต่ก็หากเป็นนมค
แทจจริง ครินวากูบเอาที่บได้ กตาดกบบริวารแห่งคนตงนแต่ ครินธาวาจกขบคองงศ์จนกให้
คตมเวทเทอย คตยกคตยคตยกนเทอย งศ์จนนแต่จกมาโกดในทนน ทนกกโคตลงไปจับคอ
งศ์จนนแต่ คริงนหมุบริวารทงทตยกคตมลงไปจับคองงศ์จนนพร้อมกนแต่ กาดนน งศ์จนน
กบงเกิดเป็นธางเผือกชน ในบคเคยจนนแต่ คริงนพรหมกุมารเจกมเจยนคยงนค ทนกกเอา
ธอไม้ไถ่เกาะ ให้ชอกจกแม่ทนน ธางคองงศ์จนกมโคออกตอยไปคตมทมาอยูรมสงทนน คริง
นทนกกไซตูกนองกตบคินไปกรทตพระบิตาแห่งคนให้รู คริงน พระบิตารุดอกเอาหมอ
มททำนยคู หมอกทำนยว่ ให้โคเอาค้ำพนทงคเป็นพาน แต่ไปแท่แท่นหน้าทนากอนจจกชน
จกแม่ท กาดนนโกชกแก่บถนพอนน กรบเอาธางมคตยงค้ำพนทงให้เป็นพานแต่ ก็ให้
ทกชคกมธมเป็นพนนเอาไปให้แก่ พรหมกุมาร ผู้อง ครินไปกิงแต่จกคตอยยงพนค้ำ
ตูกนน ตั้งนวธางเผือกคองงศ์จนนคยนเตยงพนค้ำแต่ ก็ชอกจกนแม่ชองคตยงจวตคแต่ สถานท
ธางทงนทอยูนน ก็โคชอว่ ควณทน นนแต่ ธางคองงศ์จนกให้นามชอว่ ธางพนค้ำ นนแต่
“ครินว่เอาธางคองงศ์จนนมาคิงบถนค้รทงแต่ ก็เอาไปบอแก่พระบิตาว่ ฐาแต่พอ
พระยาเป็นเจ้า คตงแต่จกนไปกตยหน้า ชอพ่อพระยาเป็นเจ้าอย่าได้ตั้งตั้งแก่พระยาชอมคน
นนค่อไป แม่จมนจกมกรกระทำคตงคอกค จงไว้ฐระแก่ตูกเทอย งศ์จนนแต่ ในกาดนน
คตมโกชกแก่บถนทงค้รฐเป็นบคตมนามพระองคพงนน กมเจยนคกบคตยงตูกยงนคแต่ ก็ให้
คนทงทตยแปงโรให้เบนทชางมกคตอยแต่ ก็ให้ชางค้ำมคเควองชาง คอว่กทชนะใส่หญ่า
แต่ธางทงชทงชเยยงให้แต่ไปคตยค้ำทงต้น กาดนนพรหมกุมารเจกแต่ให้คนอุปนชคไป
ยงเวยงโยนกนคทนน ให้พงชางร่ายชางคแห่งพระยาชอมค้ำเปตยนกนไปมทมิได้ชค คริง
นนแก่บถนค้รทงคนพอกให้คนทงทตยชคคเวยงโคคแต่ ก็แปงนมาได้ให้คตมคเวยง แต่
ก็แปงประคูหองหบไซให้คแต่ ก็ให้ชอว่ เวยงพน แต่ทนมมา ตั้งนพรหมกุมารนนก็ให้

หัดช่างมุงคตตจนนแต่จ ก็หัดพวกลีนาตแต่บั้นไฟทั้งมวดไปทุกจันมีได้ชาติ คตอคมาถิงชาย
 ได้ ๑๖ ขอบ แต่บั้นมากมีได้ตั้งด้วยแก่พระยาขอมคำคือไปตั้งสามปี ครึงนนพระยาขอมคำก็
 บังเกิดคความ โกรชคช โกรชก แก่บ้านศรีทวง จึงกล่าอแก่เสนาอำมาตยทงหลายว่า บดินชาติด้วย
 เมียงศรีทวงนตงตอ หาได้มาตั้งด้วยเหมือนแต่ก่อนไม่ ชาติไปได้สามปีแล้ว มันพดอยกระต่าง
 กระตองแขงเมืองอยุนนจา ลู่ท่านทงหลายจงเร่งแต่งเฮารพดคนหาญทงหลาย ให้พร้อมเสร์จ
 ในภายในสามวันน เราพระองค์จกไปชำระชาติคทหมุนเดี่ยอยาไวให้เดียนหนามค่อไป ว่าตงนน
 แดจ ลาดนนไทยยวทงหลายอันเป็นอุปนิชคแห่งพรหมกุมารนน ได้ทราบแลจกريبน้ำชาจ
 ล่าต่อนนนไปกราบทุดแก่ พรหมกุมาร แดจพระยาเจ้าคนเป็นพระบิดา ให้รู้เหตุการตงนทง
 นน ครนพระยาเจ้าทงสองได้รู้แล้ว ก็เร่งกระเตรียมเฮายงรพดคนหาญทงหลาย มาได้มประมาณ
 แดจหนึ่ง ไทยเสถานกมมากกว่าด้านคนเท่าว่า แคว้นหัดวง แดจ แคว้นชงานนก็อยู่ใกล้พระ
 ยาขอมคำ ครนได้คนหาญมาแลจกชคตคนไชยอนกตา มหมอกอชนุ กับ แดจบั้น แดจกเสร์จ
 ชนชชางเผอกแก้วพานคำ มหมอกอชนุพร้อมเสร์จพลือพานคำคหน้าหน้า ยกพดชอกจากเวียง
 พานคำทนนตงคอรบพระยาขอมคำคนน ก็ไปพบกนกลางทง ดนชาย ทนน ครึงนนพระยา
 ขอมคำปรารกนาคคอรบกับเจ้าพรหมกุมาร ก็ไปทนนชางทนน พระยาขอมคำนน ก็เห็น
 ชางมุงคตพานคำ ณ ทนนอนพรหมกุมารเจ้าชอยุนน พระยาขอมคำกมคความตงตงคตใจหวนไป
 ทงคจ แดจกเห็นหนากตบคณวงนไป ครึงนนหมุชางแห่งพระยาขอมคำทงหลายกแต่กคณ
 เทยยบยาหัวขอมคำทงหลายคายมากนคแต่กกระจคกระจายพ่ายหนไปลู่เวียง ล้วนเจ้าพรหม
 กุมารกชชางพาคนหาญเลยได้ไปกำจคชอม ไปตงอถิงเวียง โยนกนสรหัดวงนนแต่ พระยา
 ขอมคำกพาตูกนอชเง้าในเวียง แดจบิตประคเวียงเสี่ยทุกแห่ง ครึงพรหมกุมารเจ้ากได้ชางพาน
 คำเจ้าแทกประคเวียงทระตุ เข้าไปกำจคชบได้พระยาขอมในเวียงทนน ผู้คนบ่าอไพร่แห่งพระยา
 ขอมคำกฉิบหายคายมากนคแต่ ครึงนนพระยาขอมคำกบอจจกทงอยู่ได้ ก็ชบคอนเฮาพด
 แดจถูกเมย พาออกนจากเวียง โยนกเสี่ยงแฉงนแต่จ ก็ล่องไปทกชชนหนได้นนแต่

“ ล้วนพรหมกุมารทานกชชางพานคำคอกตา พาเฮาคนหาญได้คคตามกำจคพระยาขอม
 คำแเดจพวกชอมบริจารทงหลาย ล่าคับฉานบ้านมตคชทงหลายไปใกล้ยงนค ฝ่ายมตคช

ทงหงาย ครนไต่เห็น แดงยังพด โยธาภิ แดกกระเจติ กระจาย เข้าชอนอยู่ ในชอกหัวยราว เขา ดันแด
 พรหมกุมารกำจัดขอมไปมิได้หยดหย่อน พ้นจากเขตแดนพ่อแห่งคมไปได้เดือนหนึ่ง ถึงแดน
 เมืองลวรี รูเก่ามากอกันนมไต่ย่นย่อ ครองนพรหมกุมารกพกรพดนอนอยู่นคนหนึ่ง ส่วน
 พระยาอินทรกเดิงศูรียงเหตอพนน แดงกมาราพิงวาพรหมกุมารนเทยวกำจัดพระยาชอมคำแแต่
 พดชอมทงหงายไปถึงทีไต่ กมิไต่หยดหย่อนดงนกจกณบหายดันแด คอวกูจัก ไปรดเอาชีวิต
 ชาวชอมทงหลายไว้เทอญ ว่าดงนนแดงกบงคยงเทอบุศร ให้สงมาเนรมิตกำแพงหินคีดา
 กนหน้าแห่งพรหมกุมารไว้ ส่วนพรหมกุมารกกดบเดี่ยวไนที่นั้ ครองนเหตาชอมคำทงหงาย
 กไต่ยงชวคพนจากคความคายเด็กนอย ก็พากนพายหนีเดี่ยวตามดำนำแม่ระมิงไปไต่ถนั้ คดอด
 กังรมนำแม่ด้มูทรแแต่ ก็ไปพักอยู่กตางทงหงวงแห่งหนึ่ง เป็นเขตแดนเมืองอินทบุรีนครที่
 นั้ ถอยูประจายงทนน ครองน ส่วนพรหมกุมารเจากไต่ชยชระยงชอมทงหงายดำเร้จแแต่
 ก็เอารพดส่กต โยธาแห่งคณกดับคินมา เก็บเอายังเข้าชองเงินคำอชอมทงหงายหากทงเดยงน
 ไต่ชางไต่มาถบมาได้ ๒๐ วัน ก็มาถึงเจียงโยนกนครไชยบุรีศรีชางแแต่ อินเป็นทอยู่เกาแห่ง
 ชอมนนแแต่ ส่วนว่าชอมนย้ายหนีจากเมืองอุไมงคไต่ถานครทอยู่เกาแห่งนั้ แแต่กมารชิ่งกน
 เมืองโยนกนครเซียงแแต่ทนอยู่ไต่ ๓๘ ปี พรหมกุมารเจากำจัดพวกชอมพ่ายหนีไปอยู่ริมด้มูทร
 สัน เมืองชอมกหาคนอยุมไต่คั้นมา ครองนพรหมกุมารกให้บริวารทงหงาย คยแแต่
 ยงเวียงโยนกนครเซียงแแต่ทนนให้เรียบริอยแแต่ ก็ไต่คจกดับคินมาสู่เวียงพานคำทอยู่แห่งคณ
 นนแแต่ ส่วนว่าชางแแต่พานคำคฉวนน ครนว่าไปถึงเมืองแแต่ พรหมกุมารเจากดงจากหง
 เปดองเควองแแต่ของคไต่เร้จแแต่กไต่คจแแต่หนีออกจากเวียงพานคำไปหนีอาคเนยแแต่ ทานกไซ
 ให้คนทงหงายไต่คามาไป ก็เห็นยงชางคฉวนนกดบคตายเป็นงูไปดงเกา ก็หนีเข้าสู่คอยไปแแต่
 กาดนคนทงหงายกไปไหว้ดำตามเขาทนน เหตุคั้นน คอยอนนนตงอยู่กตางทง ทนนจิงไต่
 ชอวา คอยชางงู แแต่คมาแแต่

“ ครองน พรหมกุมารเจา กบงคยเด้นาอำมาคยประชานรราชูรทงหงายให้แแต่ถางหน
 ทางหงวง คดแแต่เวียงบ้านพานคำทนน คดอดไปถึงเจียงหงวงทีเกาแแต่ ค้กกราชไต่ ๒๘๘ คิว
 ปีค้คเข้า พระองค์พงกษศรียเจापายชอมหนีไปเป็นแแต่บ้านคีรทวง อยู่ไต่ ๓๘ ปี เดือน ๘

เพ็ญวันจันทร์ ก็ได้เสด็จยาตราพลโยธามาด้วยเมืองโยนกนครไชยบุรีศรีช้างแสดนเวียงหลวงที่
เก่า ได้เป็นมหาภษตรียเจ้าชาตองครังจนวนนแต่ ครังนทานกให้พรหมกุมารคนถูกเป็นอุป-
ราชาครองเมือง ส่วนพรหมกุมารเจ้ากรมรบ ยกให้ทุกชคผู้เป็นอุปราชาแสดนเมืองอยู่รองมหา
ภษตรียคนพ่อ นนแต่

ครังน พระองค์พรหม เกรงว่า ขอม จะพลัด คั้นมา เขียดเขียน โยนกนคร ค้อไปในภาย
หน้า จึงขออนุญาตกับด้วยพระเจ้าคนเป็นพ่อไปสร้างเวียงใหม่อยู่ฝ่ายน้ำ กุกกุงนท ทักษณสถาน
เก่าได้ แดงเรียกชื่อเวียงที่สร้างใหม่ว่า เวียงไชยปราการ" คือ เมืองฝางเดียงนี้ เพื่อเป็น
เมืองหน้าด่านป้องกันขอมที่จะยกมาทางใต้ เพราะฉะนั้นแคว้นโยนก ในสมัยพระเจ้าพรหม
จึงมีเมืองใหญ่อยู่ ๔ เมือง คือ เวียงโยนกนครหลวง (เชียงแสดน) หนึ่ง เวียงไชยนารายณ์
(เชียงราย) หนึ่ง เวียงไชยปราการ (เมืองฝาง) หนึ่ง และเวียงบ้านพานคำ หนึ่ง

เรื่องพระเจ้าพรหม (เชียงโตดกับ บรม มาก) ถ้าไม่พูดถึงนิมิตอัศจรรย์อันมหึมา
ต่าง ๆ ซึ่งมีกล่าวไว้เป็นธรรมดาของภษตรียผู้มอานภาพใหญ่ ก็คงถือว่า พระเจ้าพรหมเป็น
ภษตรียไทยที่แท้จริงองค์แรกซึ่งได้ตั้งอาณาจักรไทยขึ้น แดงตั้งเมืองฝางเป็นทมนใจด้านทาน
พวกขอม ที่พระเจ้าพรหมค้อขอมรุกได้ไปได้ถึงแดนลวรัฐเก่า ไม่ค้องห้องระดังหตั้ง ก็เห็น
จะเป็นเพราะประชาชนในแดนขอมลวรัฐคงมีพวกไทยชาติเดียวกัน ไปตั้งเป็นบ้านเมืองอยู่บ้าง
แล้ว หากแต่ในเวถจันน จะมีกำลังน้อยแแต่เป็นเมืองฝางของขอมอยู่ พวกไทยเหล่านั้นคง
จะยินดีเข้าด้วยกับพระเจ้าพรหม เมื่อพระเจ้าพรหมขับไล่ขอมลงไปทางใต้ไกลมากแล้ว ก็มี
ใต้เขาครอบครองดินแดนเหล่านั้นไว้ ท่วงที่จะทรงเห็นว่าจระรักษาไว้ก็ไม่อยู่ จึงได้เสด็จยก
ไปแคว้นโยนก ทรงสร้างเมืองไชยปราการ ขึ้นไว้เป็นเมืองหน้าด่านคอยค้ำคานทานขอมที่จะยก
มาย้ายใหม่ได้มั่นคงคักว่า

* เรื่องที่เล่ามาแสดงทั้งหมด ไม่ได้กล่าวถึงศักราชเลย เพราะเท่าที่ปรากฏอยู่ในค่านาน
ออกจะเก่าแก่เกินไป แต่ในค่อนพระเจ้าพรหมขับไล่ขอมลงมา มีเนื้อหาของประวัติศาสตร์
อยู่มาก นักปราชญ์โบราณคดีได้ชอบค้วค่านอนแสดง ยุคิว่าสมัยพระเจ้าพรหมคกอยู่ใน



ราว พ.ศ. ๑๕๐๐ เป็นเวลาภายหลังที่มกต่างไว้ในตำนานหลายร้อยปี เป็นอันว่า เมื่อพันปีเศษ
 ดังมานี้ พระเจ้าพรหมกษัตริย์ชาติไทยได้กษัตริภาพแว่นแคว้นไทยในตอนเหนือ ซึ่งเคยเป็น
 อาณาจักรไทยมาก่อน แต่ตกไปเป็นของขอม ให้พ้นจากครอบงำของขอมมาได้ เป็น
 ตอนเริ่มแรกของอาณาจักรประเทศไทยในประวัติศาสตร์ที่ควรจดจำไว้ เพราะเป็นตอนสำคัญ

แว่นแคว้นดงรัฐของขอม ที่กล่าวไว้ในตำนานในตอน พระเจ้าพรหมนั้นเป็น ขอมดำ หรือ
 ขอมเขมร ตอนนั้นเข้าใจยากสักหน่อย ถ้าตามตำนานก็เป็นพวกขอมดำ ก็แต่แว่นแคว้น
 ดงรัฐนั้นตามทางส่วนของนักปราชญ์โบราณคดี ก็ว่า เมื่อพันปีขึ้นไป น่าจะเป็นอาณาจักร
 จักรมอญ นางงามเทวทัมเรื่องกล่าวไว้ในหนังสือจามเทวทัมว่า เป็นธิดาเจ้านายขอมและ
 ไปครองเมืองทริภุญไชยหรือเมืองถ้ำพูน นักปราชญ์โบราณคดีก็ว่า ไม่ใช่ขอม น่าจะเป็น
 มอญมากกว่า เมื่อนางงามเทวทัมไปครองเมืองทริภุญไชย ก็ตกอยู่ในระยะเวลาราว ๓๓๐๐ ปี
 และสืบเชื่องค์มาราว ๒๐๐ ปี คือสมัยพระเจ้าพรหม จึงได้ตกไปเป็นอาณาจักรของขอมเขมร
 เพราะฉะนั้น ขอมดำที่มี กล่าวไว้ในตำนาน ว่าเคยเป็น ใหญ่อยู่ใน แว่นแคว้น โยนกก่อน สมัยพระเจ้า
 พรหม ก็คงเป็นอีกพวกหนึ่งไม่ใช่ขอมเขมร แต่แล้วทำไมจึงเดือนมาเป็นขอมเขมร ครอง
 แหะที่ท่าให้คองพุตอสมแอม

เมื่อพระองค์พงต้นพระชนม์แล้ว เจ้าทุกขิต ไอรตก็ได้เสวยราชย์เมือง โยนกเชียงแสน
 ดับคัยไป เมื่อพระยาทุกขิตสิ้นพระชนม์แล้ว พระองค์มหาวรรณ ไอรตได้สืบราชสมบัติต่อ
 เพราะพระองค์พรหมครองเมืองเวียงไชยปราการ ไม่ได้จักดบมา เรื่องตอนนั้นจึงแยกกษัตริย์
 แคว้น โยนกออกเป็นสองสาย สายหนึ่งได้แก่กษัตริย์ครองนคร โยนกเชียงแสน อีกสายหนึ่ง
 เป็นเรื่องกษัตริย์ทางเมืองเวียงไชยปราการ จะเล่าสายหลังนี้ก่อน

เมื่อพระองค์พรหมเสวยราชย์ในเมืองเวียงไชยปราการมานาน จนพระชนมายุได้ ๗๗ ปี
 กษัตริย์พระชนม์ พระองค์ไชยดิเร ไอรต ก็ได้เสวยราชย์ในเมืองเวียงไชยปราการต่อมา ครองนของ
 มกษัตริย์คนหนึ่งเป็น ใหญ่ในเมืองสุวรรณวัตเมืองเมง (มอญ) ยกทัพมาตีเมืองไชยปราการ
 พระเจ้าไชยดิเรสู้ไม่ได้ จึงต้องทิ้งเมือง แต่จะเสด็จหนีเข้าคักไปยังเมือง โยนกนครก็ไม่ได้
 เพราะเป็นฤดูน้ำท่วม จึงเสด็จหนีมาทางตะวันออกนานได้เดือนหนึ่ง ก็ไปถึงที่พระยาพรหมราช

คนพ่อแห่งท่านได้ขอมไปตั้งที่นั้น ร้อนถึงพระอินทร จำแดงคือเป็นตาประชาชน มาทูลแก่พระเจ้า
 ไชยศิริว่า "ดูกรมหาราช ท่านจงตั้งเมืองอยู่ฐานะทนต์เขอญ เป็นชัยภูมิดับมชาศักดิ์ศรีจักมา
 เบียดเบียนท่านแต่" คำตั้งนั้นแล้ว ตาประชาชนพระอินทรแปลงก็หายดับไป พระเจ้าไชยศิริก็ยกขบวน
 หมูบริวารอยู่ทนต์ล้ามวนแต่ ท่านก็สร้างเมืองอยู่ทนต์ เรียกว่า เมืองกำแพงเพชร เขาเหตุ
 ที่พระอินทรนิมิตกำแพงหินกนพรหมกุมารผู้เป็นทราธิบดีตาของท่าน ครึ่งเมื่อได้พระยาขอมดำไป
 แดงก็ด้วยราชสมบัติเมืองนั้น เปลี่ยนพระนามว่า พระองค์ไชยศิริเซียงแสน นนแต่ แตนนมา
 มหาภษตรียเจ้าทั้งสี่ของเมืองพหนอง ก็พดัดพรากไกลกันไปแต่นนมา ภษตรียเราเตยแตกเป็น
 สองภษตรีย แตนนมาเวียงไชยปราการแก้วนันทน์แห่ง โยนกนคร ก็กร้างบ่มผู้คนแต่กาตนั้น
 มาแต่"

พระเจ้าไชยศิริเซียงแสนนนแต่คือต้นวงศ์พระเจ้าอุทอง ซึ่งภายหลังได้มาสร้างพระ
 นครศรีอยุธยา เรื่องพระเจ้าไชยศิริสร้างเมืองอยู่กำแพงเพชร สืบแต่เจกรมพระยาตำรงราชา
 นภาพได้ทรงตั้งนิษฐานเรื่องไว้ อยู่ในคำอธิบายพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาเดิม ๑
 นนแต่ ส่วนเรื่องภษตรียมอญเมืองสุพรรณวัดยักทพมาศเมืองไชยปราการ จนพระเจ้าไชยศิริ
 คือตั้งทรงเมืองเสด็จหันมา ถาถอความตำนานที่เล่านี้ เพราะเล่าเป็นคู่เป็นครชคืออยู่แต่จากภษตรีย
 มอญเมืองสุพรรณวัดยักทพน่าจะเป็นพระเจ้าอนุรุช ซึ่งมาศเมืองสุพรรณวัดได้จากมอญแต่ (พ.ศ.
 ๑๖๐๐) ได้แต่อาณภาพเข้ามาถึงแฉ่นแฉ่นทวารวดีตุมน่าเจ้าพระยา ซึ่งเวลานั้นตกเป็น
 อาณาจักรเขมรแต่แฉ่นแฉ่นทวารวดีตั้งเท่าไว้ในเรื่องเมืองสุพรรณวัด ยักท ๔ นนแต่ แต่
 ศักราชไม่ได้กัน ถ้าไม่ใช่พระเจ้าอนุรุช ก็จะเป็นใครเล่า เพราะไม่ปรากฏในตำนานทางเมือง
 สุพรรณวัดยาม ใครนอกจากพระเจ้าอนุรุชเท่านั้นที่ยกมาศดินแดนในตันทนาไทย ในตำนานไทย
 ใหญ่ว่าเมื่อต้นศักราชที่ ๑๓ แห่งศรีสัตตศักราช (ราว พ.ศ. ๑๗๐๐) ขุนเสื่อชานฟ้า (ชาน ใน
 ภาษาไทยใหญ่แปลว่า ขวาน) ภษตรียเมืองเขมรมอญภาพมาก สามารถรวมเอาแฉ่นแฉ่นต่าง ๆ
 ของไทยใหญ่ไว้ในอำนาจ แต่ด้วยทัพเที่ยวปราบปรามดินแดนไกลเคียง ฝ่ายตะวันตกก็ได้ไป
 ถึงแฉ่นอัสสัมเดสาดีหลวง ฝ่ายใต้พม่า ฝ่ายตะวันออกก็ได้รับกับจีน (รบกับจีนได้อย่างไร
 เพราะน่านเจ้ายังเป็นอิสระชวางอยู่) แฉ่นก็ไปถึงเมืองเซียงแสนและเวียงจันทน์ ฝ่ายใต้ก็ได้

กรุงศรีอยุธยา (เวลาที่ก่อกำเนิดกรุงศรีอยุธยา ยังไม่ได้สร้าง หรือจะหมายถึงเมืองอโยธยาเก่า
 ธรรมดา ถ้าจะเชื่อ) พระเจ้าเสือขานฟ้าเป็นกษัตริย์มีอำนาจจริง แต่อาณาเขตที่กว้างมาได้
 ถึงเชียงใหม่ เวียงจันทน์ และกรุงศรีอยุธยา ในพงศาวดารทางนี้ไม่ปรากฏชื่อใด ถ้าว่าทาง
 กรุงศรีอยุธยาเป็นไม่ได้แน่ ๆ เพราะอย่างยิ่งไม่มี จะว่าผู้ที่มาตั้งเมืองไชยปราการคือ ขุนเดื่อ
 ขานฟ้า ศักราชก็ไม่ได้บันทึก (โปรดดูพงศาวดารโยนกตอนที่สันนิษฐานเรื่องนี้ประกอบด้วย
 ก็ได้ เพราะในนั้นได้สอบสวนศักราชเปรียบเทียบเอาได้ด้วย)

ย้อนก่อกำเนิดกษัตริย์เมืองโยนกนครหลวง เมื่อพระองค์มหาธรรมโอรสพระยาทุกขิต
 ดินพระชนม์แล้ว พระองค์มหาชัยชนะก็ได้เป็นกษัตริย์แทน ครองนามคนจับปลาคะเพียนเผือก
 ได้ดวงหนึ่ง มีขนาดใหญ่เท่าคนตาบประมาณ ๘ ฉว ได้จับปลาตัวนั้นตาย พากันตากมาถวาย
 พระมหากษัตริย์ พระองค์มหาชัยให้คิดเป็นท่อนแจกคนกนทวงเวียง ตกเวตาค่า เกิดเสียง
 เหมือนแผ่นดินดังสนั่นหวั่นไหว แทบว่าเวียงโยนกนครจะถล่มตาย แล้วก็หยุดไปครึ่งหนึ่ง
 ครนตวงมีขนิมยาม ก็มเสียงเช่นนั้นอีกเป็นคำรบสอง ถึงขนิมยาม ก็มเสียงอีกเป็นคำรบสาม
 ดังยิ่งกว่าทุกครั้งที่เคยมาแล้ว ทนไต่เน่นเวียงโยนกนครก็ยุบจมลงเกิดเป็นหนองใหญ่ คนทั้ง
 หลายในเวียง มีพระมหากษัตริย์เป็นประธาน ก็ลงลาดวินาศหนีหายตกไปในนาทางสัน เหยื่อ
 แคยายแก่แม่ฝ่ายคนเดียว รุ่งขึ้น ขุนพินนาแคะนายบ้านที่อยู่นอกเวียงได้พากันมาดู พบเรือ
 ขยายแก่แม่ฝ่ายเหลือแต่หลังเดียว จึงได้ไต่ถามยายแก่แม่ฝ่ายว่า "ตุกร แม่เฒ่า เป็นเหตุ
 การณ์อันใด เวียงและเจ้านายของเราจึงจมลงหนีหายเสียสิ้นคั้ง" ยายเฒ่าก็ขานแก่เขาว่า
 "เย็นวานนมชายหนุ่มมาขอช่างนำบริโภค แล้วถามว่า ชาวเมืองหุงต้มอะไร ดูหอมยงนักทั้ง
 เวียง" บ้าตอบชายหนุ่มว่า "คนทั้งหลายได้ปลาคะเพียนเผือกใหญ่ตัวหนึ่งมาแบ่งกันกินทั้งเมือง"
 ชายหนุ่มจึงถามว่า "บ้าได้กินกับเขาบ้างหรือเปล่า" บ้าตอบว่า "เป็นคนเฒ่าคนแก่แม่ร้างไม่มี
 ตุกรหาญผู้ใดนำมาให้กิน" ชายหนุ่มพูดว่า "บ้าไม่ได้กินก็ดีแล้ว จะไปเที่ยวสักครู" และตั้งว่า "ถ้า
 ยังไม่กลับมาก มีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้น ก็อย่าสงจากเวียงเป็นอันขาด" ตั้งดงนแล้วกลับไป บ้าก็เข้า
 นอนประมาณครู่หนึ่ง ได้ยินเสียงสนั่นหวั่นไหวเป็นดังเรือถล่มลงไป นึกกลัวยงนัก ก็ลุกขึ้น
 แลแล้วคิดถึงถ้อยคำที่ชายหนุ่มตั้งไว้ก็กลับเขานอนเสียดังเก่า เสียงหนักดังไปถึงคตยดคัน รุ่ง

เขาถูกชนไปทหวนโค เห็นนาทวมคตอดทงเวียง" เมื่อชนพนาแตะนายบ้านทราบดีงน อดก
 ำทำอพระยาเมืองอื่นจะมาซึ่งเอาบ้านเมืองจึงปรึกษาพร้อมใจกัน ยกเอาโกชกแก่บ้านชื้อชงดง
 ให้เป็นใหญ่แก่เขาทงปวง ด้ร้างเวียงตุกหนงริมฝั่งแม่น้ำโขง ภาตระจนคกมหนตระจนออกเวียง
 โยนกนกรเก่าที่ด่มจมไปให้ชื่อว่าเวียงปรึกษา แต่ันมา มหาภษัตริย์เจ้าอนเสอจราชด่มบค
 เมืองโยนกนกรเชียงแ่งน ดงแต่ปฐุม มีถึงหนวดิกุมารเป็นค่นมา กัสันลุดตง ล่งนเวียงปรึกษา
 ซึ่งมชุนตงเป็นเจ้าเมือง ก็ดิมเจ้าเมืองดึบคอกันมา รวมเป็นชนกนเมืองไต้ ๓๓ คน จึงเริ่มมี
 กษัตริย์ชนใหม่ แ่งอยู่ในค่านานเมืองหริญเงินยางเชียงแ่งน ตั้งจระเด่าค่อไปอื่กคชนหนึ่ง

เรื่องเมืองโยนกนกรด่มตตายกลายเป็นหนองใหญ่ เพราะเหตุด้วยพระเจ้าแผ่นดิน
 แตะคนในเมืองกนปตาตระเพี้ยนเผือก (ในพงศาวดารโยนกเป็นปลาไหลเผือก) แม้จะถือว่าเป็น
 นิยาย แต่ก้ไม่ได้ถูกชาติไ้แต่เมืองโยนกนกรเท่านั้น เรื่องเมืองหนองหานน้อย (จังหวัดอุตร
 ธานี) ก็มเหมือนกัน อยู่ในค่านานอรั้งชาติ ในันว่า ชาวเมืองกนกรอกค่อนหรือกกรอก
 เผือก พระยานาคโกทร จึงขันดาดให้เมืองด่มตตายกลายเป็นหนองหานไป นิยายอย่างน
 เห็นจะเป็นธองกลางเด่าคคปากดึบคอกันมาจนไม่ทราบว่าเป็นเรื่องของเมืองจมเมืองไหนแน่ เมื่อ
 คองการจะอธิบายถึง เรื่องเมืองที่คองสูญไป หาเหตุอย่างอื่นไม่ได้ ก็จับเอานิยายปรัมปราเข้า
 มาประกอบเป็นค่นเหตุ

ในค่านานถึงหนวดคั้น ก้าย่อเอาแต่ใจความคองแต่ค่นจนจบ ก็เห็นจะเป็นดงนี้ ส่มย
 ดิกดาบวรพราวค่นพุทธกาล มกษัตริย์ไทยมาจากแดนคอนโคของจีน มาด้ร้างบ้านแปดง
 เมืองอยู่ทแกว่นลานนาไทยแกวเมืองเชียงแ่งนเก่า อนเป็นดินแดนที่อยู่ของพวกดระว่า ข่า และ
 ขอมดำ พวกดระว่าขอมอยู่ในความปกครองของไทยโดยค้ แต่พวกขอมดำไม่ยอม จึงคองสู้รบ
 กัน ขอมดำแพคกเป็นไพร่ฟ้าหน้าใสของไทย แต่ันไปไทยที่มากครอบครองก็ได้แต่อาณาเขต
 ออกไปไกล ทางคอนเหนือกยังคคคอกับเขตไทยเดิมอยู่ ภายตงในส่มยพระองค้พงเป็น
 กษัตริย์ ขอมกลบมอานาจึงเอาเมืองโยนกนกรไต้ยู่ศราวหนง พระเจ้าพรหม ไอรต้พระองค้
 พงค้เอาคั้นได้ และขบได้ขอมดำตงมาได้จนไกลมาก ครันแ่งพระเจ้าดริชยเชียงแ่งน ไอรต้
 พระเจ้าพรหม ซึ่งครองเมืองไชยปราการถูกข่าค้กภายนอก ค้ขเมืองสุธรรมวค้ ขาคิมอยู่



(ว่าตามตำนาน) มาที่เมืองไชยปราการได้ พระเจ้าศิริชัยเซียงแสน จึงเสด็จหันมาสร้างเมืองใหม่อยู่ที่แถวเมืองกำแพงเพชร หรือที่เมืองนครปฐม ความที่ลอบด้อมมีความเห็นใหม่เมืองไชยปราการก็ร้างไป และในที่สุดเมืองโยนกนครก็ถล่มทลายสูญไปด้วย พวกตระจ๊ากก็กลับมาปกครองตามเดิม ส่วนเมืองไชยนารายณ์และเมืองปางคำไม่กล้าว่าเป็นอย่างไรคือไปตำนานถึงหนวดคึกก็เพียงเท่านั้น ถ้าจะพูดไป คำานนเป็นเรื่องของพระเจ้าพรหม โดยเฉพาะเพราะถึงค่อนนี้ เรื่องเมืองอื่นไม่สู้มีอะไร เห็นจะเอาเรื่องปรัมปราตายแห้งมาเชื่อม เพื่อให้เรื่องพระเจ้าพรหมต่อกันเป็นเรื่องราวโดยตลอด อนึ่งถ้าจะตั้งเหตุดูข้อความในตำนาน พวกไทยที่มาอยู่ในตานาไทยครั้งกระโน้น เห็นจะยังมีจำนวนน้อย และอยู่รวมกันเป็นเมือง ๆ พดเมืองที่อยู่นอกเมืองออกไปส่วนมากจะเป็นพวกตระจ๊าก เลือดเนื้อเชื้อไขไทยกับตระจ๊ากจะยังไม่ได้ระคนปนกันมากนัก ในเรื่องค่อนที่ว่าด้วยแคว้นล้านช้าง ได้กล่าวไว้ในที่แห่งหนึ่งว่าแผ่นดินไทยทางเหนือค่อนหนึ่ง เคยมีกษัตริย์ไทยมาครอบครอง แล้วสูญสิ้นกษัตริย์ไทยไปคราวหนึ่ง ภายหลังพระอินทร์ส่งขุนบรมหรือขุนดุงขุนโตมาครอบครองนเืองหนึ่ง กับในตำนานไทยใหญ่ว่ามีอยู่ว่าคราวหนึ่งที่บ้านเมืองของไทยใหญ่หลายแคว้นด้วยกษัตริย์ลง มีแต่เจ้าเมืองปกครองเป็นแห่ง ๆ ไป นึกเรื่องหนึ่ง เมื่อนำเอามาเปรียบเทียบกับเรื่องถึงหนวดคึกตอนปลายกษัตริย์ณะคต้ายคตึงกัน ดูประหนึ่งว่าจะมีเค้าความจริงอะไรขึ้นเป็นเรื่องเดียวกันแทรกแซงอยู่บ้าง คำานนำเอามาได้ว่าไว้ในตำนานของคน นี้เป็นนิกเอาเท่าที่เห็น ความจริงจะเป็นอย่างไรที่เล่าไว้ในตำนานเพียงไร ก็แต่จะคิดเห็นจะเอาบ้าง

แคว้นโยนกเซียงแสน
ตามตำนานเมืองเงินยางเซียงแสน
(ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๕๑)

คำานเรื่องเริ่มต้นว่า ภูมิเทวดาชื่อ ลอจิงกราช พิจารณาอยู่ในเมืองมนุษย์แล้ว ก็รู้ด้วยปัญญาว่าคำานาแห่งพระพุทธเจ้า จะต้องอยู่ในเมืองยวน (โยนกประเทศ) คราบเท่า ๕๐๐๐ พรรษา จึงชักชวนเทพธิดาผู้เป็นภรรยา ลงไปเป็นท้าวพระยาในเมืองมนุษย์ แล้วจะ

ได้ยกยอพระค่างนา ปรีักษากันเป็นที่คกตงแต่ดง ตวจังกราชเทวดากัเนรมิตบันไดเงินพาดแค
 บนเขาตงมายังพนดิน แดงเดัดจตงมาจากบันไดนั้น พรอมด้วยเทวดาบริวารพนหนง เมฆตง
 แผ่นดินแฉว กัเนรมิตอาสน์เงินไวไคร่มไม้พุทรา ตวจังกราชชนยบนอาสน์เงินร้องข่าวประกาศ
 ว่า “ดูกรชนทงหตาย เวานหากเป็นพระยาเทวดามชอว ตวจังกราชกุมเทวดา เราจจะมา
 เป็นพระยาแก่ท่านทงหตาย เพื่อจะไคตั้งด่อนท่านทงหตาย ให้รู้ท่านบท่านของค้อธรรม” คนทง
 หตายกรับคาว่า ด่าชู้ ด่าชู้ เหตุุนจิงไคชอว่า เขียงล้า มาจนทุกวณน

ค้อไปกลต่าจตงพระยาตรีจกษัตริยตงกา ตัดค้กราชเก่าแฉะตงใหม่ แดงค้อมา
 พระยาอนุรุธกษัตริยพุทกาม ตัดค้กราชอ๊กตวงหนง แดงกลต่าจตงเรองอภิเชกตวจังกราชเป็น
 กษัตริย ต่จวนพระองหรือบันไดทพาดอยุนน กักตบหายไป คนทงหตายท้อยู่โกตมาไม้ทั้น จิง
 ร้องถามชงกัน ตางคนกบอคว่า เงินยง ๆ เมืองนนจิงไคชอว่าเมืองเงินยง ตายหตงเพยง
 เป็นเมืองเงินยง จนทุกวณน

เรองในค่านานเมืองเงินยงเขียงแฉงน มีชอความย้อเคมท ก้อยได้คความไม้ชด แต่ใน
 ค่านานทค้อจกค่านานตงหนจคิ ซึ่งไม้ได้เก็บคความมาเต่า เพราะไม้ชอตัวค่านานเมืองเงินยง
 โดยตรง กต่าวชอความพิศตารอออกไปว่า พระยาอนุรุธเป็นใหญ่กว่าเมืองทงหตาย ได้เชย
 ท้าวพระยามหากษัตริยในชมพุก่อปมาประชุมตัดค้กราช แต่มหานครช้นหนงอยู่ทางทิศออกไค
 กับราชธานมจานวณพนเมือง ชาตท้าวพระยาปกครองตงพนเมือง มีเมืองยวนเขียงแฉงนเป็น
 ประทาน ฮาพวี่ (เขียงวุง แฉงนตีบตองบันนา) จุณน (ตงเกย) จันทบุรี (แฉงนหตง
 พระบาง) โกลัมพี่ (แฉงนห่อ) หงล้าวคี่ กตงคราช แฉะ ตังกตล (ไม้ทราบว่าเมืองอะไร)
 พระยาอนุรุธจิงไปชอค้อพระอินทรให้ล้งไครมาเป็นกษัตริยในเมืองไทยยวน (เมืองช้นไม้ได้พูด
 ตง พระอินทรจิงให้ตวจังกราชเทวดบครแฉะเทวดาอื่น ๆ หตายพนองค้ ตงมาเขาปฏิถันธิ โอบ
 ปาตัก ค้อเกิดเองไม้ค้องมีพ้อแม่ให้กำเนิด และเป็นใหญ่ในแดนไทยยวน ตวจังกราชเทว
 บุครพรอมด้วยเทวดาบริวารก่ายเกรินเงินแฉะจอมเขาชุนคร ตงมาตู่ต้นไม้หมากทั้น (พุทรา)
 (คต่ายเรองชุนตุงชุนไตตงบันไดมาจากเมืองฟ้า) แฉะย้นอยู่เหนือแท่นเงิน ประกาศแก่คนชาว
 เวียงปรีักษาว่า คนเป็นเทวดาช้อ ตวจังกรากุมเทวดา จักมาเป็นเจ้าตั้งด่อนคนทงหตาย ว่าคตง

นั้นแล้ว ก็นครธานกตบหายเสียจากท่อนเบบเทวบุตร แล้วก็เอาโอปปาศชาติเกิดเป็นมนุษย์
 หนึ่งเห็นอแทนเงินอยู่ภายใต้ร่มไม้หมากทั้น ส่วนเกร็นหรือบันไดเงินก็สูญหายไป ฝ่ายชาวเจียง
 ปรีกษาก็พร้อมกันเชิญดวงจักรราชและบริวาร ไปสู่เจียง แล้วราชาก็เสกขึ้นเป็นพระยาตวจังกรราช
 พระยาตวจังกรราชได้รับคำจากพระอินทรและพระยาอนุรุชมาจากสวรรค์ในเรื่องประมุขคัคคีกรราช
 ทานจึงป่าวร้องทำงพระยามี ๘๘๘ เมืองมาคัคคีกรราช เว้นแต่เมืองหริภุญไชยกับเมืองสุโขทัย
 เท่านั้นมิได้มา

เรื่องพระยาตวจังกรราช คูเบบนิยาย จระมีเค้าเป็นไปในทางประวัติศาสตร์อยู่บ้างหรือ
 ไม่ก็ตาม แต่อาจใช้เรื่องนี้เป็นข้อสำหรับเทียบเอาเรื่องอะไรที่นอกเรื่องได้บ้าง ที่ในตำนานว่า
 พระยาอนุรุชไปทูลพระอินทร ขอให้ใครที่เป็นเทวดามาเกิดเป็นกษัตริย์ ครองแคว้นโยนก เพื่อ
 จะได้ประมุขคัคคีกรราช แสดงว่าดินแดนแคว้นโยนกเวลานั้น ตกอยู่ในอาณาจักรของพระเจ้า
 อนุรุช ซึ่งเป็นที่ยุติกันว่าเป็นความจริงในทางประวัติศาสตร์ ที่ให้ตวจังกรราชมาครองแคว้น
 โยนก ก็เพื่อให้เห็นว่าเวลานอนวางกษัตริย์อยู่ ความจะได้คิดต่อเข้ากับเรื่องในตอนท้ายของ
 ตำนานถึงหนองคิ

ตวจังกเทวราชเป็นใคร ในพงศาวดาร โยนกเรียกว่า ตวจังกรราช ในตำนานเชียงใหม่
 ถานแห่งเป็น ดาวจง เป็นเทวดาจุติจากเทวโลก ตงมายังยอดเขาเกตุบรรพตคือ ดอยตุง ซึ่ง
 เป็นแดนที่อยู่ของปู่เจ้าตาจจก แล้วถือเอาปฏิสันธิเป็นเพศมนุษย์โดยอุปปาศิกกำเนิดเกิดเอง ใน
 พงศาวดาร โยนกแห่งหนึ่งกล่าวว่า ตรีภูลดาจจกนจกได้เป็นใหญ่ในตำนานไทย โดยพุทธ
 พยากรณ์ จึงทำให้เข้าใจไปได้ว่า ตาจจก กับ ตวจังกรราชเป็นชื่อเดียวกัน เพราะ จก จง
 จก จง ความหลักแห่งถาวรกายเดียวกันอาจเป็นคำเดียวกันได้ ตจ กับ ตาจ ก็เหมือนกัน หาก
 แต่เพียงเป็นสันชาตเท่านั้น ข้อแปลตจยังมีอยู่อีกอย่างหนึ่ง ที่ปู่เจ้าตาจจกในพงศาวดาร โยนกว่า
 มีลูกสามคนชื่อ ตาจหมอกนเมืองลทอง ตาจตานกนเมืองควาน และตาจกตนกนเมืองเหตอก
 ตงน ตวจังกรราช ก็มีโอรสสามคนเหมือนกัน ชื่อ ตาจกือ ตาจเกือ และตาจเก้า ซึ่งจะเอา
 ในข้างหน้า ตงนทำให้เห็นว่า ตาจจก และ ตวจังกรราช มีเค้าเป็นคนเดียวกัน แต่ว่า ตาจ
 จก นั้น อยู่ในสมัยพระยาสิงหนวัติ และพระยาอชุตราช จึงต้องถือว่าแยกตายไปนานแล้ว

จะเป็นคนเดียวกับดวงจักรราชไม่ได้ นอกจากตายไปเป็นเทวดาแต่ดวงมาเกิดใหม่มีชื่อเดียวกัน
 เป็นนกกเตนเขาตามเรื่องทนมอย เห็นทีเรื่องในตำนานคอนน ยังตกอยู่ในเขตของนิยายมากกว่า
 ประวัติศาสตร์ เป็นเรื่องเมอครึ่งยังไม่หนังสือ มาแต่งเขาเมื่อสมัยหนังสือแล้ว ซึ่งเป็น
 เวลาต่อมาเห็นจะคงพินิจ ข้อความที่กล่าวถึงเป็นนิยาย มีคำในทางประวัติศาสตร์น้อยนัก ทำ
 ไม่จึงพูดอย่างนี้ ก็เพราะถ้าถือเอาตามตำนาน ก็จะต้องเข้าใจว่า ดาวจก หรือ ดวงจักรราช
 เป็นพวกพระเจ้าไม่ใช่ไทย ทำให้ลำบากใจในเรื่องกษัตริย์แห่งลานนาไทยรุ่นหลัง ๆ ซึ่งในคำ
 นานว่าสืบมาจากดวงจักรราช ที่จริง จก ในคำว่า ดาวจก ไปพ้องเสียงเขาอย่างประหลาด
 กับชื่อมณฑลเสฉวนครึ่งโบราณ ซึ่งเรียกว่า ประเทศจก (สูท ในเสียงกลางตุง หรือ สู่
 ในเสียงภาษาต่างของจีน) เมืองป่า ของพวกไทยก็อยู่ในมณฑลเสฉวนนั้น จนมักเรียกคาน
 คงกัป จก เป็น ปางก หมายถึงว่า มณฑลเสฉวน พระเจ้าเจ้ามีเชื้อสายราชวงศ์จีน
 เมื่อมาครองมณฑลเสฉวนก็มีพระนามหนึ่งเรียกว่า พระเจ้าจกฮั่น เพราะฉะนั้น ดวงจักรราช จะ
 เป็นเชื้อชาติจก ไม่ใช่คนเดียวกับพระเจ้าดาวจก ได้บางกรรมึง หากเป็นเรื่องดึกขงดึกคำบรรพ
 จกนั้นได้เงา ๆ ภายหลังเรื่องกตายนมา ซึ่งเป็นธรรมดาของเรื่องที่เขาเบ็ อย่างนิยาย โดยเอา
 เรื่องพระเจ้าดาวจก อันเป็นนิยายของท้องถิ่นอีกเรื่องหนึ่ง มารวมปนกัน ให้เขาเป็นเรื่องเดียว
 เรื่องจึงฟังได้เป็นชาติ ๆ ตก ๆ อย่างขอไปที่ จึงทำให้ลำบากใจในเรื่องกษัตริย์ที่สืบต่อจาก
 ดวงจักรราชเป็นปฐม

เมืองที่ดวงจักรราชลงมาครอบครอง คือ เมืองเงินยางเชียงแสน ๑ ราวทางทิศเรียกว่า
 เมืองหรือเงินยาง ในตำนานที่เขาที่มาข้างตนมักกล่าวถึงชื่อเมืองอยู่สองแห่ง เมื่อแรกชื่อ เชียง
 ลำ คือ เมื่อดวงจักรราชยังเป็นเทวดาแต่ดวงมา ว่าจะมาตั้งถือนฝูงชนให้รู้จัก กัม ฝูงชน
 ตั้งใจร้องว่า ลำ ๆ เหตุนี้จึงได้ชื่อว่า เชียงลำ เมืองนี้คือเมืองใดไม่ปรากฏ กต่างไว้
 เพียงเท่านั้น เมืองที่สองคือ เงินยาง ว่าเมื่อดวงจักรราชเป็นท้าวพระยาแล้ว พระ ทัฬหาคอยู่
 กดับหายไป ฝูงชนร้องว่า เงินยัง จะแปลว่าอย่างไรแน่ไม่ทราบ เมืองนั้นจึงได้ชื่อว่าเมืองเงิน
 ยาง แล้วเพี้ยนเป็นเงินยาง เมืองนี้คือเมืองเชียงแสน คงเป็นเมืองที่สอง เพราะเมืองเชียง

แดนครึ่งทหนึ่ง ขื่อนาคพันชั่งหนวดคินครแคะอะไร้อกหลายชื้อ ได้ถัดมทตายกดาชเป็นหนอง
 ไปแคว เมืองเซียงแดนครึ่งทต้องเรียกจำ เมืองเงินยาง ในค่านานก็ได้เพียรอธิบายต้นเหตุได้
 แควว่า มาจากฝูงชนเห็นพระองค์ดำงหายไป ร้องว่า เงินยัง แควเรื่องยังมีต่อไปว่า ท้าว
 สดจกรราชมอชญา ให้อาสนเงินมากเป็นบวงเป็นตราเงินยาง ให้อาเงินทิพย์ แควจำหน่าย
 ทำบุญให้ทานแก่คนทงหลาย นเป็นอธิบายอย่างต้นเหตุคำเซียงแดนว่ามาจากข้างร้องแคว ๆ
 หรืออย่างคำบดล้ามแดนเพี้ยนมาจาก สัมแดน ได้อ่านพบในหนังสือฝรั่งเรื่องหนึ่ง (COCHRANE
 หน้า ๕๒, ๕๓) ก็ดีเอาเรื่องค่านานเมืองของ (อยู่ในแคว้นดิมตองบันนา) มากเล่าไว้ว่า
 “เมื่อคนพุทธกาล พวกไทยยจนอพยพกันมา ในแดนหนักษครียกะเหริยง (พวกยาง) ซึ่ง
 มีไพร่พลมากมายเป็นใหญ่อยู่ก่อน ไทยยอมอยู่ในปกครองของกะเหริยง กะเหริยงจึงยอม
 ให้ไทยสร้างบ้านแปลงเมืองในเขตแดนของตน มีสร้างเมืองเซียงรุง เซียงตุง เซียงแดน เมือง
 แดม แดะเมืองมีค้ายปรากฏคือ เมืองเซียงชาง (?) ฝ่ายไทยค่อมามพวกมากจึงมีกำลัง
 มากกล้า ไม่ยอมอยู่ใต้อำนาจใคร จึงคิดอุบายเชิญพระยาางามกษครียกะเหริยงมากินเลี้ยงที่
 ในเวียงชาง แควมีตประคุมเมือง จับพระยาางามฆ่าเสีย” ดังนี้ ยาง ในคำว่า เงินยาง จะ

๑- ในค่านานเมืองของ ว่าเดิมเมืองของเป็นภูเขา ซ้อมที่ยังบรรพต ที่เชิงเขานั้นมีสระน้ำใหญ่และมี
 พวทมิฬ (หมายความถึงชาวป่าชาวเขา) อาศัยอยู่ตามรอบสระ ๓ ตำบล ต่อมาในสระแห้งกลายเป็นป่าดง
 ก็มีพวทมิฬอพยพกันมาหาถิ่นหนาแน่นขึ้น ยังมีสระน้ำอีกพวกหนึ่งอยู่ในที่ใกล้แถบนั้น มีท้าวลกเป็นหัวหน้า
 คือพวทมิฬ ๓ ตำบลได้ พวทมิฬ ๓ ตำบลก็ยอมขึ้นอยู่กับท้าวลก สระน้ำอีกพวกหนึ่งมาแต่เมืองเขมรัฐ
 (เซียงตุง) มาอาศัยอยู่กับท้าวลก พระยาเขมรัฐรู้ข่าวให้คนมาติดตามขอคนละวังพวกนั้นคืน ท้าวลกไม่ให้
 พระยาเขมรัฐโกรธยกทัพมารบกับท้าวลก สู้ท้าวลกไม่ได้ หนีกลับคืนไปเมือง ท้าวลกเมื่อชนะพระยาเขมรัฐ
 แล้ว ชักชวนพลเมืองให้สร้างเวียงขึ้น ๓ เวียง สร้างเสร็จแล้ว ยกพวกไปรบบ้านน้อยเมืองใหญ่ได้ถึง ๒๘
 หัวเมือง ทิศตะวันออกถึงเมืองหล้า ทิศหนได้ถึงเชียงแขง เชียงของ เชียงแสน ทิศตะวันตกถึงเซียงตุง
 ทิศเหนือถึงเมืองหงษ์เซียงรุง (แต่ เห็นจะคล้ายกับ แส แปลว่าเมืองใหญ่) ท้าวลกมีลูกชื่อเซียงชาย มี
 ลักษณะงาม จึงขนานนามว่า ท้าวบรรณลักษณะ (พระยาางาม) ได้เป็นผู้ครองเมืองต่อจากท้าวลก

ครั้งนั้น พระยาอาฬวี (เซียงรุง) คิดกลอุบายให้ลูกคนที่ ๒ ชื่อสุนันทกุมาร นำเครื่องบรรณาการ
 เข้าไปอยู่กับพระยาบรรณ ๓ รับไว้ อยู่มาพระยาบรรณให้ชุดหนองขึ้นหนองหนึ่ง แล้วเอาปลามาปล่อไวเป็นอัน
 มาก ครั้นถึงขบวนปล่อดหนอง เอาปลามากล่อมเหล่า ทำเช่นนั้นทุกปี สุนันทกุมารเอาเหล่าผสมยาพิษให้
 พระยาทมิฬทั้ง ๓ ซึ่งมีพระยาบรรณลักษณะเป็นประธาน พร้อมทั้งบริวาร กินสลับหมด แล้วสุนันทกุมารก็ตัด
 ศีรษะพระยาทมิฬทั้ง ๓ กับบริวาร ส่วนทมิฬอื่นที่ไม่ถูกตัดหัว ก็หนีไปอยู่ยังแดนล้านช้าง เจ้าสุนันทกุมาร
 ก็เป็นใหญ่ในแคว้นนั้นทั้งหมด มีเมืองเขมรัฐ เมืองเซียงแสน เมืองเซียงของ และเมืองอื่น ๆ อีก ๒๐ เมือง
 แล้วราชาภิเษกเป็นพระยาใหญ่ ทรงนามว่า พระยาสุนันทราชากุมาร

หมายความว่าพวกข่างได้บังกรรมัง แต่นายคอเซร่นว่า เรื่องที่เล่านี้เหลวไหล เพราะดินแดนคอนนินเดิมเป็นที่อยู่ของพวกมอญ (เห็นจะหมายถึงพวกละว้าในตระกูลมอญ — เขมร) มากกว่าจะเป็นที่อยู่ของพวกข่างหรือกะเหรี่ยง พระยาข่างซึ่งเป็นชื่อของกษัตริย์กะเหรี่ยงก็เป็นภาษาไทยแท้ ไม่มีที่สงสัย ถ้าเป็นเรื่องจริง พระยาข่างก็ต้องเป็นกษัตริย์ไทย เรื่องเชิญพระยาข่างไปกินเลี้ยง ก็เป็นคดีหลังจากเรื่องของน่านเจ้า เมื่อเสนาหอควอกเจ้าผู้ครองแคว้นในพวกทกเจ้า ตอนที่รวบรวมกันเป็นอาณาจักรน่านเจ้า นายคอเซร่น ถ้าวต่อไปว่า ถ้าเรื่องจับพระยาข่างฆ่าความจริงอยู่บ้าง ก็ต้องเป็นเรื่องพวกเจ้าผู้ครองแคว้นต่าง ๆ ในพวกไทยด้วยกัน ต่างพยายามจะชิงอำนาจกันเป็นใหญ่ในดินแดนคอนนิน เพราะเรื่องรบกันเอง เพื่อแย่งอำนาจกันเป็นใหญ่อย่างนี้ เป็นของธรรมดาของเจ้าผู้ครองพวกไทย เมื่อนายคอเซร่นมีความเห็นเช่นนั้น ยาง ในคำว่า เงินยาง ก็จะหมายความว่าพวกข่างไม่ได้ เต้รู้เท่าเดิมว่า เงินยางมาจากเงินยงซึ่งเกิดจากฝูงชนร้องว่าอย่างนั้น

จะเดินเรื่องในตำนานเงินยางเชียงแสนต่อไป

ท้าวตวจังกราชเสวยราชย์มาช้านาน บ้านเมืองมีความสุขความเจริญจนท้าวตวจังกราชมีโอรส ๓ องค์ ธิดาองค์ ๑ โอรสองค์ต้นแต่องค์ที่ ๒ ไม่ปรากฏชื่อ แต่ไปได้ความจากตำนานนั้นเองในตอนที่ไปว่า ชื่อ ดาวก่อ และ ดาวเกือ (พงศาวดารโยนกเป็น ดาวก่อ ดาวเกือ พงศาวดารเชียงใหม่เป็น ดาวกอบ ดาวข้าง ตำนานพระธาตุคอกยคุงเป็นดาวข้างกอม และ ดาวกกแผ่นแก้ว) องค์น้องเด็กชื่อดาวเกตาแก้วมาเมือง (เป็นดาวเก่า และ ดาวเก่า ก็มี) องค์นมบุญหนัก เวตามารดาตั้งครรถ์ทรงสุบินว่าโคดองแก้วมรกตมรุ่งเรืองทั่วไปในเมืองเงินยาง

พงศาวดารโยนกและตำนานถึงหนวกัดตอนต่อจากที่เล่า มีข้อความเพิ่มไปจากตำนานเมืองเงินยางอยู่หน่อยหนึ่ง คือก่อนหน้าจะเกิดโอรสทั้ง ๓ นี้ ท้าวตวจังกราชได้ทรงสร้างเมืองที่รวมแม่น้ำใหญ่อันไหลมาแต่หุบตะวันตกเมืองหนึ่ง เมืองนั้นยาวไปตามแม่น้ำ ทรงตั้งฐานที่ตั้งฝั่งฝาง จึงได้ชื่อว่า เมืองฝาง ตามเหตุนิมิตแห่งพระพุทธเจ้ามาทำนายไว้ ว่าภายหน้าที่นี่จะเป็นเมืองได้ชื่อว่า เมืองฝาง เมืองฝางนี้เคยสร้างมาแต่ครั้งหนึ่งในตำนานถึงหนวกัด คือเมือง

ไชยปรากฏ ซึ่งพระเจ้าพรหมทรงสร้างเป็นเมืองหน้าด่านกับพวกขอมดำ เมืองไชยปรากฏ
 คงสูญไปแล้ว จึงสร้างใหม่ ต่อมาพระยาช้างของท้าวสวจักรราชพลัดหายไป กวัญเที่ยว
 คิดตามหาแต่ไม่พบรอยช้างนั้น ก็เข้าไปพบรอยช้างใหญ่กว้างถึงสามศอก ตามรอยนั้นคือไป
 โกลดไต่หารอยมา รอยเท้าช้างใหญ่นั้นก็หายไป แล้วไปพบพรานจับเต่าเอาเชือกร้อยหัวมา
 พวกตามช้างถามพรานว่า ในแคว้นแคว้นนั้นช้างป่าหรือ พรานตอบว่าไม่มี ที่ตำบลซึ่งพบพราน
 รอยเต่านั้น จึงได้ชื่อว่า บ้านร้อยเต่า ครั้นกวัญตามหาพระยาช้างคืนมาแล้ว จึงทูลเหตุ
 การนั้นทงโปรดให้ไปตามช้าง ท้าวสวจักรราชจึงโปรดให้สร้างเมืองณที่พบรอยช้างใหญ่
 ให้ชื่อว่า เวียงช้างร้อย ครั้นนานมาจึงกลายเป็นเวียงเชียงราย ที่ตำบลบ้านร้อยเต่านั้นภายหลัง
 มา ก็เป็นเมืองเชียงทอง (เห็นจะเป็นอำเภอเชียงของอุยุมแม่น้ำโขง ไต่ถึงอำเภอเชียงแสน
 จังหวัดเชียงราย) เมืองเชียงรายนั้นก็เช่นเดียวกัน ในตำนานถึงหนวดีเคยสร้างมาหนหนึ่งแล้ว คือ
 เมืองไชยนารายณ์ ซึ่งสร้างชนสมัยพระองค์มั่งราย เพื่อให้ไชยนารายณ์ไอรดไปครอง ต่อไป
 ในสมัยพระยาเมงราย จะมีสร้างอีกหนหนึ่ง ที่สร้างเมืองกันไต่บ่อยๆ ในสมัยนั้น เห็นจะเป็น
 เพียงแผ้วถางพนทแต่จนเขคเมืองโดยซุดคุดล้อมรอบ แะระทำเครื่องกีดกันชนไว้ บ้านเมืองที่
 ปตุกสร้างก็ถวนทำด้วยไม้ เพราะฉะนั้นการสร้างบ้านแปลงเมืองสมัยนั้นจึงทำได้ง่ายผิดกับ
 สมัย

ในกาลนั้น มีบุตึงหนึ่ใหญ่เท่ายังสาว มีตูก ๒ ติว เวลากลางคืนมันพาดูกเที่ยวหา
 กิน กัดข้าวกล้าในนา ถ้ามมันคยขางกตาย คีบโค กระบืออกวาชชืด

พระยาดวงจักรราชจึงให้บุตึงทั้งสามไปทำตายบุตึงตามตัวแม่ตูก (ในตำนานถึงหนวดีว่า
 ไอรดทั้งสามไปเที่ยว พบบุตึงเดียว จึงได้จับ) กุมารทั้งสามพากันลงนาคตามรอยบุตึง ครั้นไป
 ถึงระหว่างเขาแห่งหนึ่ก็เห็นบุตึงในรูถ้ำ ผู้พัสองคนก็ซุดรูป (บุตึงโตเท่ายัง รุกก็ตองใหญ่
 ทำไมจิงตองซุด เห็นจะเป็นเพราะบุตึงเขาถูแฉวตะกุกดินบิตจิงตองซุดรูป) แะระบึงคีบให้
 ผู้นองเขาชายไปตักไว้ ได้นำ พอดระวันคกนกรองพนของสองคนซุดรูปยังไม่เป็นทองเป็นที ก็
 เกิดอนหินก้อนใหญ่เข้าทับรูปไว้ แฉวถัดมบ้านแต่สองคน ฉาวเกตาแฉวผู้นอง เห็นผีล
 ดึงเกต คอยขยูนานไม่เห็นผี ก็ถัดมบ้าน จึงได้ทราบเรื่องว่าพทั้งสองจิงใจระทั้งตนไว้ นำ

ความฟ้องพระยาตจจรัลราชคนพ้อ พระยาตจจรัลราชจึงเรียกสุภุมพทง ๒ มาตั้งตจจรัลว่า ว่า
 "ไม่ควรทงน้องใจแต่คนเดียวเป็นการไม่ดีเลย" "โบราณว่า คนรักใหญ่เท่ารอยคันเคี้ยว คนซึ่ง
 คนเบอกกว้างเท่าเคี้ยวดำแพน ถมตามเห็นพิ ซึ่งตามเห็นน้อง รุงรังมีแหมน แหมช่ายิ่งใหญ่
 บางดวงชนบก บางทกตงนา บางคิดให้อยู บางยุให้หนี บางทำให้ได้ บางไฟดให้เสีย บาง
 ทำให้ถึ บางตีให้ห่าง เป็นทางไม่ดี เจ้ายชกไปข้างซ้าย เจออายชกไปข้างขวา น้องถวาน้อง
 จะจ พกจจะเผา มืดเตย จะเป็นขาราชการ ต้องโคคคพิจารณาตุ ร้ายดีประการใด ครั้น
 เห็นจะสมควร ก็ให้ควร ถ้าไม่สมควร ก็ทงเตย จึงจะเป็นผู้ใหญ่ได้" กุมารทงตจจรัลได้
 ยนบิตาตจจรัลนงนกก โกรชชงมิได้เชอถอยฟังคำของบิตาตั้งตจจรัลเลย

ต่อมาวันหนึ่ง ดาวเกตาแก้วเรียกรพตไปจับปู ถูกปูตัวหนึ่งวิ่งออกมาจกรู ก็ถูก
 ทบคจจนตาย ส่วนปูพกขแม่ปูวิ่งออกมาทหง คนคอยตักจับพันแทงปูด้วยหอกดาบก็ไม่เข้า
 ทบคด้วยไม้ตะบองก็ไม่ตาย กระคองมันแข็งนกลือประมาณ มันเขาก้ามคบบกจมูกคนขาด
 ไปนำทุเรศนัถ (คีบข้างดาบกับคีบจมูกคนขาดใกล้เคียงกันมาก) แล้วมันแม่ลูกหนึ่งตองนำไปถึงแม่
 ตระจ่า จากแม่ตระจ่าถึงนาโง คนทงหลายพากนชชางชมาไปตามซำก็ไม่เห็น ปูตจองตัวหนึ่ง
 ไปช่อนอยู่ในถ้ำหนึ่งตจกนถึ เป็นอันจับปูไม่ได้ (แต่ในตำนานสิงหนวดติว่า พิตดาวเกตาแก้วจับปู
 ได้ ซึ่งในเรื่องนี้แต่ตัวเดียว นำไปถวายพระยาตจจรัลราช ๆ กระทำตจจรัลราชบุชราแล้วปด้อยปูไป)

เรื่องตจจรัลไม่มีอะไรจะพูด นอกจากบอกถว่าตจจรัล

ฝ่ายดาวเกตาแก้ว มาคิดเห็นว่าจะอยู่รวมกับพนอทงตจจรัลไปไม่ได้โดยยาว จึงได้นำ
 ความชนกราบทจจรัลคนพ้อ ทจจเรอถก็เห็นชอบ ให้ดาวก้อโอรตจจรัลย้ายไปอยู่เมืองน้าเซียงของ
 (ตำนานสิงหนวดติว่าไปอยู่แคว้นกวาง คือ เมืองน่าน) ดาวเกอโอรตจจรัลก็ตจจไปอยู่เมืองยง
 (อยู่ใกล้บสองบ้าน ตำนานสิงหนวดติว่า ไปอยู่เมือง ขวตา ขาววง ที่ไหนไม่ทราบ อาจ
 เป็นเมืองเคี้ยวกบเมืองยง) ส่วนดาวเกตาแก้วอยู่ในเมืองว่าราชการแทนบิตา แล้วพระยา
 ตจจรัลราชไปนำนางแก้วรูปตจพิย อันเป็นลูกสาวพระยาเมืองบูกา (พงศาจดาว โยนถว่าพระภค
 ผู้เป็นตจจ จะว่า เป็นพิพระยาตจจรัลราชก็ไม่ได้ เพราะนั้นเป็นเทจดาเตเรเกิดเอง อาจเป็นพิเมีย
 เพราะ ในนั้นว่าตจจรัลราชมีมเหตุตจจ) มาเป็นเมียดาวเกตาแก้ว พระยาตจจรัลราชอภิเชกดาว

เกิดแก่ดให้ครองเมืองแทน (คือ ครองเมืองกวานหรือไชยวรนครเข็ยงราว หรือเข็ยงราย แต่ตำนานถึงหนวดคือว่า ครองเมืองไชยบุรี เงินยาง เข็ยงแฉ่น เมื่อราชาภิเศกแล้ว มีพระนามว่า ดาวเกล้าแม่มาเมือง) ต่อมาไม่ช้าพระยาตวจังกรราชกัฉ่นพระชนม์ ดาวเกล้าแก่ดักครองราชสมบัติสืบต่อมา เมื่อฉ่นพระชนม์แล้ว กัมภษครยในเข็ยงด้ายสืบต่อมา จนถึงดาวเค็ยงเป็นกษครย นับเป็นองค์ที่ ๓๐ ในราชวงศ์ตวจังกรราช (ดาวเค็ยงนี้ในตำนานถึงหนวดคือเป็น ดาวชวัก พงศ์าดดารโยนกเป็น กวัก) พระยาดาวเค็ยงได้สร้างเมืองชนแห่งหนึ่ง ชื่อว่า ยางด้าย แม่หน้าดว่าชงมีเมืองนตงอยู่ จึงได้ชื่อว่า แม่ด้าย แต่ฉ่นมา (แม่ด้าย เป็นแม่พากนเข็ยงแดนระหว่งประเทศไทย กับแดนชเมรฐูเข็ยงตุง) และว่าเมืองยางด้ายนหมอกชื่อหนึ่งว่า เมืองเหริญนคร (เมืองเหริญเงินยางมีอยู่แต่ฉ่น เมืองนี้ในพงศ์าดดารโยนกว่าอยู่ใกล้ ดอยตุง) ตั้งแต่ทำางดาวเค็ยงมาถึงชุนเงินได้ ๓๓ ชวทาว คือ ๆ กัฉ่นมาแต่ (ตรงนออกจะรวบรัดตัดความจนไม่ทราบว่าชุนเงินเป็นใคร ไปได้ความจากตำนานถึงหนวดคือและตำนานโยนกว่า ในระหว่งดาวเค็ยงจนถึงชุนเงิน มีเรื่องอยู่ในระหว่งอีกมาก จึงจะเล่าคือเขาจากตำนานถึงหนวดคือ ดังคือไป

เมื่อพระยาดาวชวัก (ดาวเค็ยง) ตายแล้ว ละลุคไว้แทน มีชื่อว่า ดาวจังกจาเรือนคำแก่ด กัฉ่นเมืองแล้ว ท่านกัมตุกผู้หนึ่ง ชื่อว่า ดาวควักดาว ท่านกัให้ไปกัฉ่นเมืองฝาง กาดกรงนน ยังมีทางดนหนึ่งอยู่แฉ่นกดาว (เมืองน่าน ในชินกาดมาฉ่นนี้ เรียกว่า กาดราชนคร) เป็นเหต่ากอกของดาวกอก (พิดาวเกล้าแก่ด) แต่ก่อนมีชื่อว่าทาวกัฉ่นคำ (พงศ์าดดารเข็ยงใหม่เป็นกัคือคำฉ่น) เขาริพตมารบพระยาจังกจา พระยาควักจาวลุคกัพมาจากเมืองฝางมาช่วย แต่ไม่ทัน พระยาจังกจาถูกฆ่าตายเสียก่อน แต่ในที่สุดพระยาถ่านคำก็ถูกพระยาควักดาวฆ่าตาย พระยาควักดาวก็ไดครองเมืองเงินยางเข็ยงแฉ่นแทนพ่อ ฉ่นพระชนม์แล้ว ชุนเท็ยงกัฉ่นเมืองแทนพ่อสืบคือไป ทาวพระยาชงศนมเรื่องสนุก คือฉ่นหนึ่งชุนเท็ยงไปถ่าสัดดีไปเข็ยงไว้ในบดกผา (แฉ่งผา) นางฉื่อชื่อ แฉกไค้ แปะดงคนเป็นฉิ่ง ไปกัฉ่นเข็ยงชุนเท็ยงในบดกผา กัมครรกั นางก็รู้ด้วยบัญญัติว่าเป็นเพราะไปกัฉ่นเข็ยงชุนเท็ยง และรู้ด้วยว่าเมื่อชาติก่อนนางกับชุนเท็ยงเคยเป็นฉวเมียกัฉ่น นางจึงเนรมิตเป็นนางมนุษย์ งามประดุจเทพธิดา อยู่ยังวิมานคำชนคำคบบไม่หตงฉ่นหนึ่ง กระทำเส็ยงเป็นตั้งคนฉื่อตุก ชุนเท็ยงได้ยึนเส็ยงกัใช้ให้คน

ไปก็เห็นวิมานแห่งนาง จึงนำความมาบอกขุนเทืองให้รู้ ขุนเทืองได้ดวงคำตัจฉิหนึ่ง ซึ่ง
 นางหากเนรมิตชน บังการคิดตามขุนเทืองไม่ทัน ขุนเทืองจึงตามดวงไปแต่ผู้เดียว จนถึง
 วิมานแห่งนาง เห็นนางอยู่ในนั้น นางก็เข้ามาล้อมกอดขุนเทืองเอาใจเป็นผัวตั้งเท่านั้นแต่ ขุน
 เทืองอยู่กับดวงนางเป็นอันนานนัก หมูบริวารพากันเสาะหากก็ไม่พบ จึงพากันกลับเมือง ส่วน
 นางนั้นใคร่เดินตามภาษาผีเสื้อแห่งนางนั้น นางก็ขอเอาผ้ามาทึงแฉดล้อมพระยา แฉดเย็บติด
 พนปราสาทใจแล้ว ก็พากันเดินมโหรีไปตามคนไม่ทัน ครั้นพระยากก็เอาผืนน้อยในเขยน
 หมากมาแทงผ้าถึงแฉดตลอดแฉด ก็เห็นเป็นงอก (ดัง) กิม บ้างเป็นงูเห่าอมตายเต็มผ้าแฉด
 ในกาลนั้นพระยากยังหนายนักแฉด ครั้นนางเห็นคล้ายแฉด ก็มาเห็นรอยพระยาแทงผ้าถึงน
 นางก็ถามพระยาว่า มหาราชาเจ้า เห็นแฉดย่นหนายนักแฉดนอ ฝ่ายพระยาขุนเทือง ก็กล่าว
 ว่าเอาหนายนัก แฉดว่าคังนแฉด นางก็เอามือแตก (กต) ท้องแล้ว ก็เอาแทงชนอันหนึ่ง
 ออก งามเป็นคังแทงค้านั้น ก็เอาคองทึง (ใบพลอง) ห้อแล้ว เขาน้ำนมได้บอกไม้ข้อ
 ดำบอก เขาให้พระยาแฉดกล่าวหา เจ้าจึงเอาหอนนเมอรักษาไว้ คังคังนไป ตาม
 เตือนแฉดให้ไซ (แก่) ห้อค ครั้นเห็นเป็นเด็กน้อย ก็จึงเอาบอกน้าไม้ออนไทกน พระยา
 รับเอาหอนนแฉด ก็กตขมาสู่เมืองแห่งตน เขาหอนนให้คณรักษาคไว้ พอถึงกำหนดสามเดือน
 ไซห้อคเห็นเป็นกุมารน้อยขงนนัก พระยากก็ทำตามทนางสั่ง จนกุมารขึ้นใหญ่มา พระยากนพอ
 จึงได้ชื่อว่า ขุนทึง เหตุเขานมคคองทึงหอนนแฉด

ขุนเทืองมีลูกกับมเหสีที่เป็นมนุษย์คนหนึ่งชื่อ ขุนแดงกว่า เมื่อขุนทึงใหญ่มาได้ ๑๖ ปี
 พระยากนพอกอกษเชกชื่อว่า พระยาขุนทึง แฉดขอยังลูกอากให้เป็นเมีย นางนชช นางศรี
 สุภา เมื่อพระยาขุนเทืองคนพอกตายแฉด ขุนทึงก็เป็นพระยาแทนพ่อ วันหนึ่งประสงค์ไปได้
 เนื้อเถื่อนกวางฟาน ยังได้ดวงคำตัจฉิหนึ่ง ถูกแฉดบตาย ก็ทงย (คิดตาม) รชชกวางไป
 กาดนนางแฉดโคผู้เป็นมารดา เห็นขุนทึงผู้ถูกกตใจ เรียกเข้ามาสู่วิมานแฉดปราศรัยกับพระยา
 คนลูก แนะนำไปสู่ถ้ำแห่งหนึ่งว่าจะส่งขุนทึงไปหาตายาย อย่าได้กลัว เจ้าจึงขอเอาหม้อแกง
 ทองรองบจ่าย กับขอขงกขงาย (กวดโคถ) ให้เป็นสองเมืองสองอันนเทอญ ครั้นว่าไป
 ถึงตายายแฉด ก็เห็นเป็น งูจอง (จงอาง) ใหญ่เท่า เทนชาวซ้าอ เกตต์ค้ายอชวาค (เด็กม)

พราย) คาใหญ่เท่าแฉ่น ท่านก็ขอเขาเป็นตั้งแม่ตัญญาให้มันแท้ ครั้นได้มาแต่ กตัญญา
 หาแม่แห่งคน นางเอกไค่ ก็คิดว่า ของต้องอย่างนี้เป็นของวิเศษ หม้อแกงทองรองบ้าย
 นี้ จากเตียงแขกรพลนบหมันนบแต่นไม่มีหมด ขอชวักชวายนัน ถ้าให้เกิดเป็นบ้านเมือง ก็
 จงกวัดแก่งชอนัน แล้งนางเอกไค่ตั้งลูกคนกตัญญาเมือง ครั้นพระยาขุนทิงมาถึงป่าราบแห่ง
 หนึ่ง ท่านก็เอาชวักชวายเกี่ยวเกาะคนไม่ได้ แล้งท่านกินอนในทนน ครั้นถึงกลางคน
 ตถานทนน ก็บังเกิดเป็นเมืองอนหนึ่ง มทงรวเวียงเชียงแซเหยาเรือนช่างมา ก็บังเกิดพร้อม
 ทิงไพรฟ้าชาเมืองมากนิกแต่ ตอนพระยาขุนทิงคนรุงเข้า ก็เห็นเมืองรุงเรืองงามเป็นดั่งแผ่นดิน
 ท่านก็ ได้ชื่อเมืองอนหนึ่งว่า เวียงเชียงเรืองแต่นมาแต่ แล้งท่านก็กตัญญูมายังเมืองเก่าแห่ง
 คน แล้งจนเขาครอบครัวถูกเมียแฉ่นเตนาอำมาตย์ ไปอยู่ยงเวียงเชียงเรืองนั้นแต่ ก็แต่งให้
 ขุนเรงกวางผู้น้องเป็นพระยาจักรวัดในชมพูทวีป (เห็นจะหมายความว่าให้กินเวียงเงินยางเชียง
 แฉ่นกระมัง) ขุนทิงครองเมืองเชียงเรือง ไม่มีโอรส มีแต่ธิดาชื่อว่า นางมนุษย์อรุณ
 ส่วนขุนเรงกวางมีลูกสองคนเป็นชาย ผู้พี่ชื่อ ดาวจีน (ค่านานถึงหนวดิ เป็น ขุนชิน) ได้
 นางพระติตตกุล เป็นเมีย แล้งให้อยูเมืองเงินยางกับคน ให้ตนน้องชื่อ จอมผาเรือง ได้
 นางมนุษย์อรุณถูกขุนทิงเป็นเมีย ไปอยู่เวียงเชียงเรือง ต่อมาขุนทิงตาย จอมผาเรืองผู้หลาน
 ก็ได้เสวยราชย์เมืองเชียงเรือง (พงศาวดาร โยนกว่าไปครองเมืองภูกามยาว ซึ่งต่อมาเพี้ยน
 เป็น พระยา) มีลูกชื่อ ท้าวอายุเจื่อง อยู่ยงเมืองเชียงเรืองกับคน ถูกอีกคนหนึ่งชื่อ เจ้า
 ขุนเจื่อง ไปกินเมืองฝาง เพราะฉะนั้น ตามค่านานจึงแยกออกเป็นสองสาย สายขุนชิน ครอง
 เมืองเงินยางเชียงแฉ่น สายขุนจอมผาเรือง ผู้น้องขุนชิน ครองเมืองเชียงเรือง
 เรื่องตอนนั้น ค่านานต่าง ๆ ให้ชื่อท้าวพระยาได้ไม่เหมือนกัน ขุนเรงกวาง น้องขุนทิง
 ในค่านานเงินยางเรียกว่า ขุนเงิน ตั้งได้เล่าค่างไว้ค่อนต้น พงศาวดารเชียงใหม่เรียก ดาวจง
 พงศาวดาร โยนก เป็น ดาวเงิน

ขุนจอมผาเรือง ถูกขุนเรงกวาง น้องดาวจีน ในพงศาวดาร โยนกเป็น ขุนจอมธรรม
 กินเมืองภูกามยาว (เมืองพระยา) แล้งว่ามีลูกชื่อ ขุนแพง ครองเวียงเงินยาง แต่ใน
 ค่านานถึงหนวดิว่า ขุนจอมผาเรืองมีลูก คือ ท้าวอายุเจื่อง แล้ง เจ้าขุนเจื่อง เพราะฉะนั้น

ทำด้วยเจอง กับ ขุนแพง ต้องเป็นคนเดียวกัน เพราะครองเมืองเงินยาง

เจ้าขุนเจือง ในตำนานเมืองเงินยาง เรียก ขุนเจียง ในตำนานสิงหนวัติ เรียก ขุนเจอง เรื่องชอนยุงเตมที่ ชื่อตระกูลหมด ตำนานสิงหนวัติยังมีขุนเจองว่าเป็นน้องขุนแพง ถูกขุนจอมมาเรื่อง พงศ์าดคาร โยนกเป็น ขุนของ ว่าเป็นน้องขุนเจอง เพราะฉะนั้น ขุนแพง กับขุนเจอง อาจเป็นคนเดียวกัน

จะเดินเรื่องในตำนานเมืองเงินยางที่เล่าค้างไว้

เมื่อขุนจอมธรรม (หรือขุนจอมมาเรื่อง) ครองราชย์ในเมืองพระยา (ว่าตามพงศาวดารโยนก) มาได้ ๓ ปี ก็มีบุตรชายคนหนึ่งชื่อ ขุนเจียง (ขุนเจือง) โจรทำนายว่าจะมีบุญ แต่ว่าเหาะเหินเดินอากาศไม่ได้ เมื่อขุนเจียงอายุได้เดือน ๑ ถึงเวดากดางคืนมีเครื่องทิพย์ ๓ ประการเกิดมาเทียมขุนเจียง คือ พระแสงทิพย์ ๒ ตรีของทิพย์ ๑ (พงศาวดารโยนกว่า แซ่ทิพย์) คนโทหิน ๑ เกิดมาพร้อมกันทั้ง ๓ อย่าง ต่อมาเทวี่แห่งขุนเงินประสูติโอรสอีกองค์หนึ่ง ชื่อว่า ขุนจอม (ตรงกับที่เดามาข้างต้น อาจเป็นคนเดียวกับขุนเจอง หรือของ)

เมื่อกุมารทั้ง ๒ เจริญชนแล้ว ขุนเจียงก็เที่ยวหาเรียนวิชาต่าง ๆ คือ หัดเพลงจับข้างจับม้าแคะเพลงอาวุธต่าง ๆ ได้ชำนาญแล้ว ครั้นถึงอายุได้ ๑๖ ปี ไปคล้องช้างเมืองน่าน พระยาน่านชื่อพดทอระ ยกนางจันทา (พงศาวดารโยนกว่า นางจันทรเทวี่) ถูกสาวให้ขุนเจียงกับข้าง ๕๐ เชือก ต่อมาได้มีหนึ่งขุนเจียงไปคล้องช้างเมืองแพร์ พระยาแพร์ชื่อพรหมจึงได้ ยกถูกสาวชื่อนางแก้วอัสตรี (พงศาวดารโยนกเป็นนางแก้วกษัตริย์) ให้ขุนเจียงกับข้าง ๕๐ เชือก ขุนเจียงมีช้าง ๓๐๐ เชือก มีช้างเชือกหนึ่งชื่อพานทองเป็นประธาน เมื่อเวลาขุนเจียงจะไต่ช้างพานทองนั้น เวดากดางคืนใกล้รุ่ง เทวดามายบอกว่า มหาราชอยากได้ช้างเผือกประเสริฐหรือ ยังมี ๓ เชือก เชือกหนึ่งชื่อว่าไฟ ครั้นทรงและเสด็จไปทางไคยอมใหม่ทั้งโลก คิวที่ ๒ ชื่ออ้ายก้างาเขียว แห่งคนเดี่ยวตายทั้งทวีป คิวที่ ๓ ชื่อพานทอง ย่อมนำท่านปราบทวีปได้ ท่านอยากได้คิวใดก็ได้ออกเอาตามชอบใจเทอญ ฝ่ายขุนเจียงมิได้

เรื่องของชาติไทย

พิจารณาพาดออกปากไปว่า เราจะเอาช่างพานทอง เทวดาก็ว่า พรุ่งนี้เราท่านจงไปอยู่ที่
 นาคอยเขา ครั้นเห็นนาศ ๓ ควดองนำมา ท่านจึงจับเอาควด ๓ เทอญ ชนเจียงก็ได้ทำตาม
 เทวดาบอก ก็ได้ช่างพานทองมา (เรื่องน้เกอบเหมือนเรื่องพระเจ้าพรหมโตช่างพานคำ แต่ใน
 คำานลึงหนวดก็ว่า ก่อนชนเจียงจะยกไปอยู่เมือง ชนเจียงฝันว่าชายเฒ่าหนุ่มชาวเขาแก้วมา ให้
 ลูกหนึ่ง แล้วก็ตั้งคนชน เมื่อได้ตั้งไปเมืองฝาง ไปถึงแม่น้ำคำท่าทขัย ยังมีทางคองหนึ่งมวง
 ोनแดง มีเตบคนอนเซยวงามใหญ่ เดินเดยบริมนำแม่คำ ชนเจียงจึงตามจับได้ และให้ชื่อว่า
 ช่างพานคำ)

ชนจอมธรรมครองสมบัติได้ ๒๓ ปี ก็สิ้นพระชนม์ ชนเจียงก็ได้ครองเมืองพะเยาคือไป
 กต่างถึงดาวชินที่ชนจอมธรรมครองเมืองเงินยางแฉะไชยনারายณ์เมืองมุด ไม่มีโอรสมีแต่ธิดา
 ผู้พี่ชื่อนางไอคำแพง (คำานลึงหนวดก็เป็นสองคนชื่อนางอามแพงจันทน์ผง และ นาง ไอคำแพง
 เมือง พงศ์วศารโยนก็มีคนเดียวชื่อนางอวคำคอน) นางผู้เป็นธิดาท่างดาวชินนี้ มีรูปงามล้วน
 ถ้วนด้วยอศลตักษณะทั้งมวดควรแดงแดงแก่ศร ภาษาปรกฏในมหานครต่าง ๆ ครึ่งนั้นที่จว
 พระยาอำนนครราชทั้งหลาย เป็นค่นว่าเมืองโกสัมพี กตังคราษฏร์ ล่าวคตัก หงล่าวดดี อโยธยา
 ต่างก็ยกกวพตมาจะชิงนางทั้งสอง ฝ่ายพระยาจันทบุรี (ถ่านช้าง) กับพระยาแฉกหลวงคนพี
 (คังเกย) ก็เอารวพตจักไปเอานางที่พรวปลงยมากคนละนาง ต่างพากันมาประชิดคิตเมือง พระ
 ยาดาวชินก็ใช้ให้อำมาคย์ไปหาชนเจียงมาช่วย ชนเจียงก็ยกกวพตมาชนช้างกับพระยาจันทบุรี ๆ
 เดยทตายกับหวช่างน่น แฉกเขาชนช้างกับพระยาแฉก เขาจวพันหวพระยาแฉกชาคตายกับคอ
 ช้าง พตแฉกก็แตกหนีไป พระยาดาวชินผู้สูงมีใจยินดียิ่งนัก ก็ยกธิดาทั้งสองให้เป็นมเหสีชาย
 ขาวของชนเจียง แฉกก็เชกให้เลด้วยเมืองเหรญนครเซียงแฉ่น แฉ่นไปจึงได้ชื่อว่า พระยาเจียง
 ธรรมิกราช ฝ่ายท่างพระยาเมืองต่าง ๆ ที่มาชิงนาง ฝ่ายแพแฉก ก็เดยน้อมเข้าลุ่มสภารช่วย
 กระทำอภิเชกพระยาเจียงด้วย คอมาพระยาดาวชินสิ้นพระชนม์ พระยาเจียงก็เลด้วยเมือง
 เงินยางลุ่มมา

ขณะนั้นพระยาลุ่มฟ้าเคตอำพันาณวิเทหราช และพระยาจพน (คังเกย) ทั้งสองพี่น้อง
 หวงใจว่าจะมาเอานางทั้งสองไป มาถึงกต่างทาง ทราบเหตุว่าพระยาเจียงได้นางแล้ว ก็กตว

อำนาจ ต่างถวายบรรณาการ พระยาเจืองธรรมิกราชได้เป็นใหญ่ ฝ่ายตะวันออกมี ช่อ และ
 แกว ฝ่ายเหนือและใต้มีเมืองโกดัมพี กติงคราษฎร์ หงสาวดี อโยธยา ต่างน้อมถวายศอกไม้
 เงินทองขนแกะ

ขอความตอนหนึ่ง เรื่องทำพระยาเมืองต่าง ๆ ออกจะยุ่งมากจนไม่ทราบว่าเป็นใคร
 ไปได้ก็ความชัดจากพงศาวดารโยนกว่า เมื่อขุนอินทนายกนางอวดคำคอนเมือง (คนเดียวก) ผู้เป็นธิดา
 แก่พระยาเจืองแตรอภิเชกให้ครองเมืองเงินยางแก้ว ต่อมาขุนเจืองเวณราชสมบัติให้ถูกคนชอ
 ดาเงินเรื่องครองเมืองพะเยา ถวายคืนเมืองเงินยางแก่ขุนอินผู้สูง แด่ขุนเจืองยกทัพไปตีเมือง
 ด้านข้าง ได้แต่ยกไปตีเมืองแควปราบได้อาณาเขตแควทั้งหมด จึงทำพระยาส่งมณฑลหลาย
 มีพระยาอ้อเจ้าร่วมฟ้าเก้าพิมาน (เห็นจะองค์เดียวกับเจ้าดุ่มฟ้าเคดำพิมานที่กล่าวมาแต่ต้น) เป็น
 ประธาน ก็มาชุมนุมกันยังตำบลภูเท็ดในเมืองแควประกัน กระทำพิธีปราบดาภิเศกขุนเจืองให้
 เป็นพระยาจักรราชในเมืองแคว เมื่อขุนเจืองได้ปราบดาภิเศกครองเมืองแควประกันแล้ว จึง
 ขอให้พระยาอ้อเจ้าร่วมฟ้าเก้าพิมานแปลงดาญจุมดาญเจีย (ตราดง) ให้แก่ถูกคนชอดาเงินเรื่อง
 เป็นพระยาครองเมืองนครเงินยางเชียงราว ส่วนคนชอเจืองครองราชสมบัติเมืองแควได้ ๓๕ ปี
 มีราชบุตรภรรยาอยู่แควธิดาพระยาแคว ๓ คน คือท้าวอายุดาเรื่องครองเมืองแควประกัน ยศ
 หาวครองเมืองด้านข้าง แดะด้ามชุมแสงครองเมืองนันทบุรี (เมืองน่าน) เสร็จแบ่งบ้านเมือง
 แด่ ขุนเจืองก็ไปรบกับเมืองแควแมนตาตอกครอบฟ้าดาหียด ในตำนานถึงหนวดที่ว่าก่อนที่
 ขุนเจืองจะไปรบกับพระยาแมนตาตอกครอบฟ้าดาหียด ได้แบ่งบ้านเมืองให้ถูก คือ ดาเงินเรื่อง
 ผู้พี่เคาเป็นตูกนางอ้อมแพงจันหนึ่ง ไปเป็นเจ้าเวียงเงินยาง และ ไชยนคร ให้ดาเจืองถูกผู้
 กลางไปกินเมืองแควหุดอง ให้ดาพาวผู้น้องช้อยไปกินเมืองจันทบุรี แด่แต่่งให้ตูกนางโศคำ
 แพงเมือง ผู้ชอขุนคำรช้อยไปกินเมืองไชยนารายณเมืองมุด ให้เจ้าสร้อยผู้น้องเป็นอุปราชเวียง
 เชียงเวียง

เรื่องนี่ยัง เพราะตำนานต่าง ๆ ไม่ตรงกัน ที่ไม่ตรงกันคงเป็นเพราะได้ยินได้ฟังกันมา
 แต่เก่าก่อนเป็นต่าง ๆ กัน เลยไม่อยากจะเอาศักราชเข้ามาแทรกไว้ด้วย เพราะจะทำให้ยุ่งมาก

๑ น้อย ๒ ก่อนเป็นโศคาแพง เข้าใจว่าสระอำคงบกพร่องจึงกลายเป็นสระอาไป

กงาน แรกเกิดเพราะทำให้เกิดนึกคาดคะเนในห้วงความคิด จะเอารวมพูดในที่หลัง ในที่นั้น
เรื่องจะพูด โดยเฉพาะก็คือ พระยาคุมพ้าเกล้าพิมานหรือพระยาคุมพ้าเกล้าพิมาน ซึ่งเป็นพระยา
วิเทหราช เมืองวิเทหาคือเมืองคาดพหรือค่างอ เพราะฉะนั้นพระยาคุมพ้าหรือคุมพ้าอะไร
ก็ควรเป็นกษัตริย์น่านเจ้า พระยาคุมพ้าว่าเป็นพี่น้องกับพระยาจพนั เพราะฉะนั้น แคนตงเกีย
ก็ควรเป็นเขตแดนของกษัตริย์ชาติไทยด้วย ทว่าพระยาคุมพ้าเป็นพระยาช้อ ช้อก็คือจีนคนใด
ในความหมายปัจจุบัน แต่เห็นจะใช้คำว่าช้ออย่างหลวมๆ สุดแต่จะมาจากคนใดของจีน จะ
เป็นจีนเป็นไทยหรือเป็นพวกไร ถ้ามาจากคนนั้น ก็เป็นช้อได้หมด ช้อในที่นี้จึงน่าจะเข้าใจว่า
น่านเจ้า ช้อแปลกในเรื่องขุนเจืองก็ย่อมอ่านาจปราบได้แตกต่างกัน แต่ให้พระยาคุมพ้าราชา
ภิเชกให้ แม้ในคอนค้อมมาจะให้ดูก็ไปกินเมืองเงินยาง ก็ต้องขอให้พระยาคุมพ้าแปลงตายจุม
ตายเจียให้ นั่นแสดงว่าดินแดนคอนเหนือของประเทศไทยตลอดไปจนแดนลี้ดองจไทย ดังเกีย
และ หตวงพระบาง เป็นเมืองออกของพระยาคุมพ้า คือน่านเจ้า ถ้าเดาไม่ผิด แต่ในตำนาน
พงศาวดาร ดุเหมือนพระยาคุมพ้ากวดเกรงบารมีพระยาเจือง เมื่อคราวยกทัพไปกับพระยาจพนั
เพื่อชิงนาง แต่แล้วในคอนหลังเรื่องมันฟ้องอยู่กับในควดว่า พระยาเจืองนั้นชนแก่พระยาคุมพ้า
เป็นอันฟังได้ว่าท้าวพระยาในแดนเหล่านี้แม่ครองกันเป็นอัครจักร์อยู่ แต่ว่าโดยทั่วๆ ไป
ก็ช้อยอยู่กับน่านเจ้ากตตายๆ ความจริงเห็นจะเป็นดังนี้

เมืองแกวประณ ทพระยาเจืองกระทำราชาภิเชก คงเป็นเมืองอยู่ในแดนตงเกีย ดัง
ที่จะอยู่คอนเหนือของแคว้นนั้น ได้มีนักปราชญ์เคยพิจารณาต่อบดงนคำ ประณัน นี้ อาจจะเป็น
เมืองใดในตงเกียแต่ก็พูดได้เพียงขอมแซมไม่ชัดลงไป ในพงศาวดารเมืองน่านเขียนว่า เมืองพระ
กันตงแคว เป็นคำเดียวกับเกาจี ซึ่งเป็นคำจีน เรียกว่าแคว้นตงเกีย ญวนเรียกว่า ยาวจ
นักปราชญ์กล่าวกันว่า ยาว กับ ยวนะ หรือ โยนก และ ชวา (ชื่อเมืองหลวงพระบาง) เป็นคำ
เดียวกัน แคว้นกบเงยก็เหมือนกัน พม่าเรียกเงยว่า งเวณ (เขียนตามเสียงตัวโรมนที่ฝรั่งจด
ไว้) ทางพายัพและอีสานเรียกญวนว่า แคว แต่ได้ทราบว่าญวนวังเกียช้อช้อ ไม่ชอบให้เรียก
ตัวเขาว่า แคว เป็นอันว่า แคว เงย ยวนะ โยนก ชวา งเว มีเสียงใกล้เคียงกันมาก อาจเป็น

* ผู้รู้ภาษาไทยถิ่นอีสานบอกว่า ในภาษาไทยมีคำ แกว หรือแก้ว แปลว่า ชายแดน จึงอยากจะเรียกว่า
แคว้นตงเกียซึ่งเป็นที่อยู่ของพวกแกว ก็คือเป็นผู้อยู่อาศัยแดนของไทย เมืองแกว ถ้าว่าตามนี้ ก็แปลว่า เมือง
ชายแดน

คำเดียวก็ได้ออกได้ หากออกเสียงเพี้ยนไป ถ้าเป็นคำเดียวกัน จะหมายความว่าชาติไหนแน่ เย็น
 ว่า ยอระ เป็นคำของพวกชาห์หมายความว่าสูง อย่างเดียวกับ เชียง ไทยและญวนเข้ามาอยู่ใ
 แดนของพวกตระกูลมอญ - เขมร มีดะว่าและชาห์ จึงได้ชื่อนี้ขึ้นมา เช่น ก้อกคำหนึ่ง ว่าเป็นชื่อ
 ของพวก ดะว่า ชาห์ เหมือนกัน คิดมาเป็นชื่อของพวกไทยที่เข้ามาอยู่ในที่นั้น นี่เป็นยาออกชานาน
 หนึ่งทีแพทย์ผู้เชี่ยวชาญอีกผู้หนึ่งวางใจให้ ถ้ารวมกับยาชานานอื่นที่กล่าวไว้ในตอนต้น ในเรื่อง
 ต้นเหตุที่มาของคำ ยอระ หรือโยนก ก็จะเป็นยาหายชานานทีเดียว ล้วนแก่โรคเดียวกันทั้งนั้น
 แต่จะแก่โรคถูกหรือไม่ถูกก็แล้วแต่ผู้ใช้

จะเดินเรื่องขุนเจืองต่อไป

เหตุที่ขุนเจืองจะไปรบกับพระยาแมนคาคอกครอบฟ้าคาหยัด (ตำนานถึงหนองตโปแต เป็น
 คาคอกครอบฟ้าคาหยัด ตำนานโยนกเป็นแมนคาคอกครอบฟ้าคาหยัด) ก็เนื่องมาแต่พระยาเมือง
 แมนคาคอกครอบฟ้าคาหยัด มาทำขุนเจืองชนข้างกัน พระยาเจืองแมร์จึงคิดว่าแก่ชราแล้วแต่
 ไม่ยอมจะชนข้างด้วยก็เสียจาก เพราะเคยออกปากทำใครต่อใครชนข้างมาแต่ จึงรับคำทำ
 ของพระยาแมนคาคอกครอบฟ้าคาหยัด เมื่อได้จัดแบ่งบ้านเมืองแก่โอรสทั้งได้เสามาแล้ว ขุน
 เจืองก็เสด็จออกจากเมืองไปมร พต ๕,๕๐๐,๐๐๐ คน พอไปถึงเมืองแมนคาคอกครอบฟ้าคาหยัด
 เห็นเมืองนั้นเป็นหินคมยงนั้ ทางจะเข้าออกมีทางเดียวและกันดาร ล้วนคนของพระองค์กษัตรา
 ทงข้างกษัตรา ที่จะได้ชนะเขานหนักเห็นยาก พิจารณาตั้งนแต่ก็เปิดองเสื่อและผ้าพันพระเคี้ยว
 ไล่พอบทองคำ ให้อำมาตย์คนหนึ่งเอากลับมาให้นางอัครมเหสี

ฝ่ายนางอัครมเหสีอยู่หลัง ก็มีเหตุเกิดขึ้นอย่างอัศจรรย์ ๓๐ ประการ (๑) หนูกระโดด
 ลงมากลับเป็นกระบือชนกัน (๒) ถ้อยขามอยู่บนโต๊ะ พัดตกลงมาเป็นสะพานน้ำ (๓) เรืออยู่
 ทำน้ำกลับเป็นสระกวัดจึงไปชอนตัวอยู่รุหิน (๔) ความงเรือขนยอนตกกลับเป็นภมร (๕) ผิงมา
 ทำรังคคอยู่พระเขนยของพระองค์ (๖) ภูเขาเกิดชนพัง (๗) ก้อนหินกลับเป็นเงือก (๘) เห็นปลา
 ตัวหนึ่งดำใหญ่เท่าเรือ (๙) เสือโคร่งเข้าในเมือง (๑๐) พระเขนยอิงของพระองค์ตากไว้ดิมเก็บ ผิน
 ตกได้ถึง ๒๕ วัน นิมิตเกิดขึ้น มีหน้าชาได้เห็นภูเขาเสื่อผ้าของพระองค์ที่อำมาตย์นำมา พวก

ทออยู่หลังมอครเทอเป็นประธานกึ่งตกลใจพากันโทมนต์เสียใจร้องให้ทอทั้งพระนคร ว่าแต่ไป
ข้างหน้า จะมีได้เห็นหน้าพระองค์ต่อไปแล้ว

จะกล่าวถึงพระยาแมนคาคอกกรอบฟ้าคาหยัด พระองค์มีอาชญาให้เสนาราชภูรทำชาน
หิน แล้วทำสะพานพาดไว้ให้ห่มัน พอทำเสร็จแล้ว พระยากษัตริย์ราชวงศ์ไชยนารายณ์ คอย
พระยาเจืองธรรมิกราช พระยาเจืองธรรมิกราชทรงช้างพานทองแดงไต่ชานหินไป พอเท้าเหยียบ
สะพานประมาณจาดกั้น ก็พลาดตกลงสะพาน ฝ่ายพระยาแมนคาคอกกรอบฟ้าคาหยัด ก็เอา
ของ้าวพันคอพระยาเจือง พระยาเจืองกั้นชพออยู่ที่นั่น ทหารพระยาเจืองเข้าแย่งเอาพระเคี้ยว
ไต่แดงกไต่หีบเชิญกลับมาถึงเชียงราย พวกเสนาอำมาตยข้าราชการทั้งปวงก็เอาพระเคี้ยวบรรจุ
ไว้ในเจดีย์ในเมืองเหรียญนครเชียงแสนนั้นแต่ แต่นั้นมาทำจอนมาเรื่อง (เงินเรื่อง ในพงศาวดาร
โยนกแต่ละค่านานถึงหนวด) ครองราชสมบัติแทนได้ ๑๕ ปี ก็สิ้นพระชนม์ แล้วขุนแพ่งผู้ถูกตั้ง
ราชสมบัติต่อมาได้ ๗ ปี ก็สิ้นพระชนม์ ส่วนว่าในเมืองเงินยางเชียงแสน ก็สิ้นเชื้อวงศ์ ไม่มี
ใครสืบแทนแต่ (ตรงนี้ยังน้อย ในค่านานถึงหนวดว่า ดาวเงินเรื่อง มีลูกชื่อดาวเคียง ไม่ได้
สิ้นเชื้อวงศ์ แต่จะเอาพูดในที่หลัง ในที่นี้จะพูดเรื่องขุนเจือง เป็นความนึกเห็นนึกหนึ่งก่อน)

ในพงศาวดารโยนกแห่งหนึ่งกล่าวว่า ของพิเศษของพระยาเจือง ๓ อย่างนั่น แะ้ และ
คาบ (เรียกว่า คาบเจือง) ยังตกอยู่กับชาจรายบ้านกอนจนทุกวันนี้ ด้อยภกามผู้รูว่า ในแคว้น
หลวงพระบางมีพวกชาเจืองนับถือพระยาเจืองมาก ว่าเป็นกษัตริย์ของเขา เรื่องพระยาเจืองก็
เกี่ยวข้องกับทางแคว้นแควดตงเกยมาก หรือว่าพระยาเจืองจะเป็นกษัตริย์อยู่ทางแคว้นนั้น มีอำนาจ
แผ่มาถึงแคว้น โยนกเชียงแสน หรือเรื่องจะเป็นอย่างไรแน่ ก็ยากที่จะพูด เพราะเรื่องพระยาเจือง
มีพดความเป็นนิยายพูดไว้มาก จนไม่แน่ใจว่าใครเป็นใคร ส่วนพระยาแมนคาคอกกรอบฟ้า
คาหยัด จะเป็นพระยาเมืองไหนก็ได้แต่ถ้าอยู่เมืองทมิฏูเขาไปมายาก ดูประหนึ่งว่าพวกเมือง
แมนคาคอกกรอบฟ้าคาหยัดจะเป็นชาวป่าชาวเขา ในพงศาวดาร โยนกแห่งหนึ่งเรียกว่าพวก
แควดแมน ทำให้เข้าใจว่าจะอยู่ในแคว้นแควดตงเกยนั้นเอง หรือพวกแควดแมน จะเป็นพวกชาวป่า
ชาวเขาซึ่งอยู่ในคอนไตของประเทศจีน ที่จีนเรียกว่า พวกหม่าน คำว่าหม่าน จีนใช้เรียกไม่ว่า

ใครเป็นหัวหน้าทงนหม ถ้าต้องการเรียกแยกโดยเฉพาะพวก ก็เติมคำประกอบลงไปแมนใน คำแมนคาตอกครอบฟ้าคาหยัด จะเป็นคำเดียวกับหม่านไต้ข้างกรรมัง โดยเฉพาะพวกเข่า ซึ่งในแคว้นตังเกี๋ยเรียกว่าพวกหม่อนหรือแห่นัน คาตอกเต็งโกตั้งกับ คยอก หรือ คยอก ซึ่ง พม่าใช้เรียกจีน ตางที่ก็เรียกไทยน่านเจ้าว่า คยอก ด้วย เพราะเข้าใจผิดว่าเป็นจีน คยอกคำ นี้อาจเป็นคำเดียวกับ จกหรือตัก ซึ่งเป็นชื่อแคว้นเสฉวน ในเลี้ยงแต่จกออกเต็งจกเป็นตก เพราะฉะนั้นแมนคาตอก อาจเป็นชาติหม่านจกหรือหม่านคกก็ได้ แต่ชื่อนอกนั้นเหตอเตา แม่ ในตำนานเองก็เรียกเพี้ยนกันไปหมด เขาร่องรอยอะไรไม่ได้ เป็นอย่างเดียวกับซ่า ถ้าเป็น พวกชาวป่าชาวเขาทั้งคู่จะเรียกซ่าได้หมด แม่พวกตางตางตักยังเรียกว่า ซ่าจก ก็ม เดยตาม ปามไปถึงเขมร ว่าตางที่จะเป็นคำเดียวกับ ซ่าเมน ชาวกระเหรี่ยง ก็เข้ามาแต่ ซ่าเวียง เพราะ เรียงเป็นชื่อชาวป่าชาวเขาพวกหนึ่ง ยังมีอยู่ในประเทศพม่า แต่พวกเวียงกับกระเหรี่ยงจะเป็น พวกเดียวกันหรือไม่ ไม่ทราบ

ในตำนานเมืองเงินยางเชียงแสนกล่าวเรื่องทางเมืองพะเยาว่า ชนของน้องขุนแพงที่ ครองเมืองเงินยางเชียงแสนแตงัดวงค์เมืองนั้นได้ครองเมืองพะเยา ชนของมดุก ๒ คน คนพี่ ชื่อ ขุนเหิง คนน้องชื่อ ขุนแก้วแว่นเมือง กล่าวทางเมืองเงินยางเชียงแสนว่า ครั้นขุนแพง สิ้นพระชนม์แล้ว ไม่มีใครจะสืบราชสมบัติแทน เต็นำอำมาตย์ประชุมตกลงกัน เชิญขุนเหิง มาครองเมืองเงินยางเชียงแสน ฝ่ายขุนจกผู้บิดาครองเมืองพะเยาได้ ๒๐ ปี ก็สิ้นพระชนม์ ขุนแก้วแว่นเมืองน้องชายขุนเหิงก็ได้เสวยราชย์แทน แล้วในตำนานว่า ท้าวพระยาตั้งแต่ท้าว จอมผาเวียง (พยขุนเจือง) มาถึงจำเมืองได้ ๓๓ ชั่วทาวนนแต่ ในทันทมาศความว่า ท้าวจอมผาเวียงคือลูกขุนเจือง มีลูกชื่อ ขุนแพง ๆ มีน้องชื่อ ขุนจก ๆ มีลูกชื่อขุนแก้วแว่นเมือง แล้วมีกษัตริย์ครองเมืองพะเยาชื่อ ๆ มาเป็น ๓๓ ชั่ว (ใน พงศาวดารโยนกเป็น ๑๐ ชั่ว) จึงถึงพระยาจำเมือง นี้เป็นวงศ์เมืองพะเยา

๐ ในแคว้นตังเกี๋ยมีตอนเหนือพวกหม่านอยู่มาก มักชอบอยู่ในที่สูง แบ่งกันเป็น ๖ เหล่า คือ หม่าน กก (MAN CÔC) หม่านเตียน (MAN TIÊN) หม่านลานเตียน (MAN LAN TIÊN) หม่าน กวานตรัง (MAN QUÂN TRANG) และหม่านกวานกก (MAN QUAN CÔC)-A. CABATON P. 382 TONGKING. ใน R. E. VOL. 12

ส่วนวงศ์เงินยางเชียงแสน ซึ่งในตำนานเงินยางเชียงแสนว่า ตันกษัตริย์ส่งด้วยขุนแพง
 ถูกท้าวจอมผาเรือง และขุนเหิงหสถาน ซึ่งเป็นลูกขุนจ้อง ไปเป็นกษัตริย์แทนนั้น ในตำนาน
 ถึงหนวดก็ว่า ตางเงินเรืองมีบุตรสาวชื่อตางเคียง แล้วต่อจากตางเคียงมาถึงขุนเงิน (ปู่ขุน
 เจริง) ได้ ๓๓ ชั่วกษัตริย์ แล้วต่อมาก็คือหลายชั่วกษัตริย์ ถึงตางเม่งพ่อพระยาเมงราย

เรื่องมนเคระกนอย่างนี้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพจึง
 ทรงกล่าวไว้ในตอนคำอธิบายพระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขาว่าด้วยประวัติอาณาจักร
 รัตนนาไทย ว่า เป็นเรื่อง "แต่งตามเรื่องราวที่เล่ากันมาในพื้นเมือง เมื่อตรวจสอบดู
 หนังสือเหล่านั้น เห็นว่าจะเอาหลักฐานอันใดในเนื้อเรื่อง..... จะเป็นศักราชก็ตาม ชื่อคนก
 ตาม ชื่อภูมิประเทศก็ตาม จะเป็นแม่หรือแม่แต่พอใกล้เคียงกับเนื้อความที่น่าเชื่อว่าจะจริง ไม่
 ได้ดีก็อย่างเคียง" เหตุนี้หนังสือประวัติศาสตร์ที่กล่าวด้วยแคว้นสยามไทยสมัยโบราณ เช่นใน

WOOD: HISTORY OF SIAM ก็อ้างแต่เล่าเรื่องพระเจ้าพรหม พระเจ้าเมงรายและ
 พระยาเจ้าเมืองเท่านั้น นอกเหนือไปก็อ่านก็ไม่พูด บอกแต่ว่าเป็นเรื่องนิยายนิทาน ความก็เห็น
 จะเป็นเช่นนั้นแหละมาก จะไปเอาอะไรกับเรื่องชนิดที่เล่ากันมาในพื้นเมือง แค่นำมาเล่าไว้
 เป็นคุเป็นคะมากมาย ดังได้อ่านมาแล้ว ก็เพราะสนุกดี และมีเขียนก็ไม่มีเจตนาอาจเอื้อมจะเขียน
 ประวัติศาสตร์ เป็นแค่นำมาเล่าอย่างเป็นเรื่องขบถหรือเรื่องอื่น ๆ ที่เจตนาจะเล่าเท่านั้น เพื่อ
 ให้เห็นเค้าความเป็นไปในทางประวัติศาสตร์อย่างมีวิ ๓ ที่พอจะเก็บตกได้จากตำนานเหล่านั้น
 บาง เพราะตามธรรมเนียมเรื่องดึกดำบรรพ์ที่เล่ากันมาไม่ว่าเรื่องใด และของชาติใด
 มักจะเป็นชนิดจับแพะชนแกะปนกันยุ่งสับสนกันนัก คอเติมให้เรื่องวิจิตรขึ้นอีกก็มี แต่โดย
 มากย่อมมีมูลแห่งความจริงปนอยู่บ้าง เพราะฉะนั้น ถ้าจะแคร์ได้หาเรื่องจริงเอาจากตำนาน
 ที่เล่ามานี้ ก็คงได้ความความที่คิดเห็น คือ ดินแดนตอนบนทั้งหมดคดอจดจนดินแดนตอนบนที่คิด

ต่อกัน ได้มีกษัตริย์ชาติไทยยกมาตั้งบ้านเมืองอยู่เป็นแห่ง ๆ แล้วขยายเขตแดนออกไปโดย
 วิถีไปสร้างเมืองใหม่ แล้วให้ลูกหลานไปครอบครอง นอกจากไทยที่เข้ามาปกครองเป็นใหญ่
 เป็นเมือง ๆ ไป ในแดนนั้นย่อมมีพวกข้าพวกธว่าอยู่มาก่อน พวกนี้ในชั้นต้น ๆ จะมีมาก
 กว่าไทย และที่อยู่ห่างไกลจากบ้านเมืองที่ไทยปกครองก็ควรชุกชุมก็อยู่ เป็นอิสระเป็นหมู่ ๆ

นาน ๆ พวกหม้ออาณาจักร มาที่บ้านเมืองที่ไทยปกครองเขาไว้ได้ บ้านเมืองนั้นกษัตริย์เชอ
 วงศ์กษัตริย์ไปค่อนหนึ่ง เช่นในตอนคั้นของตำนานที่เล่านี้ เมื่อ พ.ศ. ๑๖๐๐ พระเจ้าอนุราช
 แห่งอาณาจักรเข้ามาในลุ่มน้ำเจ้าพระยา พวกไทยที่อยู่ลานนาไทย จึงก่อกบฏตั้งตนขึ้นที่เมืองเชียง
 แดงได้อีกคราวหนึ่ง โดยมีลวดจักรราชเป็นปฐมกษัตริย์ ตั้งกษัตริย์ต่อมาหลายองค์ และ
 แยกย้ายไปครองเมืองต่าง ๆ แล้วเกิดกษัตริย์ผู้มบฏองค์หนึ่งชื่อ ชุนเจือง โดยถือว่าเป็น
 กษัตริย์ไทย มีอำนาจมาก ได้เมืองหลวงพระบางตลอดมาออกไปถึงแดนคังเกียเมืองญวน
 แล้วไปตายในสงคราม ทางลานนาไทยได้มีกษัตริย์สืบต่อ ๆ มา จนถึงพระเจ้าเมงรายแห่ง
 เมืองเชียงแแดง และพระยาจำเมืองแห่งเมืองพะเยา อันเป็นกษัตริย์ในประวัติศาสตร์ ซึ่งได้
 เด่ากว้างใจและจะได้เด่าค้อไปในข้างหน้า

อนึ่งเรื่องแคว้นลานนาไทยที่เล่ามา เป็นเรื่องของจังหวัดเชียงรายเท่านั้น มีเมืองเชียงแแดง
 เชียงราย และเมืองพะเยาเป็นต้น ส่วนจังหวัดเชียงใหม่เพิ่งจะสร้างขึ้น ในสมัยพระเจ้าเมงราย
 จังหวัดแม่ฮ่องสอนก็ยังไม่ มีเพิ่งมาขึ้นเมื่อราว ๑๕๐ ปีต่อมาเท่านั้น จังหวัดแพร่และน่าน
 มีผู้คนถ่างถึงอยู่บ้าง ในตำนานที่เล่า คือสมัยชุนเจือง แต่สองจังหวัดนี้เป็นอีกส่วนหนึ่งต่างหาก
 ซึ่งมีผู้ครอบครองเป็นไทยเหมือนกัน มีเรื่องคึกค้อค้อนไปทางแคว้นหลวงพระบาง ส่วนจังหวัด
 ลำพูนและลำปางเป็นเขต แดนแคว้นหรือญไชยของ กษัตริย์ว่าเป็นเชื้อสายมอญใน ครอบงำตามทั่ว
 อันมีเรื่องราว ในตำนานชอน และในตำนานชินกาดมาตินี้และตำนานมุตคำดงนา คำงานเหล่านี้
 นักปราชญ์โบราณคดีคนหนึ่ง (เซเคต์) ว่า เรื่องในชินกาดมาตินี้คึกค้อค้อน เพราะให้
 เรื่องแต่ศักราชแม่นยำดี จะเด่าเรื่องแคว้นหรือญไชยเสียก่อน ให้เรื่องมาบรรจบกับเรื่อง
 พระเจ้าเมงรายและพระยาจำเมืองที่เด่ากว้างใจ การเด่าจะ ใช้เรื่องชินกาดมาตินี้เป็นเรื่องคึง

แคว้นหรือภุญไชย

(ความตำนานชินกาลมาลินี)

ในเรื่องชินกาลมาลินี เมื่อได้กล่าวถึงประวัติคำสอนวงศ์แล้ว เริ่มเรื่องว่า เมื่อ พ.ศ. ๓๒๐๐ มีชาย ๕ คน ชื่อ วาสุเทพ ดุ๊กกทันต์ อนุธิษ พุทธชฎิต และ สุพรหม ตั้งตนเป็นลห้ายกั้น บวชอยู่ในพระพุทธศาสนา ภายหลังตั้งอกออกมาเป็นคฤหัสถ์ แล้วกลับไปถือเพศเป็นฤษี ๕ คน แต่ดุ๊กกทันต์นั้นเป็นคฤหัสถ์อยู่เมืองลพบุรี ส่วน ๔ คนที่บวชเป็นฤษี คนชื่อว่า วาสุเทพ อยู่ที่อุจจบุรพตริมฝั่งโรหิตันท์ (พงศาวดารโยนกว่า ได้แก่แม่ชานคอยสุเทพ) คนชื่อพุทธชฎิตอยู่ที่ชุหบรรพตริมฝั่งธารนที (พงศาวดารโยนกว่าคือ คอยบา อยู่เมืองไร่ไม่ได้บอกไว้) คนชื่อ อนุธิษ อยู่ที่โกสพิททวัตตต้นศร (พงศาวดารโยนกว่าคือเมืองศรีสัตตนาลัย สวรรคโลก) คนชื่อ สุพรหมอยู่ที่สุภบรรพตริมฝั่งกระนที (พงศาวดารโยนกว่าคือคอยงามหรือคอยส่งของยอด อยู่ใกล้แม่น้ำวัง เมืองนครลำปาง)

ในเรื่องจามเทวีวงศ์ว่ามีฤษี ๕ คน ชื่อ วาสุเทพ อยู่ยอดเขาอุจจบุรพต (เขาอ้อย) ๑ ชื่อ พรหมมิถิ อยู่ภูเขาทิวชากค์ (เขาสองยอด) ๑ ชื่อ สังขนาไสย อยู่เขาดตางค์ (เขาเครือ พงศาวดารโยนกว่า คือ เขาหลวงเมืองสุโขทัย) ๑ และดุ๊กกทันต์ อยู่ภูเขามิมิกเมืองตะไคว้ (พงศาวดารโยนกว่า คือ เขาส้มอกคอน) ๑ ในตำนานมุตคำสอน ให้ชื่อฤษีไว้ ๕ คน เหมือนชื่อในชินกาลมาลินี แต่ว่าบวชเป็นฤษีทั้ง ๕ คน อยู่ที่ไหนบ้างไม่กล่าว

วันหนึ่งฤษีวาสุเทพลงจากอุจจบุรพต ไปพบทารกเกิดเองนอนอยู่ในรอยคันข้าง ๒ คน ในรอยคันแรก ๒ คน และในรอยคันจัว ๒ คน รวมเป็น ๔ คน จึงนำมาเลี้ยงไว้ ครั้นทารกเหล่านั้นโตเป็นหนุ่มสาวแล้ว ก็ได้เป็นสามีภรรยาถัน และอยู่ปฏิบัติฤษีนั้น ยงมีนางเพือดว้หนึ่งมากนเขยวทฤษีถายไว้ ก็มครรรภคตอดถูกเป็นคน เป็นหญิง ๑ ชาย ๑ ฤษีกเอามาเลี้ยง และเสกนวิให้เกิดมีนानมเลี้ยงเด็ก ๒ คนนั้น เมื่อเด็กโตเป็นหนุ่มสาวแล้ว ก็ได้เป็นสามี

ภรรยาถิ่น คนชายชี้ย กุณวิธ คนหญิงช้อ มีคบดี ฤษัวาสูเทพจึงสร้างเมืองช่อมิกสังครนคร ให้กุณวิธเสวยราชสมบัติในเมืองนั้น พระยาคุณวิธมีโอรส ๓ องค์ ชื่อ กุณวิราชา ๑ กุณวิโตโต ๑ กุณวิคณาโต ๑ ฤษัวาสูเทพสร้างเมืองให้อยู่ทุกองค์ เมื่อพระยาคุณวิธสิ้นพระชนม์แล้ว เจ้า กุณวิคณาโต ก็ได้ราชสมบัติในเมืองมิกสังครนคร กับได้ราชสมบัติในเมืองรันบุรี ชันฤษั สร้างให้หนวดวย แค้นครทงตองนนถงแกพิณาคณิบหายไป เพราะผู้ครองไม่ตั้งอยู่ในยุติธรรม

หนังสือจามเทวดงศ์กล่าววว่า ที่เชิงเขาชงฤษัวาสูเทพอยู่เกิดมีช้างชนกัน แลจแรคแฉะ จิวเถอนกัตาพองจิงแดนไปมาเกิดเป็นรอยคันควดเหตานั้น ฤษัวาสูเทพจึงได้พบกุมารแฉะกุมารี เกิดขึ้นเองอยู่ในรอยคันควด แฉะนำมาเลี้ยง เรืองค่อไปเหมือนที่เต่ามาข้างตน ผิดแต่ชื่อกุมาร แฉะกุมารทเกิดจากนางเนองว่า คนผู้ชายชอชองกุวิธ คนผู้หญิงชอชอมีคบดี ฤษัวาสูเทพสร้างเมือง ให้้อยู่ แฉะให้มนุษย์เกิดในรอยคันข้าง แรค แฉะจัว เป็นบริวาร พญาชองกุวิธกับนางมีคบดี มีโอรส ๓ ธิดา ๑ โอรสองค์แรก ชื่อ กุณวิคณาโต โอรสองค์ที่ ๒ ชื่อ กุณวิธธิด โอรสองค์ที่ ๓ ชื่อ กุณวิโรธ ธิดาชื่อว่า นางปทุมมา ได้เป็นมเหสีชองกุณวิคณาโตเชษฐโอรส ซึ่งได้เสวยราช สมบัติแทนพญาชองกุวิธผู้บิดา โดยเหตุเมืองมิกสังครนครที่ฤษัวาสูเทพเนรมิตชนนัน เป็นชอ แผลว่าฝูงเนื้อ ไม่เป็นมงคล ฤษัวาสูเทพจึงสร้างเมืองชนใหม่อีก ๒ เมือง ชื่อว่า เมืองปรีนคร (ในค่านานมุตศาสตร์นา เป็น อมรปุระนคร) แฉะเมืองอจิทรนคร แฉะให้กุณวิธธิดกุมาร แฉะ กุณวิโรธไปครอง แฉะฤษัวาสูเทพเห็นภูมิประเทศแห่งหนึ่งเหมาะ จึงสร้างเมืองชนอีกเมือง หนึ่ง ให้พญาคุณวิคณาโตไปครอง เมืองชอชื่อว่า รัมมานคร จำเนียรกาตมา บ้านเมืองเหตวณกมี ความเจริญผู้คนหนาแน่น เป็นที่รื่นรมย์แสนสบายทุกอย่าง แฉะมาเกิดเหตุเพราะชายคนหนึ่งใจ บายหยาบช่าคาวามารดาชองตน หญิงมารดาจิงไปฟ้องพระราชา แต่พระราชาไม่ชำระ กตบ บอชว่าถูกค้แม่ก้เป็นการดีแฉะ อำมาคยทงหตายก้พตชยเห็นพชงไปค้วย หญิงนหนมคทพง จิงชอนวอนร้องทงชค่อเทวดา ฝูงเทวดาก้โกรชพระราชาแฉะอำมาคยเหตวณน บันคادتให้ เมืองนั้นจม พญาคุณวิคณาโตกับใคร ๆ ในเมืองนั้น คชงสูญสิ้นชัพไป ส่วนเมืองที่ฤษัวาสูเทพ สร้างชนอกคองเมือง ก็ถงแกคความค้จมสูญไป เพราะค้วยเหตุคชตยคคตงกับเมืองแรก

ในค่านานมุตศาสตร์นามีชอความคคตงกบจามเทวดงศ์ แฉะชอคนแฉะชอเมืองผดกนบาง

เรื่องของคนนั้น เห็นจะจัดเข้าในจำพวกตำนานปรัมปราได้ ข้อแปลกก็ที่ผู้กล่าวถึง
 เป็นผู้ยังไม่สู้ชอบสร้างเมืองบ่อยๆ คล้ายกับว่าเป็นการเดินทางชนิดหนึ่ง เรื่องนางเนอกินเยว
 คนแถวออกถูกเป็นคนมาอยู่ไหนสัก และลูกนางเนอกินอยู่ในเรื่องอื่น ก็ล้วนเป็นผู้หญิงทุก
 แห่ง แปลกแต่เรื่องนมลูกเป็นผู้ชายด้วย ดังที่เรื่องก็จะมาจากที่เดียวกัน คือคงได้จากเรื่อง
 ในชาติก เรื่องหมคน ถ้าจะคิดไปในทางว่ามีเค้าความจริงอยู่บ้าง ก็ต้องนึกว่า ชาติใด
 กบที่จะคงเป็นเมืองหรือภูมิละโว คือเมืองลำพูนไชย เคยมีเมืองโบราณมาแต่ หรืออย่างน้อย
 ก็เป็นเมืองเก่าสืบกันมาช้านานแล้ว แต่เมืองนั้นสูญจมดินไปแล้ว ครั้นเวลาต่อมา
 ความพอกพูนของนิยายก็เข้าไปเกาะกับเรื่องเก่าสืบกันมา อันเป็นธรรมดาของเรื่องคนคงคน
 จะคงเป็นอย่างนั้น นานเวลายกเกาะมากเข้า จนถึงสมัยท่านผู้รู้ ท่านก็คงจะเก็บเอาข้อความ
 ที่เขาเล่ากัน ยกขึ้นสู่เป็นความของคนโบราณ แต่เดิมขอความรู้ในทางประวัติศาสตร์เขาได้โดย
 เพื่อเป็นการสั่งสอนให้เหมาะกับความคิดเห็นของคนทั่วไปที่เขาเชื่อถือกัน เพราะฉะนั้นเราควรขอ
 คุณท่านผู้รู้ ถ้าท่านไม่ได้แต่งขึ้นไว้ บ้านนี้เราก็คงจะไม่สามารถทราบเรื่องราวของเก่า
 ที่ทำให้ได้ทราบความคิดความอ่านและความเป็นไปของสมัยนั้น หรืออย่างน้อยก็ในสมัยของท่าน
 ผู้แต่งเอง นักปราชญ์โบราณคดีดูเหมือนจะไม่ได้ถือว่าตำนานชนิดนี้เป็นเรื่องปรัมปราแต่ทั้ง
 หหมด เมื่อได้ขุดถึงเขามดหินที่พอกเรื่องอยู่มากมาย ให้หลุดพ้นไปเสียบ้าง เท่าที่ทำได้
 แล้วเขาเรื่องก็เห็นความมดหินอยู่น้อยแล้ว ไปสืบสวนค้นคว้าและเปรียบเทียบกันดู ก็อาจได้
 ความรู้ในทางประวัติศาสตร์ที่เรณแฝงอยู่ในนั้น ให้กระจ่างแจ้งขึ้น เช่นในเรื่องชินกาลมาลินี
 เจ้า นักปราชญ์ในโบราณคดีนั้นบอกมาก เพราะในนั้นให้ศักราชและท้องเรื่องใกล้ในทาง
 ประวัติศาสตร์อันแท้จริง เท่าที่สืบสวนและเปรียบเทียบได้ จนเราสามารถทราบเรื่องราว
 ของดินแดน ตอนกลางและตอนเหนือ ของประเทศไทยสมัยเมื่อพันกว่า ปีขึ้นไปก็ด้วยอาศัยข้อความ
 ในตำนานชินกาลมาลินี

เมื่อเมืองทฤษฎีวงศ์เทพสร้างจนถึงแก่พิราลัยมัจฉาไปแล้ว ทฤษฎีวงศ์เทพจึงแสวงหาที่เหมาะ
 เพื่อจะสร้างเมืองขึ้นใหม่ เลือกลงที่ค้ำ อยู่ใกล้ฝั่งแม่น้ำพิง สร้างแล้วจึงคิดว่า เมืองนี้หาควร
 แก่ผู้อื่นไม่ เว้นไว้แต่ผู้คนที่ผู้สหาย ซึ่งกอบด้วยศักราชคุณควรแก่นครที่สร้าง จึงเขียน

หนังสือผู้กในปล้องไม้ฉากไว้ใกล้ริมฝั่งน้ำแม่พิง ครั้นนำหตุกก็ไหลพาเขาปล้องไม้ไปตามกระแสน้ำพิง ไปสู่เมืองดพบุรี สุกกทนต์ได้พบปล้องไม้ไผ่และอ่านหนังสือของฤษัวาสูเทพแล้ว ก็ลงแพไม้ไผ่ล่อทวนกระแสน้ำแม่พิงขึ้นไปหาฤษัวาสูเทพ เมื่อถึงล่องได้พบพุดจาเป็นทเขาใจกนแล้ว เห็นว่าถ้าได้เซอถ่ายแห่งพญาจักร ในเมืองดพบุรีมาครองเมืองที่สร้างใหม่ ก็จักเป็นเกษมบรมสุขหนักหนา ทั้งต้องจิงไรทุคช็อคกระวะระกัับบริวาร ๕๐๐ ไปทุดขอค่อพญาจักรในดพบุรี พญาจักรจึงจัดให้นางจันมเทวี (หรือเรียกเป็นสำมัญว่าจามเทวี) ราชิตามเป็นอัครมเหสีแห่งพญาประเทศราชเมืองรามัญนครไปครองเมืองใหม่ เวदानันนางทรงครรภักได้ ๓ เดือน นางจามเทวีมีมหาบริวารถึงสระ ๕๐๐ กับทั้งพระมหาเถรอันทรงพระโคธิปฏิภก ๕๐๐ รูป ดงสู่นางวาไปตามตำนานพิง ได้ ๗ เดือนจึงถึง ฤษัวาสูเทพและสุกกทนต์พร้อมกับชาวนคร จึงอภิเษกนางจามเทวีครองเมืองนั้น อันได้ชื่อวาเมืองหริภุญไชย คือเมืองลำพูนเดยจน

ข้อความตอนนี ในเรื่องจามเทวีวงศ์และตำนานอื่น ๆ กต่างพิศดารออกไป แต่มีเนื้อความคล้ายคลึงกันวา เมื่อฤษัวาสูเทพทราบประพฤคเหตุวาเมืองที่ทานสร้างจนดองแก่พิณาศลุ่มจมไป ทานก็รู้สึกสังเวชสดตใจ เกิดปริวิตกว่าสถานทนนพระพุทธรเจ้าได้ทรงพยากรณ์ไว้วาจะบังเกิดมหานครเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรเจ้าวิภกธาคุ จระดะทั้งเจี่ยไม่บังควร จระต้องเนรมิตนครชน ในทหนักอน (นี่เป็นต้นเหตุทให้ฤษัวาสูเทพดองสร้างเมือง สร้างคราก่อนไม่ดำเรัจ จึงดำริจะสร้างใหม่) แต่ควรจะมีทปริกษาช่วยเหลือด้วย นักชนได้ดองฤษัสุกกทนต์ (ในทนั้นเป็นฤษัไมใช้คฤหัสถ์) ผู้สหายอยู่ ณ กรุงสระไว้ เป็นผู้มีฤทธิบริบูรณ์ควรเขาเป็นทปริกษา แต่จะได้ใครไปบอกให้ทราบ จณระนรรุกขเทวดาสถิตอยู่ทไม่ไผ่ ทราบวารจิตของฤษัวาสูเทพจึงรับอาสาเป็นทูดนำดำสนันไปให้ ฤษัวาสูเทพจึงเขียนหนังสือถึงฤษัสุกกทนต์ ส่งให้รูกขเทวดาไม่ไผ่ รูกขเทวดาก้ไปด้วยกอนไม่ไผ่ ไหลดองไปตามกระแสน้ำแม่พิงจนถึงท่าเมืองสระไว้เพียงวันเดยวเท่านั้น ฤษัสุกกทนต์ลงจากเขาไปสู่ทานาเพื่อจะอาบ เหลือบเห็นกอนไม่ไผ่มาคิตอยู่ททานา เขาไม่ท้าวคำให้ดอยไปตามกระแสน้ำถึงดองด้ามครัง กอนไม่ไผ่ก็กลับมาสู่ท้อกร้าไป ฤษัสุกกทนต์สงสัย ไค้ช่นไปบนกอนไม่ไผ่ ก็เห็นหนังสือผู้กอยู่ จึงกล่าวาว่านอะไร รูกขเทวดาไม่ไผ่ก็แจ้งให้ทราบวา ฤษัวาสูเทพใช้ให้เป็นผู้นำหนังสือมาเชิญ ฤษัสุกกทนต์หยิบหนังสือมาอ่าน ทราบความ

แต่จกบอกแก่รุกขเทวดาให้กลับไปบอกกับฤษัวาสูเทพว่าอีก ๗ วันจะไป รุกขเทวดาก็ลากลับไป
และแจ้งข่าวให้ฤษัวาสูเทพทราบ

ครนถงวันที่ ๗ ฤษัสุกกทนต์ก็เหาะไป ฝ่ายฤษัวาสูเทพก็เหาะมาพบกันกลางทาง แล้ว
ฤษัวาสูเทพก็แจ้งความประสงค์เรื่องจะสร้างเมือง (ในจินกาดมตินี้ว่า ฤษัวาสูเทพสร้างแล้ว
จึงไปเชิญฤษัสุกกทนต์มาหารือ) ทั้งสองฤษัเลือกที่เป็นไชยภูมิได้แล้ว ก็ดำริจะสร้างเมืองที่
ตรงนั้น ฤษัสุกกทนต์ออกความเห็นวาคควรสร้างเมืองใหม่ตั้งฐานเดิมเหมือนหอยสังข์ (พูด
คำนี้ว่าเกิดดีหอย) ฤษัวาสูเทพเห็นด้วย ฤษัสุกกทนต์จึงเขียนหนังสือให้กระวะยะถือไปถวาย
ฤษัสังฆนาโดย ให้ช่วยหาและนำเปลือกหอยในทะเลใหญ่มาให้ด้วย เมื่อฤษัสังฆนาโดยได้รับ
หนังสือทราบความแล้ว จึงใช้ให้นกหัสติลิงค (นกตัวโตเท่าช้างมั่งวง) ไปเอามา มันเอามาก
กระเพื่อพัดแยกน้ำในมหาสมุทรให้เป็นช่อง แล้วโฉบลงไปเอาหอยสังข์ขึ้นมา นำหอยสังข์นั้นไป
ถวายฤษัวาสูเทพและฤษัสุกกทนต์ตามคำสั่ง ฤษัทั้งสองเอาหอยนั้นวางหงายลงในภูมิที่แต่ก่อน
ออกไป (เห็นจะทำให้อหอยสังข์แม่แบบ) เมืองที่สร้างขึ้นนั้นจึงมีตั้งฐานเหมือนหอยสังข์
(กรุงศรีอยุธยาเมื่อแรกสร้างก็โคดั่งชทกษณาอฐิตคณหมัน) เวลาสร้างเมือง ฤษัทั้งสองได้
ประกาศให้รุกขเทวดาให้ออกจากสถานนั้นไป เทวดาทงหลายก็พากันไปอยู่ทอน เว้นแต่
รุกขเทวดาแกลงคหนึ่ง บอกว่าไปไม่ไหว ขออยู่ที่นั่นต่อไปจนกว่าจะจุติ ฤษัก็ยอม สถานที่
ซึ่งเทวดาแกขออาศัยคือไปจึงได้พูนสูงชันกว่าที่แห่งอื่น เพราะด้วยเหตุนี้ คนทงหลายจึงเรียก
ที่นั้นว่าเมืองดำพูน

เมื่อสร้างเสร็จแล้ว ฤษัวาสูเทพจึงหารือว่า เมืองที่สร้างขึ้นงดงามมาก หาอะไร
เปรียบไม่ได้ จะให้ใครมาครอบครอง ฤษัสุกกทนต์ออกความเห็นวาคควรไปทูลขอนางจามเทวี
ธิดาพระเจ้าตะโวกศาของเกิด เพราะนางทรงเบญจกัตติยานี ตำมี่ของนางบวชเป็นบรรพชิต
นางเป็นผู้มีบุญครองได้ครองเมืองนี้ ฤษัวาสูเทพเห็นชอบด้วย จึงให้กระวะยะเป็นทูตนำหนังสือ
และเครื่องบรรณาการไปถวายพระเจ้ากรุงตะโวก เมื่อพระเจ้ากรุงตะโวกแจ้งในความประสงค์
ฤษัวาสูเทพก็ทรงยินยอมตั้งนางจามเทวีให้ไป ขอความค่อไปเหมือนกบจินกาดมตินี้

ในทันที จะเห็นได้จากความในชินกาลมาลินีมีลักษณะผิดกับเรื่องจามเทวีวงศ์ ในข้อที่
 หนึ่งชื่อจามเทวีวงศ์มีเรื่องประหลาดคือจักรพรรดิพอกพูนอยู่มาก ซึ่งถ้าคัดออกเสีย ก็ไม่ทำให้เสีย
 รูปเรื่องสักเท่าไร ในชินกาลมาลินี ตามข้อสันนิษฐานของนักปราชญ์โบราณคดีคงได้ความว่า
 ดินแดนลุ่มน้ำเจ้าพระยาสมัยเมื่อ ๑๓๐๐ หรือ ๑๔๐๐ ปีขึ้นไป เป็นอาณาจักรที่เรียกกันในทาง
 โบราณคดีว่า ทวารวดี (ระหว่าง พ.ศ. ๘๕๐ ถึง พ.ศ. ๑๒๐๐) อาณาจักรนี้เป็นของชนชาติ
 มอญ หรือถ้าไม่ใช่มอญ อย่างน้อยก็เป็นชนชาติที่พูดภาษามอญ (ดูอาณาจักรทวารวดี
 บทที่ ๘) อาณาจักรทวารวดีมีเมืองใหญ่เท่าที่ทราบอยู่สองแห่ง คือในท้องที่จังหวัดนครปฐม
 แห่งหนึ่ง กับในท้องที่จังหวัดสุพรรณบุรีอีกแห่งหนึ่ง ซึ่งเรียกกันว่า เมืองสระบัว เขาใจกันว่า สระบัว
 นั้น เดิมเป็นบ้านเมืองของพวกสระบัว พวกทวารวดีมาได้ไปแต่ตั้งเป็นราชธานี^๑ ส่วนแคว้น
 แคว้นตานาไทยสมัยนั้น พวกไทยได้อพยพกันมาตั้งถิ่นฐานเป็นบ้านเมืองปกครองโดยอิสระเป็น
 เมือง ๆ อยู่ในแคว้นโยนกเชียงแสนคือตอนเหนือของแคว้นแคว้นตานาไทย ยังไม่ได้ขยายอำนาจ
 ในทางการเมืองต่ำลงมา ฝ่ายพวกทวารวดีก็คงจะขยายอำนาจขึ้นไปทางเหนือ ในที่สุดไป
 สร้างบ้านเมืองขึ้นในท้องที่จังหวัดลำพูน คือเมืองหริภุญไชยที่กล่าวนี้ แล้วจึงไปขอเซอวงศ์ของ
 กษัตริย์เมืองสระบัวขึ้นไปครอบครอง กษัตริย์เมืองสระบัวจึงส่งนางจามเทวีราชธิดาขึ้นไป จะมา
 มีเหตุตกลงได้จึงไม่ส่งเจ้านายผู้ชายขึ้นไปครอง ในตำนานไม่กล่าว และทำไมจึงต้องพราดสามี
 นางมา ทั้ง ๆ ที่ยังกำดั่งทรงครรภ์อยู่ ในตำนานต่าง ๆ ก็ไม่กล่าวอะไรยิ่งไปกว่าบอกว่าเป็น
 เป็นมเหสีเมืองประเทศรามัญนคร หรืออำนาจจามเทวีเป็นม่าย ความก็ไม่มีการกล่าว แต่ในตำนาน
 มุตศาสตร์และพงศาวดารโยนกกล่าวไว้ว่า เมื่อนางจะออกจากเมืองสระบัวไป ยังได้ว่าตามี โดย
 กล่าวว่าเป็นเมืองรามัญนครที่สามครองอยู่นั้น ใกล้กับเมืองสระบัว ส่วนจามเทวีวงศ์ว่าตามีนางบวช
 เป็นบรรพชิต อย่างไรก็ดี เป็นอันฟังได้ว่า พวกมอญทวารวดีได้ขึ้นไปตั้งเมืองหริภุญไชย
 และเป็นผู้นำอารยธรรมและพระพุทธศาสนามาไปสู่แคว้นแคว้นตานาไทย เพราะเหตุที่ขึ้นไปสร้าง
 เมืองหริภุญไชยนี้ ที่ในชินกาลมาลินีว่า นางจามเทวีไปครองนั้น ได้มีมหาบิณฑารส่งสระ ๕๐๐

๑ สระบัว ว่ามาจากคำว่า สระบัว ทำไม ว่า จึงเสียดเขียนเป็น บัว ได้ ถ้าบัวเขียนเป็น เว้ ก็พอฟัง สระบัวภายหลัง
 มาเป็นลพบุรี อันเป็นชื่อเมืองของพระลพโอรสพระราชวัง ลพบุรี ในภาษาปรากฏเพิ่มเติมเป็น LAHORE เมือง
 ใกล้สระบัวมาก

และพระมหาเถรอันทรงพระไตรปิฎก ๕๐๐ รูป มหาบริวารในถิ่นได้แก่พวกช่างต่าง ๆ ซึ่งใน
 คำานามมุตศาสตร์นายวิชาญไว้ชัดเจนว่ามีช่างอะไรไปบ้าง ล้วนพระมหาเถร ก็เห็นจะพาไปประกาศ
 เหยยแผ่ศาสนาเพราะเมืองที่นางจามเทวีชนไปครองเป็นเมืองใหม่ พดเมืองลัดนามมากคงเป็นพวก
 ละครจำ ยังเป็นพวกไม่มีความเจริญเท่าเทียมมอญ เพราะฉะนั้นนักปราชญ์โบราณคดีจึงว่า พวก
 ทวาราวดีเป็นผู้นำอารยธรรมชนไปให้แก่ชนตานนาไทย อนึ่ง คำว่าจามเทวีได้เคยพูดไว้แล้ว
 (เรื่องทวาราวดี บทที่ ๘) ว่า ถ้าแปลตามตัวก็ว่าเป็นเจ้าหญิงจาม จึงไม่ทราบจะทำไมจึงมี
 ชื่ออย่างนั้น หรือตามที่ จาม จะเพี้ยนไปจาก ลาม เพราะแฉ่นแฉ่นหรือภัญไชยเรียกกันเป็นศัพท์
 ในภาษาบาลีมีอยู่ในคำานานว่า ลามประเทศ จามเทวีจะเป็นลามเทวี คือเจ้าหญิงแห่งประเทศ
 ลามได้บ้างกระมัง

เมื่อนางจามเทวีมาถึงนครหริภุญไชยได้ ๗ วัน ตามคำานานว่านางก็ประสูติโอรส ๒ องค์
 (ในคำานานจามเทวีวงศ์ว่าเป็นฝาแฝด) โอรสองค์พี่ชื่อเจ้ามหายศกุมาร องค์น้องชื่ออินทวร
 กุมาร (คำานานจามเทวีวงศ์เป็น มหันตยศและอินทวร แต่แต่เดิมก็เป็นอนันตยศกุมาร คำว่า
 อินทวรหายไป) เมื่อกุมารทั้งสองมีชนมายุได้ ๗ พรรษา มหาชนจึงอภิเษกเจ้ามหายศ
 ครองเมือง

ครั้งนพพญามัตถกชราชชื่อ อพิตถก (คำานานจามเทวีวงศ์เป็น คีตถก คำานานมุตศาสตร์
 เป็น อิตถก) ยกทัพมาตีเมืองหริภุญไชย พระเจ้ามหายศเสด็จนั่งเห็นชกชางซึ่งเทวดานำมา
 ถวายเป็นมงคดพาหนะ เจ้าอินทวรนั่งกลาง เสด็จนำพดไปต่อสู้พญามัตถกชราช พญามัตถกชราช
 แต่ไปเห็นปถายางาข้างทรงของพระเจ้ามหายศมีสีแดงเป็นเปลวรุ่งเรืองก็ตกใจกลัวจึงหนี
 หนีไป แต่หนีมาเมืองหริภุญไชยก็เป็นเกษมสุขปราศจากศึกเดียนศัตรู เรื่องค่อนนี้ คำานานมุต
 ศาสตร์กล่าวว่าเป็นพดความพิสดารออกไปว่า พญามัตถกชราชได้ทราบข่าวว่านางจามเทวีมีรูป
 ลักษณะงดงามยิ่งนัก ก็เกิดความรักใคร่ จึงแต่งคนนำเครื่องบรรณาการไปขอนางจามเทวี
 เมื่อไม่เป็นผลสำเร็จจึงได้ยกทัพไปตีเมือง แต่ในที่สุดพ่ายแพ้พวกเมืองหริภุญไชย ต้องหนี
 หนีไป เนื้อความค่อนนี้ ถ้าจะฟังเอาความตามประวัติศาสตร์ ก็จะต้องเข้าใจว่า ดินแดน
 ตานนาไทย ค่อนที่เห็นหริภุญไชยขึ้นไป ยังเป็นที่อยู่ของพวกถวระหรือถระว่า ซึ่งในคำานาน

เรียกว่า มิดกช หมายถึงความเป็นชาวป่าเถื่อน เมื่อมอญอาณาจักรทวารวดีในลุ่มน้ำเจ้าพระยา
ขยายอาณาเขตขึ้นไปสร้างเมืองหริภุญไชย ซึ่งยังเป็นถิ่นของเงาะอยู่ ชะรอยพวกเงาะที่ขม
กนอยู่ตามเขาใกล้ ๆ เมืองหริภุญไชยไม่ยอมอ่อนน้อม จึงได้ยกทัพมารบพุ่ง ต่อเมื่อพ่ายแพ้
พวกหริภุญไชยแล้วจึงได้ยอมอ่อนน้อม ส่วนตำนานจามเทวีวงศ์ก็กล่าวความยี่ดออกไป ซึ่งใน
ตำนานอื่นไม่มีกล่าว ว่าพระเจ้ามหายศยกทัพไปปราบพญามิดกชราช ๆ กตวเกรงบารมี ถวาย
ธิดา ๒ คนว่ามีรูปร่างสวยงามยิ่งนักแก่พระเจ้ามหายศกับอนุชา แต่ภักดีต่อไปว่า "เจ้าเดิมแต่นั้น
นามมิดกชรัฐกดี หริภุญไชยรัฐกดี ทั้งสองรัฐนี้ก็เป็นอันเดียวกัน มีปฏิพัทธ์ติดต่อกันแต่กัน
มา" ดังนี้ ถ้าฟังเอาความ ก็ต้องถามเค้าเรื่องพวกมอญกับพวกเงาะว่าแต่เดิมมาได้ผสมกันอยู่

ต่อมาเจ้าอินทวรกุมารอนุชาพระเจ้ามหายศ มีพระทัยปรารถนาจะเสวยราชย์ต่างเมือง
ฤๅจะเสวยราชย์จึงแนะนำให้เจ้าอินทวรไปขอขอร้องต่อฤๅษีพุทธชฎิตอยู่เหนือชุกหรรพศรึมน้ำสำรันทน์ ให้
ช่วยแนะนำทางไปหาพราหมณ์ชื่อเชตางคอยู่ยังเขาเชตางค แล้วให้พราหมณ์เชตางคพาไปหาฤๅษีสุพรหม
ช่วยสร้างเมือง เจ้าอินทวรก็กระทำตามที่ฤๅษีจาดุเทพแนะนำ ฤๅษีสุพรหมกับพราหมณ์เชตางคจึง
สร้างเมืองให้แก่เจ้าอินทวร แต่อาศัยเหตุที่พราหมณ์เชตางคเป็นผู้สร้างด้วย เมืองนั้นจึงได้ชื่อว่า
เชตางคนคร ถ้าสืบสืบเจ้าอินทวรให้อำมาตย์ไปเชิญเสด็จนางจามเทวีพระราชมาตามาสู่นครนี้
เมื่อนางจามเทวีเสด็จมาแล้ว จึงอภิเษกเจ้าอินทวรขึ้นเป็นพญาอินทวรครอบครองเชตางคนคร
นางจามเทวีเสด็จยังอยู่ในเชตางคนครได้ ๖ เดือน จึงลาสุพรหมฤๅษีกลับเมืองหริภุญไชย อยู่มา
ไม่นานนางจามเทวีก็สิ้นพระชนม์ ฝ่ายพระเจ้ามหายศเสวยราชสมบัติ ๘๐ ปี จึงสิ้นพระชนม์

ตำนานจามเทวีวงศ์ก็ว่าฤๅษีสร้างเมืองให้พระเจ้าอนันตยศ (อินทวร) อีกเมืองหนึ่ง อยู่
ใกล้ ๆ เมืองเชตางค ให้ชื่อว่า อาตมปางนคร (ถ้าปาง) แต่เมื่อนางจามเทวีเสด็จ
กลับเมืองหริภุญไชย พระเจ้าอนันตยศขอร้องให้นางจามเทวีเสด็จประทับอยู่ต่อไปอีกสองสามปี
นางจามเทวีก็ยอม พระเจ้าอนันตยศจึงถวายเมืองอาตมปางก็เป็นที่พัก (ในตำนานมุดกาดินา
กล่าวแต่ว่าสร้างที่พัก สักถานที่นั้นจึงได้ชื่อว่า ถ้าปาง ไม่ได้กล่าวสร้างเมือง) ความนอก
นั้นเหมือนในเรื่องชินกาลมาลินี ต่างแต่ผิดความ ซึ่งในเรื่องจามเทวีวงศ์ก็กล่าวไว้ยี่ดียว ดังนี้

เป็นเรื่องเกี่ยวกับคำเดินทางนั้น มีข้อความที่ควรนำมาจดจำอยู่หน่อยที่ว่าเมื่อพระเจ้าอนันตยศ
 ด้วยราชย์ พวกตระจิวพวกกระเหรียงซึ่งเป็นพวกชาวป่าชาวดง มาอ่อนน้อมและแสดงความยินดี
 ปรีดา นึกหมายความว่า พวกทวารวดีที่อยู่เมืองหริภุญไชย ได้ขยายเขตแดนมาสร้างเมือง
 ใหม่ ในที่ซึ่งเป็นที่อยู่ของพวกตระจิวพวกกระเหรียง เมืองที่สร้างตามตำนานนี้เป็นสองเมืองอยู่
 ใกล้ๆ กัน คือเมืองเซตางค์ และเมืองอาดัมปางค์ หรือนครลำปางในบัดนี้ ส่วนเมืองเซตางค์
 นั้น เรียกกันในภาษาไทยว่า เมืองผากอง (ในพงศาวดารโยนกให้ไว้ชื่อหนึ่งว่าเมืองศรีนคร
 ชัย) ว่าอยู่กันคนละฟากแม่น้ำวังกับเมืองลำปาง แต่มาสร้างใหม่อีกครั้งหนึ่งเมื่อสมัยพระเจ้า
 เมงราย (ชินกาลมาลินี) ในพงศาวดารโยนกอ้างหนึ่งตั้งตำนานเมืองนครเซตางค์และตำนานพระ
 ราชดำปางว่า เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วได้ ๕ พรรษา ได้เสด็จมาสู่ที่นั้น ชนดวะหรือตระจิว
 อ้ายคอน นำนางผางซึ่งในตำบอกลำปาง กับมะพร้าว ๔ ผลมาถวายพระพุทธเจ้า เมื่อถาษาผาง
 ลงในบาตรแล้วจึงเอาบอกลำปางบักไว้ ก็เกิดเป็นกอไม้ลำปางชงยู่ที่นั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัส
 พยากรณ์ว่า กาดเบื้องหน้า สถานที่นั้นจักเป็นนครชื่อลำปาง และยังมีคนเหตของชื่อสถานที่อื่นๆ
 อีก ซึ่งเป็นเรื่องชนิดเพียรพยายามจะอธิบายคนเหตของชื่อเมือง ชื่อตำบล ซึ่งแปลไม่ออกให้
 แปลได้ โดยฟังพระพุทธเจ้าว่าไตรรัตน์

เมื่อพระเจ้ามหายศสิ้นพระชนม์แล้ว ได้มกษัตริย์สืบสันตติวงศ์ในเมืองหริภุญไชยคือ
 มาอีก ๒ องค์ คือเวตัจจานวนบิณฑกษัตริย์เถล่านได้โดยราชย์ถึงองค์ที่ ๕ ตามที่มกต่างไว้ใน
 หนังสือชินกาลมาลินีได้ ๑๓๐ ปีเศษ กษัตริย์องค์ที่ ๖ ทรงนามว่า พญาภูตเทพฯ ด้วยราชย์
 ได้ ๗ ปี ว่ามีพญามหาราชอยู่ในเมืองสืบปาดนครยกพลนิกรมาตีได้เมืองหริภุญไชย อยู่ได้
 ปีหนึ่ง มีพญามถกขุราชชอถกขุทริย ยกพลมาตีได้เมืองหริภุญไชย อยู่ได้ ๓ ปีกับ ๓ เดือน
 พญาภูตเทพเจ้าเมืองก่อนหนีไปเร้นช่อนอยู่ ต้องสู้ม้วยคนยกมาตีเมืองหริภุญไชยได้ จับพญาถก
 ขุทริยฆ่าเสียแล้วด้วยราชย์ได้ปี ๑ กับ ๓ เดือนก่สิ้นพระชนม์ มกษัตริย์ สืบต่อมาโดยลำดับ
 อีก ๗ องค์ คิดเวตาระยะนี้ได้ทั้งหมด ๑๘ ปี ๑๐ เดือน คิดเฉลี่ยจำนวนบิณฑกษัตริย์เถล่านด้วย
 ราชย์องค์หนึ่งไม่ถึง ๓ ปี แสดงว่าในระยะก่อนนี้ คงมีอะไรยุ่งๆ ในเมืองหริภุญไชย จำนวน
 ปีในรัชกาลของกษัตริย์เถล่านจึงน้อยกว่าตามธรรมดา ถัดจากกษัตริย์องค์ที่ ๗ ถึงกษัตริย์องค์

ที่ ๔ ชื่อพญาคราพก มีความแค้นดำในสงคราม เล็ดจไปค้เมืองสระไ้ว พญาอุจนิตจักรวรรดิ
 แห่งเมืองสระไ้ว เล็ดจยกทัพมาค้อสู้ ครองนน มีพญาองค์หนึ่งชื่อ ชิวกราช ยกพตมาจากเมือง
 ศิริธรรมนครโดยทางเรือ ค้เมืองดพบุรีหรือเมืองสระไ้วได้ ส่วนพญาทั้งสองที่กล่าวตั้งค้อสู้กัน ถ้ยก
 พตกลับโดยค้วน ฝ่ายพระยาอุจนิตจักรวรรดิทษศรียเมืองดพบุรีไม่กลับเมือง แต่ยกพตโดย
 ค้วนไปชิงเอาเมืองหริภุญไชยได้ พญาคราพกพยายามค้เมืองหริภุญไชยคืน แต่ค้ต้องพ่ายแพ้
 จึงยกทัพกลับไปหมายจะค้เอาเมืองดพบุรีให้ได้ (เห็นจะค้ไม่ได้ เพราะเรื่องค้วนอยู่เพียงเท่านั้น)
 ฝ่ายพญาอุจนิตจักรวรรดิ เมื่อได้ เมืองหริภุญไชยแล้วก็เสวยราชย์อยู่ ณ เมืองนั้น แต่ค้ต่อมา
 ยงมกษศรียองค์หนึ่งชื่อ พญาแก้วโพชราช ยกทัพไปค้เมืองหริภุญไชย แต่ค้ต้องพ่ายแพ้แก่พญาอุจนิต
 จักรวรรดิหนักกลับมาก ฝ่ายพญาอุจนิตจักรวรรดิเสวยราชย์ในเมืองหริภุญไชยได้ ๓ ปี ครนถัน
 พญาอุจนิตจักรวรรดิแล้ว พญาแก้วโพชราชได้ราชสมบัติ (พญาแก้วโพชราชเป็นโอรสพระเจ้า
 อุจนิตจักรวรรดิหรือเป็นใครในเรื่องไม่กล่าว) อยู่ ๒๐ ปี ๗ เดือน เมือง หริภุญไชยยังเกิด
 อหิวาตกโรค ๖ ปี ชาวเมืองพากันหนีไปเมืองสุธรรมนคร แต่พญาบุญกามเจ้าเมืองสุธรรม
 นครเบียดเบียนนัก ก็ไปสู่เมืองหงสาวดี ครนอหิวาตกโรคระงับแล้ว ก็พากันกลับเมืองหริภุญ
 ไชย ดำคบนนพญาจักรวรรดิยกมาแต่ชคคบุรี ค้เมืองหริภุญไชยได้ อยู่ในราชสมบัติ ๘ ปี
 แล้วมกษศรีย ค้ขึ้นมาอีก ๘ องค์ ก็ค้ระยรเวธาได้ ๘๓ ปีเศษ (คงมีเรื่องย่ง ๆ อีก จำนวนปีใน
 รัชกาลจึงถัน ค้คิดเฉดยค้ของค้ละ ๓๐ ปีเศษเท่านั้น) จึงถึงมกษศรียองค์ ที่ ๘ ทรงนามว่าพระเจ้า
 ทิศราช ซึ่งมีเรื่องกล่าวไว้ในค้านานมากกว่ากษศรียองค์อื่น จะยกไว้ค้าค้อไป ในค้นี้จะพิจารณา
 เรื่องค้อนทเลาฆานเฉยค้อน

เรื่องพญามหาราชแห่ง เมือง ดับปาดนคร มา ค้ เอา เมือง หริภุญไชยได้ จากพญาทุดเทพ
 แล้วมพญามัตถกราช ชยตักขุนทริยมาค้เมืองหริภุญไชยคืนได้ และมาพญาตักขุนทริยเฉย ใน
 ค้านานให้ชอพญาทั้งสองที่ยกมาค้เมืองตำพูนไชยเป็นต่าง ๆ กัน ในจามเทจจวงค้เรียกพญามหา
 ราชแห่งเมืองดับปาดนครว่า มิตถกษมหาราช อยู่เมืองอะไรไม่บอก ในมุตค้าค้านาว่า พญา
 มหาราชอยู่เมืองยัสสิปาด ในพงค้าวดารโยนกว่า พระเจ้ามิตถกษมหาราชครองเมืองยค้มาดา
 อธิบายไว้ว่า ได้แก่เมืองแสนหัว ส่วนพญาตักขุนทริยมาค้เมืองหริภุญไชยได้จากพญามหาราช

ตำนานจามเทวีวงศ์ เรียกว่า มิตถกชไตรยราช มุตศาสตร์นาเรียกว่า พญามิตถชรายะ ตำนานหริ-
 ญไชยซึ่งพงศาวดารโยนกนำมาต่างได้ เรียกพญามิตถชราช หรือมิตถชไตรยราช (ถ้ามี
 ตำนานอื่น เขามาชอบเห็นจะแตกต่างกันไปอีก) ในตำนานจามเทวีวงศ์ว่า เมื่อพระเจ้ามิตถช-
 ไตรยราชมาตีได้เมืองหริญไชยจากพญามิตถชมหาราชแล้ว จึงให้เรียกชาวหริญไชยนครมา
 จากส่งเมงคันครให้มาอยู่ในหริญไชยอีก ค่อนนหมายความว่า เมื่อพญามิตถชมหาราชองค์แรก
 ที่มาตีเมืองหริญไชยได้ พวกหริญไชยพากันหนีไปอยู่ส่งเมงคันคร ซึ่งในพงศาวดารโยนกว่า
 ได้แก่เมืองสิงห์ เป็นเมืองร้างอยู่ในจังหวัดกาญจนบุรีเดี๋ยวนี้ เมื่อพระเจ้ามิตถชไตรยราชครอง
 เมืองหริญไชยได้ ๓ ปี ก็ทิ้งเมืองหริญไชยกลับไปนครของพระองค์ ซึ่งในตำนานจามเทวีวงศ์
 ไม่บอกว่าเป็นเมืองอะไร และทำไมจึงทิ้งเมืองกลับไป ก็ไม่บอกเหตุผลได้ แต่กล่าวต่อไปว่า
 พระเจ้ามิตถชราช (จะเป็นองค์เดียวกับพระเจ้ามิตถชมหาราช องค์แรกหรืออย่างไรไม่ทราบ
 ได้ชัด เพราะในตำนานไม่กล่าว) มาตีได้เมืองหริญไชย ครองราชย์ได้ ๓ ปีก็สิ้นพระชนม์
 แล้วพญาโนกราชและพญาอื่น ๆ ก็ได้ครองราชสมบัติในหริญไชย ต่อมาโดยลำดับ พญา
 โนกราชและพญาอื่น ๆ เหล่านี้ จะเป็นเชื้อวงศ์พญามิตถชราชหรืออย่างไรไม่ปรากฏ ถ้าไม่ใช่
 เชื้อวงศ์ พญาเหล่านี้เป็นใครและมาได้ราชสมบัติในเมืองหริญไชยอย่างไร ก็ไม่ปรากฏอีก
 ผิดกับเรื่องในชินกาลมาลินี ที่ว่าพญาภูตเทวกษัตริย์ในวงศ์จามเทวีกตบมาตีเมืองหริญไชยได้
 และฆ่าพญาสถสุนทรียเสีย เรื่องในตำนานมุตศาสตร์นาตรงกับข้างบนนี้ แต่ในตำนานเมืองหริ-
 ญไชย (ตามพงศาวดารโยนก) ว่าราชบุตรพระเจ้าภูตเทวกตไปตั้งสมุญคน อยู่ที่เมืองสังฆนคร
 แล้วมาตีเอาเมืองหริญไชยได้ เรื่องยุ่งมากเพราะแตกต่างกันอย่างนี้ แต่ก็เป็นเพียงพสดความ
 ถัดไปเขาบอกความตามทักต่าง ก็หมายความว่าเมืองหริญไชยในสมัยทักต่างนี้ ต้องประสบ
 ยุคเข็ญเพราะถูกศัตรูเมืองอื่นยกมาตีได้ กษัตริย์ที่ได้ครองเมืองหริญไชยต่อมา จะเป็นเชื้อ
 วงศ์นางจามเทวีหรือเป็นวงศ์อื่น ก็ทราบไม่ได้ชัด ที่ว่าพวกหริญไชยหนีไปอยู่เมืองส่งเมงคันคร
 ซึ่งพงศาวดารโยนก ว่าคือเมืองสิงห์ในจังหวัดกาญจนบุรี ก็จะต้องผ่านเมืองอะไรที่อะไรลงมา
 หนีเมือง จึงจะถึงเมืองสิงห์ เมืองที่ผ่านมาหนีเมืองเป็นของใคร ทำไมจึงหนีเลยลงไปไกล
 ถึงเพียงนั้น เมืองสิงห์นั้นเป็นเมืองโบราณจริง ยังมีซากถาวรสถานเหลืออยู่ แต่ก็ว่าเป็นฝีมือ

พวกขอมเขมร คงจะมีต้องเข้าใจว่าพวกหริภุญไชยหนีมาอาศัยเขมร หรือว่าเมืองสิงห์ในสมัย
 นนทบุรีเป็นของอาณาจักรทวารวดีอยู่ เขมรยังไม่เข้ามาจนแม่มาก เพราะเป็นเรื่องถ้าประมาณ
 เขาจากตำนานก็เห็นจะถึง ๑๔๐๐ ปี ส่วนเขมรมามีอำนาจสูงสุดก็เมื่อราว พ.ศ. ๑๔๐๐ หรือเมื่อ
 ๗๗๐ ปีล่วงมานั้น ถ้าว่าเวลานั้นสมเด็จพระเจ้าพระยาเป็นอาณาจักรทวารวดีพวกเดียวกัน
 ก็ไม่เห็นเหตุว่าทำไมชาวหริภุญไชยจึงหนีศัตรูเกิดตลงมาไกล ส่วนพวกศัตรูที่ยก มาตี เมือง
 หริภุญไชยได้ เป็นพวกเมืองไหน สังเกตชื่ออกมคาคา มิตถข ปนอยู่ทุกชื่อ จะว่าเป็นพวก
 ละคร้างในตำนานมักเรียกว่า พวกมิตถข (มิตถขุ) แปลว่า พวกป่าเถื่อน อยู่บ่อย ๆ ก็เขาแน่
 ไม่ได้ เพราะในตำนานจามเทวีวงศ์ว่า เมื่อพญามิตถขไตรราชได้เมืองหริภุญไชยจากพญา
 มิตถขมหาราชแล้ว ก็ไปเรียกชาวหริภุญไชยจากฝั่งแม่น้ำนครลัมปาศิมา ดูเช่นว่าเป็นพวกเดียวกัน ที่
 เห็นอจังหวัดเชียงใหม่ขึ้นไปไม่ไกลนัก ในปัจจุบันนี้มีอำเภอสะเมิง เลียงโกดกบฝั่งแม่น้ำ หรือว่า
 เมืองสะเมิงจะอยู่แถวนี้เอง ก็หมายความว่าชาวหริภุญไชยหนีไปอาศัยพระยามิตถขไตรราช ๆ
 จึงยกมาตีเมืองหริภุญไชยเป็นการช่วยเหลือ แต่เป็นต้นนิษฐานถือตามข้อความในตำนานจาม
 เทวีวงศ์ตำนานเดียว ส่วนตำนานอื่นกล่าวเป็นอีกอย่างหนึ่ง ทงชื่อเมืองสะเมิงกับอำเภอสะเมิง
 ก็เป็นแต่เพียงใกล้เคียงเท่านั้น ไม่มีอะไรมาสนับสนุน ต้องถือเรื่องเป็นเตาเท่านั้น ในพงศาวดาร
 โยนกว่าไตร ในคำว่า มิตถขไตรราช ได้แก้คำว่า ไค หรือ ไทย ส่วนพญามิตถขมหาราชอยู่
 เมืองยศมาลา คือ เมืองแกลงหวัดนี้ จะต้องเข้าใจว่า กษัตริย์ทั้งสององค์นี้ ซึ่งมีคำนำหน้าว่า
 มิตถข ได้แก่พวกไทยใหญ่ ที่เรียกไทยใหญ่ว่า มิตถข ชาวป่าเถื่อน ก็ไม่ประหลาดอะไร อาจ
 เรียกอย่างกว้าง ๆ ว่าไม่ใช่เราก็เป็นมิตถขได้ ทั้งนี้ ไม่จำเป็นจะต้องหมายความว่าพวกละคร้าง ถ้า
 กษัตริย์ทั้งสองที่มาตีเมืองหริภุญไชยเป็นไทยใหญ่ ก็ควรจะกล่าวไว้ในตำนานของไทยใหญ่บ้าง
 เท่าที่อ่านพบก็มีแต่พระเจ้าเสือขานฟ้าเคยกมาตีได้แดนลานนาไทย แต่เมื่อราว ๗๐๐ ปีล่วงมา
 นี้เอง จะเป็นเรื่องเดียวกับที่กล่าวมาข้างต้นไม่ได้ ในพงศาวดาร โยนกก็ได้กล่าวอะไรไว้ให้
 ทราบ ยิ่งไปกว่าที่เล่ามาแล้ว ซึ่งถ้าว่าในส่วนของผู้เขียนก็ยังเป็นเรื่องมัน ๆ มี ๆ อยู่
 เรื่องพญาตราพกกษัตริย์เมืองหริภุญไชยยกไปตีเมืองละโว้ พระเจ้าอุจฉัตรจักรวรรดิ
 แห่งเมืองละโว้ยกมาต่อสู้ แต่มีพญาชวกราชมาแต่ศิริธรรมนครตีเอาเมืองละโว้ได้ แล้วพระ

เจ้าอุจจิดจักรวรรดิไปแย่งเอาเมืองหริภุญไชยได้จากพญาคราพก ภายหลังมกษัตริย์องค์หนึ่ง
ชื่อพญาแก้วโพธิราชไปตีเมืองหริภุญไชย แต่พ่ายแพ้พระเจ้าอุจจิดจักรวรรดิราชองค์ดำหนักดับ
มานน เนอความในตำนานอนกต่างความคล้ายคลึงกันมาก ต่างกันแต่พงศาวดารและชอภษัตริย์
ซึ่งไม่สู้จะตรงกัน ในตำนานจามเทววงศ์เรียกพระเจ้าคราพกว่า อัคราสคก พระเจ้าอุจจิด
จักรวรรดิเป็นอุจจิดฐูจักรวรรดิราช ตำนานมุตคำด้นาเป็น พกราชและอุจจิดคจักรวรรดิ ใน
ตำนานโยนกเป็นอัคราสคกกระราช และอุจจิดฐูจักรวรรดิราช ส่วนพระยาธิวกกระราชมาแต่สิริ
ธรรมนคร ตำนานจามเทววงศ์เป็นสิริธรรมนคร ตำนานมุตคำด้นาเป็นอรรราชแห่ง
ศรีธรรมราช ในพงศาวดารโยนกเป็นสิริธรรมราช ในตำนานเมืองลำพูน (ตามพงศาวดารโยนก
อ้าง) เป็นอรรราชแห่งศรีธรรมราช (เมืองสระเทิม) ตรงกับตำนานมุตคำด้นา ส่วนพญาแก้วโพ
ธิชนไปตีเมืองหริภุญไชยแต่ต้องพ่ายแพ้กลับมา ในตำนานจามเทววงศ์ว่าแก้วโพธิเป็นราชบุตร
พระเจ้าสิริธรรมราช ในตำนานมุตคำด้นาเป็นแต่กล่าวว่ามีพระยาองค์หนึ่งชอแก้วโพธิเท่านั้น
ในพงศาวดารโยนกเรียกว่า บุรพกุดแก้วโพธิราช เป็นราชบุตรพระเจ้าศรีธรรมราช ชื่อ
เหล่านี้แม้ตำนานจะเรียกแตกต่างกันก็จริง แต่จะเห็นว่าในคำว่า กัมโพธิ คือเขมรพ้องกันทุก
ตำนาน สิริธรรมนคร หรือศรีธรรมราชก็พ้องกัน อย่างไรก็ดี เรื่องคอนน นักปราชญ์โบราณ
คดีได้สันนิษฐานวินิจฉัยยุติว่า เมื่อราว พ.ศ. ๑๕๕๐ - ๑๖๐๐ พระเจ้าธิวกกระราชมาแต่เมืองศรี
ธรรมราชนี้ ได้แกกษัตริย์ที่ได้ไปครองเมืองเขมร คือพระเจ้าสุริยธรรมันที ๑ ได้ยกทัพมาตี
เมืองดพบุรี ของ อาณาจักรทวาราวดีได้ไว้ในอำนาจ เป็นชนต้นทอาณาจักรทวาราวดีถึงความ
เสื่อมเพราะรบกันเองในระหว่างเมืองสระโวกกับเมืองหริภุญไชย และเขมรเริ่มมามีอำนาจในดุ่ม
นำเจ้าพระยา ทว่าพระยาแก้วโพธิราชยกทัพไปตีเมืองหริภุญไชย ก็คือเขมรได้ขยายอาณาเขต
ตามชนไปทางเหนือ แต่พวกทวาราวดีในหริภุญไชยยังรักษาอิสรภาพไว้ได้ ต่อมาก็เสื่อม
กำลังโดยลำดับ ในที่สุดก็ต้องเป็นประเทศราชชนเขมร แต่ในตำนานไม่กล่าวถึง ที่ทราบได้ก็
ด้วยอาศัยอนุমানเอาตามหลักฐานทางโบราณคดี (ได้พูดถึงเรื่องคอนน นี้ไว้ใน เรื่อง อาณาจักร
ทวาราวดีบทที่ ๘ นั้นแล้ว)

เรื่องเมืองทริภุญไชยเกิดอหิวาตกโรค ชาวเมืองพากันหนีไปอยู่เมืองสุพรรณนคร ถูก
 พญาบุญกามเบียดเบียน จึงย้ายมาอยู่เมืองหงสาวดี เมื่ออหิวาตกโรคในเมืองทริภุญไชยสงบลง
 แล้ว ต่างพวกก็กลับมา เมืองสุพรรณนครหรือเมืองสะเทิมเป็นเมืองมอญ ภายหลังเมื่อราว
 พ.ศ. ๑๖๐๐ พระเจ้าอนุรุธแห่งเมืองพุกามมาตี ที่ในตำนานเรียกพญาบุญกามก็ลงหมาย
 ความถึงพระเจ้าอนุรุธเอง พระเจ้าอนุรุธมอญภาพมากเคยยกทัพเข้ามาตีได้อาณาจักรชอมใน
 ดุมนำเจ้าพระยาตอดชนไปจนลานนาไทย แต่ที่พระเจ้าอนุรุธเข้ามาตีดินแดนดุมนำเจ้า
 พระยา เป็นซ่งแดนในสมัยพระเจ้าอนุรุธเท่านั้น (ดูเรื่องเมืองสะเทิมบทที่ ๔) เมื่อพระเจ้าอนุรุธ
 สิ้นพระชนม์แล้ว อาณาจักรทางด้านนี้ ก็กลับหลุดจากอำนาจเมืองพุกาม เขมรก็กลับมาปก
 ครองอีก แต่ผลที่พระเจ้าอนุรุธมาตีดินแดนดุมนำเจ้าพระยาคราวนั้น ทำให้อำนาจเขมร
 หย่อนลง เป็นครั้งแรกที่เขมรจะถึงความเสื่อม เป็นเหตุให้ไทยที่ยกมาตั้งบ้านเมืองอยู่ในดุมนำเจ้า
 พระยาแต่คกอยู่ในอำนาจเขมรมีโอกาสกู้อิสรภาพขึ้นในภายหลัง เกิดเป็นอาณาจักรสุโขทัยขึ้น

เรื่องเมืองทริภุญไชยต่อจากที่เล่ามาแล้ว จนถึงสมัยพระเจ้าทศราชซึ่งกำลังเด่าค้างอยู่
 ในตำนานจามเทวีวงศ์แต่ตำนานมุตคำสันนามข้อความแทรกอยู่ในระหว่างแห่งหนึ่ง ว่ามกษัตริย์
 แห่งเมืองมยุยนคร ชื่อองกระจักรวดีราช (มุตคำสันนามเป็นอภิกษุยนคร เมืองใหม่ไม่ทราบ) ยก
 ทัพมาตีเมืองทริภุญไชยได้แล้ว เสด็จราชย์ในเมืองนนตยภษครียมาออกสององค์ กับพระเจ้า
 มหาราชจากดงปาลนคร มาตีเมืองทริภุญไชย เสด็จราชสมบัติได้ ๒-๓ วันก็สิ้นพระชนม์ แล้ว
 มกษัตริย์ครองราชสมบัติในเมืองทริภุญไชยอีกหลายองค์จนถึงพระเจ้าทศราช เรื่องหลังนี้ใน
 ตำนานมุตคำสันนามก็ไม่กล่าว คงมีกล่าวแต่ในตำนานเมืองลำพูนว่า มีมหาราชมาแต่เมือง
 ดักกะบาดซึ่งเขาเมืองทริภุญไชยได้ ในตำนานจามเทวีวงศ์ก็กล่าวถึงกษัตริย์ทศราชในเมือง
 ทริภุญไชยเป็นอย่างบัญญัติราชชอกษัตริย์ไม่มีเรื่องอะไร แล้วจึงทายบอกความกษัตริย์เสด็จราชย์
 สมบัติในเมืองทริภุญไชยนับแต่พระเจ้ามหันตย์เป็นต้นมาได้ ๒๘ องค์ (ชอกษัตริย์เหล่านี้ใน
 ตำนานต่างๆ โดยมากมักให้ไว้ไม่เหมือนกัน แต่ไม่สำคัญ เพราะเป็นแต่รายชื่อเท่านั้น) แล้ว
 ก็จบเรื่องพระเจ้าทศราชและอาทิตยราช ซึ่งมีเรื่องราวมากกว่ากษัตริย์องค์ใด ๆ ทั้งหมด ที่จริงก็
 ควรเป็นเช่นนั้น เพราะตำนานที่แต่งเหล่านี้ มุ่งไปในเรื่องตำนานคำสันนามมากกว่าเรื่องประวัติคำสันต

ประสงค์จะยกเกียรติยศพระเจ้าอาทิตย์ราชว่าเป็นอัครค่างนุปลัมภกในพระค่างนา ในตำนานจึง
ได้มีเรื่องมาก แต่จะเล่าเฉพาะเรื่องที่ต้องการเล่าเท่านั้น ดังต่อไปนี้

เมื่อพระเจ้าทศราชเสวยราชสมบัติในเมืองหริภุญไชยแล้ว พระองค์ก็เสด็จยกทัพไปตี
เมืองตพบุรี กระทำกรรมยุทธกับพญาตพบุรี โดยแข่งขันกับพระเจ้าชัย แต่พระเจ้าทศราช
ปราชัยพ่ายแพ้แก่พญาตพบุรีต้องหนีกลับไปพระนคร จึงราชบุตรแห่งพญาตพบุรียกทัพไปตีเมือง
หริภุญไชยบ้าง ได้กระทำกรรมยุทธกันด้วยวิชาแข่งขันชกด้วย ราชบุตรพญาตพบุรีพ่ายแพ้
ต้องหนีกลับไป พญาตพบุรีโกรธนัก ใช้อำมาตย์ชอบุตรอำมาตย์ คุมทัพไปตีเมืองหริภุญไชย
แต่ด้วยอานุภาพเทพดาอนริक्षाเมืองหริภุญไชย บันดาลให้ทัพบุตรอำมาตย์ หงตางวนเวียน
พระเจ้าทศราชจับได้ทั้งกองทัพไม่ช้า เป็นแต่ใช้ให้ทำพระเจดีย์ชอมหาพดเจดีย์ เสร็จแล้ว
ให้บุตรอำมาตย์คมน้ำสาบาน แล้วอนุญาตให้กลับไปเมืองตพบุรีได้ เมื่อบุตรอำมาตย์ไปถึง
เมืองตพบุรีกราบทูลประพาศเหตุแก่พญาตพบุรี พญาตพบุรียังไม่ระแวงความพยายาม ครัดใช้ให้
อำมาตย์ชอสิริศุคยกทัพไปตีเมืองหริภุญไชย แต่ก็หงตางวนอีก ต้องแตกหนีกลับมา แค้น
เมืองหริภุญไชยก็อยู่เย็นเป็นสุข

เรื่องในหนังสือชินกาลมาลินีเท่านั้น แต่ในตำนานจามเทวีวงศ์และตำนานอื่น กล่าว
ข้อความตอนทีเล่าขยายความออกไป เช่นเรื่องสร้างพระเจดีย์แข่งขันว่า ใครสร้างได้แต่ก่อน
โดยมีสัญญาเป็นเงื่อนไขว่า ถ้าพญาตพบุรีเป็นฝ่ายปราชัย ก็ระยอมยกเมืองถวายพระเจ้าทศราช
ถ้าพระเจ้าทศราชเป็นฝ่ายปราชัย จะต้องยอมเป็นข้าพญาตพบุรีกำหนดมีหนึ่งหรือสองปี พระเจ้า
ทศราชสร้างได้เร็วกว่าเพราะมีพดโยชามาก พญาตพบุรีเห็นจะแพ้จึงออกอุบายให้คนเอาไม้มา
สร้างเป็นรูปยอดปราสาท แล้วให้หุ้มด้วยผ้าขาว ทำให้เหมือนดังยอดพระเจดีย์ ยกชนตั้งไว้บน
พระเจดีย์กรวดที่ยังไม่แล้วในเวดากดางคืน ให้ทำด้วยเครื่องทาส้มด้วยปูนกับดินเหนียว พอได้
เวดากดางก็แล้วเสร็จ ฝ่ายพระเจ้าทศราช ทอดพระเนตรเห็นเจดีย์เทียมล้ำคณูผิดว่าเป็นเจดีย์แท้
ก็ตกพระทัยเสด็จพาพดนิกรหนีไป (ข้างหนึ่งใช้อุบายไม่สุจริต อีกข้างหนึ่งก็ไม่ทำตามสัญญา)
ตอนเมื่อราชบุตรพญาตพบุรียกทัพไปตีเมืองหริภุญไชย แข่งขันชกด้วย ให้ชกด้วยค้ำหมอกไม่ให้

ชุกด้วยสิ่งอื่น พอรุณไครชุกได้ถึงเป็นพระ พระเจ้าทศราชชนะเพราะออกอุบายใช้จอบชุก
ในเจดากตางคัน ต่อกตางวันจึงไซ้ตามหอกชุก

เรื่องรบกันด้วยแบบธรรมยุทธนั้นจะเป็นความคิดของมอญ เพราะมีอยู่บ่อยๆ ใน

ตำนานของมอญ ดังได้เคยพูดไว้แล้วในเรื่องเมืองสระเทิม (บทที่ ๘) ที่จริงรบกันอย่างนั้นถ้าทำได้
ในสมัยนั้นมาก ชีวิตคนไม่เบียดเบียน เป็นความคิดชนิดอุคตมคติ แต่ในเรื่องที่เล่าด้วยเหตุที่
ผู้แข่งขันไม่ปฏิบัติตรงไปตรงมา มีอุบายไม่สุจริตปนเปื้อนอยู่ด้วย จึงทำให้การรบกันอย่างอุคตมคติ
ไม่บริบูรณ์เป็นอุคตมคติ ในหนังสือจามเทวีวงศ์บอกชัดว่า ฝ่ายเมืองหริภุญไชยเป็นพวกรามัญ
และฝ่ายเมืองสระโฉวเป็นกัมพูชา ถูกต้องตรงกับที่ศึกษากันในทางประวัติศาสตร์ค่อนันว่า พวก
หริภุญไชยเป็นมอญ พวกดพบุรีเป็นเขมร ดพบุรีในตอนนี้ เป็นภายหลังที่พระเจ้าอนุรุทธยกมาตั้ง
เมื่อทางเมืองพุกามเสื่อมอำนาจแล้ว เมืองดพบุรีและหัวเมืองอื่นๆ ที่เคยเป็นของเขมรและมอญปราช
ปกครอง ก็ก่อกบฏขึ้นเป็นอิสระชนใหม่ แต่คราวนี้ในทางประวัติศาสตร์เข้าใจว่า ตั้งเป็นเมือง
เอกราชปกครองหัวเมืองต่างๆ ในดุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ไม่ได้ขึ้นต่อเขมรเมืองนครชุมโดยตรง

ในตำนานจามเทวีวงศ์มีข้อความต่อจากเรื่องสิริศุคอำมาตย์เมืองดพบุรี ยกทัพไปตีหริ-
ภุญไชยว่า ตั้งแต่นั้นมาเมืองหริภุญไชยถึงดงาม บริบูรณ์ด้วยข้าวปลาอาหาร ไหวพฤคมาจากรัษ
ถวายพยากรณ์ว่า เมืองหริภุญไชยจะเจริญมั่งคั่งและมีอำนาจยิ่งกว่านี้ เพราะเทวดามาอภิบาล
บำรุงรักษาพระนครให้เป็นสุข พระเจ้าทศราชได้สดับพยากรณ์ โปรดให้ข้าราชการแต่งพระนคร
อัญเชิญเทพยดาด้วยเครื่องสักการะ ครองนันทพศดาภิเศกนาคให้หน่ออย่างทรายค่างอกขนเต็มไป
บนยอดเขา ต่อมาไม่ช้าหน่ออย่างทรายก็เจริญใหญ่สูงขึ้น (หน่ออย่างทรายค่างเป็นอะไรไม่ทราบ
แต่ในมุตศาสตร์ว่าค่างยาง) แล้วบังเกิดมีไถแก้วขึ้นชาวดังหนึ่งอยู่บนค่างทรายนั้น สิ่งเดียว
ไฟเพราะขิงนัก ไถแก้วเกิดขึ้นรักษาพระนคร เป็นไถแก้วทำความสุขความเจริญมาให้แก่ประชารา
ชชาวมอญชนกัมมเด็จพระเจ้า ย่อมบันดอไปถึงเมืองสระโฉว ทำให้พวกเมืองสระโฉวเกรงฤทธิ์พระราช
ของชาวเมืองหริภุญไชย

ครั้นพญาตะไฉ่ได้ตั้งเตียงโกศวันนั้นขึ้น ก็ทรงเกรงกลัวพระเจ้าทศราชเป็นอันมาก ครั้น
 ถ้ามพราหมณ์โหราจารย์ ต่างก็ทูลว่า เตียงโกศนั้นมาแต่โกศรักษาเมืองหริภุญไชย ถ้าโกศนั้นยัง
 อยู่ครบใด เมืองหริภุญไชยก็จะเป็เมืองใหญ่ไม่มีความเดือดร้อนอยู่ครบนั้น ถ้าได้ทำสักการะ
 อัญเชิญเทพยดารักษาเมืองตะไฉ่ไปมาโกศเตียง ก็จะมีผลภัยททรงหวาดอยู่ พญาตะไฉ่ก็ทรง
 ทำตามทีโหรแนะนำ เทพยดารักษาพระนครรับเครื่องสักการะแล้ว จำแดงแปลงเพศเป็นจระเข้
 ใหญ่ต้องดอยขึ้นไปตามลำน้ำฝิ่ง จนถึงเมืองหริภุญไชย ก็จำแดงแปลงเพศเป็นพราหมณ์ เดิน
 เข้าไปในนครเพื่อเสาะหาโกศขาว ตกกลางคืนโกศนั้น พราหมณ์ปลอมตามเตียงไปจนถึงต้นยางทราย
 ก็ขึ้นไปบนต้นไม้แต่ค้โกศขาวนั้นตาย เสรีจมาโกศแล้วเทพยดานั้นก็กลับไปเมืองตะไฉ่ เข้าเฝ้า
 แจ้งการณแก่พระเจ้าตะไฉ่ พระเจ้าตะไฉ่ก็นับกรรมแต่เข้า ครั้นแจ้งเรื่องสืบให้พอกพราหมณ์
 ทราบ พราหมณ์ทงหลายจึงกราบทูลว่า "โกศนี้ประหารแล้วก็จริงอยู่ แต่มีเสื่อนาคหนึ่ง
 (มีเสือกบเทพารักษมีความหมายเท่ากัน) มีฤทธิมหาอำนาจรักษาหริภุญไชยนครอยู่ อันตราย
 แก่ชีวิตยังไม่เกิดเสื่อนาคนั้นเพียงใด พระนครหริภุญไชยจักเป็นนครใหญ่สุขเกษม แล่องหา
 รักษาหารได้โดยง่ายเพียงนั้น" พระเจ้าตะไฉ่ได้ตั้งรับคำของพราหมณ์ผู้รักษาพระนครเหล่านั้น
 แล้ว ก็ทรงตกแต่งเครื่องบูชา อัญเชิญเทพยดารักษาพระนครให้ไปมาเสื่อนาคนั้น เทพยดา
 รักษาพระนครก็ปรากฏตนเป็นสามเณร กราบทูลรับคำเชิญของพระเจ้าตะไฉ่ แล้วออกจาก
 นครไปจนบรรดุดถึงฝั่งแม่น้ำชย สัตยชนที่ ขณะนั้นเสื่อนาคอนรักษาเมืองหริภุญไชย อาศัยอยู่
 กับด้วยภริยา ในวิมานของตนภายใต้แม่น้ำสัตยชนที่ สามเณรเทพยดารักษาเมืองตะไฉ่ทราบว่า
 มีเสื่อนาคหรือเทพยดารักษาเมืองหริภุญไชยอยู่ในห้วงน้ำนั้น จึงร้องทำให้มาค้อสู้กัน มีเสื่อเมือง
 หริภุญไชยรับคำทำ แปลงตัวเป็นจระเข้ขึ้นมาค้อสู้ สามเณรเทพยดาเสื่อที่ ถูกจระเข้มีเสื่อกัด
 เขากดางค้อขาดโลหิตสามเณรก็ไหลนองไปตามกระแสลำน้ำฝิ่ง ปรากฏไปถึงท่าเมืองตะไฉ่ (ไหล
 ไปถึงเมืองตะไฉ่ได้อย่างไรไม่ทราบ) พระเจ้าตะไฉ่ทรงทราบข่าวก็เสด็จออกไปกับพลนิกายบูชา
 สามเณรแล้ว ก็กระทำฌานนึกถึงบริวารคู้นำไปยังภายนอกพระนคร (ต้องทำความเข้าใจ
 เอาเองว่าค้อพเนจรดอยมาถึงเมืองตะไฉ่ด้วย) กระทำเจดีย์ไว้เป็นที่บูชาสักการะใหญ่

"จำเดิมแต่กาสนนั้นมา พวกชนชาวก็มีโพธิ์ ก็บูชาบิณฑกเทวรูปนั้น ว่าเทวรูปนั้นเป็น

เทวดารักษาพระนครของเราทั้งหลายนี้ (หมายความว่าชาวเขมรระไว้นับถือเทวาคำสอนพราหมณ์)

“พระสังกาศกษัตริย์อาศัยเห็นจริงได้ภาษิตพระศาสดาไว้ดังนี้

“พระทรงเมืองผู้เลือกชาวเมืองระไว (จะเห็นได้ในท่อนว่าพระทรงเมืองผู้เลือกเมือง เทพารักษ์

เทวดารักษาพระนคร เป็นความหมายเดียวกัน) เป็นผู้ประจําพระองค์พระเจ้าระไว พระเจ้า

ระไวใช้ไปบ่อย ๆ จนตายไปแล้ว พระทรงเมืองผู้เลือกนั้นเป็นผู้มาควบคุมกาดไต พระทรงเมือง

ผู้เลือกนั้นถึงความตายแล้ว ความสวัสดีในเมืองก็สูญหายไป

“จำเดิมแต่ขึ้นมา เมืองนักรักไชยก็มีสุขโดยสวัสดิ์ทุกประการ ไม่เป็นเวรแก่พระนคร

ไต และไม่มีพระนครไตมาเป็นเวรด้วย ”

เรื่องค่อนนี้ไม่มีอะไรจะกล่าวเพิ่มเติม นอกจากบอกกล่าวอันคดี

จะเล่าเรื่องโนนินกาดมาดังนี้ต่อไป

“อันว่าชาติยราชทั้งหลายในเมืองนักรักไชย มีนามจามเทวีเป็นชาติ ถึงพญาทิตยราช

เป็นอวด้านนี้ เป็นพญา ๓๓ พอล่วง ๓๗๗ ปีบริบูรณ์ (พ.ศ. ๓๖๗๗) ครั้นสิ้นพระเจ้าทิตยราช

นั้นแล้ว พอลงศักราชได้ ๕๐๘ ปี ในเวลานั้นพญาชาติยราชได้อภิเษกในเมืองนักรักไชยแท้จริง

อันว่าพระเจ้าชาติยราชนั้น มีบุญอันประเสริฐกว่าพญาทั้งหลายแต่ก่อน ”

ฟังดูความค่อนนี้ ต้องเข้าใจว่าพญาทิตยราชกับพญาชาติยราชเป็นคนละองค์ ในตำนาน

จามเทวีวงศ์และตำนานมุตคำสอนากกล่าวความในทางที่จะให้เข้าใจเช่นนั้นเหมือนกัน แต่ใน

พงศาวดารโยนกกล่าวความว่าเป็นองค์เดียวกัน

อยู่มาวันหนึ่ง พระเจ้าชาติยราชเจ็ดจตุรเวศศาสดา (ห้องลงพระบังคลในตำนานอื่นเขียน

เป็นเรือนเงินหรือเงินทาการ) มีกาตัวหนึ่งถ่ายคุตรตพระเจ้าชาติยราช ๆ ทรงพิโรธ ครีดี

สั่งให้จับภาควนนไตก็จะฆ่ากานนี้เลย แต่เข้ามาคยทั้งหลายกราบทูลขอให้งดฆ่ากาไว้ก่อนเพื่อ

ครีดีถามเขาเหตุการณ์ร้ายดีในเบื้องหน้าจากไหน ไทรก็ถวายพยากรณ์ว่า ความสวัสดีจะมีแก่

พระองค์ (เห็นจะเป็นเพราะถูกกาถ่ายคุตรต) จึงครีดีสั่งให้ทำกรงใส่กานนี้เดียงไว้ ตกเวตา

กต่างคืน พระเจ้าชาติยราชทรงสุบินว่า เทพยดาองค์หนึ่งมาบอกว่าจะใคร่รู้เหตุที่กาถ่าย

คุตรต ให้เอาทารกอันเกิดได้ ๗ วันไปนอนไว้ในที่ใกล้กาแล้วเดียงไว้ ก็จะสามารถรู้ซึ่งเหตุนั้น

พระเจ้าอาทิตย์ราชคณบริพรมแต่จ ก็ทรงจัดทำตามทเหตุดาบอก เที่ยงทารถไว้ยู่โกตถกาเป็น
 เอตาได้ ๗ ปี ทารกนกรทงภาษาภาและภษาคน พระเจ้าอาทิตย์ราชจึงครัดสั่งให้ทารกน
 ถามถาถึงเหตุทถายคุดคราฉนวน ทารกก็ไปถามถา ถาจึงเถาให้ฟังว่า "บู้ของเราเป็นพญาภา
 เนื้อแก่ห้องอมแต่จ อยู่ป่าหิมพานต์ ไตบงคืบเราว่า ทนเป็นทบวรจุพระบรมธาตุพระพุทธเจ้า
 ให้เฝ้ารักษาไว้จงดี ถาพระมหากษัตริย์จะใครรูซังเหตุไทถถฉวน เราก็จะไปตามบู้เรามา" ทารก
 จึงนำความไปกราบทูลพระเจ้าอาทิตย์ราช พระองค์ก็โปรดให้ปล่อยถาออกจากถรง ถากก็หนีไป
 ยงป่าหิมพานต์ แจงเรื่องให้บู้ทราบ พญาถาเป็นปลุกให้ถาหนุม ๒ คัดคาบที่ถอนไม้ข้างตะคัว
 แต่จคนก็จับมาขนนถอนไม้หนี ให้ถาหนุมคาบไม้ขนนพามาจากป่าหิมพานต์ได้ ๗ ฉวนถกลงเมืองหริ
 ภุญไชย เชาเฝ้าพระเจ้าอาทิตย์ราช พระองค์ให้ทารกเป็นถาม พญาถาจึงเถาเรื่องให้ฟังว่า
 เมื่อพระพุทธเจ้ายังทรงมานพระองค์อยู่ณ ฉนนหนึ่งไตเสด็จมาถถึงถน แต่มีพุทธทำนายไว้ว่า นาน
 ไปเบองหน้าทตรงนจะเบงพระมหากษัตริย์ใหญ่ พญาอาทิตย์ราชจะได้ไต่ด้วยราชย์ในพระนครนั้น
 แต่ทตรงนจะเบงทบวรจุพระบรมธาตุแห่งตลาถค เมื่อพระเจ้าอาทิตย์ราชทรงแจงถถึงเหตุความที่
 พญาถากราบถูลก็ทรงไต่มนถียนดี ครัดสั่งให้เรือเวจศาถาถนที่ ปรายพนทตรงนให้ราบแต่จอ
 ถน ขบรมคถวยเควรองหอมกระถาทให้บริสุทถ แต่จทรงบวงส่งรวงบูชาเป็นพิชใหญ่ ก็ปรากฏมีผอบ
 ถองถบถงพระบรมธาตุเตอนถอยขนนมา เบตงฉัพพรถนรังถ้อยู่ในถนนั้น พระยาอาทิตย์ราชและ
 ปรระชาฉวนครทมาประชุมถน ถมถความคณเตนยนคพากถนกระถาทบูชา ครนนแต่จพระเจ้าอาทิตย์
 ราชจึงโปรดให้สร้างปราสาทพระสถูปองคหนึ่งถงถามยงถนก็ ประดิษฐานผอบพระบรมธาตุไว้
 ในถนนั้น

เมื่อพระเจ้าอาทิตย์ราชสิ้นพระชนม์แต่จ (เรื่องในตำนานจามเทวีวงศ์ประสังคจะเถาเรื่อง
 พระเจ้าอาทิตย์ราชเกี่ยวกับเรื่องคำสันนามากกว่าเรื่องฉนจึงจับเรื่องถงตรงน) ถมกษัตริย์เสถยราช
 สมนบคในเมืองหริภุญไชยค่อมาฉกถลายองค ฉนถถึงแผ่นดินพญาพนัโคญราช (มุถคำสันนามเป็นพญา
 พินไศย) มีอำมาคย์ของพญาพนัโคญราชคนหนึ่งชื่อไทย อำมาคย์ยกทัพมาแต่เมืองเซถางคณคร
 (เพ็งจะมากถาวถถึงเมืองนี้ ค่อจากพระเจ้าอินทวรโอรสองค์ที่ ๒ ของนางจามเทวี ระหว่าถนนั้น
 เรื่องเมืองเซถางคมีอะไรบ้าง ไม่มีปรากฏในตำนาน) มารบและฆ่าพญาพนัโคญราชเสถย

แล้วไทยเข้ามาตั้งก็ได้เป็นใหญ่ในเมืองหริภุญไชย (ตรงนี้กล่าวโดยชื่อศักดิ์ของเจ้าใจว่าไทยเข้ามาตั้งเป็นไทย) ถัดจากนั้น กษัตริย์นครของราชสมัยในเมืองหริภุญไชยมาอีก ๔ องค์ ก็ถึงพระยาชัยบา เป็นที่สุดแห่งกษัตริย์เมืองหริภุญไชย เพราะเดี่ยบ้านเมืองแก่พระเจ้าเมงราย สิริรวมกษัตริย์ตั้งแต่นางจามเทวีวงศ์มาจนถึงพระยาชัยบาได้ ๕๐ องค์ คิดเป็นจำนวนปีนานได้ ๒๓๑ ปี เรื่องแคว้นแคว้นหริภุญไชยก็สิ้นสุดลงเพียงนี้

แคว้นสุโขทัย

เล่ามาแล้วว่าแคว้นแคว้นสุโขทัยสมัยเมื่อ ๒๕๐ ปีขึ้นไปแยกออกเป็นอิสระหลายแคว้น แคว้นสำคัญคือ หริภุญไชย (จำปาศักดิ์) เงินยางเชียงแสน และ พระยา ปรวดีศาสตร์แห่งแคว้นสุโขทัยไทยในยุคซึ่งจะเล่าต่อไปเป็นคอนสำคัญ เพราะเป็นสมัยพระเจ้าเมงรายกษัตริย์แห่งเมืองเชียงราย ซึ่งเป็นผลสร้างเมืองเชียงใหม่ และพญาางเมือง กษัตริย์แห่งเมืองพระยา (เดียนเบียนฮ่าเกออยู่ในจังหวัดเชียงราย) กษัตริย์ทั้งสององค์นี้พระนามเด่นอยู่ในตำนานของแคว้นสุโขทัย ก่อนเล่าเรื่องกษัตริย์สององค์นี้ จะต้องกล่าวถึงประเทศไทยได้สุโขทัยไทยลงมา คือในดินแดนสุโขทัยเจ้าพระยาแคว้นสุโขทัยแยกก่อน ว่าได้มีเรื่องราวเกิดขึ้นผลให้แก่ประเทศไทยทั้งปวงได้แต่แผยเห็นข้อต่อไปอย่างไรบ้าง

ในตอนที่ด้วยแคว้นหริภุญไชย ไม่เล่าได้ว่าดินแดนสุโขทัยเจ้าพระยาสมัยนั้นตั้งอยู่ในอาณาจักรเขมร แต่เป็นคราวที่เขมรกำลังจะหมดอำนาจ เพราะบอบช้ำมาแต่ครั้งพระเจ้าอโนรุชยกมาตี ต่อมาราว พ.ศ. ๑๗๘๑ คือในสมัยที่พระเจ้าเมงรายและพญาางเมืองเกิด พวกไทยซึ่งอพยพกันลงมาอยู่ในสุโขทัยต่างแห่งก็ปกครองกันเป็นปึกแผ่นมีพ่อเมืองเป็นหัวหน้าแต่ว่าชนอยู่ในอาณาจักรเขมรแห่งเมืองตะโพรหรือตพบุรี ครั้นถึงคอนที่กล่าวถึงเล่านี้ ผู้เป็นหัวหน้าของไทยในเมืองสุโขทัยและเมืองศรีรัตนาลัย (สุวรรณโคตม) ได้ประกาศตนเป็นอิสระไม่ยอมขึ้นอยู่กับอาณาจักรเขมร คนสำคัญเป็นวีรบุรุษของไทยในสมัยนี้ คือพระร่วงแห่งเมืองสุโขทัย พระร่วงในประวัติศาสตร์มีหมัดด้วยกัน ๕ องค์ ไม่นับพระร่วงอรุณกุมารตามตำนานในพงศาว

การเห็นชื่อ ซึ่งอาจมีตัวจริงหรือไม่ก็ได้ * แต่พระร่วงองค์ที่สองเป็นทศกัณฐ์ของชาว
ไทย คือ พระร่วง ซึ่งมีพระนามในศิลาจารึกว่า พ่อขุนรามคำแหง บิดาของพระองค์ทรง
นามว่า ขุนศรีอินทราทิตย์ ตามตำนานว่า เด็ดจันทน์เขมรจากเมืองตะโงมาตั้งศอกเป็นยี่ดะ
อยู่เมืองสุโขทัย และคล้องทัพเขมรทยกมาพ่ายแพ้ไป ตามศิลาจารึกว่า พ่อขุนรามคำแหง
เป็นโอรสองค์ที่สามหรือองค์น้อยของพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ทรงกล้าแข็งในสงคราม ได้ขึ้น
ช้างชนะเจ้าเมืองถอย ซึ่งเป็นผู้ศัตรูของพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ เหตุการณ์ครั้งนั้น นักปราชญ์
โบราณคดีว่าตกในราว พ.ศ. ๑๘๑๓ หรือ พ.ศ. ๑๘๒๓

เมื่อพ่อขุนศรีอินทราทิตย์สิ้นพระชนม์แล้ว พ่อขุนรามคำแหงได้เสวยราชย์ในเมือง
สุโขทัยต่อมา พระองค์เป็นกษัตริย์ไทยมีอำนาจมาก ทรงสามารถขยายอาณาเขตของไทย
ออกไปกว้างขวาง ซึ่งศิลาจารึกแจ้งไว้ชัดเจนว่า ทรงปราบปรามทางด้านเหนือและด้านตะวันออก
ออกได้เมืองหลวงพระบาง เมืองแพว เมืองน่าน ตลอดจนจนถึงแดนเมืองเวียงจันทน์ ด้านใต้
ได้เมืองนครสวรรค์ เมืองราชบุรี เมืองเพชรบุรี กระทั่งถึงเมืองนครศรีธรรมราช ตลอดจน
ลงไปจนถึงทะเลหน้านอก ด้านตะวันตกได้เมืองฉอดตลอดไปถึงเมืองตระนาวศรี เมืองทวาย
เมืองเมะละแอมะ จนถึงทะเลอ่าวเบงกอลด้วย เพียงเวลาอย่างมากราว ๒๐ ปีเท่านั้น พระ
เจ้ารามคำแหงทรงสามารถรวบรวมประเทศไทยตอนใหญ่และตั้งเป็นปึกแผ่นอยู่ใน ความปกครอง

* ร่วง ในความหมายครั้งโน้นเห็นจะตรงกับรุ่งเรื่องแน่ เพราะในตำนานต่างๆ มีชินกาลมาลินีเป็นต้น
ก็ถูกเป็นศัพท์เรียกพระเจ้ารามคำแหงว่า ไรจราช คือ พระราชาผู้รุ่งเรื่อง ว่าโดยหลักการคล้ายเสียง รุ่ง กับ ร่วง
อาจะเป็นคำเดียวกันได้ ถ้า ร่วง หมายถึง รุ่งเรื่อง ร่วง จะมาจากคำใดได้บ้าง จะลองนึกเดาเล่น พระ
บิดาพระเจ้ารามคำแหง ก่อนมีพระนามว่า ขุนศรีอินทราทิตย์ มีชื่อว่า พ่อขุนบางกลางทေး บาง ในภาษาไทย
อาหมว่า รุ่งเรื่อง ตรงกับ มั่ง หรือ บาง ในไทยใหญ่ เทียบได้กับคำว่า มั่ง-มั่ง (มั่ง) ถ้า บาง มีความ
หมายว่า รุ่ง ก็สมควรจะเป็น ร่วง ได้ ขุนบาง ก็ขุนรุ่ง หรือขุนร่วง กลางทေး จะว่า กลางท้าวพญา หรือ
อย่างไรก็ทราบไม่ได้ แต่ที่เดาเสียว่าเป็นกลางท้าว เป็นใกล้กว่าคำอื่น ในจังหวัดนครสวรรค์เคยมีเมืองพระบาง
ซึ่งเป็นเมืองหน้าด่านด้านใต้ของแคว้นสุโขทัยต่อกับแคว้นกรุงศรีอยุธยา จะแปลว่า เมืองหลวงของพระร่วงบ้างไม่
ได้หรือ เมืองหลวงพระบาง แคว้นล้านช้างบ้าง เพราะได้พระบางมาจากเมืองเขมรจึงได้เรียกว่าอย่างนั้น แต่
พระบางก็ไม่ปรากฏว่าเป็นพระแบบบางอะไร จะแปลว่า พระรุ่งเรื่อง หรือ พระร่วง บ้างไม่ได้หรือ เพราะพระ
ที่ลือชื่อของแคว้นล้านช้างก็ยังมี พระสุก พระใส เป็นพวกเดียวกับพระบาง คือ พระร่วงเรื่องสุกใส ใต้อื่นๆ พ่อ
ขุนศรีอินทราทิตย์ คือ พระร่วงองค์แรก องค์อื่น ๆ ก็หลยได้พระนามนี้สืบมาในราชวงศ์สุโขทัย อย่างพระเจ้า
ฟ้าไรห์ของอียิปต์และซีซาร์ของโรมัน นี่เป็นเรื่องเดาเล่นของผู้เขียนเอง เพราะถ้าไม่เดาบ้างก็หมดสนุก

เดียวกัน เป็นเรื่องแสดงให้เห็นว่า พระเจ้ารามคำแหงเป็นกษัตริย์มีพระปรีชาดำริ
 แดงกล้าแข็ง ในสงครามเพียงไร ยังมีอีกตั้งหนึ่งที่ชาวไทยไม่ลืมพระคุณเลย ก็คือ พระองค์
 ทรงคิดแบบอักษรไทยให้เราได้ ใช้กันอยู่ทุกวันนี้ เพราะฉะนั้นจึงสมควรอย่างยิ่งที่ชนภายหลังจะ
 ชนานพระนามถวายพระองค์ว่าพระเจ้ารามคำแหงมหาราช

อนึ่งอาณาเขตสุโขทัยสมัยพระเจ้ารามคำแหงมหาราช ตามที่ปรากฏในศิลาจารึก ไม่
 กว้างถึงแคว้นแคว้นสุโขทัยนอกจากแพร่และน่าน ก็เพราะในสมัยที่เล่า ยังแยกกันอยู่เป็น
 ชีวระหลายเมือง ทั้งพระเจ้าเมงรายและพญาจำเมือง ตามพงศาวดารแห่งแคว้นนั้น ก็กล่าว
 ว่าทั้งสามพระองค์เป็นมหามิตรสนิทสนมกัน ดังจะได้เห็นเรื่องทางแคว้นสุโขทัยต่อไป

อาณาไทยตอนรวมกัน

(ตามตำนานสิงหนวัตกุมาร)

เมื่อดาวเมงเสวยเมืองเงินยางเชียงแสน (ตั้งเอาไว้ก่อนแล้ว) ได้นำเทพคำชาย
 ลูกพระยาเชียงรุ่งมาเป็นเทวี (เป็นเทพคำชายก็มี) ต่อมานางเทพคำชายทรงครรภ์ มีน้า
 ตาวประกายลงมาคงเห็นท้องแห่งนาง เบื้องรัศมีไปภายหลัง ไต่จันทศแล้วแตกเป็นงของดวง
 โหรทำนายว่าจะได้ลูกเป็นมหาราชเจ้า จึงได้ปราบหนไต่แท้แต่ ครั้นครรภ์นางถึงกำหนด
 แล้ว นางก็ประสูติโอรส อันนามฤษชอ บัทมังกร แต่ก่อนยัดในคำตนาพระพุทธเจ้า
 บวชเป็นภิกษุ ไม่ดำริจะปฏิบัติตามคตของวินัยเพราะยากยิ่งนัก จึงปลงตีกษาบทแล้วถือ
 เพศเป็นฤษ (ตัวหงษ์หรือหงษ์สร้างเมืองหริภุญไชย) มาสู่คัมพญาตากเมง พญาตากเมงจึง
 ให้อฤษชอให้ได้อชกุมาร ฤษชอรู้ด้วยญาณก็รู้แจ้งว่า กุมารนั้นจะมีบุญได้เป็นมหาราช
 จึงเอาชอพ่อชอฤษและชอแม่มารวมกันตั้งชอกุมารนั้นว่า มังราย (เรียกเป็นสองอย่าง มังราย
 กัม เมงรายกัม) ในหนังสือที่อ่านพบเป็นมังรายทุกตำนาน แต่ที่เรียกกันเป็นสามัญเป็น เมง
 ราย จึงจะใช้คำหลัง

เมื่อหน่อฟ้าเมงรายจำเริญขึ้นใหญ่ได้ ๑๒ ขอบแล้ว พระยาบิดาคนพ่อก็ไปนำเขานางผู้
 เป็นตุ๊กเจ้าเซียงเวียงมาให้เป็นเมีย แล้วยกแต่งให้เป็นอุปราชครองเมือง วันหนึ่งเจ้าเมงรายไป
 แอ้ว (เที่ยว) คังโกตบ่า ก็ไปเห็นเวียงเซียงรายร้างอยู่ จึงสร้างเมืองเซียงรายขึ้นใหม่และ
 อยู่ในเวียงนั้น เมื่อพญาดาวเมงจติ (ตาย) ไปแล้ว เจ้าเมงรายก็ได้ราชสมบัติในเวียงเงินยาง
 เซียงแสน ไม่ประทับอยู่เวียงนั้น แต่ย้ายราชธานีมาตั้งที่เวียงเซียงรายซึ่งพระองค์ทรงสร้าง
 ขึ้นใหม่

เรื่องพระเจ้าเมงรายสร้างเมืองเซียงราย ในซีกภาคมาตีนี้ว่าสร้างภายหลังเมื่อพญาดาว
 เมงดินพระชนม์แล้ว

คอนต่อจากนี้ ในตำนานสิงหนครมีเรื่องแทรก ซึ่งในตำนานอื่นไม่มี คือย้อนเล่าถึงเรื่อง
 พงกเขินตั้งแค่มัยโบราณว่า ฤษี ๔ คน เป็นตุ๊กพญาองค์ฟางโพธิญาณ (องค์ โกลดกับคำว่า
 ห่วง ในเสียงจีนกลางคง แปลว่า เจ้า ที่ โกลดกับ ที่ ในเสียงแต้จิ๋ว กลางคงเป็นได้
 แปลว่า ท้าวไท ฟาง ไม่ทราบ ชื่อนั้นจะหมายถึงกษัตริย์ไทยในยุคนั้น เพราะต่อไป
 เรียกว่า องค์ฟางโพธิญาณเมืองอิเทหราช) คนพี่ชื่อพาดูเทพ คนถ้วนต้องชื่อ สุทัศน์
 คนถ้วนสาม ชื่อ ปพาน คนถ้วนสี่ชื่อ จันทสิขคุงค เขาเจ้าเกิดมาเป็นตุ๊กพ่อเดียวกับคน
 ตระแม่แต่ วันหนึ่งฤษีทั้ง ๔ ตาพระยาคนพ่อก็ไปนำเพ็ญธรรม พระยาคนพ่อก็ตองว่า ถ้าเห็นที่ใด
 สวมครุสร้างบ้านแปลงเมืองก็อย่าละพ่อเลย “จิมพ่อก็คิดให้เป็นเมืองจิมเทอญ” (เห็นจะตั้งว่า
 ภูคอรสร้างภูคอรแล้วบอกมาให้ทราบ) ฤษีทั้ง ๔ รับคำสั่งแล้วก็พากันลงไปยังบนหนอกาศ
 มาถึงต่าน (แปลว่าชาย) ป่าแห่งหนึ่ง ราบเพียงเรียงงาม ก็ตั้งหยุดพัก ตกเที่ยงคณก็เห็น
 แดงพุงขนมาจากดินสูงเจดษจตองคน แดงจึงเห็นพระเกศธาตุแห่งพระพุทธเจ้าแปลงวิคิมพุงขนมา
 แดงพ่นแผ่นดินสูงจตองคนตาด ฤษีทั้ง ๔ จึงบนขอบไหว้พระเกศธาตุด้วยทคคิตทเทหาห้าแห่ง (เบญ-
 จางศประดิษฐ) ทั้งพระเกศธาตุยุคชนมานัน คือกอทเมืองหริภุญไชย เวลาตกดวดยงเป็น
 ป่าไม้ไม่อยู่ ฤษีทั้ง ๔ ประสงค์จะเอาธาตุพระพุทธเจ้าออกถรง จึงอธิษฐานขอให้เกิดมีนา
 เทวดารักษาทนนกบนตาดใหม่ต่านคำ (รางนาคทองคำ) กายแต่คอยอชชบุรพค (คอยดูเทพ)
 ลงมา เกิดเป็นหวยนาชอจ่า หวยดิน ฤษีกมนาดรงพระธาตุ เสร์จดังรงพระธาตุแล้ว ฤษีก็
 เหาะต่อไป ถึงที่แห่งหนึ่งเป็นเวลาดาวถูกโกชนในท้องฟ้าดูกว้าง ฤษีสุทัศน์จึงบอกแก่สาม

พี่น้องว่าเป็นนมคอนด์ จะมีคนมาสร้างบ้านแปลงเมืองโน่น และเรียกว่าเมืองเชียงตอง (เคี้ยว
 หนับเป็นอำเภอ) จึงจะขออยู่บำเพ็ญฌานกับฤษัพาสุเทพุพลุพนทน ส่วนฤษัปปานกับฤษัจนทสิทธ
 คุมคัจฉาฤษัผู้พเหาะคือไปทางเหนือ เห็นหนองหลวงถูกหนึ่งจึงปรึกษากันว่า ควรจะช่างหนอง
 ตกนให้แห้ง แล้วคนเฒ่าบอกเจ้าองค์ฟางคนพ่อ ให้เอาไพร่พดมาอยู่ตั้งเป็นบ้านเมือง ฤษัปปาน
 เอาไม้เท้าชดทคน พอน้ำไหลซึมแค่นี้คนน้อย คนก็เรียกว่าคอยดินซึม แล้วจนทสิทธคุมคฤษั
 เอาไม้เท้าชดทคฤษัฐานว่าขอให้นำแห้งเงินหนอง ให้พ่อชารชอพระยาของค้ฟาง โปธิญาณ
 ได้ตั้งให้เป็นลูกช่างห้างเมือง (เมืองชน?) ชฤษัฐานแล้วเอาไม้เท้าชดทคน น้ำก็ไหลลงไปจีน
 ฝั่ง แล้วฤษัทั้งต้องก็เหาะไปเมืองฉเวทราช ครั้นไปถึงได้ทราบว่าพระยาของค้ฟาง โปธิญาณ
 คนพ่อตายเสียแล้ว ยิ่งเหลือแต่ลูกชายผู้พเหาะแล้วเมืองเป็นเจ้าของค้ฟางมา ฤษัทั้งสองเข้าไป
 หาพแจรงเรือให้พัง เจ้าคนพกแต่ง ให้ควานเคือคุมไพร่พดมีจำนวน ๓๐๐ คริว มาตั้งอยู่ที่หนอง
 หนับ แค้สร้างไว้แต่งนาหว่านก็ดำไม่ได้มั่ง ต้องอดอยากตายไปเหลือเพียง ๓๐ คนเท่านั้น ทน
 อยู่ค้อไปไม่ได้ ก็พากันหนีคนสู่เวียงฉเวทราช (หมายความว่าไทยในเมืองจีนเคยมาตั้งเมืองอยู่
 ไม่สำเร็จจึงกลับไป) ฝ่ายฤษัปปานเดี่ยวหนองไปทางเหนือ เห็นถาอหนึ่งก็อยู่บำเพ็ญฌาน
 หนับ ส่วนฤษัจนทสิทธคุมค วกไปทางตะวันตกหนได้เห็นค่านป่าแห่งหนึ่งเหมาะ จึงอยู่บำเพ็ญ
 ฌานหนน คนทงหลายก็เรียกทนนว่าคอยจอมคุมค้ตามชฤษั (เห็นจะเป็นคนสะแห่งกับคอยค
 ที่ว่ามาจากคำคอยชงกรรมัง) ส่วนถาที่ฤษัปปานอยู่ คนทงหลายก็เรียกว่า ถาผาแดง
 คอยค้อไปพูดถึงเรองนาคเรองผีเสื้อทริคษาหนองอะไร ๆ ยุง ๆ แลวก็กลถางชนดอย ๆ ว่า
 กาดนหนเมืองจอมคุมค้ (เชียงคอง) ทนนเป็นทอยชของพวกลดวะหรือดระว่าอยู่เคิมต้นทุกหนทุกแห่ง
 แลวว่า มชายนุหนิงใหญ่สูงกวาเพื่อน ค้าคคกหดกกวาเพื่อน ยังเหลือเพื่อนทงหลายแถ เขา
 ก็พร้อมกันปลุกให้เบ็นใหญ่ในถนหนน แลวได้ชื่อว่า มางหอย ให้อยู่เชียงแก้วแถ ผู้หนิงชอ
 มางทอง ให้อยู่จอมทองแถ ผู้หนิงชอ มางคอง ให้อยู่เชียงคองแถ ผู้หนิงชอ มางตัก ให้อยู่
 จอมตักแถ ผู้อยู่จอมคุมชอว่า มางคอง มางกา ก็อยู่เชียงกาแถ ค้างเหถ่าหลวง ก็ให้อยู่
 เชียงคาง ส่วนผัก ให้อยู่เชียงตาง ค้างมุด ก็ให้อยู่เชียงแต่น คือถาผาแดง มางตั้ง ก็

ให้อยู่เมืองตั้งแต่

เรื่องตรงนั้นเห็นจะหมายความว่า เมืองเชียงตุงยอมเป็นทอญของพวกเงี้ยวทั่วไป ตามเมืองแตรจอมเขามีสี่หัวหน้าพวกเงี้ยวควบคุมกันอยู่ มีชื่อส่วนมากเหมือนชื่อเมืองหรือสถานที่ซึ่งโคครอบครอง แล้วก็ไปกล่าวถึงไทยหนุ่มหนึ่งตุกแต่เมืองวิเทหราช หลงทางพลัดเข้ามา (เห็นจะในเขตแดนเชียงตุง) มาเป็นตุกแต่วันมั่งสิ่ง ซึ่งเป็นชอกญาในเมืองที่ชนหลวงฟ้าของแล้วพวกนี้ ๑๑ คนได้เป็นหัวหน้า (เดาเอาความอย่างนี้จะผิดถูกอย่างไรไม่ทราบ เพราะข้อความตอนนั้นเข้าใจไม่ได้ชัด) เรื่องไปตวจนอยู่เพียงนี้ แล้วก็จบเรื่องพระเจ้าเมงรายต่อไป ว่าวันหนึ่งพระเจ้าเมงรายได้กวางคำ คือกวางทองไปถึงเมืองดะตงหลาย เห็นจะหมายถึงเมืองเชียงตุงได้ไปถึงไหน ทนทนก็มาชอนตามเหตุที่ได้มา เป็นคนเจ้าได้ไปถึงป่าไม้รก ก็ว่าทนทนจึงได้เรียก ว่า บ้านรก เป็นเรื่องพยายามจะอธิบายชื่อบ้านชื่อเมืองว่ามีคนเหตุมาอย่างไรจึงได้เรียกชื่ออย่างนั้น พระเจ้าเมงรายไว้กวางคำผ่านที่ต่างๆ มาโดยลำดับ กวางคำไ้มากแห่งด้วยกัน ในที่สุดกวางนั้นก็เข้าไปในถ้ำและหายไป กวางนั้นไม่ใช่กวางธรรมดา หากเป็นกวางเทวดาเนรมิตเป็นเหตุให้พระเจ้าเมงรายได้เห็น พระเจ้าเมงรายได้ตามกวางมาถึงริมแม่น้ำแห่งหนึ่ง ก็ไม่เห็นกวางอีกต่อไป ต่อมาคนทั้งหลายจึงเรียกแม่น้ำนั้นว่า น้ำดาบ และที่ตรงนั้นว่า เมืองดะตงแล้วพระเจ้าเมงรายก็เสด็จต่อไป มีคนเหตุชอนบ้านชอนเมืองอีกหลายแห่ง ในที่สุดพระเจ้าเมงรายก็กลับมา เรื่องตอนนั้นกล่าวไว้ดังหลายหน้า แต่เมื่อรวมความก็ต้องการจะอธิบายต้นเหตุของชอนบ้านเมืองแม่น้ำแตรเขาซึ่งมีอยู่ในแถวเมืองเชียงตุงเท่านั้น ในหนังสือเรื่องชาติไทยของหมอด้อย (หน้า ๒๐๖) นำตำนานเมืองเขินมาได้ว่าเดิมเป็นหนอง มีพวกจากเห็นชอกคือในประเทศจีนมาวิดหนองให้คนเขินชอน แล้วตั้งบ้านเรือนอยู่ แต่อยู่ไม่ได้นานก็กลับไป พวกเงี้ยวก็เข้ามาอยู่แทนที่ จนถึงพระยาเมืองราย (เมงราย) มาปราบปรามพวกเงี้ยวในที่นี้ แล้วตั้งเป็นเมืองชอน เพราะฉะนั้นถ้าตามนี้ แล้วเขินหรือเมืองเขินก็เป็นส่วนหนึ่งของตานนาไทย

ต่อมาพระเจ้าเมงรายแต่งตั้งให้ขุนคอง ขุนตั้ง พาหุมุรพลขึ้นไปตีพวกเงี้ยวตามหัวเมืองต่างๆ แต่ไม่เอาชนะพวกเงี้ยวได้ ภายหลังพระเจ้าเมงรายพาเอาทัพไปตีเนอทคนดอยตุง มางคัม

นางเคียน สองพี่น้อง (เห็นจะเป็นหัวหน้าพวกตระเวนกตัญญู) นำของมากถวาย พระเจ้าเมงราย ครั้นว่า ถ้าไปตีเมืองเขินได้ ก็จะให้ทั้งสองกินเมืองนั้น นางทั้งสองก็รับอาสา โดยได้กำลังรพด จากพระเจ้าเมงรายสมทบช่วย ในที่สุดตระเวนพวกอื่นพ่ายแพ้ เมืองเขินก็ตกเป็นของพระเจ้าเมงราย จึงโปรดให้สร้างเมืองเขิงคองขึ้น และให้นางทั้งสองปกครอง

เรื่องคอนันต์กล่าวความไว้ชัวยาว อ่านเข้าใจบ้างไม่เข้าใจบ้าง เมื่อรวมความก็คยพระเจ้า เมงรายขยายอาณาเขตไปทางเหนือ ตีได้เมืองต่าง ๆ ของพวกตระเวนทางแคว้นเขิงคองโดยหัว หนาดระเวนช่วยเหลือด้วย เสร็จปราบปรามทางบ้านนั้นได้ไว้ในอาณาเขตแล้ว พระเจ้าเมงราย จึงดำริจะขยายอาณาเขตมาทางใต้ ในเรื่องทำวดความไปถึงพระเจ้าเจองฟ้าธรรมิกราช คือ ขุนเจอง ว่าเมืองทั้งหลายหนใต้คือเมืองเทิง (เดียนเป็นอำเภอชนจังหวัดเขิงราย) เมืองต้อพราน เมืองน่าน เมืองหอดวงพระบางก็เป็นเมืองชน ครั้นพญาสาธเมงผู้พ่อได้เสวยราชย์ในเวียงเงินยาง เขิงแค้น เมืองเหล่านกิงดสั่งด้วย คงเหลืออยู่แต่เมืองเขิงเวือง ไชยনারายณ์ เมืองฝาง เมือง ถาดหางชาตน้อยยางมัน เมืองควนบุเรงกัก ซึ่งมีเมืองโร พยาด เมืองเดนปลาก เขิงตาก เมือง ยอง เมืองมาง เมืองนาง เมืองตั้ง ภูคาคทาง และเมืองเขิงของเหล่านเทานนท์เป็นหัวเมืองชน (เมืองเหล่านทรูจกกมทไมรูจกกม เห็นจะเป็นเมืองในแคว้นเขิงคองเดี่ยดะมาก ส่วนเมืองเขิง ของ เดียนเป็นอำเภอชนจังหวัดเขิงราย ในพงศาวดารโยนกว่าพระเจ้าเมงรายไปตีเมืองผาแดง เขิงของได้) เพราะฉะนั้นเมื่อเสร็จปราบปรามทางเมืองเขินแล้ว พระเจ้าเมงรายจึงเสด็จยกทัพ ไปตีเมืองเทิง เมืองต้อ เมืองพราน เมืองน่านได้ แต่ก็แต่งตั้งคนไปครอง (ซึ่งจะยุ่งตรงที่ว่า ไปตีเมืองน่านได้ เพราะในศิลาจารึกพระเจ้าขุนรามกำแหงมหาราชว่าเมืองน่านเป็นเมืองชนของ ตูโชทัย หรือว่าเขตเมืองน่านกตัญญูชนไปจะไม่ได้ชนกับตูโชทัย เพราะในพงศาวดารน่านว่า เมืองวรรณคร ซึ่งเวदानเรียกอำเภอบัว ชนจังหวัดน่าน พญาเจ้าเมืองแห่งเมืองพะเยายกมาตีได้ (เรื่องพังยาก)

การที่พระเจ้าเมงรายยกทัพไปปราบปรามบ้านเด็กเมืองใหญ่ในที่ โกลดเคียง ในพงศาวดาร เขิงใหม่กล่าวถึงพระเจ้าเมงรายได้ยิ่นข่าวสารว่า ท้าวพระยาอันอยู่ประเทศที่ โกลดอาณาเขตของ พระองค์ต่างวิวาทแย่งชิงแดน ไม่ปรองดองกัน เป็นเหตุให้ราษฎรได้รับความทุกข์เดือดร้อน

ทรงคำนงว่า บ้านเมืองอันใดมีผู้เป็นใหญ่หลายคน เป็นทุกขแก่ไพร่ไทยนัก อนึ่งมีความลังกาแก่มากนัก ไม่เป็นตามคคคเป็นทเรียบร้อย ท้าวพระยาเหล่านั้นก็เชยพระญาติวงศ์พงศาดีขึ้นมา แต่พระเจ้าดวงจักรราชด้วยกัน ควรจะปราบปรามให้เข้ามารวมเป็นอาณาจักรอันหนึ่งอันเดียวกัน จะได้เป็นผาสุกแก่ราษฎรไปในภายภาคหน้า เนื่องด้วยทรงดำริเห็นดังนี้ จึงได้แต่งทัพยกไปปราบปราม

“พระเจ้าเมงรายมีลูก ๗ คน เป็นชาย ๖ หญิง ๑ ผู้ช้อยตายไปเสียชายหนึ่ง ผู้ค้าชอชุนอ้ายเครือค้ำตก ชุนคามเอ็ด ชุนคราม พระยาเมงรายเจ้าแต่งให้อ้ายเครือค้ำตกไปกินเมืองฝางใต้ช่องบี อ้ายเครือค้ำตกคคคต่อพระยาเมงรายผู้เป็นพ่อตั้งนั้นแล้ว พระยาเมงรายก็แต่งให้พวกแม่ันธนูไปยังตายเสียทกวางเมืองชวางนั้น ในทันนั้นก็ชือจากจางเมืองยง แต่หนีมาแต่ ครั้งนั้น พระยาเมงรายได้ทราบข่าวว่าเมืองดำพูนงกตนั้นยังนัก มีใจใคร่ได้ แต่มีอาจจกไปรบพระยาบา (ยี่บา ในตำนานจามเทววงศ์) กับเวียงดำพูนเมืองฟิงใต้” จึงทรงปรึกษากับอำมาตย์ก็ไม่มีใครขึ้นอาสา วันหนึ่งพระเจ้าเมงรายเสด็จไปตั้งค่ายอยู่ถึงบ้านคณคชยคุง มีดจะคนหนึ่งชืออ้ายฟ้า (ซึ่งกตมาดนั้นแปลงเป็นภาษาชาติว่าอ้ายเทอ) เป็นดกแคว้นมางคตมัตคปัญหาเฉลียวฉลาด พระเจ้าเมงรายโปรดปรานพามาเลี้ยงไว้ในเวียง แดะตั้งชือให้ว่า หมื่นฟ้า ค่อมมาหมื่นฟ้าทราบประสงค์พระเจ้าเมงราย ก็รับอาสาโดยออกอุบายให้พระเจ้าเมงรายกรวดและชบหมื่นฟ้าและครอบครัวไปเสีย ค่อมหมื่นฟ้าจะทำเป็นทไปฟังพระยาดำพูน (ยี่บา) เป็นได้ศึกชอยู่ในเมืองนั้น เมื่อเห็นเป็นชของเมอใด ก็จะได้มีหนังสือมากราบทูลให้ยกกองทัพไปตีเมืองดำพูน พระเจ้าเมงรายทรงเห็นชอบในอุบายนั้น หมื่นฟ้าก็กระทำตามอุบาย หนีไปอาศัยพญาบายบา ว่าตนไม่ได้ทำผิดคิคร้ายอย่างไร แต่พระยาเมงรายกตบได้ชบให้ไปเดียนอกเวียง พญาบายบาไม่ได้พิจารณาหตงเชอถอยคำหมื่นฟ้า รับค่อมหมื่นฟ้าไว้ หมื่นฟ้าก็กระทำตนให้เป็นที่โปรดปรานของพญาบายบาแล้วแนะนำพญาบายบาให้คาคเนนการปกครองอันเป็นเหตุให้ราษฎรได้รับความเดือตวอนเดือมคความนิยมในพญาบายบาโดยลำดับ

ระหว่างที่พระเจ้าเมงรายคอยฟังข่าวจากหมื่นฟ้านั้น ในพงศาวดารโยนก็มีชข้อความแทรกชอยู่ชองเรื่องคือ เรื่องท้าวแก่นพงศาเจ้าเมืองแกงมาทำพิชราชาภิเศกพระเจ้าเมงราย และเรื่องพระเจ้าเมงรายยกทัพไปรบกับพญาจำเมืองแห่งเมืองพะเยา

เรื่องท้าวแก่นฟงคำพญาแคว้น ว่าท้าวเป็น บุตร ท้าวผาเรืองแมนชาคำ เป็นหลาน
 พระยาเจียงขรรณิกราช ท้าวแก่นฟงคำได้เป็นพญาแทนพ่อครของเมืองแคว้นประกัน ได้ทราบข่าว
 ว่าท้าวพญาแห่งเวียงเชียงราย เป็นเชื้อสายเผ่าพันธุ์เดียวกัน จะตะบ้านเมืองฝ่ายเหนือตรง
 ไปเอาศรีอยุธยา (ทำไมจึงทราบความลับที่พระเจ้าเมงรายทรงดำริไว้ นอกจากจะต้องเข้าใจว่า
 ผู้แต่งทราบอยู่แต่เฉพาะเรื่องเป็นเช่นนั้นจึงแต่งไปเช่นนั้น) ท้าวแก่นฟงคำจึงจัดเครื่องราชภิเศกและ
 เครื่องราชูปโภคพร้อมทั้งรพตมาสู่ลานนาไทย ดังทัพขุยมัณเภาของถดปากหน้าแม่ขัน แล้วใช้
 ให้ ข้ามาตย์แคว้นนำบรรณาการมาถวายพระเจ้าเมงราย เหตุที่ยกทัพมาให้ทราบ พระเจ้า
 เมงรายมีพระทัยยินดี จึงแต่งบรรณาการของปากคอบแทนไป ครั้นสองพญาได้มาพบกันแล้ว
 ท้าวแก่นฟงคำจึงเฝ้าให้พระเจ้าเมงรายฟัง บุษม่อน (ทวด) แห่งท้าวแก่นวงคำ คือพญาเจียง
 เป็นพญาปราบดจรัฐแต่ได้ไปปราบเมืองแคว้น เสวยราชสมบัติในเมืองนั้น แล้วมีบุตรหลาน
 ดับย้ายมาตั้งท้าวแก่นวงคำ หากเป็นเชื้อชาติราชวงศ์เดียวกับพระเจ้าเมงราย อาวุธของท้าวแก่น
 วงคำมี ๕ คน คนหนึ่งชื่อยคำหาญ ได้เป็นพญาในเมืองด้านข้าง อีกคนหนึ่งชื่อท้าวสามชุนแสง
 เป็นพญาในเมืองนั้นบุรี (ในพงศาวดารเมืองน่านไม่กล่าวถึง ท้าวคำหาญและท้าวสามชุนแสง
 เป็นโอรสของเจียงกับนางอุแก้วธดาพญาแคว้น) ส่วนองค์ท้าวแก่นวงคำเป็นตูกท้าวผาเรืองแมนชาคำ
 ผู้กินเมืองแคว้นประกัน เมื่อสิ้นพ่อแล้ว ท้าวแก่นวงคำก็ได้เป็นพญาแทน พญาช่อคำร่วมฟ้าได้
 แปลงตายจุ่มตายเจืออภิเศกให้เป็นใหญ่ในเมืองแคว้นทั้งหมด เป็นตั้งพญาช่อเจ้าร่วมฟ้าเท่าพินาน
 อภิเศกพระยาเจียงผู้เป็นบุ บดินทมานกเพอจะกระทำอุษยภิเศกให้เสวยสุขในศิริราช สมบัติ
 พระเจ้าเมงรายกับคำ เมื่อเตรียมพิธีพร้อมแล้ว พญาแก่นวงคำก็กระทำพิธีราชภิเศกแก่พระ
 เจ้าเมงรายตามขัตติยราชประเพณีแคว้น ครั้นสำเร็จแล้ว พญาแก่นวงคำก็อำตาเด็กที่พกติดตัว
 ไปเมืองแคว้น

เรื่องแทรกตรงนพงยากมาก อยู่ค ๆ พญาแคว้นก็มาทำราชภิเศกให้แก่พระเจ้าเมงราย
 ดูประหนึ่งว่าพระเจ้าเมงรายชนอยู่กับพญาแคว้น ต่างที่จะเป็นความหลังมาจากเรื่องพญาเจียง ใน
 คำานอื่น ๆ จึงไม่มกต่าง ในชั้นกาลมาตย์มกต่างเป็นอีกอย่างหนึ่งว่า ก่อนที่พระเจ้าเมงรายจะ

เสด็จไปตีเมืองดำพูน พระองค์ได้ยกทัพไปทำสงครามกับพญากาฉะราช ๆ ฝ่ายแพ้ว พระเจ้า
 เมงรายก็ตี เมืองททระบุรี เรื่องครั้งนั้นดูเป็นว่าพระเจ้าเมงรายเสด็จไปตีเมืองน่าน เพราะพญา
 กาฉะราช เป็นชื่อหนึ่งของเมืองน่าน เมืองททระบุรีอาจเป็นนันทบุรี ซึ่งเป็นชื่ออีกหนึ่งของเมือง
 น่าน แต่กฟังยาก เพราะเมืองน่านจะเป็นทั้งเมืองชนของแคว้นสุโขทัยและของเมืองพะเยาและเป็น
 ของพระเจ้าเมงรายในคราวเดียวกันไม่ได้

เรื่องแทรกอีกเรื่องหนึ่ง คือเรื่องพระเจ้าเมงรายเสด็จไปตีเมืองพะเยา กล่าวความว่า
 พระเจ้าเมงรายครองราชสมบัติอยู่ ณ เมืองเชียงราย ทรงคอยฟังข่าวขุนฟ้า (หมื่นฟ้า) อาดาไป
 เป็นได้ศึกอยู่ในเมืองหริภุญไชยก็มานานแล้ว ยังมีได้รับข่าวว่า การ ที่ไปจะ ต้าเร็จดังได้ เมื่อไร
 ระหว่งนั้นไพร่พลว่างศึกสงครามนานก็จะเริ่มมือไป จึงเสด็จยกทัพไปตีเมืองพะเยาเสียก่อน แต่
 พญาจำเมืองเจ้าเมืองพะเยาจัดการต้อนรับโดยดีไม่มีการรบกัน เป็นแต่พญาจำเมืองยอมยก
 ปลายเขตแดนให้แก่พระเจ้าเมงราย แล้วพญาทั้งต้องก็กระทำสัตย์ปฏิญาณเป็นมิตร ไมตรีกัน

พญาจำเมืองแห่งเมืองพะเยานี้ มีเรื่องว่าเป็นศิษย์อาจารย์เดียวกับพระร่วงแห่งแคว้น
 สุโขทัย จึงควรเล่าเรื่องตอนนั้นแทรกไว้ด้วย

พญาจำเมืองเป็นบุตรพระมิ่งเมืองซึ่งสืบเชื้อสายมาจากท้าวจอมมาเวียงบุตรขุนเจือง ดัง
 ได้เล่าไว้แล้ว ในตำนานหิรัญเงินยางเชียงแสนเล่าว่า เมื่อพญาจำเมืองมีอายุได้ ๑๕ ปี ได้ไป
 เรียนวิชาถ้อยพิศสุกทนต์ทฤเขาเมืองละโว้ (เห็นจะเป็นฤษีคนเดียวกับที่ไปช่วยฤษีวาสุเทพสร้าง
 เมืองหริภุญไชย นับว่าเป็นผู้มีอายุยืนมากหลายร้อยปี) เรียนพร้อมกับพระร่วง เพราะฉะนั้นจึง
 รวมอาจารย์เดียวกัน พญาจำเมืองเรียนวิชาสำเร็จแล้ว ก็กลับไปเมือง เมื่อบิดาดั้นพระชนม์
 แล้ว ก็ได้ เป็นพญาแห่งเมืองพะเยา พญาจำเมืองนั้นมีฤทธิมาก ไปไหนมาไหน แดดไม่ร้อน
 ฝนไม่ตก ฟ้าให้แดดก็แดด ฟ้าให้บดก็บด เพราะฉะนั้นจึงได้ชื่อว่า จำเมือง (ในชินกาลมาดิณี
 ถูกเป็นศัพท์ว่าปรัณาทนราช) เมืองพะเยาและเมืองเงินยางเชียง แสน เป็นไมตรี กัน มาตั้ง แต่
 บรรพบุรุษเพราะเป็นเชื้อสายเดียวกัน เมื่อพญาจำเมืองและพระเจ้าเมงรายต่างได้ครองราช
 สมบัติแทนบิดา ก็ได้ให้เสนาไปถามข่าวดูร้ายประการใด ก็ให้เป็นด้ามคักพร้อมด้วยกัน ฝ่าย
 ว่า ท้าวพระยาทั้งปวงถ้อยคนว่าเป็นเชอวงศ์พญาตวจังกราช ไทวเข้มเหงมิได้ ไม่ต้องประชุมใคร

ว่าดังทุกเมือง พระเจ้าเมงรายก็พิจารณาเห็นว่า บ้านเมืองอยู่ใกล้กันไม่เป็นล้ามคคิ พระองค์ จึงยกทัพไปตีเมืองเหล่านั้นได้ แล้วให้อำมาตย์ชื่อชายพ้ามาน (เห็นจะเป็นคนเดียวกับที่ไปอยู่กับพระยาชัยบาเมืองทริภุญไชย) ไปขอเช่าเมืองต่างเมืองจากพญาเงี้ยวเมือง บอกว่าถ้าไม่ให้ก็ ชาติไม่ตรีกัน คือภายหลังเอาคืนมาอีกก็ได้ เพราะเมืองเชียงรายของพระเจ้าเมงรายนั้นเห็นจะ ไม่ถาวรไปข้างหน้า เหตุว่าแรกจะสร้างเมืองนั้น นิมิตเกิดขึ้นอย่างหนึ่งก็เกิดอนคตชาติไปเสียแล้ว นิมิตนั้นคือพญานาคมาบอกให้พระเจ้าเมงรายว่าให้ไปหาที่ที่นั่นในวันรุ่งขึ้น อย่าให้ทันอรุณ พระเจ้าเมงรายก็บรรทมตื่นสาย ครั้นไปถึงที่นั้นก็ไม่เห็นพญานาค เห็นแต่รอย เพราะฉะนั้น ชายพ้าจึงเห็นว่าเมืองเชียงรายจะไม่ถาวร พญาเงี้ยวเมืองก็เห็นด้วย ขอมแบ่งเมืองให้พญาเมงราย ตามที่ขอ (ต้องทำความเข้าใจว่าตอนนั้นชายพ้ายังไม่ได้ไปอยู่กับพระยาชัยบา ผิดกับที่เล่ามาใน เรื่องแรก)

ครั้นถ่วงพระร่วงผู้ครองเมืองสุโขทัย ก็ตั้งพญาเงี้ยวเมืองผู้เป็นเกดอ ก็ตั้งใจออก จากเมืองสุโขทัยมาเยี่ยมพญาเงี้ยวเมือง พระร่วงเห็นนางเทวีของพญาเงี้ยวเมือง (ในพงศาวดาร โยนกว่าชื่อนางชวเชียงแสน) มีรูปงามบริสุทธิศดุจดังเทพธิดา พระร่วงปรารถนาจะเพียรพยายาม เอาให้สมหวัง ครั้นหนึ่งพระร่วงก็แต่งคนให้เหมือนพญาเงี้ยวเมืองเข้าไปหา นางก็ล้าคัญคิดว่า เป็นพญาเงี้ยวเมือง ความมาแต่กรูเรื่องกนชนเมื่อพระร่วงออกจากห้องและพญาเงี้ยวเมืองเข้าไป พญาเงี้ยวเมืองจึงทราบเรื่อง ก็โกรธหนัก เรียกภรรยาตามจับตัวพระร่วง พระร่วงก็หนีไป จำแดงคนเป็นนกเขียงบินหนีไป พญาเงี้ยวเมืองรำยมนต์ นกนั้นก็ออกกำลังตกลงในหนอง หนอง นั้นจึงได้ชื่อว่าหนองเขียง (อยู่ในอำเภอพะเยา) จนทุกวันนี้ แล้วนกกนั้นก็กลับเป็นจิ้งจกแดง โจนลงไปในสระแห่งหนึ่ง สระนั้นจึงได้ชื่อว่า หนองจิ้งจกแดง จนทุกวันนี้ พอคนทั้งหลายใกล้ สระนั้น จิ้งจกนั้นก็กลับเป็นคนคืนชาติไป พญาเงี้ยวเมืองเสกมนต์เกิดเป็นหินแข็ง ตัวตุ่นตันไม่ไหว พญาเงี้ยวเมืองก็จับพระร่วงได้ ให้จำขังไว้ และจัดให้ย้ายแก่คนหนึ่งอุปฐากสำรับกับข้าวทุกเวลา วันหนึ่งย้ายแก่ไม่มีกับข้าวจะได้สำรับให้พระร่วงเสวย เห็นไม่ตาหีบ (คัมภีร์ปดา) มีหนังสือปดา คีตอยู่ ก็เอาได้สำรับไปให้พระร่วงเสวย พระร่วงเห็นดังนั้นก็มีความน้อยใจหนักอกพูดไม่ออก ก็รำพึงว่า โอ้ตัวกูหนอ จะมาสิ้นชีพเสียทีหรือว่าไร ย้ายผู้มาตุภูมิถึงปานนี้ แล้วท่านก็ตั้ง

ยชิษฐานว่า ถ้าแต่อายุจะยืนยาวต่อไป จะได้เป็นท้าวพญาอย่างเต็ม จึงให้ไม้คาหีบหนีออกจากราก
 ออกไปชนเคียวจน ว่าแตกก็เอาไม้คาหีบปักลงดิน ไม้หนักก็ออกจากรากออกไปชนหินโต จึงได้ชื่อว่า
 ไม้คาหีบพระร่วงมาจนบัดนี้ ที่ซึ่งพระร่วงแปลงเป็นคูนคั้นเข้าไปในดิน จึงได้ชื่อว่า บ้านคูน
 ที่ซึ่งพญาจางเมืองเขาเดียมชด รอยชดนั้นเป็นร่องไป ค่อมมาภายหลังหน้าเดินได้ คนทางหัตถายจึง
 เรียกกันว่า นามแม่คูน ต่อมาเท่าถึงทุกวันนี้

พงศาวดาร โยนกกล่าวความตอนที่พญาจางเมืองจับพระร่วงได้เป็นอย่างดีเรื่องพงศาวดารจีน
 ว่า “เมื่อนั้นพญาจางเมืองรำพึงว่า จะฆ่าพญาร่วงกับเมียลูกเสียก็ไต่แต่ แต่ว่าเมืองโตกับลูก
 เป็นเดรแก่กันสืบไปชระตะ บัดควรฆ่า อนึ่งเมียลูกก็หากร้าย ก็ได้ผูกพญาร่วงไว้ จักตัดแต่งสิ้น
 โหมเอาเองก็บ่ควร ล้วนคนกูเป็นพญาใหญ่ ควรกูให้ไปให้จัดหายกูเจ้าพญาเมงรายคนมีบุญ
 สมภาร และมีบุญญาอุตสาหกิจแต่ตั้งถ้อยด้วยความชอบสูกติ ควรให้ท่านมาพิจารณาตัดแต่ง
 ความต้อนแก่เผื่อและพญาร่วง อนึ่งมิอาจทแกลคนกันหือเป็นสันทุกควรแต่ ว่าอันแล้วพญาจางเมืองก็
 มีราชดำสั่งไปเชิญพระเจ้าเมงรายผู้เป็นเกลตอมาพิจารณาเหตุการณที่พระร่วงคิดนอกใจ พญา
 เมงรายก็รำพึงว่า “โบราณธรรมแต่ก่อน เจ้าความยอมมาสู้สู้รู้ได้ความพิจารณาตาย บัดนี้ดีหาย
 ทั้งต้องเป็นความกบกัน หากไปพิจารณาความแห่งเขาทั้งสอง ฉนั้น เมื่อบไปก็จักเป็นเดรแก่
 กันมากนักษระตะ ครั้นกูจักหือเอาพญาร่วงมาตัดแต่งสิ้นใหม่ มั่นก็เป็นพญามีอานุภาพมากนักษ
 จะมีความระอาชนักชระตะ อันพญาศรีธรรมราชและนครหลวงกับพญาศรีอยุธยา อันเป็นญาติ
 พญาร่วง ก็จักเป็นเดรแก่ดีหายเจ้าพญาจางเมืองชระตะ ควรกูไประงับเดรแก่ดีหายกูเจ้าพญา
 จางเมืองและพญาร่วง ให้หายกังวลควรชระตะ” ว่าอันแล้วก็มายังเมืองพะเยา พญาจางเมือง
 ก็ต้อนรับเจรจาปราศรัยเล่าเรื่องพญาร่วงให้ฟัง พญาเมงรายจึงโกล่เกลี่ยให้ทั้งสองเป็นมิตร
 ไมตรีกันดีกันอย่างเต็ม โดยให้พระร่วงขมาพญาจางเมืองเป็นเบี้ยเกาตุนเกาตวงคือ ๕๕๐,๐๐๐เบียบ
 (ไม่ทราบว่าเขาไปทำไ้มากมายเช่นนั้น ในตำนานเมืองหิรัญเงินยางว่า พระร่วงยอมเสีย
 ทองคำหนักเท่าค้วนาง) พระร่วงและพระยางามเมืองก็ยอม แล้วพญาทั้งสามจึงไปกระทำสัตย์
 ต่อกันณริมฝั่งชุนกู เหตุที่กลษตรียทั้งสามนี้เองกัน ภายหลังมา แม่นานจึงมีชื่อว่า นามเมือง ดับ

มาจนทุกวันนี้ แต่พระเจ้าเมงรายจึงตาบอดสหายกลับไป แต่พระร่วงนี้อยู่ตอนศิลาดีตราคม
ต่าง ๆ ให้แก่พระยาจำเมืองก่อนแล้ว จึงลากลับไปคืนนครสุโขทัย

ในตำนานเมืองหิรัญเงินยางกล่าวความแปลกเพี้ยนกับข้างต้นบางว่า พระเจ้าเมงราย
คิดสินให้พระร่วงเสียทองเท่าตัวนางแล้ว ก็พาพญาทั้งสองลงไปแม่น้ำสายตา แล้วให้เอา
หรงฟงหรือของแม่น้ำสายตาอยู่ แล้วพระเจ้าเมงรายก็ให้ โอดาท ให้คนตีกัน ภายหลังแม่น้ำ
สายตาจึงได้ชื่อว่า น้ำแม่ือง เมื่อเห็นท่าอทองดำมาถึงท่า ท่านจึงได้ชื่อว่า ท่าเห่ ที่ซึ่งพระเจ้า
เมงรายตั้งโรงศาลหรือถ้ำที่เขาท่าอทองสองไปตัดสินความนั้น คำบถนั้นจึงได้ชื่อว่า บ้านถ้ำ
(ที่อำเภอพระยาหม่องใหญ่เรียกว่า ถ้ำถ่าน หรือ ถ้ำถ่าน เห็นจะเป็นรายเดียวกัน) เมื่อราชทูตไป
ประชุมบอกนอญคอยฟังคำตัดสิน จึงได้ชื่อว่า บ้านป้อ แล้วพญาจำเมืองก็ปลุกมาด้วยพญาเมงราย
ว่า พระร่วงนี้ บิดาของเธอเป็นพญาดีอ ฝ่ายมารดาเป็นผีเสื้อ (เทพธิดา) เชื่อมฤทธิมาก จำแต่ง
เพศเป็นอย่างไรก็ได้ (ในพงศาวดารเชียงใหม่มีพิศเพี้ยนกับที่เล่ามาบ้างว่าพระร่วง เป็นตุ๊กนาย
พรานกับผีเสื้อ) เพราะฉะนั้นจะขอคืนทองคำหนักเท่าตัวนางให้แก่เธอ พระเจ้าเมงรายก็เห็น
ชอบด้วย พญาจำเมืองก็คืนทองคำให้พระร่วงตั้งเท่า แล้วเขาก็เป็นมิตรต่อไป

เรื่องพระร่วงองค์ที่เล่า ทำให้คิดถึงพระร่วงอรุณกุมารซึ่งเป็นตุ๊กนางนาค พอเทียบ
กันได้กับพระร่วงตุ๊กผีเสื้อ พระร่วงอรุณกุมารขึ้นหาวิชาพระยาของอยู่ ก็เทียบกันได้กับเรื่อง
แปลกกันแต่ชนิดตุ๊กผีเสื้อเมีย พงศาวดารโยนกว่า ถึงปีใหม่พระร่วงเคยยกจตุรงค์เสนาไปค้า
เคียวเกด้ายังแม่น้ำโขงโดยทางเมืองพะเยา หนทางที่พระร่วงเที่ยวไปมา ยังปรากฏเป็นร่องลึก
เรียกว่า แม่ร่องช้าง มาจนทุกวันนี้ ส่วนพระร่วงอรุณกุมารไปค้าเคียวเกด้าที่แก่งหุดงแต่
จนนำหายไป เทียบเรื่องตุ๊กผีเสื้อคดงกัน เรื่องพระมหาภคชตรีภทธานุภาพดมัยโบราณ มักมีข้อ
ความแปลกประหลาดข้อจรรยา นกเป็นขรรคมดา เพราะคนตำมัญจาคองการให้เป็นอย่างนั้น มีฉะนั้น
ก็ไม่ใช้ผู้มีบุญ เหตุนี้เรื่องจริงจึงต้องมีอะไรเพิ่มเติมแปลกกว่าตำมัญจาคออกไป เป็นเรื่องที่ชอบ
เล่าชอบฟังกันสืบต่อ ๆ กันมา เรื่องก็ผิดเพี้ยนกันไปต่าง ๆ เต่าไป ๆ จนกระทั่งทำให้ผู้มีบุญต้อง

เดี่ยหาย ดังเรื่องพระร่วงผิดถูกผิดเมีย ก็ดูเหมือนกันไม่เห็นว่าเป็นเรื่องเสื่อมเสียพระเกียรติยศ
อย่างไร ที่แท้เรื่องเช่นนั้น ก็เป็นแต่ขยายเท่านั้น

ครั้นพระเจ้าเมงรายเสด็จกลับมาเมืองแล้ว ต่อมาได้ ๕ ปี ก็ทรงสร้างเมืองฝาง นี้แต่ตาม
ตำนานหรือเงินยางเชียงแสน ซึ่งมีความกล่าวต่อไปว่า พระเจ้าเมงรายทราบข่าวจากพวกพ่อค้า
เล่าลือว่าเมืองดำพูนเจริญสมบูรณ์มาก ก็อยากใคร่ได้ จึงใช้ให้พ้ามานไปเป็นได้ศึกอยู่ในเมือง
ดำพูน เรื่องสืบต่อกันมาแต่เดิมแล้ว แต่ไม่สำคัญ จะได้เห็นเรื่องพระเจ้าเมงรายตีเมืองดำพูน
ตามความในตำนานถึงหนวดกุกุมารต่อไป

เมื่อหมื่นพ้าไปเป็นได้ศึกอยู่กับพญาธิบา ได้ยุยงส่งเสริมพญาธิบาให้ตั้งกองทัพประมุขคิด
ทำนองกดขี่ของธรรม จนราษฎรเกลียดชังมาก แต่กองทัพมีหนังสือไปทูลพระเจ้าเมงราย พระเจ้า
เมงรายก็เขารพดเป็นอันมาก เสด็จออกจากเวียงไชยนครมาประชิดตีเมืองดำพูน พญาธิบา
ทราบข่าวก็จึงแต่งแสนพ้า (คืออ้ายพ้าหรือขุนพ้า) ออกไปรบ หมื่นพ้าทำเป็นพ่ายแพ้นกลับมา
มาแจ้งแก่พญาธิบาว่า ชาติไทยมาเป็นจำนวนมากหลายนัก เห็นจะต่อต้านได้ไม่อยู่ แนะนำให้
พญาธิบาคิดถ่ายเทครอบครัวหนีออกจากเมืองไปเสียก่อน พญาธิบาทก็เชื่อพยพครอบครัวหนี
ออกจากเมืองดำพูนไปถึงคอยแห่งหนึ่ง แล้วแถมมาอยู่ในเวียง เห็นแสงไฟสว่างรุ่งเรืองทั้งเมือง
ก็รู้ว่าชาติไทยเข้าเมืองได้ ให้คนนำ พญาธิบาทกับชาวแต่เดิม ตั้งศรัทธาบูชาขอให้คนมากินเมือง
ดังเดิม ก็จึงให้กองทัพชาวองมาตั้งอยู่เหนือแผ่นดินที่เก่า ข้าราชการแต่เดิมโยนห่อข้าวขึ้นไปในอากาศ
ตามพัดเอาของห่อข้าวขึ้นไปข้างฟ้าไม่เสีย เป็นนัยคิดว่าพญาธิบาทก็เสียดเมืองนั้นไม่ได้กิน เหตุเพราะ
พญาธิบาทมิได้พิจารณา พังคำคนต่างดาวอนเขาอาศัยอยู่ใหม่จนเสียบ้านเสียเมือง ถึงตรงนี้
ในตำนานมุขสาสันว่าพญาธิบาทเสียดบ้านเมืองจนหน้าตาเหือด คอยที่พญาธิบาทหยุดพักอยู่นั้นคอย
ไปจึงได้ชื่อว่า คอยบาไห้ ครั้นแล้วพญาธิบาทหนีไปหาพญาเบิกคณนุของอนอยู่ด้วยเมืองนคร
ดำปางนั้นแล

ครั้นพระเจ้าเมงรายตีเมืองศรีบุญไชยได้แล้ว ท้ามนักเสด็จออกจากเมืองศรีบุญไชย
แสนและเมืองเชียงราย เมืองฝาง ทั้งสามเมืองมาเสวยเมืองศรีบุญไชย ส่วนเมืองเชียงแสนเชียง
รายให้ราชบุตรสองคนพี่น้องครองต่อไป ส่วนพญาธิบาทก็พ่ายไปหาพญาเบิกคณนุของอนกินเมือง

นครจำปาศักดิ์ ต้องลุ่มผู้คนหมายมาตีเอาเมืองหรือญไชยคืน โดยมีพวกอโยธยาซึ่งเป็นมหาจักรวรรดิ
มาช่วยด้วย (ถ้าหมายถึงกรุงศรีอยุธยา ก็เป็นเรื่องเก่าเรื่องก่อนหมังกุญชร) ฝ่ายพวกลอร์ดแหมซึ่ง
พระเจ้าเมงรายใช้ให้ไปตีบราชการรบปราบเรื่องก่นำชาวมาทูด พระเจ้าเมงรายจึงสั่งให้ขุนคราม
คนถูกเป็นแม่ทัพไปตั้งรับข้าศึก ครั้นกองทัพพญาเบิกพญาบายบาและพญาบอนคนถูกยกมาถึงเมือง
หรือญไชย กองทัพทั้งสองฝ่ายได้ปะทะกัน พญาเบิกและพญาบอนเสียชีวิตในที่รบ ส่วนพญาบายบา
หนีไปเมืองนครจำปาศักดิ์ ขุนครามคิดตามไปได้เมืองนครจำปาศักดิ์ ส่วนพญาบายบาตายหรือหนีไปได้ไม่
กลาง เมื่อขุนครามได้เมืองนครจำปาศักดิ์แล้ว ก็ตั้งเสนาเมืองทนนคนหนึ่งชื่อแสนพิงไชย กินเมือง
นคร "แต่ท่านก่นำมาเมือง ตามทางมารวมถนนที่ทุ่งข้าวสาร คือพญาจำเมืองเจ้าเมืองพระยาและ
พระยาร่วงเมืองอโยธยา ท่านก็ฆ่าพญาเมงราย ท่านก็แต่งตั้งพระยาอโยธยา และพระยาร่วง
เมืองสุโขทัยไปตั้งเมืองโตแล้ว พระยาอโยธยาพระยาสุโขทัยและพญาจำเมืองเจ้าเมืองพระยา
ก็พิศอกมาพร้อมกัน อภิเษกพระยาเมงรายเจ้าให้เป็นท้าวเอกราช" ข้อความในสังหนวดีกุมาร
ครั้งนี้ฟังไม่ชัดว่าหมายความว่าอย่างไร ดูประหนึ่งว่าพญาจำเมืองและพระยาร่วงซึ่งอยู่อโยธยามาช่วย
พญาบายบา แต่ถูกพระเจ้าเมงรายจับได้ไม่ฆ่าปล่อยตัวไป แต่ทำไมจึงมีทั้งพระยาอโยธยา
และพระยาสุโขทัยเป็นสองชั้น ซึ่งในข้างต้นมีแต่พระยาร่วงเมืองอโยธยา แต่พญาทั้งสาม
กลับมากับหรือมาช่วยงานอภิเษกพระเจ้าเมงราย สอดรับความตอนนั้นในตำนานอื่นก็ไม่
คมแต่ในพงศาวดารเมืองน่านฉบับพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช พระเจ้านครเมืองน่านให้แปลพงศาว
ดารฉบับกรมเจ้าเมืองว่า "ครั้นถึงจุลศักราช ๖๕๕ เจ้ามังรายก็ได้เป็นเอกราชปราบดาภิเษกไทยคือ
ระพูน ละคร เมืองแพร่แต่นั้นมา เมืองอโยธยาและสุโขทัยก็มาอ่อนน้อมกับพระยาจำเมือง พระยา
ร่วง ทุกน่านาประเทศก็มาอ่อนน้อมพร้อมเพรียงกัน ก็กระทำกรมมังรายสมมติ ยกเจ้ามังราย
ขึ้นให้เป็นใหญ่ได้นามว่า มังรายเอกราชกษัตริย์น่านแต่" ความที่กล่าวมานี้ฟังไม่ชัดเหมือนกัน
แสดงว่าผู้แต่งใช้ตำนานของเก่าเป็นหลัก เมื่อตำนานเดิมไม่ชัดเจนก็พลอยให้ที่แต่งใหม่ไม่
ชัดเจนไปด้วย สอดกับเรื่องที่มีอยู่ในชินกาลมาลินี ก็กล่าวแต่ว่าเมื่อพญาบายบาพาทัพแพ้แก่
พระเจ้าเมงรายแล้วหนีไปอยู่ที่บง ซึ่งเมืองพญาเมืองเขตางนคร (ในพงศาวดารโยนกว่า
พญาเบิกเป็นลูกพญาบายบา) แล้วพญาบายบาพาพญาน้องหนีไปทางใต้ ต่อไปไม่กล่าวถึงอีก คงกล่าว

เพียงว่าเมื่อพระเจ้าเมงรายได้เมืองเขตวงนครแล้ว จึงตั้งมณฑลขบขันพระว่าคนหนึ่งให้เป็นพญา
 ปกครอง พญาตะจ่าไม่ชอบใจเมืองเขตวงก็เก่า จึงไปสร้างเมืองเขตวงคใหม่อีกเมืองหนึ่ง
 อย่างไม่คิด เรื่องตอนหลังจะยังไม่ตรงกันก็เพียงพูดความ คงถือได้ว่าพระเจ้าเมงรายคเมือง
 หริภุญไชยได้แล้ว พญาขบขันไปอยู่เมืองลำปาง ภายหลังยกทัพกลับมาจะตีเอาเมืองคืน แต่ถูก
 ขุนคราม โอรสพระเจ้าเมงรายคแตกคองหนีเค็ดตลงไปได้ พระเจ้าเมงรายคได้เมืองลำปางอีก
 เมืองหนึ่ง ส่วนพญาขบขันและพญาเบกซึ่งเป็นน้องหรือเป็นลูกพญาขบขันตามค จะเสียชีวิตในที่
 รบหรือว่าหนีไปได้ก็ตามค ไม่สู้สำคัญ ถ้าคอยู่คเรื่องพระเจ้าเมงรายคได้คแคว้นหริภุญไชยของ
 มอญ เป็นครั้งแรกคสามารถรวมแคว้นฉานนาไทยมาเป็นคหนึ่งอันเดียวคกันได้ทั้งหมด (ยกเว้น
 เมืองพะเยาเมืองน่าน) เป็นคขณะคตายคถึงคกับพระเจ้ารามคำแหงมหाराช ทรงสามารถ
 รวมรวมประเทศไทยคอนคได้คลงมา ซึ่งคเป็นประเทศคหนึ่งอันเดียวคกัน เป็นคอันคว่าประเทศไทยใน
 คอนคคอยู่กับชาติไทยโดยคสมบูรณ์ หากคยังคแยกคกันอยู่คเป็นคสามอาณาจักร คคืออาณาจักร
 ฉานนาไทย พะเยาและคสุโขทัย จึงคสมควรคถือคได้คว่าเป็นคสมัยคสำคัญคคหนึ่งคในคประวัติศาสตร์คของ
 ชาติไทย ซึ่งคในคพงศาวดารโยนกคกล่าวคสรุปคความคว่า อายุคเมืองคหริภุญไชยคตั้งแต่คแรกคตั้งคเมือง
 มาคจนคเดียวคเมืองคแก่คพระยาเมงรายคในปีคจุลศักราช ๖๔๓ (พ.ศ. ๑๘๕๔) รวมคเป็นคอายุคเมืองคได้ ๖๑๘ ปี
 เหตุคการคณคสำคัญคในคตอนคนี้คอีกคเรื่องคหนึ่ง คคือคเรื่องคพระเจ้าเมงรายคสร้างคเชียงใหม่ ซึ่ง
 ในคตำนานโยนกคกล่าวคพอคกับคเนื้อคความคในคสันกาลคมาคนี้คว่าคสร้างคชนคก่อนคได้คเมืองคนครคลำปาง ได้
 ได้คเรื่องคซึ่งคมีคฝอยคเรื่องคอื่นคๆ ไว้คด้วยคว่า

เมื่อพระเจ้าเมงรายคได้คเมืองคหริภุญไชยคแล้ว คและคเสด็จคราชย์คในคเมืองคนั้นคได้คสองคปี จึงคมอบ
 เณคเมืองคหริภุญไชยคให้คขุนคพ้าคเป็นคพญาคครองคเมือง ส่วนคพระคองค์คได้คจึงคไปคสร้างคเวียงคกุมคคามคณคที่
 โทคดคแม่คระคมีงคค (คพิง) คอันคหนึ่งคพระเจ้าคเมงครายคจักคใครครู้คว่าคประชาชนคพคตคเมืองคของคพระคองค์คเป็นคสุข
 คหรือคทุกคชนคนี้คได้ จึงคปลคยอมคพระคองค์คเป็นคราชคครูคหนึ่งคผ่านคควรคคำคร้อยคคำคไว้คภายใน คนุงคผ้าคไทยคปก
 คกายคนอก คปลคยอมคเข้าคไปคในคตลาดคเมืองคกุมคคามคแล้วคไปคนั่งคอยู่คริมคแม่คพิง คตั้งคคนคเข้าคตาคคและคดูคคน
 คตงคอาคบน้ำคในคแม่คพิง คท้าวคเชอคว่าคพิงคว่า คบุคคลคผู้คใดคอาคบน้ำคแล้วคดูคบคสมคตงคตุม คก็คจักคให้คผ่านคควรคคำ
 คร้อยคคำคแก่คมันคผูคนน คพระเจ้าคเมงครายคคุณคผู้คองคอาคบน้ำ คก็คหาคผู้คใดคดูคบคสมคตงคตุมคสักคคนคมีคได้ คเรื่องคหยุด

แคว้นหรือญไชย

๑๗๓

อยู่เพียงเท่านั้น แดงกมเรืองสร้างสะพานกุมกามข้ามแม่น้ำ และเรืองสร้างพระพุทธรูป หมดเรื่อง
นแดดถกตองเรืองพระเจ้าเมงรายคำริการจะยกกองทัพไปตีรามัญประเทศ ก็ดำจ่า ประเทศมอญ
ในยุคนั้นเกิดชกต เตี้ยเมืองมตีมานคร พญาอู่สุทชโถม (เจงพยูเจง) เจ้านครมตีมานครไป
กรุงหงสาวดี ฝ่ายพระเจ้าเมงรายเห็นได้ทวงทีจยยกทัพไปตีเมืองหงสาวดี พญาหงสาวดีชื่อ สุทช
โถม มีความเกรงกลัว ยอมข่อนน้อม และถวายธิดาชื่อว่า นางปายโค (ว่าเป็น คตะแม่ศรีใน
เรื่องราชาธิราช ฟังเลี้ยงคล้าย พระโค ซึ่งเป็นชอกกรุงหงสาวดี) ให้แก่พระเจ้าเมงราย พระเจ้า
เมงรายก็ชนชมนยินดียอมรับทางพระราชไมตรี แดงเสด็จกลับเมือง ยภิเชกชิดาพระเจ้าหงสาวดี
เป็นราชเทวี

เรื่องนี้จะฟังว่าพระเจ้าเมงรายได้ไปตีหงสาวดี (ยังไม่ได้ดอบตุงศาสดารทางเมือง
นั้น) ก็เห็นเป็นเพียงยกไปตีเท่านั้น ไม่ได้เมืองหงสาวดีเป็นอาณาเขตเหมือนอย่างได้แคว้นหรือ
ญไชย ในเรื่องจึงไม่ได้กล่าวข้อความอะไรยิ่งไปกว่าที่เล่ามาข้างต้น

ยังมีเรื่องเกิดชกตเรื่องหนึ่งเป็นอย่างเรื่องศรีทนนไชย คือพญาเมืองไค้ (จะหมายศความ
ว่ากรุงสุโขทัยหรือกรุงไค้ไม่กล่าวให้ชัด เพราะเป็นเรื่องเกิดจึงต้องพูดมั่ว ๆ ใดอย่างนั้น) ไช
ทุดเป็นแขกเมืองนำทวายเส้นหนึ่งยาว ๒๐ วา เล็กจนสั้นเข็มได้ มาถวายพระเจ้าเมงราย เพื่อ
จะแสดงฝีมือช่างทอไค้ด่าเก่งเพียงไร พระเจ้าเมงรายจะแสดงให้ทุดเห็นจำชาวเมืองเหนือเก่งกว่า
คือสามารถเหตาทวายยาวดงร้อยจากไค้ และจะดำนาเหตาดวย พระองค์ให้ช่างไม้หนึ่งชอ
กาดโถม ทำกตอบายเอาไม้ท่อนหนึ่งถากแต่งดีแล้ว ตอไปจมไว้ในแม่น้ำ แล้วเขาสระเกิดไม้
ไล่กรวยท่มห่อให้ตี เขาสงใจในน้ำ เพื่อให้ไม้พืดสระเกิดไม้ชอกทีตะน้อยเป็นดังคนถาก จัดการ
เตรียมใจแต่กตางคณ ครนรุ่งเช้านายช่างกาดโถมเข้าเฝ้าพระเจ้าเมงราย ขอบำดำคังนำถากไม้
ให้แขกเมืองดู จึงให้ชักไม้ทงเปิดอกคณหนึ่งยาว ๓ วา ลงไปในแม่น้ำแม่พิงค่อนหน้าแขกเมือง
แสดงกตบชวานให้คัม ลงดำนาพุกใหญ่หนึ่งกชนมาไหว้พระยาว่า ถากไม้ดำเร็วแล้ว ขอบให้ชัก
ไม้ชนดู พระเจ้าเมงรายก็ให้ชักไม้คณทถากใจแสดงชนมาให้แขกเมืองดู ก็เห็นเป็นรอยถากใหม่
งามนัก ค่อไปมีการสลักเม็ดตชางดำวเม็ดเดียว เป็นรูปช่างสองตัวชนกัน แดงดับชวานไว้

โกนผมต่างมีตโกน ด้วยความสามารถและความชอบอย่างนี้ พระเจ้าเมงรายจึงตั้งให้ช่างกาตโกน
เป็นที่ หมิ่นเจตรา ไปครองเมืองรอย (เชียงแสน)

เรื่องชนคนมคธอยู่อย่างเดียวกันได้ทราบความคิดเห็นของผู้แต่ง

ต่อจากเรื่องชนคนแล้ว ก็กล่าวถึงพระเจ้าเมงรายยกทัพไปตีเมืององวะของพม่า (ตอน
นี้เมืององวะเห็นจะตกอยู่ในอำนาจไทยใหญ่) พระเจ้าองวะยอมอ่อนน้อมถวายราชบรรณาการ
แล้วพระเจ้าเมงรายขอเอาช่างต่าง ๆ ชาวเมืองพุกาม มีช่างทอง ช่างหล่อ ช่างเหล็ก และช่าง
อื่น ๆ มาฝึกหัดชาวตานนาไทย โปรดให้เอาช่างทองไว้เมืองเชียงตุง ช่างช่างไว้เมืองรอย เอา
ช่างเหล็ก ช่างหล่อ และช่างต่าง ๆ ไว้เมืองกุกกาม วิชาช่างทั้งหลายจึงได้มีในเมืองตานนาไทย
สืบมาจนทุกวันนี้ แล้วถึงเรื่องได้เม็ดตต้นศรีมหาโพธิ์ ๕ เม็ดตมาจากเมืองตังกา เขามาปลูกใน
ตานนาไทย หมดเรื่องเหล่านี้แล้ว ก็ถึงเรื่องสร้างเมืองเชียงใหม่ กล่าวไว้ว่า พระเจ้าเมงราย
ครองราชสมบัติในนครกุกกามมาได้ ๕ ปี วันหนึ่งเสด็จไปประพาสช่างเห็นอถองคอยออยช่าง คือ
คอยตเทพ ได้ทอศพระเนตรทนนเป็นไชยภุมิตี และทรงตั้งปณิธานความบรมขุหนึ่งมาบอกเจ้า
อัยทนนจระมัยศแต่ระตมบตมากนัถ ด้วยเหตุนี้ พระเจ้าเมงรายจึงดำริจะสร้างพระนครใหม่ในสถาน
ทนน แต่วมเรื่องอื่น ๆ เป็นนิมิตออกหลายอย่างก็ตองให้สร้างเมืองตรงนถ การสร้างเมืองนี้ พระ
เจ้าเมงรายถือเป็นการใหญ่ จึงได้เชิญพระยาร่วงเมืองสุโขทัย และพระยาร่วงเมืองแห่งเมือง
พะเยาผู้เป็นสหาย มาร่วมปรึกษาหารือด้วย ซึ่งในเรื่องกล่าวข้อความโดยดียว เมื่อสร้างเสร็จ
แล้ว จึงขนานนามเมืองนั้นว่า นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่ เรื่องพระยาเมงรายสร้างเมืองเชียงใหม่
ในชั้นกาลมาลีนี กล่าวความไว้ นิดเดียว ว่า ได้สร้าง เมืองนพพิงค์ ในระหว่างภูเขายุคบุรี กับ
แม่น้ำพิงค

พงศาวดารตานนาไทยตั้งได้เล่ามาตั้งแต่ต้น เป็นเล่ามาจากตำนานต่าง ๆ นักปราชญ์
โบราณคดีมีความเห็นว่า “ ตำนานเหล่านี้เมื่อพิจารณาดู เห็นได้ว่าเดิมคงมีแต่เรื่องทบออกเล่า
ต่อกันมาในท้องถิ่น จนพระพุทศศาสตร์นาคคีตงการงศ์เข้ามาประดิษฐาน พระภิกษุจึงชอบเอาแบบ
ดังกล่าวรวมเรื่องเหล่านี้แต่งเป็นพงศาวดาร และเขียนลงไว้เป็นถายดกษณอักษร ด้วยภาษา
ไทยบ้าง ด้วยภาษามคธบ้าง ความที่ความาน พงเห็นได้ด้วยชอบใช้คำภาษามคธแทนภาษาไทย

และชอบอ้างเรื่องเนื่องถึงพุทธกาลและชมพูทวีป และเรื่องปาฏิหาริย์ต่าง ๆ จะเอาความจริงตาม
วิทยาศาสตร์ คืองัดเอาแก่นสาร จึงเป็นการลำบาก แม้หนังสือซึ่งแต่งขึ้นหลัง เช่น เรื่อง
พงศาวดารเหนือ แต่งเพียงรัชกาลที่ ๑ ก็เช่นเดียวกัน พาให้คนเรียนหลงมาได้ช้านาน หนังสือ
เก่าที่เกี่ยวข้องกับเรื่องอาณาจักรไทย คือตำนานต่าง ๆ ที่เดาเอาเดาวันเป็นหลักฐานได้ แต่ตั้งราชวงศ์
พระยาเมธรายมา” เพราะฉะนั้นในเรื่องต่อไป จะเล่าแต่โดยย่อ ถ้าต้องการทราบเรื่องพิสดาร
ซึ่งมีเรื่องอะไร ๆ ที่เป็นพลความแทรกอยู่มาก ก็อ่านจากต้นฉบับโดยตรงได้ไม่ลำบากแล้ว

อาณาจักรไทยสมัยประวัติศาสตร์

เมื่อพระเจ้าเมธรายสร้างเมืองเชียงใหม่และได้แคว้นหริภุญไชยได้ทั้งหมดแล้ว ก็เสวย
ราชย์อยู่ในเมืองเชียงใหม่ และให้ขุนคราม ไอรัดซึ่งมีความชอบครั้งเมืองนครเขตกเป็นเจ้า
ไชยสงคราม ไปครองเมืองเชียงราย ครั้นถึง พ.ศ. ๑๘๖๐ พระเจ้าเมธรายสิ้นพระชนม์ เจ้า
ไชยสงครามก็ได้เสวยราชย์แห่งแคว้นอาณาจักรไทยสืบต่อไป แต่เสด็จประทับอยู่ ณ เมือง
เชียงราย ส่วนเมืองเชียงใหม่ให้เจ้าแสนภูไอรัดองค์ใหญ่อยู่ครอง พระเจ้าไชยสงครามเป็น
กษัตริย์ต่อมาไม่นาน ได้เพียง ๑๐ ปี ก็สิ้นพระชนม์ เมื่อ พ.ศ. ๑๘๗๐ เจ้าแสนภูก็ได้ราชสมบัติ
พระองค์ได้บูรณะสร้างเมืองเชียงใหม่และเสวยราชย์อยู่ในเมืองเชียงใหม่ จนถึง
พ.ศ. ๑๘๗๗ ก็สิ้นพระชนม์ เจ้าคำฟูไอรัดก็ได้ราชสมบัติและคงตั้งราชธานีอยู่ที่เชียงแสน ส่วน
เมืองเชียงใหม่ให้เจ้าผายูไอรัดไปครอง ถึง พ.ศ. ๑๘๘๘ พระเจ้าคำฟูสิ้นพระชนม์ เจ้าผายูก็ได้
เป็นกษัตริย์สืบต่อ โดยราชย์อยู่ยังเมืองเชียงแสน จนถึง พ.ศ. ๑๘๙๓ (ปีซึ่งสมเด็จพระรามา
ธิบดี ‘อู่ทอง’ ทรงสร้างกรุงศรีอยุธยา) จึงย้ายราชธานีมาตั้งที่เชียงใหม่และเสวยราชย์ต่อมา
ในเมืองเชียงใหม่ จนถึง พ.ศ. ๑๘๙๐ ก็สิ้นพระชนม์

ตอนนั้นจะต้องเล่าเรื่องเมืองพะเยาแทรกไว้ คือในสมัยพระเจ้าคำฟู พระองค์ได้ไปที่เอา
เมืองพะเยาได้ ในพงศาวดารโยนกว่า เจ้าคำฟูไปชักชวนพระยาถางน่าน (เมืองน่าน) สวมทบ
ไปรบเมืองพะเยา เป็นอันว่าเมืองพะเยาเสียอิสรภาพคืนเชื่ององค์กษัตริย์ ซึ่งกำหนดจากพงศาวดาร

เมือง กงกตเสียมเมืองกับพระเจ้าคำฟูก็เป็นกษัตริย์องค์ที่ ๓ เป็นอันว่าแจ่นแคว้นตานาไทยที่ยังแยกกันอยู่เป็นต้อง ได้มารวมกันตอนนั้น

เมื่อพระเจ้าผายูสิ้นพระชนม์แล้ว เจ้ากอนาโอรสก็ได้สืบต่อในรัชกาลนี้ พระพุทธเจ้าส่งตชดลงกาวงศ์ได้ไปประดิษฐานในนครเชียงใหม่ พงศ์วาทาร์ โยนถ่มข้อความกล่าวด้วยเรื่องให้หลายหน้ากระดาษ ถัดจากพระเจ้ากอนากถึงพระเจ้าแผ่นดินเมืองมา โอรสพระเจ้ากอนาเสวยราชย์เมื่อ พ.ศ. ๑๘๒๘ ในรัชกาลนี้ เจ้าท้าวมหาพรหมผู้เป็นอนุชาของพระเจ้ากอนาแลครองเมืองเชียงใหม่คิดขบถ ยกทัพมาจะแย่งราชสมบัติ เจ้าท้าวมหาพรหมพ่ายแพ้หนีไปพึ่งพระยาบรมไตรจักรกรงศรีอยุธยา พงศ์วาทาร์ โยนถ่มว่า ชอบศึกราชคูตรงกับแผ่นดินสมเด็จพระอินทราชา แต่ขอศเคอร์เลอเมอว่า ในแผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาที่ ๑ (พงษ์) แล้วเจ้าท้าวมหาพรหมไปชักนำกรงศรีอยุธยามาตีเชียงใหม่ แต่ได้ไม่ได้ต้องยกกลับไป ภายหลังเจ้าท้าวมหาพรหมมาตู่แก่ไทย พระเจ้าแผ่นดินเมืองมาก็ทรงยอมยกไทยและให้กลับไปครองเมืองเชียงใหม่ตามเดิม เจ้าท้าวมหาพรหมกลับไปมาครั้งนั้น ถิ่นเขาพระพุทธสิงหิขินไปด้วย

ถึง พ.ศ. ๑๘๕๔ พระเจ้าแผ่นดินเมืองมาสิ้นพระชนม์ เจ้าด้ามฝั่งแกนก็ได้เป็นกษัตริย์ ครองหนทาวัยกุมภกามซึ่งเป็นเชษฐาครองเมืองเชียงใหม่เป็นขบถ ยกทัพมารบเชียงใหม่ แต่ต้องพ่ายแพ้หนีไปอาศัยพญาไต้ยลือไทยแห่ง เมือง สุโขทัย (ตรงกับ พระมหาธรรมราชาธิไทย กรุงสุโขทัยตอนนั้นตกเป็นเมืองของประเทศราชชนกรงศรีอยุธยาแล้ว) แล้วไปชักนำกองทัพสุโขทัยชนมรดตานาไทย ในพงศ์วาทาร์ โยนถ่มกล่าวเรื่องรบกันครั้งนไวพิศดาร ค้อมมีการรบกันด้วยคือระหว่างทหารเอก ในที่สุดฝ่ายทหารเอกสุโขทัยพ่ายแพ้แก่หาญยอดใจเพชรทหารเอกฝ่ายตานาไทย กองทัพสุโขทัยก็แตกกลับไป

ครั้นศึกสุโขทัยแตกกลับไปด้วยยุมีนาน พญาฮ่อลุ่มฟ้าเมืองแฉะหลวง (คราวนี้หมายความถึงประเทศจีน ไม่ใช่ประเทศน่านเจ้า) ไช้คนมาทวงบรรณาการด้วยช้าง พระเจ้าด้ามฝั่งแกนตอบว่า ส่งยช้างซึ่งเคยส่งมาแต่ก่อน ได้แตกแล้วตั้งแต่แผ่นดินพระเจ้ากอนา เสนาฮ่อก็กลับไปทูลพญาฮ่อลุ่มฟ้า พญาฮ่อก็แต่งทัพมาตีเขตแดนตานาไทยทางเชียงใหม่ แต่ต้องเสียตู่ถองทัพชาวตานาไทยก็แตกกลับไป ถัดมาอีก ๓ ปี กองทัพฮ่อมาตีเมืองเชียงใหม่อีก

คราวนั้นถูกมหาเถรสีวิงโซ กระทำวิทายาคม บังเกิดลมพายุแคะฝนใหญ่ อัดน้ำบาดตกลงใน
 กองทัพช้อย คือองนายทัพแคะรวพตช้อยเป็นอันตราายมาก ทัพช้อยก็ถอยไปตั้งอยู่เมืองยองในเขตแดน
 ตีบตองบันนา พระเจ้าสามฝั่งแกนจึงแต่งทัพยกขึ้นไปตีช้อยที่เมืองยอง พวกช้อยก็หนีไป ครั้นนั้น
 พระยาแสนฟ้าเมืองอาพัวเชียงรุ่ง และเมืองแรมเมืองเขมรัฐเชียงตุงก็มาทำสัตย์ปฏิญาณเป็น
 ไมตรีด้วย แล้วจึงปักเขตแดนกัน เชียงใหม่ก็ได้เมืองยองมาขึ้นเชียงใหม่ ส่งนช้อยแตกหนีไป
 คราวนั้นก็ไม่กลับมามากด้วยอีก

ถึง พ.ศ. ๑๘๘๕ เจ้าตากโฮรสังคทั ๖ ของพระเจ้าสามฝั่งแกนคิดขบถ ชุมนคนคอยจับ
 พระเจ้าสามฝั่งแกน บังคับให้เจนนราชสมบัติแก่ตน แต่พระราชภักษเป็นกษัตริย์ เสด็จพระนามว่า
 พระเจ้าติโลกราช การที่พระเจ้าติโลกราชคิดขบถต่อบิดา จะเป็นเพราะหวังในราชสมบัติหรือ
 อย่างไรก็ตามที่ แต่ว่าพระเจ้าติโลกราชเป็นกษัตริย์แห่งอาณาจักรไทยซึ่งมีอำนาจมากองค์หนึ่ง
 ในพงศาวดารโยนกเล่าว่า พระเจ้าติโลกราชส่งพระเจ้าสามฝั่งแกนหนีไปไว้เมืองฝาง แต่
 เจ้าท้าวช้อยโฮรส่งพระเจ้าสามฝั่งแกนของคหบดีเมืองฝาง ไปช่วยเอาพระเจ้าสามฝั่งแกนมาได้
 แล้วตั้งแข็งเมืองอยู่ พระเจ้าติโลกราชจึงแต่งให้หมื่นโตกลำดำนคุมทัพไปตีเมืองฝาง เมือง
 ฝางต้านทานมิได้จึงเสียเมืองแก่หมื่นโตกลำดำน หมื่นโตกลำดำจับตัวพระเจ้าสามฝั่งแกนได้
 ส่งมายังนครพิงเชียงใหม่ ส่วนเจ้าท้าวช้อยหนีไปเมืองเทิง หมื่นโตกลำดำแต่งทัพตามไปทัน
 เจ้าท้าวช้อยสู้รบเป็นสามารภจนสิ้นพระชนม์ในทรบ ฝ่ายเจ้าเมืองเทิงที่เจ้าท้าวช้อยหนีไปอาศัย
 อยู่ด้วย ตอบมีหนังสือฉบับแต่งกันถือไปกรุงศรีอยุธยา (สมเด็จพระบรมราชาที่ ๒) ขอเอาเทศา
 นุกาฬกรุงศรีอยุธยาเป็นที่พึ่ง ทางกรุงศรีอยุธยาทราบว่า แคว้นล้านนาไทยเป็นทรยศ ก็ตั้งจ
 ยกทัพหลวงขึ้นไปถึงเมืองเถิน (อยู่ในจังหวัดลำปาง) ทางเชียงใหม่ทราบข่าวก็ตกใจ เถินช
 กองทัพให้หมื่นโตกลำดำยกไปต่อสู้ กองทัพทั้งสองฝ่ายประทะกัน กองทัพกรุงศรีอยุธยาแตก
 พ่าย ก็แตกถอยกลับไป

รุ่งขึ้นอีกปีหนึ่งใน พ.ศ. ๑๘๘๖ พระยาแสนท้าวเจ้าเมืองน่านแต่งกลอุบายให้คนมาทูล
 พระเจ้าติโลกราชว่า คักแกจจะมาตีเมืองน่าน ขอให้เชียงใหม่ช่วยไปรักษาเมืองน่าน พระ

เจ้าติโตกราชไม่ระแวงพระทัย สำคัญว่าเป็นจริง จึงให้แต่งทัพยกไปช่วย แต่ก็มีเดิมศึกแถว
ยกมา เป็นแต่พญาน่านทำกตอุบายหลอกดวง (พญาน่านหลอกดวงได้แล้ว ก็ไม่เห็นพญาน่าน
จะได้ประโยชน์อะไร ข้าจะเข้คาร้ายด้วย) พระเจ้าติโตกราชก็พิโรธ จึงยกทัพใหญ่ไปตีเมือง
น่าน พญาน่านสู้ไม่ได้ ก็หนีไปพึ่งกรุงศรีอยุธยา (นี่เป็นครั้งแรกที่น่านตกมาอยู่ในแคว้น
ตนาไทยโดยตรง แต่ก่อนเป็นเพียงมั่วๆ เข้าใจว่าจะชนกรุงศรีอยุธยาอย่างกตตายๆ ครึ่งสมัย
ขุนเจืองว่าทำวสามชুমแดงโอรสขุนเจืองมาครอง พุดไว้เท่านั้น แล้วต่อมาไม่มีกตาวอะไรไว้
อีก ในพงศาวดารเมืองน่านก็ไม่ได้กล่าวถึงเรื่องขุนสามชুমแดงไว้) ฝ่ายเมืองน่าน ครั้นกองทัพ
เชียงใหม่ยกตั้งมาแล้ว ชาวเมืองชวา (หลวงพระบาง) ยกทัพมาตีเมืองน่าน พระเจ้าติโตกราช
จึงให้แต่งทัพไปช่วยรบ ชาวชวามีกำลังน้อยกว่า ก็ดำหน้ไปจากเขตเมืองน่าน ต่อมาพระเจ้า
สามฝั่งแกนคนพ่อสนพระชนม์ พระเจ้าติโตกราชจัดการปลงพระศพที่ป่าแดงหลวง แล้วสถาปนา
พระสถูปบรรจุอัฐิธาตุไว้ ณ สถานที่นั้น (เรื่องถูกชิงราชสมบัติพ่อ ถ้าเป็นพงศาวดารพม่า ก็มี
ถูกกษัตริย์ผู้เป็นโอรสปลงพระชนม์โดย)

ดู พ.ศ. ๑๘๘๔ พระยาพิชัยเจ้าเมืองสองแคว (พิชัยโตก) มาขอส่งความถึงกัเป็น
เมืองขึ้นเชียงใหม่ (ในพระราชพงศาวดารว่า ครั้นนั้นพระยาเชลียงก็คิดรบกวาดรวทั้งปวงไปแต่
มหाराช) พระเจ้าติโตกราชก็เสด็จยกทัพไปเมืองสองแคว เพื่อดูเขาเมืองเหนือของกรุงศรี
อยุธยา ได้เกิดรบต่อสู้กับทัพกรุงศรีอยุธยา ในที่สุดกองทัพเชียงใหม่ต้องพ่าย ยกถดถอยไป
เพราะมีข่าวว่าเมืองชวามาตีแดนเชียงใหม่

ล่วงต่อมาได้ ๔ ปี พระเจ้าติโตกราชยกทัพไปตีเมืองชวา ก็ไม่ได้ ต้องเลิกทัพถดถอยมา
ต่อมาพระเจ้าติโตกราชยกทัพไปตีเมืองเชียงรุ่งสิบสองปันนา ๒ ครั้ง ตีได้เมืองคูน เมืองดาว
เมืองจิง เมืองบ้านแจ แล้วเลิกทัพถดถอยมา ถึง พ.ศ. ๒๐๐๐ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเจ้า
กรุงศรีอยุธยาเสด็จยกทัพมาตีเชียงใหม่ พระเจ้าติโตกราชแต่งทัพออกไปรบ ได้สู้รบขบเคียด
กัน กองทัพกรุงศรีอยุธยาตีเมืองเชียงใหม่ไม่ได้ ต้องเสียที่ล่าถอยยกถดถอยไป รุ่งขึ้นอีกสองปี
พระเจ้าติโตกราชยกทัพหลวงไปล้อมเมืองสองแคว แต่ทัพกรุงศรีอยุธยาตีฝ่าออกจากเมืองสอง
แควไปได้ พระเจ้าติโตกราชก็เลิกทัพถดถอยไป ต่อมาพระเจ้าติโตกราชได้เสด็จยกทัพไปตีเมือง

พงในแคว้นสิบสองปันนา ฝ่ายสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถก็เสด็จยกทัพขึ้นมาตีเมืองแพะ พระ
 เจ้าติโลกราชไปตีเมืองพงเข้าปัดเมืองไม่ได้ก็ถอยทัพกลับมาตั้งเชียงใหม่ ได้ทราบข่าวว่า
 กองทัพกรุงศรีอยุธยายกมาตีเมืองแพะ ก็เสด็จยกทัพหลวงไปรบ แต่กองทัพกรุงศรีอยุธยา
 เด็ดถอยกลับไป พระเจ้าติโลกราชยกทัพติดตามไปถึงเมืองเซตยงแต่ระดไต่เมืองนั้น ชัยมา
 ไม่นาน สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถมีพระราชศรัทธาจักทรงผนวช จึงให้ราชทูตไปยังพระเจ้า
 ติโลกราชขอส่งเข้าไปทำสังฆกรรม พระเจ้าติโลกราชก็จัดส่งฆราวาสไป แทนมา คักระหว่าง
 กรุงศรีอยุธยากับตันทนาไทยก็สงบไปพักหนึ่ง

เรื่องพระเจ้าติโลกราชขงมอญออกมาก เพียงแต่เดายอเอาแต่ที่ลำคณูมานกมากอยู่แต่
 อย่างไรก็ดี พระเจ้าติโลกราชเป็นกษัตริย์ทกตาแข็ง ในสงครามคนหนึ่ง สามารถต้านทานทัพ
 กรุงศรีอยุธยาซึ่งมีกำลังมากกว่ามาได้ตลอดรัชกาล อีกอย่างหนึ่งกษัตริย์ไทยซึ่งทำการรบเคียง
 กันเองในสงครามมาเป็นเวลายาวนาน มีพระนามเป็นภาษาบาลีและสันสกฤต ซึ่งแปลว่า ล้ามโลก
 ด้วยกันทั้งสองพระองค์ แปลกมากที่พระนามมาประจวบพ้องกัน กับเราจะเห็นความสำคัญใน
 เรื่องกษัตริย์ผู้เกิดดวงด่าสามารถในสงครามเช่นพระเจ้าเมงรายและพระเจ้าติโลกราชเป็นตัวอย่าง
 ว่า ดินแดนแคว้นโคจรเจริญและแผ่อาณาเขตออกไปกว้างขวาง ก็อยู่ที่คุณสมบัตินี้และความ
 สามารถของกษัตริย์เป็นประมุของค์เดียว ถ้าความสามารถนั้นเป็นไปในทางเดชาภาพ แคว้น
 เพื่อนบ้านทอยคดคยด้วยกตองเดยตรอน จะถือเอาหลักว่า บ้านใครอยู่ อยู่ใครนอน ไม่ได้ เพราะ
 จะถูกกษัตริย์แคว้นที่แวดดวงด่าสามารถในสงครามมารุกรานแะรวบเอาไปเป็นเมืองขึ้น ถ้า
 ยุคใดแคว้นเพื่อนบ้านมีกษัตริย์ทกตาแข็ง ในสงครามทดเทียมกัน ก็มักเกิดมีสงครามค่อไปยัด
 ยาวไม่รู้จบจนจนกว่าจะทำไมตรีเลิกรบกัน จึงจะมีความสงบได้บ้าง ดังเรื่องพระเจ้าติโลกราช
 กับสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเป็นต้น เรื่องอย่างนี้เห็นจะเป็นประวัติซ้ำเหตุการณ์ จึงยังมีอยู่มาก
 ถึงสมัยปัจจุบัน พระเจ้าติโลกราชสิ้นพระชนม์เมื่อ พ.ศ. ๒๐๓๐

พระเจ้าติโลกราชมีโอรสองค์หนึ่งชื่อพ้อท้าวศรีบุญเรือง มีความผิดต้องเนรเทศไปได้
 เมืองน้อย ภายหลังกับส่งพระชนม์ศพเสีย พ้อท้าวศรีบุญเรืองมีบุตรชายชื่อพระยอดเชียงราย
 และพระยอดเชียงรายองค์นี้ ได้เป็นกษัตริย์สืบต่อจากพระเจ้าติโลกราช พระเจ้ายอดเชียงราย
 ครองราชสมบัติไม่มีความเจริญแก่บ้านเมือง เหตุด้วยวันเถลิงราชสมบัติราชาภิเศกในวันจันทร์

อันเป็นกาดกรรณแก่นามนคร จึงได้เป็นวิปริตต่าง ๆ ไม่เป็นที่นิยมของอาณาประชาราษฎร (ทำผิดประเพณีอย่างใดบ้างไม่กล่าว) ในที่สุดเสนาอำมาตย์ก็พร้อมกันถอดพระเจ้ายอด เชียงรายออกเสียจากราชสมบัติ คงเนรเทศไปอยู่เมืองจวาทเมืองน้อย อยู่ต่อไปได้อีก ๓๓ ปี ถัดนั้นพระชนม์ แดงเสนาอำมาตย์ยกเจ้ารัตนราชบุคกรชนครองราชย์แทนเฉลิมพระนามว่าพระเจ้า กุศาธิปติราช หรืออีกนัยหนึ่งว่าพระเมืองแก้ว (ซึ่งกาดมาต้นเป็นพิศกษนัตตา พังเสียงคล้าย รือพระเจ้าปีโต โกะฤษศรียนานเจ้า ถ้าหมายเป็นเหตุพระเจ้าติโลกราช น่าจะเป็น ศิลาภนัตตา มากกว่า)

ในรัชกาลพระเมืองแก้ว มีเหตุการณ์เกิดกระทบกระทั่งกับกรุงศรีอยุธยา กล่าวคือ เมื่อ พ.ศ. ๒๐๕๐ เสด็จยกทัพหลวงไปตีเมืองสุโขทัย เข้าตีตีเมืองไม่ได้ต้องแตกทัพล่าหนีกลับไป รุ่งขึ้น ใน พ.ศ. ๒๐๕๑ และ พ.ศ. ๒๐๕๓ กรุงศรีอยุธยาแต่งทัพไปตีเมืองแพร่ ตีไม่ได้ต้องถอยกลับ มา การศึกระหว่างเชียงใหม่กับกรุงศรีอยุธยาได้ติดพันกันต่อมาอีกหลายคราว โดยที่เชียงใหม่ ยกทัพมาตีเมืองสุโขทัยและสวรรคโลก ครึ่งหนึ่งดวงมาถึงเมืองกำแพงเพชร ในที่สุดเมื่อ พ.ศ. ๒๐๕๘ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ เสด็จยกทัพหลวงขึ้นไปตีเชียงใหม่ ตีได้เมืองนครลำปาง แต่แต่ด้วยการรบใหญ่ก็หยุดอยู่เพียงนั้น เป็นแต่รบกันเล็ก ๆ น้อย ๆ ในที่สุดก็เลิกกันไปเอง ใน พ.ศ. ๒๐๐๖ พระเมืองแก้วตีได้เมืองเชียงตุง ถ่วงมาอีกสองปี พระเมืองแก้วก็สิ้นพระชนม์ ไม่นานไฮรดตั้งขึ้นคตวงศ์ เสด็จอำมาตย์จึงไปเชิญเจ้าท้าวเกษเกษกุมารมูเป็นอนุชา คือเป็น ไฮรดพระยอดเชียงราย ซึ่งอยู่นเมืองนายในแคว้นไทยใหญ่มาครองราชสมบัติ เดิมพระนาม ว่าพระเมืองเกษเกล้า พระเมืองเกษเกล้าช่วยราชสมบัติได้ ๓๓ ปี เจ้าท้าวชายคำราชบุคกร คิดขบถชิงราชสมบัติได้ เนรเทศพระเมืองเกษเกล้าไปไว้ ณ เมืองน้อย แล้วเจ้าท้าวชายคำก็ปราบดาภิเษกเป็นกษัตริย์ แต่กษัตริย์ของคนใหม่ ทำความเคียดชังแก่ราชบุตรด้วยราชภยต่าง ๆ ในที่สุดเสนาอำมาตย์แสร้งราชบุตรคบคิดกันเป็นขบถจับเอาเจ้าท้าวชายคำปลงพระชนม์เสีย แล้วเชิญพระเมืองเกษเกล้าซึ่งคงเนรเทศไปอยู่เมืองน้อย ให้กลับมากองราชสมบัติอย่างเดิม แต่พระเมืองเกษเกล้าทราวดนผิดกับพระเมืองเกษเกล้าทราวก่อน ว่ามีพระสติโหดหงุดหงิดทำ เคียดชังต่าง ๆ พวกลเสนาอำมาตย์จึงมีแผนดาบเป็นหัวหน้า คบคิดกันถอบปลงพระชนม์เสีย

แล้วแต่คนดาวกับ พวกเสนาอำมาตย์จึงแต่งคนไปเชิญ พระยาเชมรัฐเชียงตุงให้ มาครองเมืองเชียง-
ใหม่ พระยาเชมรัฐไม่ยอมรับเชิญ แล่นดาวจึง ให้คนไปเชิญเจ้าฟ้าเมืองนายมาครองเมือง
เชียงใหม่ เจ้าฟ้าเมืองนายรับเชิญแต่ยังไม่ทันมา เสนาอำมาตย์อีกพวกหนึ่งมีความเห็นแตก
ต่างกับแล่นดาว แต่งคนไปทูลขอพระอุปโยราชด้านข้าง ไอร์สพระเจ้าโพธิ์สาร เจ้ากรุงด้าน
ข้าง มาครองเมืองเชียงใหม่ พระเจ้าโพธิ์สารก็ทรงยินยอม ไอร์สพระเจ้าโพธิ์สารนี้พระมารดา
เป็นธิดาพระเมืองเกษเกล้า

ระหว่างนั้น ทางไทยใหญ่เมืองแฉ่งหรือทราบข่าวว่า แล่นดาวเป็นขบถปลงพระชนม์
พระเมืองเกษเกล้า จึงแต่งทัพมาตีเชียงใหม่เพื่อจับตัวแล่นดาว แต่ตีเชียงใหม่ไม่ได้
จึงแต่งคนไปขอกองทัพกรุงศรีอยุธยา (แผ่นดินสมเด็จพระไชยราชา) ให้ยกขึ้นมาตีเชียงใหม่
กองทัพได้คือกองทัพกรุงศรีอยุธยายังไม่ทันยกมา พวกเสนาอำมาตย์ที่ไปขอ ไอร์สพระเจ้า
โพธิ์สารมาเป็นเจ้าเชียงใหม่ จับแล่นดาวกับพวกได้และฆ่าเสีย แล้วพร้อมกันยกพระนางมหา
เทวีจรประภาอันเป็นนางพระยาครองเมืองเชียงใหม่ (พ.ศ. ๒๐๕๘) พระมหาเทวีเป็นใคร ในเรื่อง
ไม่มีกล่าวไว้ ขณะนั้นสมเด็จพระบรมไตรจักรเจ้ากรุงนครศรีอยุธยา (พระไชยราชา) เสด็จ
ยกทัพมาตีเชียงใหม่ตามคำขอร้องเมืองแฉ่งหัว พระมหาเทวีให้แต่งขุนนางผู้ฉลาดคุมเครื่องราช
บรรณาการไปถวายตัวรับ โดยทางพระราชไมตรี พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาทรงรับไมตรี และ
ยังพระราชทานเงินให้สร้างกุเจตยด้วย ๕๐๐๐ บาท แล้วเสด็จยกทัพกลับไป เป็นอันแสดงว่า
พระมหาเทวีเป็นกษัตริย์สามารถมาก อาจปิดเข้าภัยทัพมาถึงเมือง ให้พ้นไปได้ไม่ต้องรบพุ่งเสีย
เมือง ซ้ายงเรยรายเงินสร้างพระเจดีย์จากผู้ทยกมาเป็นอย่างซำศักดิ์ยอก ๕๐๐๐ บาท แต่ความ
สามารถนี้ เป็นเพียงชั่วคราวเท่านั้น เพราะเมื่อ พ.ศ. ๒๐๘๑ กรุงศรีอยุธยาก็กยกทัพมาอีก ตี
ได้เมืองจำพูนแต่ด้วยกษัตริย์เมืองเชียงใหม่ แต่หักเอาไม่ได้ต้องถอยไป (ตอนนั้นในพระ
ราชพงศาวดารว่า เมื่อสมเด็จพระไชยราชาไปตีเชียงใหม่ครั้งที่ ๒ ขณะเสด็จกลับถึงฉะวริศ
ระหว่างทาง) เป็นคราวเคราะห์ของเชียงใหม่ที่จะไม่พ้นยุคเชิญ ไปยี่เดียดกันนี้ เจ้าฟ้าเมืองนาย
จึงแล่นดาวไปเชิญมาครองเมืองเชียงใหม่ รับเชิญแล้ว แต่ยังไม่ทันมา ความกตัญญูตายเป็น
ไปเชิญไอร์สพระเจ้าด้านข้างมาครอง ก็ไกรธ ยกทัพมาตีเมืองเชียงใหม่ แต่ตีไม่ได้ต้องถอยไป
เมืองเชียงใหม่นอกจากมีบรรพชาที่พันกันเอง และถูกเมืองอื่นยกมาตีตีเมืองน้อย รวบรวมชาติยี่

ชวยชาเต็มด้วย คือเกิดแผ่นดินไหวใหญ่ ยอดเจดีย์หลวงและเจดีย์วัดพระดังหกกิ่ง เจดีย์ท
 หนักหกพันหลายแห่ง ดูประหนึ่งว่าอาณาจักรซึ่งพระเจ้าติโลกราชทรงกอบกู้ชนไว้ จะย่นยง
 อยู่ได้กในสมัยพระองค์ท่านเท่านั้น ดูประวัติคำสดับเมืองอนกก็เป็นเช่นนี้ ไม่สู้ผิดอะไรกันนัก
 เพราะกษัตริย์ผู้สืบต่อมีอำนาจและสามารถไม่เพียงพอเท่าเทียมกัน เรื่องจึงคงเป็นเช่น
 นั้น ว่าเฉพาะเรื่องของอาณาจักรไทยในอนัน ถ้าเป็นทะเลาะวิวาทกันเอง ในบ้านเมืองก็จะมีผู้
 กระไรนัก แต่ที่เห็นผิดเป็นชอบไปชักชวนไท่ต่างต่างต่างแดน คนบ้านอนเมืองอนมาเป็น
 กษัตริย์เข้ามาเยี่ยมยามเกี่ยวของด้วย เรื่องจึงยิ่งใหญ่ถึงชาติชาติต้องเสียอิสรภาพในไม่ช้า

๑ พ.ศ. ๒๐๘๘ พระเชษฐวงศ์หรืออภินัยหนึ่งว่าพระไชยเชษฐาอุปโยราชล้านช้างเสด็จ
 มาถึงเชียงใหม่ ขึ้นครองราชย์ในเมืองนั้น ดวงมาอีกปีหนึ่ง พระเจ้าโพธิ์สารล้านช้างถูกช้าง
 พระที่นั่งสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พวกเสนาอำมาตย์ในด้านช้างแตกออกเป็นสองหมู่ หมู่หนึ่งยก
 ทำงทำเรือโอรสพระเจ้าโพธิ์สารองค์ที่ ๒ เป็นพระเจ้าล้านช้าง ครองอาณาเขตตั้งแต่เมืองหลวง
 หลวงพระบาง ลงไปถึงเมืองเชียงคาน (เดี๋ยวนี้เป็นอำเภอชนจังหวัดเลย) อีกหมู่หนึ่งยกทำ
 ดวงโอรสพระเจ้าโพธิ์สารองค์ที่ ๓ เป็นพระเจ้าล้านช้าง มีอาณาเขตตั้งแต่เมืองเวียงจันทน์
 ลงไปถึงเมืองโขง (สี่พันคร ไต่เมืองนครจำปาศักดิ์) ทั้งสองช้างต่างเตรียมการจะรบกัน
 ช้างทราบไปถึงพระไชยเชษฐา ก็รีบเสด็จจากเมืองเชียงใหม่มาล้านช้าง เพื่อระงับการวิวาท
 ระหว่างอนุชาทั้งสอง แต่มีความมุ่งหมายจะครองเมืองล้านช้างด้วย ไม่คิดถกถักกับไปครอง
 เชียงใหม่ จึงได้รวบรวมของวิเศษมีค่าในเมืองเชียงใหม่คิดตัวไปด้วย คือ พระมหามณเฑียรคนแก้ว
 มรกต พระจันทร์รัตนแก้วชาวเมืองสระแก้ว พระพุทธรูปสี่องค์ พระแทกรคำ และพระอื่น ๆ
 เป็นต้น ครั้นเสด็จไปถึงล้านช้าง ได้ปราบปรามชนะอนุชาทั้งสองแล้ว ก็ชวนด้วยราชย์ใน
 ล้านช้าง เสด็จมีพระนามว่า พระไชยเชษฐาธิราชพระเจ้ากรุงศรีสัตนาคณหุตล้านช้าง พระ
 เจ้ากรุงล้านช้างองค์นี้ได้เป็นพระขามาดำมเด็จพระมหาจักรพรรดิแห่งกรุงศรีอยุธยา
 ระหว่างนั้น ทางแคว้นแคว้นอาณาจักรไทย เกิดศึกกตางเมืองชนในระหว่างเชียงใหม่กับ
 เชียงแสน เป็นเรื่องแตกร้างไม่เป็นสามัคคีกัน พอดีพระไชยเชษฐาแต่งคนมาแจ้งยังเชียงใหม่
 ขยปลงบ้านแคว้นเมืองเชียงใหม่ไว้แก่พระมหาเทวีเจ้าศิริประภาดังแก้ว เสด็จอำมาตย์จึงปรึกษา

พร้อมกันไปเชิญพระเมกุฏิซึ่ง อยู่เมืองนาย แคว้นไทยใหญ่ และเป็นเชื้อสายสืบมา แต่ขุนเครือ ราชบุตร์พระเจ้าเมงราย มาเป็นกษัตริย์เชียงใหม่ต่อไป และมีพระนามเต็มว่า พระเจ้าเมกุฏิ สุธรรมาธิบดี พ.ศ. ๒๐๘๘ พระเจ้าเมกุฏิแต่งทูตไปเฝ้าพระเจ้าไชยเชษฐาทุกขอคินพระพุทธรูป สำคัญ พระเจ้าไชยเชษฐาคืนให้แก่พระสิงห์ นอกนั้นหากคืนให้ไม่

แคว้นแลแคว้นล้านนาไทยเสียอิสรภาพ

คราวนี้ถึงคราววิบัติจะมาถึงแคว้นแลแคว้นล้านนาไทย เหตุเพราะแตกสามัคคีรบราฆ่าฟันกันเองไม่หยุดหย่อน และไปชักเอาพวกต่างเมืองเข้ามาเกยของด้วย ในที่สุดก็อ่อนกำลังลง เปิดประตูให้ชาคักต่างชาติได้ โอกาสเข้ามายึดเอาบ้านเมือง ถ้าวัดคือเมื่อ พ.ศ. ๒๓๐๐ พระเจ้าบุเรงนองกษัตริย์แห่งเมืองหงสาวดี ยกทัพมาปราบปรามเมืองนาย เหตุด้วยเมืองนายบังอาจฆ่าเจ้าเมืองชุมแสงซึ่งพระเจ้าบุเรงนองส่งมาให้กินเมือง เจ้าฟ้าเมืองนายขอให้เมืองเชียงใหม่ไปช่วย พระเจ้าบุเรงนองทรงทราบ ก็ให้คนถือสาส์นมาถึงเมืองเชียงใหม่ให้ช่วย แต่เมืองเชียงใหม่ไม่เชื่อฟัง เพราะไม่ได้เป็นเมืองขึ้นแก่เมืองหงสาวดี แต่การไปช่วยเมืองนายไม่สำเร็จ เพราะพระเจ้าบุเรงนองตีเมืองนายได้ แล้วยกทัพเข้ามาตีเชียงใหม่ เพราะเชียงใหม่กำลังกระปลกกระเป็ดอยู่แล้ว พระเจ้าบุเรงนองจึงตีได้ง่ายตาย ไม่ต้องสู้รบกันมากนัก พระเจ้าเมกุฏิก็ตกเป็นกษัตริย์ประเทศราชชนกรุงหงสาวดี (พ.ศ. ๒๓๐๓) เรื่องราวแห่งแคว้นแลแคว้นล้านนาไทยที่เป็นอิสระสืบกษัตริย์มาช้านานตั้งเดามาข้างต้น ก็ตกเป็นเมืองขึ้นของชนชาติต่างชาติแต่บัดนี้ จะตกมาอยู่ในอาณาจักรกรุงศรีอยุธยาทุกส่วนของอาณาจักรลาว จนคราบเท่าถึงสมัยกรุงธนบุรี จึงได้หลุดพ้นมาได้เด็ดขาด มีโอกาสได้มาร่วมกับประเทศไทยซึ่งเป็นไทยด้วยกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนับแต่

ส่งท้าย

ไต่เขียนเรื่องแคว้นอินไตจีนสมัยโบราณมา ก็เป็นอันยุติลงเพียงนี้ แคว้นอินไตจีนเคยเป็นอาณาจักรต่าง ๆ มาหลายยุคหลายคราว แต่อาณาจักรเหล่านี้มากลายเป็นประเทศ

ต่าง ๆ ในยุคหนึ่ง แล้วประเทศเหล่านั้นเมื่อราวร้อยปีที่ล่วงมา ก็ต้องกลายเป็นเมืองชนของ
 ประเทศชาวตะวันตก ยังเหลือประเทศที่เป็นอิสระอยู่ในแหลมอินโดจีนเวลานี้ก็แต่ประเทศเดียว
 ประเทศนั้นคือ ประเทศไทย เมื่อได้อ่านตำนานและพงศาวดารของชาติเรา เก็บเอาแต่ใจ
 ความของเรื่อง คิดถึงพลสงครามและที่ขัดแย้งกันอยู่ในตัวดังเล่ามาข้างต้น เราจะเห็นว่า ชาติไทย
 ในชนเดิมเมื่อยกกันเข้ามาอยู่ในแหลมอินโดจีน ก็เป็นแต่แตกกันอยู่เป็นเมือง ๆ โดยอิสระใน
 ทางเหนือมาก่อน แล้วก็ค่อยรวมกันเป็นแคว้น แล้วรวมแคว้นชนมาเป็นประเทศ โดยลำดับ
 จนเกิดมาเป็นประเทศไทยขึ้น ในบัดนี้ จะเห็นได้ว่า เราเคยย่อยยับเพราะเพื่อนบ้านที่มั่งคั่ง
 มากกล่ามาแล้วก็หลายครั้ง แต่ทุกครั้งเราก็กดขี่ฟันชนมาได้ เพราะอะไรเราจึงทรงอิสร
 ภาพมาได้เหลืออยู่แต่โดดเดี่ยวในแหลมอินโดจีน ถ้าพูดอย่างหลักวิชาศาสตร์ ก็แปลว่า
 "ทรหดเหลืออยู่ยอมเหมาเงาเงา" ถ้าชาติไทยไม่มีคุณสมบัติที่เหมาเงากับความแข็งไปตาม
 เหตุการณ์ ก็คงไม่รอดตัวมาได้จนทุกวันนี้ จริงอยู่ เราอาจมีสิ่งที่ไม่ดีอยู่ในเราเป็นธรรมดา
 ที่หมดทุกอย่างไม่ได้ แต่เราก็ต้องมีอะไรที่ดีที่สุดในตัว เราจึงได้มีฐานรอดตัวมาได้จน
 ทุกวันนี้ ความสำคัญในการเวียนประวัติศาสตร์อยู่ที่ตรงนี้ คุณสมบัติที่ดีของชาติไทยคือ
 อะไรบ้าง ได้มีหนังสือกล่าวความชวนใจโดยพิสดารแล้ว จึงไม่จำเป็นต้องนำมาพูดอีก ควร
 ท่านผู้อ่านจะศึกษาและหาดูเอาเองบ้าง เพราะเรื่องที่เขียนขึ้นนี้เป็นแต่เรื่องโบราณแต่ย่อ ๆ
 ยิงชาติเรื่องที่เป็นเนื้อหาของประวัติศาสตร์ชุกอีกมาก เช่น เรื่องการปกครอง ความเป็นอยู่
 ของประชาชน จารีตประเพณีศาสนา วรรณกรรม คีตกรรม หัตถกรรม พาณิชย
 กรรม และกรรมอะไร ๆ อีกมาก